

ARATÁS

**ELŐADÁSOK - ECCLESIA MILITANS - BESZÉDEK -
FELTÁMADUNK - MŰVÉSZET ÉS IRODALOM**

**IRTA:
Dr. MAKKAI SÁNDOR**

1926
„KULTURA” KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
LUČENEC-LOSONC

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Ne add el! - Ne változtasd! 3.0 Unported (CC BY-NC-ND 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.hu>

TARTALOM

Előszó

I. ELŐADÁSOK

Isten valósága

Szociálizmus és keresztyénség

A diadalmas világnézet

Az igehirdetés válsága

Az erdélyi szellem

A két Bolyai tragikuma

Kemény Zsigmond lelke

Jókai

II. ECCLÉSIA MILITÁNS

Egyházkerületi főjegyzői székfoglaló beszéd

Kollégium édesanyánk

Egyek vagyunk

Magyardécse intő példája

Lelki front

A „régí” és az „új” munkások

Három év

Az egyház joga az iskolához

Részvételünk az állam konszolidációjában

III. BESZÉDEK - ELMÉLKEDÉSEK

Kérni, keresni, zörgetni

Krisztus uralma

A Kereszt bolondsága és botránya

A sereggyűjtés napja

Urrászentelés

A keresztyén család

Gazdag gyülekezet

Munka és jellem

A megtagadottak

Csendes élet

A szeretet titka

A hit három válasza

IV. FELTÁMADUNK

Égő áldozat

Igy szólt a pásztor

Elrejtett ékesség

Cséplés után

V. MŰVÉSZET, IRODALOM

Dóczyné Berde Amál művészete

Giovanni Papini: Krisztus története

Szilágyi M. Dózsa: Örök igazságok a XX. században

Győzelem a halál felett

Az erdélyi magyar irodalom multja és jövője

Erdélyi költők

Vizen hold

Jézusfaragó ember

Förgeteg

Hamueső

Szarvasbika

Bujdosó ének

A modern magyar irodalom

Előszó

A „Zörgessetek és megnyitattik néktek” című munkámmal kapcsolatosan a különben nagyon jóindulatú kritika több oldalról kifejezte azt, hogy a munka tartalma nagyon különböző területekről van összeválogatva s idővel talán egyes részei külön kötetekbe volnának tagolandók.

Most „Aratás” címen megint egy olyan kévét adok a szíves olvasónak, melynek kalászhai nem egy táblából kerültek sarló alá s lehetőleg az egész munkamező képét akarják szemléltetni, amelyen Isten kegyelméből dolgozhatom. Ezt szándékosan és tudatosan teszem s alkalmat veszek most arra, hogy a kritika álláspontjával szemben kifejezzem a magam meggyőződését és eljárásomnak indokát.

Irodalmi munkásságomban a kálvinizmus szellemét óhajtom szolgálni. A kálvinizmus természetéből következik az, hogy soha, egy percre sem fogadhatom el és nyugodhatom bele abba, hogy ez a szellem az emberi életnek csak némely területére van szorítva. A kálvinizmus olyan vallásos szellem, mely az élet egész területét át akarja hatni s minden szellemi jelenséget ítélő szempontja alá akar vonni. Nem elégszik meg azzal, hogy az egyének elzárt kedélyvilágán belül a kegyesség gyöngéd égi virágait ápolja, hanem világnézetté, erkölcsi életesménnyé, kultúra- és jellemképző lélekke is akar lenni a világban. Megvannak a szempontjai a tudomány, a művészet, az erkölcsiség, a társadalmi és nemzeti élet számára is.

Épenezért helyénvalónak tartom, hogy ugyanannak a szellemnek különböző témákon való sugártöréseit mutassam fel. A szellem egységét tartom egyedül fontosnak és épen az a célom, hogy testvéreimet az élet sokféle jelenségének egységes látószögéből való szemlélésére segítsen el. Ez az egyik oka munkáim látszólagos vegyességének s azt készséggel állapítom meg, hogy a szellem egységét a kritika nem is vonta kétségbe bennük, sőt kiemelte.

A másik ok, amely ennek a témabeli többféleségnek fenntartására indít, egy *tiltakozás* az irodalmi szolgálat helytelen korlátozása ellen. Az emberek megszokták, hogy a vallásos alapon álló irodalmi munkákat az „egyházi irodalom” neve alatt tegyék félre az útból, könnyebben tudván mellőzni őket azzal az indokolással, hogy nem általános érdekűek, felekezeti, vagy épen papiak. Röviden, hogy nem irodalmiak.

Közkeletű lett az a felfogás, hogy irodalom alatt csak a szépirodalmat kell érteni. Ennélfogva minden huszesztendősi lírai nyafogó méltán számíthat arra, hogy a lapok irodalmi rovatában istenítsék a barátai s belekerüljön a neve és „művei” a lexikonokba. Szerintem minden igazán emberi életnyilatkozat általános érdekű s ha kellő lelki magaslatra jutottam, az enyémmel ellentétes világnézet épületén is bőven találok gyönyörködni, okulni és épülni valót s önmagában jogosultnak ismerem el, ha szelleme valóban értékesen emberi. Ami pedig az irodalmiságot illeti, az elsősorban a téma feldolgozásának mikéntjén dől el s ostoba dolog volna például Renant, Nietzsche, Schopenhauert nem tartani íróknak, mert nem verseket, vagy novellákat irtak. Annál inkább igazságtalan lenne az író arra kényszeríteni, hogy csak bizonyos témákat dolgozzon fel, ha irodalmi akar maradni. Mikor közérdekűnek elismert témákat is kidolgoztam, tartottam annyira közérdekűnek a vallásos élet kérdéseit is, hogy azok mellé téve, egy kötetben adjam ki őket, egy szellem és egy irodalmi módszer szülöttei lévén. Ha úgy tetszik, az *egész* mind *egyházi irodalom*, akkor is, ha művészettel, vagy szépirodalmi alkotásokkal foglalkozik, de, ha úgy tetszik, egyik része sem egyházi, csak *irodalmi*, akkor is, ha predikáció.

Azt egy percig sem akarom tagadni, sőt teljes hangsúllyal emelem ki, hogy könyvem minden darabja most is az *öntudatos* kálvinizmus alapján áll és abban a tekintetben többet igényel a puszta irodalmiságnál, hogy alázatosan és szeretettel *építeni* akarja a lelkeket. Ha lesznek

drága, halhatatlan lelkek, akiknek épülésére szolgál, akiket csak egy kicsit is megvigasztal, vagy küzdelmeikhez erőt ad s szemüket nagy és felemelő valóságok látására megnyitja: bizony akkor egy cseppet sem fogok azzal törődni, hogy a kritikusok hová sorozzák és milyen címen nem olvassák el. Legyen nekik az ő hitük szerint.

Isten áldása legyen az olvasón!

M. S.

I. ELŐADÁSOK

Isten valósága

- Előadás lelkeszi konferencián -

Nem az a célom, hogy körmönfont dogmatikai meghatározásokat adjak Isten lényegéről. Kálvin az Institúcióban igen meggyőzően fejtegeti, hogy az Istenre irányuló gondolatoknak nem lehet célja az Isten *lényegének* megismerése és megértése, mert az örökre rejtve marad az ember előtt. Istennek nem is az a szándéka, hogy megértesse velünk azt, hogy *ki ő*, hanem, hogy *akarata* előtt engedelmes hódolatra késztesse. Az Isten a mi számunkra úgy létezik, mint *Akarat*, s belőle az ismerhető meg, amit akar velünk. Az sem csak az értelmi tudomásulvétel számára, hanem az ő dicsőségének alázatos, engedelmes és háládatos szolgálatára, amelyben egyúttal a mi üdvösségünk is foglaltatik. Lemondunk tehát arról, hogy Isten lényegét és tulajdonságait fejtegezzük s az ő hatalmas valóságát akarataiban és cselekedeteiben óhajtjuk szemlélni.

De ezt sem *általában*. Nem felejtjük el azt, hogy mikor Mózes arra kérte az Istent: Mutasd meg nekem a te dicsőségedet, azaz engedd meg, hogy szemtől-szembe lássalak téged, Isten azt válaszolta: nincs halandó, aki élve megláthatna engem! És az őt látni sóvárgó Mózesnek fényes *nyomait* mutatta meg csupán, melyeket *maga után* hagyott tovahaladtában. Ez azt jelenti, hogy Isten valóságát a *saját* életünkben kell megtalálnunk, *visszatekintve* az azt vezérlő Isten fényes nyomaira, melyeket lelkünkön áthaladó, azt formáló és átalakító útja közben maga után hagyott.

Azért a kérdést így fogalmazom meg: hogyan *lesz* valósággá Isten a mi életünkben?

Hogy ez a kérdés gyümölcsöző feleletté érjen számunkra ahoz először életünket kell a megfelelő látószög alá állítanunk.

Kálvinista hitünk fundamentumán életünk nem a magunké, hanem mindenestől Isten tulajdona a Krisztus által, életünk nem öncélú, hanem Isten céljának eszköze s méltóságát és értékét az az engedelmesség szabja meg, amellyel Isten felismert célját egész valónk átadásával szolgáljuk.

Isten megváltó és üdvözítő Kegyelem, akinek akarata az, hogy minket egészen a maga dicsőséges életének hiánytalan sugárzótükreivé tisztítson, de ez a mi üdvösségünk is rajtunk túlmenő cél eszköze: ezek által a megtisztított lelkek által akar Isten végleges győzelmet aratni az ő halálos, gyűlöletes ellenségén: a Sátánon, ezek által akarja a Bűnt a világalom bitorlott trónjáról örökre letaszítani s a maga szuverénitása alá venni azt a világot, melyet a maga dicsőségére teremtett.

Igy látva életünket, visszatekintve reá ennek a meglátásnak fényében, kibontakozik előttünk az abban munkálkodó Isten hatalmas valósága, a maga kiterjedő, előnyomuló, mindent uralma alá hajtó menetében. Isten valósággá létele tehát az ő munkájában teljesedik ki, melyet bennünk a maga céljaiért folytat. Ennek a nagy megvalósulásnak három fázisa van, melyek egymásutánjában Isten dolgozik *érettünk, helyettünk, általunk*.

Isten érettünk folyó munkája előbb kezdődött, mint a mi földi életünk, sőt mint az egész világ élete. A szent keresztség isteni bizonyágtételében az foglaltatik, hogy Isten, mielőtt a világ lett volna, már ismert, szeretett és kiválasztott minket arra, hogy eszközeivé tegyen örök tervének kivitelében s ezért üdvösségünk bizonyos, ő Szentlelkével ujjászül minket a bűn testéből, megigazit, megszentel és megdicsőít. Mikor mi még öntudatlanul és tehetetlenül fekszünk az eredendő bűn hálójában, ő ebben a rettentő környezetben mellénk állítja a

keresztyén család oltalmazó szeretetét, a vérség kötelékében emlékeztetőt és mintát adván arról a nagy lelki szeretetközösségről, mellyé egykor az egész világot tenni fogja.

Mikor szüleink imádkozni tanítanak, mikor őket magukat látjuk imádkozni, Isten építi lelkünk köré a védőfalat a bűn ostroma ellen. A karácsony gyermeki örömei akármennyire önzők és értelmetlenek, soha nem felejthető és egykor gazdag jelentéssé érő isteni ajándékok, melyek a mennyből lehajló örök szeretet szimbolumaivá fognak a kellő időben dicsőülni. Azok, akiket gyermeki szívvvel szeretünk, épen mert olyan elválhatatlanokká lettek nekünk, haláluk által egy magasabb világ sejtelseit és gyermeki képzeletét oltják szívünkbe s isteni lényekként közvetítik Isten ajándékait hozzánk és a mi együgyű, de forró imádságainkat hozzá, sokszor nagyon is kicsiny ügyeinkben. Majd az iskola és az egyház vesznek gondjaikba minket s bár a vallás csak egyik tantárgy a szemünkben és néha unalmas is, a predikáció csak áthúzza a fejünk felett, mint a költöző madár s konfirmációnk ünnepe csak az ünnepély hatásával rendíti meg szívünket, azért lelkünk érzékeny lemezén isteni fényhatások rajzolódni kezdenek ki, csak még a lemez nem élő s csupán öntudatlanul veszi föl és tartja meg őket későbbi időkre. Majd megszólal számunkra a természet ezerhangu kórusa, szaladni kezd szemünk előtt a történelem véres filmje, megnyílik a szemünk a körülöttünk zajgó emberi élet változásaira. Elérkezünk abba a korba, mikor a Természet a mi Istenünk és az Ember a mi Ideálunk. Ki is gondolná akkor közülünk, hogy a Nagy Természet, akinek nevében megtagadjuk Isten személyes létezését, arra való, hogy lelkünkben ki nem oltható szomjú elégedetlenséget ébresszen mindennel szemben, a mi látható és hatalmas szenvedélyt gyújtson bennünk „a végső dolgok” iránt; ki gondolná, hogy a Hős, akit a történelemben, vagy élő környezetünkben utánzásunk mintájává teszünk, arra való, hogy kiábrándítson minket mindenből, ami csak emberi és útnak indítson afelé, aki emberi és isteni: Jézus Krisztushoz?

A Természet és az Ember az értünk munkáló Isten eszközei. Eszközök, melyek mögött még el van rejtve az Ur maga. De akiket ő kiválasztott a maga szolgálatára, azok gyermek és ifjúkoruk ez első szakaszának végén odajutnak, hogy a természetben az a vonzó és ingerlő, ami jelenségei mögött rejlik, a világ életető Lelke s az emberek között a legnagyobb hős a názáreti Jézus. Aki lelket keres a természetben és aki az igazi emberi nagyságot Jézusban csodálja meg, noha a természet lelke előtte még csak egy titokzatos *erő* és Jézus még csak a legcsodálatosabb *ember*, mégis meg van érelve az isteni szolgálat iskolájára. Maga Isten még nem öntudatos valóság neki, alaktalan és megfoghatatlan sejtelen csupán, kinek mondhatatlan jelenléte talán csak egy álom közben szorítja el szívét, de egy döntő érzés már átvette benne a vezérszólamot: annak érzése, hogy a világon a legszebb és legnagyobb az a lelkület, amely szeretni és segíteni akar. Így és ezért dolgozott Isten *értünk*.

Isten valóraválásának második szakasza a *teológián* kezdődik. Fájdalmas és válságos út ez, amelyen össze kell törnie sok dőre illúzióknak, gyermeki hitnek és éretlen ambícióknak. A teológiának kettős hivatása van az Isten szolgáinak kiképzésében: *öntudatos* tenni a hitet és szolgálatra *késszé* tenni a szeretetet. De maga a hit és a szeretet később lesznek tényleges erőkké, mint felszerelésük és eszközeik teológiai fegyverzete. Az, amit a teológia által Isten ad nekünk, a világnézeti keret, az értelmi foglalatok és az életemény csak *edények*, melyek magukban üresek. Mi ezekkel a drága vedrekkal indulunk el *papi szolgálatunk* munkájába. De a tartalom, amellyel a lelkeket itatjuk, még nem a mienk, más bizonyosságtevők lelkéből ömlik át a mi vedreinkben. Mi előbb hirdetünk ígét, előbb írunk könyveket, mintsem hogy képesek lennénk magunkat adni. Lehet, hogy gondolataink önállósulnak, hogy Isten világának titkai számára egyre jobb kifejezéseket találunk, beszédeink és írásaink talán kifogástalanul közlik az igazságot és mi magunk még mindig nem éljük azt. Gyermekeket vezetünk Krisztushoz, még kételkedő szívvvel, betegeket vigasztalunk, még legfőbb vigaszát meg nem találó lélekkel. De nem mintha hazudnánk és nem őszintén cselekednénk. Teljes elszánással tehetjük ezt, a hinniakarásnak olyan mértékével, amely értelmünk minden kételyét el is némitja.

Mi hiszünk, egész elménkből. Csak az élet forrósága hiányzik még abból, amit mondunk és teszünk. Isten számunkra *szolgálatunk tárgya lett*, tárgyi valóság, de Maga még mindig nem a *miénk*.

Ez a szolgálat teljes értékű lehet mindenki másnak számára, csak épen a magunk számára nem. Másnak igen, mert e szolgálatokban *Isten dolgozik helyettünk*. Szolgálatunk tényleges hatása és ereje Isten munkájából származik, aki felhasználja azt mások javára. De mégsem mi tesszük azt, hanem ő, helyettünk. Mi még fátyollal arcunkon, lepellel szívünkön, különös öntudatlansággal *tudjuk*, hogy mit kell szólanunk, tennünk, hogy az *másoknak* javára legyen, de nem *mi* szóljuk és tesszük azt mégsem. Ez az Istennek *helyettünk folyó* munkája mások számára. Krisztus lép rajtunk keresztül a gyülekezetbe, de valahogy *helyettünk* lép bele; minden jót, ami szolgálatunkból származik, ő vitt végbe és nem mi. A szívünk még nem volt ott a dologban, csak az elménk, a gondolkozásunk lettek szolgálivá az Urnak. Krisztus Urrá lett *képességeink* felett, csak még szívünk nem az övé.

Esetleg mások neki adják szívüket a mi munkánk folytán, *hamarabb, mint mi magunk*. Miért van ez így? Azért, mert e munkák Isten munkái, melyek által, míg másokat magáévá tesz, bennem elkészíti az edényt valósága, élő realitása, engem kereső szeretete nárdusolájának.

Igy és ezért dolgozik Isten *helyettünk*.

És végre, miután sok mást az ő tulajdonává tettem, felébred a szívem: hogyan lehetek *én* az övé?

Ez a kérdés akkor ébred fel bennem, mikor nem másoknak mutatok rá a Keresztre, hanem én magam nézek reá és merülök el benne. Ekkor szólal meg a szívemben Isten az én számomra s ő mutat a Keresztre: ez az Isten!

Ez az a szeretet, aki elvette a te bűneidet. Egyszerű, boldog és teljes megoldás nyilallik ekkor szívünkbe: ez a te Istened. Tudom már, hogy mit kell tennem: gyermeki szelidséggel, engedelmességgel és bizalommal kell szívemhez ölelnem a drága igazságot, hogy Isten az a Szeretet, aki a Keresztről uralkodik a világ felett és felettem. Elhagyni *magamra nézve* az értelem és képzelet minden formáját, aggodalmakat, bölcseséget, erőfeszítést s édes átengedéssel, mint gyermek, befogadni ezt: ez az Isten. Ez a világ teremtője, kormányzója, gondviselője, megváltója, üdvözítője. Ami nekem Istenből kell, nélkülözhetetlen és elégséges: benne van Krisztusban teljesen. Ő az Isten élete és az én életem. Isten a Krisztusban, Krisztus az Igében, az Ige a Szentírásban, az én életem a Szentírás világosságában? Ime megnyílt az én számomra az Isten életének valósága. Végre elértem, hogyha sokszor oly álomszerűen finom is, hogy megrajzolni nem tudom, de biztosan érzem Isten jelenlétét a lelkemben. És valóságának *bizonyítékai* ragyognak fel az életemben. Először az, hogy most látom és gyűlölöm a bűneimet. Most már öntudatosan tudom, hogy mennyi bűn áll az ő útjában az én szívemben.

De boldog remegéssel érzem, hogy a fordulat megtörtént bennem és én gyűlölöm a bűneimet s a magam és enyéim életét immár egészen másként értékelem: isteni hivatásuk szempontjából, reménységgel és munkára készen. Másodszor az, hogy immár rendületlen bizonyossággal érzem és vallom, hogy bár a bűn még körülvesz, de a világnak semmi rettentése, vagy csábítása rá nem vehetne már arra, hogy Isten nélkül tudjak, vagy próbáljak élni, hogy az én Uram Krisztusomtól, őseim szent hitétől és a szenvedő Anyaszentegyházától elszakadjak. Isten valósága már annyira áthatott, hogy Krisztus és a Szentlélek ajándékai többé és drágábbá lettek számomra önmagamnál és nélküle való veszett életemnél. Harmadszor az, hogy a háládatosság nagy tudományában meg tudom tenni az első lépéseket. Negyedszer az, hogy eddig zilált érzelmeim egy központba futnak és ott pihennek el. Vannak értelmi nehézségeim, vannak erkölcsi csüggedéseim az istentelen világ forgatagának tölcserében, vannak családi

gondjaim anyagiakban és erkölcsiekben, vannak órák, amikor megrohannak kísértések és mardosó bűntudatok, a Sátán él és viaskodik ellenem ezer alakban: de akár az értelmi, akár az erkölcsi lényem szenved és ingadozik, a szívem, mint a mágnesű a polus felé, a Kereszt felé húzódik. Boldog csoda te, Jézus Krisztus a Kereszten, minden nehézségek között te egyetlen diadalmas valóság, *dacára* mindannak, ami gyötör, te mennyei, édes, győzedelmes bizonyágtétel vagy nekem a világ és élet isteni titkáról, ítéletéről, jövődjéről, minden kérdés végéről, örökéletről, viszontlátásról, az Igazságról, amely felől bizonyágot tenni hozzám is eljöttél.

Csak miután Urammá lett a Krisztus, értem meg, hogy azelőtt is igaz volt, amit Róla hirdettem, igaz, de másoknak. Most pedig, hogy Isten elkészítette szívemet magának és a kész edénybe beleöntötte a hívő élet nárdusolajában a maga valóságát, most valósága abban igazolódik, hogy egyszerre igazán megértem, amit eddig csináltam és látom, hogy Ő csinálta azokat helyettem, most az, ami csak másoknak hirdetett igazság volt, szívembe ömlött s az izzani és világítani kezdett tőle s az én igazságommá lett. És így az, aki előbb dolgozott érettem, azután helyettem, most már dolgozik *általam* és amikor én magamat teljes szívemből Isten munkatársának tudom és érzem, az ő valóságáról többé nem szükséges *másoknak* beszélni előttem. Valósága az én életem valóságával eggyé lett.

Szociálizmus és keresztyénség

- Előadás ifjúsági konferencián -

A legújabb kor történetét két uralkodó szellemi hatalom irányítja: a szociálizmus és a keresztyénség. Kettőjük közül a keresztyénség valamikor egyeduralkodója volt az európai népek életének, a középkori katolikus egyházi uralom formájában. Hogy ez nem a tiszta evangéliumi keresztyénség uralma volt, azt az is bizonyítja, hogy a reformációban szükségessé vált magának a keresztyénségnek megtisztítása és ez az egyház addigi egységének szétválására vezetett. A megoszlott keresztyénség a protestantizmus formájában újra vezető világszellemmé lett, de egyúttal harcba is kerülve a katolicizmussal, a keresztyénségnek ez a belső harcok általi lekötöttsége alkalmat adott a világ szellemének arra, hogy a súlyos válságba jutott keresztyénséggel szemben a maga egyeduralmát próbálja biztosítani. A világ szelleme alatt itt azt a törekvést értjük, amelyik az emberi társadalom rendjét, jóllétét, igazságosságát és boldogulását a *vallás nélkül*, tisztán az emberi értelem erejére támaszkodva akarja és állítja megvalósíthatni a keresztyénséget, főleg annak egyházi formáit egyenesen akadálynak bélyegzi e cél elérésében.

A világ szellemének e megnyilatkozásai közül a legerősebb és legelszántabb a *szociálizmus*, amely a legújabb kor történetében óriási térhódítással, erőteljesen szervezett propagandával és nagy tömegek megmozdításával tört egy új társadalmi rend megalkotására, át akarván alakítani az emberiség egész lelkiületét, világnézetét, erkölcsi eszményeit, életberendezését, ebben a törekvésében nyíltan hadat izenve mindezek keresztyén vallásos alapjainak és felfogásának.

A szociálizmusnak ezt a hadizenetét a keresztyénség ellen az teszi veszedelmessé, hogy első pillanatra keresztyéninek látszó célt ír zászlajára s ezzel magukat a keresztyéneket is meg téveszti. A szociálizmus egyik magyar tudósa egyenesen azt mondja, hogy a szociálizmus *keresztyénség* és pedig a *mennyből a földre lehozott keresztyénség*. Ezzel úgy tünteti fel a dolgot, mintha a keresztyénség ezt a világot mellőzve és megvetve, a maga céljait csupán egy földöntúli, mennyei ország számára tűzné ki, amely a világ gyermekei előtt nem egyéb képzelődésnél, álomképnél. Így azt akarja elhitetni, hogy a szociálizmus az *igazi* keresztyénség, amely most, itt, ezen a földön, tényleg meg akarja és meg tudja valósítani a keresztyén egyház által csak a túlvilágon ígért, tehát ámitó boldogságot. Miféle alapon tartja ez a fölfogás a szociálizmust keresztyénségnek? Azon az alapon, hogy zászlajára az *emberszeretet* jelszavát írja. Azt hirdeti, hogy célja a nyomorultakon, az elnyomottakon való segítség, a kizsákmányolt és rabszolgává tett embermilliók fölszabadítása s boldoggátétele egy igazságos társadalmi rend keretében. S tényleg, a keresztyénség az *emberszeretet* vallása, tehát úgy látszik, a szociálizmus vele egyet akar. De ha ugyanazt akarja, akkor miért van reá külön szükség? Nyilván azért, mert fölfogása szerint a keresztyénség nem jól, vagy nem őszintén akarja ugyanazt. A szociálizmusból föltétlenül következik az, hogy a keresztyénség feleslegessé vált, sőt, ha nem őszinte, akkor káros is, tehát le kell szorítani arról a vezéri helyről, melyet az emberiség életében igényel.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk azt, hogy a keresztyénség és a szociálizmus nem *egy*et akar. Itt teljesen beválk a közmondás: „si duo faciunt idem, non est idem.” Az emberszeretet lehet mindkettőjük közösen vallott célja, de egy világ választja el egymástól őket a *lélek* tekintetében. A szociálizmus említett magyar képviselője azt mondja, hogy a keresztyénség a *vallás* emberszeretete, a szociálizmus pedig a tudomány emberszeretete. Fogadjuk el ezt a különben nem helyes megállapítást annak kimutatására, hogy mennyire más az a lélek, amely

bennük él A tudomány emberszeretete a szociálizmus részéről azt jelenti, hogy ő a tudomány, és pedig a technika, civilizáció, kultúra, társadalomtudomány *eszközével* akarja az ember életét megjavítani és boldogítani, kívülről intézményesen. Törekvésének az *ember* a központja, a célja; az ember boldogsága és világuralma. Az emberben az embert szereti, mindenestől, összes tulajdonságaiban és képességeiben. A vallás emberszeretete a keresztyénségben mindig azt jelentette, hogy az emberben keresni kell azt, ami több benne, mint a pusztán emberi, természeti, vagyis állati, mert egyedül az *szeretetreméltó* az emberben, ami több, mint ezek. Ilyen csak a lelkiiség, a szellemiség lehet. Szeretetre nem az ember testisége méltó, hanem csakis a lelke, szellemi egyénisége. Tehát nem minden tulajdonsága és képessége, nem az ember mindenestől. A lelkiiségben, szellemiségben azonban olyan *értékek* jelentkeznek, amelyek *önmagukban, minden körülmények között, mindenek felett szeretetreméltók*. Igazság, jószág, szépség, szentség ezek az értékek. Ezek azonban többek az embernél magánál, mert felette állanak, kötelezők és parancsolnak vele s érettük, ha kell, testi életét is bármikor fel kell áldoznia. Ezek az értékek tehát nem is az *övéi*, hanem csak sáfárkodásra kapta őket s *felelős* érettük. Kiéi ezek az értékek? *Istenéi*. Bennük és általuk Isten, élete lesz emberivé s az emberben azt kell védeni, szeretni, segíteni, egyedül azt, ami *isteni*. Testnek, képességeknek, tulajdonságoknak, vagyonnak, világnak csak *eszközi* értéke van, amennyiben az isteni élet szolgálatában állanak s így és ezért kell megbecsülni őket. A keresztyén emberszeretet tehát az Isten szeretetének egyik és legfőbb módja. Mi az Atyát szeretjük *gyermekében*. Hogy pedig az Atyát csak milyen gyermekekben lehet szeretni, arranézve nekünk megvan a biztos mértékünk: az Atya szeretett Fia, a Jézus Krisztus, az egyedül szeretetre méltó élet örök képviselője, akihez magunkat és másokat egyaránt kell mérnünk, ha a szeretetünket gyakorolni akarjuk. Semmit sem szerethetünk sem magunkban, sem másokban, ami ellentétes Krisztussal. Sőt a bűnt egyenesen gyűlölnünk és kiirtanunk kell magunkból is, másokból is. Itt tehát a központ és a cél Isten s az ember nem a maga, hanem az Isten világuralmának eszköze. Boldogsága nem célja a szeretetnek, hanem boldoggá őt épen és egyedül az Isten szolgálata teszi. Nem külső eszközök által lesz azzá, amivé lennie kell, hanem benső önátadás által.

Ez a gyökeréből ellentétes lélek azonban a szociálizmusnak két olyan alapfogatókosságát mutatja meg, melyekben a keresztyénség igazsága csak annál inkább kitündöklöklik. A szociálizmus *testvériséget* akar Atya nélkül. De Atya nélkül nincsenek testvérek. Ez az emberszeretet indokolatlan és alaptalan. A szociálizmus a mennyből a földre akarja hozni a keresztyénséget. De az a menyország, amit ő akar, külső eszközökkel teremtetett külső, fizikai jóllét. Csakhogy az embereket nem lehet boldogítani külsőleg. A keresztyénség menyországa sem a felhők felett van, hanem a megszentelődött *szívekben*. Minden hiába, ha a rossznak gyökere *benn* a lélekben meg nem öletett.

A két emberszeretet közül bizony csak az egyiknek van alapja és gyümölcse: a keresztyénségnek.

Ez pedig abból következik, hogy a szociálizmus a maga programját az *anyag uralmára* építi és a lélek valóságát megtagadja. Világnézete, az úgynevezett *történelmi materiálizmus* azt tanítja, hogy az emberiség és az egyének életét minden időben az anyagi létfeltételek, a gazdasági erőviszonyok formálják és szabják meg; az úgynevezett lelkiiség pedig nem egyéb, mint ezeknek a gazdasági viszonyoknak visszatükröződései, illúziószerű gondolati tükörképei az agyban, elméletek, ideológiák. Az ember mivoltát, karakterét, minőségét, sorsát nem lelkiisége, hanem gazdasági helyzete határozzák meg és pedig a tőke és a munka harca, amely az egész emberiséget két osztályra szakítja szét és állítja egymással szembe: a tőkés és a munkások, a kizsákmányolók és a kizsákmányoltak táborába. Az emberi élet nem egyéb, mint osztályharc a gazdasági létért s „a világot megváltó” szociálizmus ebben a harcban a tőkés által elnyomott proletárok felszabadításáért küzd, hogy a tőke igazságosan osztassék meg s addig is a munkának minél magasabb bére legyen. Ebben a harcban az *egyén* megsemmisül az

osztályban, a tömegben, egyéniség nincs is, csak társadalom van, a halhatatlan lélek mese, örök élete csak a fajnak van, vagy az emberi nemnek, az egyes ember kívánságait ebben az életben kell kielégíteni, mert más élete nincs s ki is lehet elégíteni és pedig a gazdasági viszonyok külső átalakításával, mely jobb anyagi viszonyok útján boldoggá teszi az embereket s úgynevezett lelküket is megelégedetté teszi, mert a jóllétnek a megelégedés lesz az ideológiája. Minél több ember minél nagyobb boldogsága, azaz jólléte: az egyetlen cél. Ehez a gazdasági „menyországhoz” a szociálizmus azt a merész reménységet fűzi, hogy az általános jóllét megszünteti a bűnt, mert a bűn csakis a helytelen vagyoneeloszlás következménye, vagy a túlsok vagyonból következő mértéktelenség, vagy a szegénységből következő nyomorúság betegsége és átka. Eltekintve attól, hogy milyen „menyországot” teremtett a szociálizmus végső következményeit levonó bolsevizmus, kommunizmus, ami csak illusztrálja a szociálizmus belső igazságának értékét, nézzük meg a keresztyénség álláspontját ezekben a kérdésekben.

A keresztyénségnek mindenekelőtt az az álláspontja, hogy az anyag uralmának ez az elismerése *méltatlan* az emberhez, aki nem rabja, hanem ura a testnek és az anyagnak. De nemcsak méltatlan, hanem hazug és tudománytalan is. Hiszen az anyagnak ezt az uralmát a *lélek* állapítja meg maga felett. Így a szociálista tudomány sem a független emberi értelem alkotása, hanem a gazdasági erőviszonyok kényszerű tükröződése a szociálista apostolok agyában? Ha tehát a gazdasági viszonyok megváltoznának, az ő tudományuk is megváltozna? talán éppen ellenkezővé lenne? Úgy kell lennie éppen az ő elméletük szerint. De akkor önmagában nem is igaz. Mi alapon követel tehát hitelt a maga számára? Ha pedig az egész elmélet emberi alkotás, hogy teheti önmagát a saját elmélete bilincsbevert szolgájává, lennebb becslve önmagát azoknál a lelketlen viszonyoknál, melyeknek uralmát ő találta ki és iktatta törvénybe, önmaga fölött?

A keresztyénség a lelkiség hatalmát hirdeti a világ fölött. A világ a Szellem műve. A szellem teremti a világot és nem a világ adja a lelket. A lélek teremtő hatalom, amely anyagot, eszközöket, formákat szül a maga céljaira, de őt sohasem szülhetik az anyag, az eszközök és a formák. A lélek pedig, mindig *egyéni* lélek s az egyéni lélek végtelen értéke ad értéket mindennek a világon. Mi sem vagyunk megelégedve a világ jelenlegi állapotával s a társadalom igazságával, de, ha szociálisták lennénk, örökre le kellene mondanunk arról, hogy másként is lehessen; hiszen ha a gazdasági helyzet teremtett minket, akkor mi nem is lehetünk mások és nem is változtathatjuk meg azt, amittől a változások függenek. De mi keresztyének vagyunk és azt valljuk, hogy igenis lehetséges jobb világot, igazabb társadalmat teremteni, de csak egy úton: a keresztyén erkölcsi jellemek munkája által. Isten országa az egyének benső átalakulásán alapszik s attól függ. A keresztyén jellemeknek igenis van hatalma átalakítani a világot. És hogy ez megtörténhessék, el kell takarítani az útból azt az erőszakolt, mesterkéltséget és hamis elméletet, hogy az embereket *osztályok* választják el egymástól s hogy az élet lényege az osztályharc. Az embereket nem a Marx által konstruált osztályok választják el egymástól, mert ilyen osztályok csak akkor vannak, ha mi magunk akarjuk, hogy legyenek; hanem elválasztja őket a *lelkület*, amely tekintet nélkül anyagi helyzetükre, két táborba osztja őket: az Isten gyermekeinek és a világ fiainak táborába. Ezért a testvériség akadályja nem az osztályhelyzet, hanem az egyetlen akadály a *telhetetlenség*, amely a tőkéséknél is, a munkásoknál is *mindent* önzően csak magának akar. Sem a tőkésnek, sem a munkásnak nincs igaza, ha csak magát nézi; igaza csak a méltányos és nagylelkű embernek van itt is, ott is, mert az egyetlen társadalmi törvény a kölcsönös méltányosság és nagylelkűség szellemében van kifejezve. Nincsenek tehát időleges megoldások sem; semmiféle bértáblázat, vagy kollektív szerződés, nem oldhatja meg a társadalmi ellentétek kiegyenlítését, mert ezt az ellentétet csakis a krisztusi szeretet szelleme oldhatja meg és mindig meg is tudta oldani, ha hűségesen követték. De sem az akadály, sem a megoldás nem *külső*, hanem *belső*, lelki

valóság. Ezért nem lehet igaz a szociálizmus felfogása a bűnről és annak legyőzéséről. A bűn nem a gazdasági helyzet következménye, nem a tőke és nem a szegénység átka, hanem az emberi lélek belső betegsége. Nem a világban van, hanem az emberi lélekben. Nem is gyógyíthatja meg a világ semmi kincse, csak belülről, lelki úton gyógyulhat meg. A felelősség súlyát nem veheti le rólunk semmi vagyonmegosztás, még magunk se, csak a Krisztus, ha beteg szívünket neki adtuk át. Minket soha sem fog mássá, jobbra tenni a földi boldogság és anyagi jóllét, nem is tett jobbra soha, senkit. Minket csak az tehet jobbra, ha meghódolunk a fölöttünk álló isteni akaratnak s hitből fakadó megszentelt erkölcsi élettel állunk munkába a világ jobb jövőjéért. A döntő kérdés éppen ez: min fordul meg a világ jobb jövője? Jobb gazdasági viszonyokon, politikán, külső törvényeken, vagy az egyének újjászületésén? Boldogságra, vagy szentségre van szüksége a világnak?

A magyar ifjúság a lélek tagadása és az anyagimádás, vagy személyes erkölcsi jellemének ereje által vivhatja ki jövőjét?

A felelet csak az *evangélium szociálizmusának* magasabb értelmű programjában adható meg. A mi programmunk a Krisztus életének világbahozatala: az egyének átadott, megszentelt lelkén keresztül. Mindent aláírunk, amit a szociálizmus a munkások emberhez méltó élete érdekében hirdet s ezt Isten nevében követeljük *mindenki* számára. Terrornak, forradalomnak, kommunista agitációnak ellenségei vagyunk s azt kérdezzük: mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkében kárt vall? A mi ifjúságunkra *munkássors* vár, de ezt a sorsot *kereszttyén* szívvel kell elvállalnia.

Ez a keresztény szív harcba szólít minket a bűn ellen, a bűnösök megmentéséért. A társadalom új életét az egyes lelkeknek a bűntől való megszabadítása által reméljük. A jellem több, mint az egész világ s a világ Isten munkatere a jellemek által. Családunk, nemzetünk, államunk, az egész emberiség az Isten életének tiszta tükréül rendeltetett. Életünk törvénye a szeretet, de az a szeretet, melynek Isten a tárgya az emberben is, a Krisztus által. Ez a szeretet az emberi társadalom egyetlen alapja.

A diadalmas világnézet

- Gyorsírói feljegyzés a Soli Deo Gloria Diákszövetség
összejövetelén tartott előadásból -

Engedjétek meg, hogy ebben a kedves társaságban, ahol a Református Diákszövetség tagjai vannak összegyűlve, „professzorosan” helyet foglaljak és ebben a közvetlen formában tartsam meg előadásomat, hogy ezzel is védekezzem mindenféle *szónokias váradalmakkal* szemben, mert, amint már a Pál apostolból felolvasott bibliai lecke előttem kijelentette, itt semmiféle emberi bölcseségről nem lehet szó. (I. Kor. 2.)

A református diáknak az *öntudatos kálvinizmus képviselőjének* kell lennie s mert a Soli Deo Gloriának ez adja meg a tulajdonképeni létjogosultságát, azt határoztam, hogy ennek az előadásnak tárgya e téma körül forogjon: mi a kálvinizmus, miért a keresztyénségnek leg-öntudatosabb formája, hogyan lehet elképzelni egy magyar kálvinista intelligenciát, melynek nemcsak az a szerepe, hogy lelkében éli a maga vallását, hanem öntudatosan meg is védelmezi ezt azokkal a szellemi hatalmakkal szemben, amelyek - úgy nézem - a mai Magyarország területén is erős fegyverekkel és nagyon szoros gyűrűben lépnek fel a református egyház és annak világnézete ellen.

Azt gondolom, hogy ócska professzori módszer szerint mégis legokosabb dolog először a *fogalmakkal* tisztába jönni. Tapasztaltam, hogy leghelyesebb, ha az ember biztosan tudja, miről beszél és itt éppen a „világnézet”-nek, ennek az elcsépett és talán túlhasznált szónak a fogalmát különösen ajánlatos tisztázni, azért, hogy a kálvinista világnézet képét megrajzolhassuk. Hogy tulajdonképen mi az a világnézet, röviden úgy lehetne rá felelni, hogy a világnézet lényege a *világról, mint egységes egészből és a világban érvényesülő legfőbb értékekről alkotott felfogás*. Világnézete mindenkinek van, még annak is, aki nem tud róla, mert lehetetlen dolog, hogy az ember, feltéve, hogy értelmes lény - itt kezdődik az ember - ne reflektálna azokra a dolgokra, amelyek körülveszik és ennél fogva valamilyen egységet ne hozna létre azokból az ismeretekből, melyeket magának alkotott. És így nyugodtan meg lehet különböztetni *naiv és tudományos világnézetet*.

A *naiv világnézet* az ember ismereteiből minden kritika nélkül alkotott kép. A *tudományos világnézet* pedig abban különbözik az ilyen naiv világnézettől, hogy ott már az ismeretek bizonyos tudományosan is ellenőrizhető alapelvek szerint rendeződnek, öntudatos világnézetté lesznek, egy bizonyos *rendszerezett* alakot vesznek fel, továbbá bírálat és kritikai összehasonlítás történik bennük más világnézetekkel szemben.

Az én felfogásom szerint minden világnézet *egyéni érvényű*, azaz: *kötelező világnézet nincs*. Nincs pedig azért, mert minden világnézet az egyén saját állásfoglalása a világgal, mint egységgel és a benne lévő értékekkel szemben. Tehát függ az embernek *létérdekeitől, fejlettségétől, egyéniségétől és minőségétől*. Ennél fogva nem lehet beszélni *abszolút világnézetről*. Abszolút világnézete csak annak van, aki úgy látja ezt a világot, *amint van, tudniillik Istennek*, aki előtt nincs titok. Embernek abszolút világnézete nincs, de van egyéni, lelkét tükröző világnézete.

Engem azért már nagyon sokan vádoltak, hogy ezt a szubjektív álláspontot foglalom el. De kérem, én sohasem mondtam, hogy az *ismeret egyéni értékű, vagy egyéni érvényű!* Hanem a világnézet az. A világnézetben levő egyes ismereteknek meg lehet minden esetben a kötelező értéke. A világnézet azonban más dolog. Amennyire képes vagyok, én *bírálom* ezeket az objektív ismereteket (pl. asztal, kutya, ló, ház), *viszonyba hozom* őket a magam létérdekeivel,

színezem és csoportosítom, egyszóval rendezem, hogy nekem megfeleljenek. Ennek a rendezésnek eredményét világnézetnek nevezem. Ez a rendezés mindig egyéni érvényű.

A tudományos világnézet most már olyan mértékben lesz általános érvényű világnézet, amely mértékű sugalló ereje van az emberek felett, mert sajátos dolog, hogy az emberek akár-mennyire egyének, *tipusok* is. Rokonalakulatok, csoportok jönnek létre és ilyen egy körbe tartozó lelkeket azután nem is nehéz egy világnézet táborába összehozni.

Ez alapon létesült a *természettudományos világnézet*. Mint világnézet ez is épen olyan egyéni érvényű, mint akármelyik más. Épen annyira függ azoktól az egyénektől, akik neki hódolnak és akiket ő meghódított. Ez nem tudományos, hanem csak természettudományi ismeretekre alapított magyarázata a valóságnak és a legfőbb értékeknek. Nem kötelező világnézet, mert én nem ismerem el annak és azt hiszem, nagyon sokan vannak, akik nem ismerik el. Olyan, mint sok más egyéni érvényű filozófiai világnézet; *Nietzsche* világnézete köré pl. a maga idejében tömegek csoportosultak, de voltak nagy tömegek, akik nem ismerték el magukra nézve kötelezőnek.

*

Egy lépéssel továbbmenve, a világnézetnek az a döntő jellege, hogy arra nézve, aki azt magáévá teszi, *életprogramot* jelent, ezáltal az értelmi világot átlendíti az *akarat* síkjába és *cselekvést* indít meg. Az egyes ismeretek nem adnak programot az embereknek. A világnézet ellenben *ideált* produkál, *életeszmenyt* ad és a *gyakorlati életben* vezeti az embert.

Most már az a kérdés: mi a különbség a *tudományos* és a *vallásos világnézet* között? Mert nemcsak tudományos, hanem vallásos világnézet is van. Sőt a vallásos világnézetnek lehet nagyobb tudományossága, mint a nem vallásosnak. Mert lehetetlen, hogy a vallásos ember akármelyik világnézet táborába tartozzék és hogy a hívő lélek világnézetén ne tündököljék hite és hogy az meg ne nyilatkozzék a dolgok szemléletében és értékelésében. Ezzel az ember az öntudatos vallásos-tudományos világnézet fokára emelkedett.

A vallásos világnézetnek *döntő pontokban* van eltérése a tudományos világnézettől. Míg a tudományos világnézet tisztán *értelmi* művelet, *tudással* akarja az ember dolgait magyarázni, addig a vallásos világnézetre az a jellemző, hogy nem bizik az értelem erejében és nem hisz az emberi értelem mindenhatóságában. Ez a döntő, ki nem békíthető ellentét a tudományos és vallásos világnézet között. Nem a tudomány és a vallás között van tehát az ellentét, hanem a tudományos és vallásos világnézet között.

A *tudományos* világnézet az értelem mindenhatóságának alapján áll, ezért *életeszmenye* nem lehet más, mint maga az *ember*, tehát *humanisztikus világnézet* lesz és belőle *ember-imádás* válik. Önmagával meg van elégedve, számára nincsenek többé világrejtélyek, mert az emberi értelem mindenre képes. Erre vonatkozólag a klasszikus itéletet *Robertson* mondta: „Lehetetlen maga magával megelégedni az embernek, mert ha magánál magasabbra nem emelkedik, maga alá süllyed.”

A *vallásos* világnézet az értelemnél egy magasabbrendű világmagyarázó tényezőt ismer, egy természet- és emberfeletti principiumot: *ez a hit*.

Békesség csak akkor lesz a tudományos és vallásos világnézet között, ha a tudományos világnézet meghódol a vallásos világnézetnek. És ezt megteheti *veszteség nélkül*, sőt a saját *megkoronáztatásával*. Mert minden tudomány értéke megmarad *Isten uralma alatt* és így teljesen akadály nélkül olvadhat bele a modern tudományos világnézet a vallásos világnézetbe. Megfordítva ez azonban semmi szín alatt nem lehetséges.

Igy tekintve a dolgot, a kálvinizmus világnézetének kérdése azon fordul meg: mi az értelem szerepe és jelentősége az emberi életben? És itt jön az, ami a kálvinizmust páratlan értékke

teszi és világnézetének óriási jelentőségét adja. A kálvinizmus alaptétele szerint az értelem sohasem egyéb, mint eszköz, vagyis az értelem szolgálatra teremt. Kálvin szerint az értelem *sugalmazott*. A racionalizmus ezt persze nem ismeri el, de az igazság mégis az, hogy az értelem sohasem áll önmagában, vagy a bűntől sugalmazott, vagy Isten hatalmas szuggesztiója alatt áll. A *kálvinizmus a hívő értelem világnézete*. Hívő értelem az, amely aláveti magát egy magánál nagyobb szerű akaratnak.

Képzeld el így az értelmet, mint a Kegyelem szolgáját, amelyiknek munkája nem a maga cinikus világnézete lesz, nem az én érdemem, dicsőségem többé, hanem Istennek dicsőségese boldog eszköze. Eszköze annak a hatalmas *Akaratnak*, amely a maga célját én rajtam keresztül valósítja meg.

Istent úgy ismerem meg, mint *Akaratot*. Amit megismerhetek Belőle, ez: mit akar velem, mit akar a világgal, mi az *Ő* szent akarata? Ezért van az, hogy a kálvinizmus az összes keresztyén vallástípusok között a legbiblikusabb, mert ezt az Akaratot a Szentírásból ismeri meg és fogadja el Urának.

Isten ezt az *akaratot megjelenítette* és az Írásban kijelentette, ezért a kálvinista világnézet fundamentuma a *Szent Írás* lesz. A kálvinizmus világnézete ezért *bibliai világnézet*. Innen van a kálvinista ember csodálatos *szabadsága*! Mennél jobban Isten kezébe jutottam, annál inkább vagyok szabad ember, mert *Istennek engedelmeskedni - az igazi szabadság*. Istennek rabja és ezért szabad. A kálvinizmus szabadságeszméje az *egyetlen*, amely nem áll ellentétben az *erkölcsi szabadság* felfogásával.

A tudományos világnézet két tényezőt ismer: akaratot és értelmet. A kálvinizmus világnézete hármat: *hitet, értelmet és akaratot*. A hit sugalmazó hatalom, az értelemnek parancsol és vezeti, hogy abból erkölcsös, szent élet lehessen.

A hit és az értelem között azonban még van egy tényező; a *fantázia*. Ennek a boszorkányos tényezőnek a közbelépése okozza az összes világnézeti bajokat.

Ugyanis, hogy a hit fogalmait át lehessen hozni az értelem világába, szükség van a *képzeletre*. Ez alkotja meg a képet a láthatatlanról és megfoghatatlanról. Pl. Atya. Isten nem Atya, hanem az atya a kép, amelyet a fantázia alkot és amely azt akarja mutatni, minek felelne meg Isten a valóságban: Atyának, de a képzelhető legjobb Atyának. A Szent Írás telve van ezekkel a képekkel: Atya, Bárány, Völegény, menyasszony, fejedelem, pásztor, hajnali csillag, Isten országa, út, nyáj, etc. Mindeniket a fantázia alkotta, hogy a hit *valóságát* kifejezze.

A Szent Írás képei azonban nem olyan képek, amelyeket másokkal is lehetne helyettesíteni, hanem olyan képek, amelyek teljesen megfelelnek a valóságnak. A kereszt pl. nem olyan kép, amely helyett másikat is lehetne tenni, a kereszt az egyetlen kép, amely kifejezi Isten szerelmét.

Érdekes az, hogy a fantázia is Isten szuggesztiója alatt áll és kell, hogy álljon. Ha nem, akkor a Sátán sugalmazza és használja fel a fantáziát a maga képeivel arra, hogy bűnbe vigye az embert. Mert a fantázia is csak eszköz. Ha a Sátán kezében van, az ő pokoli képei hatnak az értelemre és mértelyezik meg az ember gyakorlati életét és döntenek romlásba. Isten kezében azonban Isten céljait fogja szolgálni.

Íme a kálvinizmus világnézetének *vas-traverzei*: tartalmát vallási, politikai, művészeti, gazdasági programja adja meg, melyekkel azonban ez előadás kereteiben már nem foglalkozhatom.

Az igehirdetés válsága

- A marosvásárhelyi lelkeszi kurzuson tartott előadás -

A református keresztyén egyház eredeti felfogása szerint az igehirdetés az *egyetlen* lelkipásztori munka. Hova jutottunk az eredeti felfogás értelmétől, azt legjobban az mutatja, hogy ezt az igazságot ma is készséggel elfogadják, de csak abban az értelemben, hogy heti *egyetlen* predikáció a lelkipásztori munka. De azok, akik egyházunkat az IGE egyházának s lelkipásztorainkat „Ministri Verbi Divini”-nek nevezték, az igehirdetés alatt *többet* és *mást* értettek, mint egyszerűen a vasárnapi prédikációt. A lelkipásztori munka összességét értették alatta, az Ige központi irányítása alatt. Miután ez az eredeti, mély kálvinista értelmezés idők folyamán elhomályosodott és a fentebbi módon félremagyaráztatott, épen azok, akik ki akarták ragadni a lelkipásztori munkát a heti egyszeri predikáció és hozzá az élettől külön-szakított, szónoki predikáció kátyujából, siettek a lelkipásztori munkának az igehirdetéstől *megkülönböztetett* és elhanyagolt, főleg pedagógiai és pásztori ágait kiépíteni és követelni. Ehez képest előbb a vallásos nevelés jegyében indult meg egy elméleti és gyakorlati mozgalom egyházunkban, a háborút közvetlenül megelőző években, majd a belmisszió zászlaja alatt napjainkban egy második, már-már divattá váló és csak néhány ásatag prédikáló által meg-morgott gyülekezeti munka-programm.

A *félreértett* igehirdetéssel szemben mindakettő idejénvaló és üdvös reakció volt. Ma már nem is annyira ezeket a munkaágakat kell féltenuünk az igehirdetés ócska és lomha álmunkájától, hanem elérkeztünk oda, hogy az igehirdetés valódi kálvinista értelmű munkáját kell féltenuünk ezeknek a munkaágaknak az igehirdetéstől való elkülönítése miatt. Mert ez az elkülönítés és szembeállítás, ha az igehirdetést helyesen fogjuk fel, megengedhetetlen és végzetesen veszedelmes. Igehirdetésünk határozottan elhanyagolt és erőtelenné lett ezáltal a háttérbeszorítás által; de nem vált ez hasznára a vallásos nevelés és a pásztorkodás munkáinak sem, mert azok alaptalanokká, lelketlenekké és külsőlegessékké váltak a *gyökereükről* való leszakítás miatt. Így érkeztünk el ma odáig, hogy igehirdetésünk válságáról kell beszélnünk s ez egyúttal egész lelkipásztori munkánk válságát is magában foglalja. A válság tényét röviden abban foglalhatjuk össze, hogy igehirdetésünknek nincs meg a gyülekezetet összetartó ereje, a bűnnel szemben a lelkeket megtartó ereje, hogy hiányzik belőle a személyes átélés szuggesztív hatalma és a keresztyén élet centrális értékeit meggyőzően felmutató bizonyágtétel sulya.

Minden lelkipásztori munkánknak egyedül biztos alapját és zsinórmértékét a Szentírás adhatja meg. Ha a Szentírásnak az igehirdetésre vonatkozó kijelentéseit nézzük, úgy találjuk, hogy azok tényleg arra helyezik az Isten országáért folytatott munka döntő sulyát. Pál apostol kijelenti, hogy „minekutána nem ismerte meg a világ a bölcseség által az Istent, tetszék az istennek, hogy az *igehirdetés bolondsága által tartsa meg a hívőket*”. (I. Kor. 1. 21.) Mi ennek a megtartó bolondságnak a tartalma? Pál apostol erre nézve azt mondja, hogy az igehirdetés „a keresztről való beszéd”, „a megfeszített Krisztus hirdetése”, (I. Kor. 1. 18. 23.), melyben a jelt kívánó zsidók megbotránkoztak, a bölcseséget kereső görögök bolondságot láttak, de a hívők az Isten hatalmát, és bölcsességét tapasztalták meg. Az igehirdetés eszerint a kereszt *szellemének*, a megfeszített Krisztusban megnyilvánult *önmegtagadó* és *önfeláldozó szeretetnek* személyes bizonyágtétellel való hirdetése ebben a világban, amely az önmegtagadás parancsában mindig megbotránkozik és az önfeláldozás parancsát, mint a legnagyobb bolondságot, mindig kikacagja, mert önző boldogságot keres, de mi tudjuk, hogy ezt a beteg és ördögöktől gyötört világot semmi más meg nem gyógyíthatja, mint a Keresztnek ez a botránya és bolondsága. A kérdés épen az, hogy mennyire tudjuk ezt és milyen elszánt bizonyágtétellel szolgáljuk? Igehirdetésünk válsága és a válság feloldása ezen sarkallik.

Figyeljük meg, hogy ennek a bizonyágtételnek megvalósítására nézve mit ír elő a Szentírás *homiletikája*? Ez a homiletika írva található a II. Péter I. 16.-21.-ben, a következőképpen: „Nem mesterkélte meséket követve ismertettük meg veletek a mi Urunk Jézus Krisztus hatalmát és eljövételét; hanem, mint akik szemlélői voltunk az ő nagyságának. Mert, amikor az Atya Istentől azt a tisztességet és dicsőséget nyerte, hogy hozzá a felséges dicsőség ilyen szózata jutott: ez az én szeretett Fiam, akiben én gyönyörködöm: ezt az égből jövő szózatot mi hallottuk, együtt lévén vele a szent hegyen. És igen biztos nálunk a prófétai beszéd is, amelyre jól teszitek, ha figyelmeztetek, mint sötét helyen világító szövétnekre, míg nappal virrad és hajnalcsillag kél fel szívetekben; tudván először is azt, hogy az Írásban egy prófétai szó sem támad saját magyarázatból. Mert sohasem ember akaratából származott a prófétai szó; hanem a Szentlélektől indítatva szólottak az Istennek szent emberei”.

Az igehirdető szent feladata az, hogy megismertesse testvéreivel a Jézus Krisztus hatalmát és eljövételét. Ezt azonban csak olyan valaki mutathatja meg, akihez a Krisztus már eljött és aki felett Neki már hatalma van. Mert az igehirdetés több, mint egyszerű beszéd, mint a legszebb és legokosabb beszéd; az igehirdetés *megmutatása* annak, hogy mivé teszi Krisztus azt a lelket, akihez eljött és milyen hatalommal uralkodik felette. Az élet, az igehirdető élete áll megett a bizonyágtétel megett a maga szent és mélységes tényeivel. *Szemlélői* kellett, hogy legyünk az ő nagyságának a magunk életében, mielőtt beszélünk arról másoknak. És itt mindjárt az a nagy kérdés merül fel: egyáltalában szoktuk-e szemléletünk tárgyává tenni Krisztus nagyságát? Állandó, mély, alázatos, vágyakozó szemléletünk tárgya-e az ő jelleme, élete, áldozata a Szentírásban, hogy annak világosságába helyezve életünket, abban is szemlélői lehessünk az ő nagyságának? A Szentírás először a magunk számára kell, hogy az élet könyve és tükre legyen s nem csupán textusgyűjtemény, melyből beszédünkhöz innen-onnan mottót ragadunk ki. Ez az annyira természetesnek látszó kíváncsi vágyában arra a súlyos bajra mutat rá, hogy a legtöbb lekipásztor életében a Szentírás csak munkaeszköz és csak másokra irányuló munkaeszköz, az is csak alkalmilag, de, míg másoknak prédikál belőle, önmagára nézve elhanyagolja és elejti azt. Hirdetője akar lenni Krisztusnak anélkül, hogy előbb szemlélője lett volna. Ez az igazi és benső értelemben vett *készületlenség*, amely az Igehirdetést üressé és másfelől terhessé, unott igává teszi. Szörnyű dolog lehet hétről-hétre az igehirdetés kötelezettsége alatt állani annak, aki egész héten át nem állította életét, családját és gyülekezetét az ige fényébe s ebben a fényben nem szemlélte azokat Krisztus nagyságához mérve. Így soha sem lesznek saját témái és kinzó készületlenségben lepi meg a vasárnapi harangszó, mely bizonyágtételre hívja.

Ez az állandó szemlélés, vagyis lelki készület csak az egyik feltétele az igehirdetésnek. A másik, amelynek e szemlélet közben kell bekövetkeznie, a Szentírás *homiletikája* szerint az, hogy az igehirdetőnek Krisztussal együtt kell lennie a szent hegyen és ott hallania kell az égből jövő szózatot: ez az én szeretett Fiam, akiben én gyönyörködöm. Ez a feltétel azt jelenti, hogy igehirdető csak az lehet, aki lelkében fel tudott emelkedni a tapasztalásnak arra az ünnepi csúcsára, ahol szívében megvilágosodott, az ő számára, mint saját életének váltsága és üdve, az a tény, hogy Jézus az Isten Fia, hogy Isten a Krisztusban van teljesen. Igahirdető csak az lehet, aki a *Krisztus istenségét* saját lelkében átélte és igazán megismerte, nem mint egy dogmát, hanem mint megváltó és üdvözítő életigazságot. Akkor küldetünk el ígét hirdetni, mikor ezen a szent hegyen, a lelkünkben fölzengő személyes Kijelentés magaslatán a názáreti Jézusnak, az embernek alakja elváltozik előttünk és *Krisztussá*, az élő Isten megjelenésévé, kijelentésévé dicsóul számunkra. Aki Krisztusban Istennel találkozott a szent hegyen, annak a katedra is szent hegyé magasodik, melyre magával tudja vinni hallgatóit, Istennel való lelki találkozásra a Krisztusban. És, jegyezzük meg jól, *másképp* soha se tudja ezt megtenni. A gyakorlatban existáló igehirdetés nagy része azért hull ki az igazi és termékeny igehirdetés köréből, mert nem a szent hegyről jött és nem a szent hegyről szólal meg. Jézusról

sok szép és okos prédikációt mondtak és még többet, amelyben róla szó sem volt, de ezek a tisztességes és bölcs tanítások és tanácsok soha se tettek senkit jobbá és mássá, magát a prédikátort sem, mert az értelem szavai voltak az emberek józan eszéhez, melyet az értelem helyeselt is, de a beteg szív kétségbeesett vergődése saját dobaja miatt meg sem hallott s amelyen szintén helyeslő fejbólogatással nagyokat kacagott a Sátán, mert ő semmit se szeret jobban, mint az okos beszédet. Ő csak egytől fél, ha a prédikátor a Kereszt szellemét a szent hegy magaslatáról, saját szívéből árasztja a gyülekezetre. Ez az igehirdetés a szíveket hatja át és a Sátán csak a szíveket félti egyedül. Az előbbi két feltételből születik meg az az igehirdetés, amelyet az apostol *prófétai beszédnek* nevez s amelyről, mint igen *biztos* alapjáról szól a „hajnalcsillag”, a „nappal” eljövételére várakozóknak. A sötétben a szövétnek helyettesíti a napot, de csak amíg a nap eljön. A prófétai igehirdetés magának Krisztusnak helyettese, az Igévé lett Krisztus avégből, hogy az Ige Krisztussá legyen bennünk. A prófétai igehirdetésnek két meghatározó vonása van: „nem mesterkelt mesékből” áll és „nem saját magyarázatból” származik. Az előbbi azt jelenti, hogy az igehirdetés a *mienk*, a mi személyes bizonyágtételünk, az utóbbi pedig azt, hogy ez a személyes bizonyágtétel nem *önkéntes*, hanem abban maga a mi életünké lett isteni igazság szól, a mi lelkünkön át a Szentlélek maga.

Igehirdetésünk mindakét szempontból válságba került. Először is nem adja azt a határozott benyomást, hogy a *mienk*. A személyes készület és személyes tapasztalás eredeti, friss és életteli buzgása helyett a „mesterkelt mesék” csinált és élettelen szónoklata lett, mely más prédikátorok át nem élt gondolatait, vagy egész beszédét „adja le”, mely a tapasztalat *egyetlen* plasztikusan simuló drámai képe helyett az illusztrációk, történetkék, esetek, bölcs mondások csillogó halmazával borítja el belső ürességét. Nem lévén saját lelkünk kifejezése, kénytelenek vagyunk hozzá a hangban, modorban és gesztusokban adni azt, ami a másét a miénk *látszatává* teszi s így született meg a prófétai bizonyágtétel egyházában a *szavaló* prédikáció, a *szónoki* igehirdetés, amely *elmaradt* a küzködő, tragikus világtól, nem szól a *ma* emberéhez, ignorálja annak *tényleges* lelki szükségzeit, nem tud se elég *szociális*, se elég *aktuális* lenni s az éhesen hagyott lelkeket vagy a közöny, vagy a szekták karjai közé löki. Itt az utolsó órája annak, hogy végre belássuk és megszívleljük a kor intő szavát, mely az idők jeleiből kiált felénk: *a szónoki igehirdetés lejárt a magát*, mert avatag, idegenszerű, modoros, természetellenes, élettelen, szónoki szépségekre pályázó formája azt az uralkodó meggyőződést rögzítette meg a lelkekben, hogy az igehirdetés egy külön, *templomi világ* tartozéka, mely a maga személytelen és liturgiális mivoltában a lelkipásztori munka egészétől elszakított, különálló papi tevékenység, amelynek semmi köze nincs a szenvedő, küzdő és épülni törekvő mindennapi élettel és a hívők lelkének reális szükségleteivel.

Másfelől nélkülözi az igehirdetés azt a tárgyiasságot, mely egy hit- és szeretetközösség kifejezőjévé tenné, mely egyéni gesztusok helyett az isteni *kijelentés* örökkévaló azonosságának hitbeli fundamentumára emelné fel hallgatóit. Ebben a tekintetben az igehirdetést az a vád éri, hogy nem elég *öntudatos*; a világ nagyon is öntudatos szellemével szemben nem áll határozott *hitvallásos és világnézeti alapon*. Lehetetlen dolog az, hogy a kálvinista katedráról olyan beszédek hangozhassanak el, amelyek „saját magyarázat”-képen nyugodtan elhangozhatnának a zsidó, mohamedán, buddhista, vagy egyszerűen felekezetnélküli társaságok előtt is. Amennyire nélkülözhetetlen, hogy az igehirdetés a legszemélyesebb életaktusa legyen az igehirdetőnek, éppen annyira nélkülözhetetlen az is, hogy határozott *hitvallási és világnézeti* közösség meggyőződésének alapján álljon: *kálvinista* igehirdetés legyen. Az igehirdető a Szentírás tanulmányozásában lelkileg és hivatásszerűleg *kötelezve* van arra, hogy a Kálvin Intituciójának és a Református Konfesszióknak irányítását kövesse, melyeket teljes alapos-sággal magáévá kell tennie, ha azt akarja, hogy a világ céltudatos támadásait hiveiről visszaverje s őket a hit- és világnézeti közösség öntudatának acélvértetébe öltöztetve, ellenállásra képesekké tegye és egyházuk nagy, isteni ajándékainak szívbeli megbecsülésére segítse. A

kálvinista öntudat szégyenteljes elsorvadása nagyrészt az igehirdetés büne és ennek következménye az, hogy az emberek nélkülözik, nem is ismervén, mindazokat a vigasztaló, bátorságot adó, jellemképző, életerőt sugárzó, áldott isteni javakat, melyeket az objektív hitközösség, az öntudatos egyházi és felekezeti szellem teremt meg a gyülekezetben.

Ezek mellett már csak mesterségbeli, bár nagyon fontos követelmények azok, hogy az igehirdetőnek meg kell szereznie a teljes készséget saját élete és gyülekezete valódi szükségleteinek világos és precíz tisztázására s tudnia kell azokat a Szentírás világosságába állítva, épülésre alkalmassá tenni. Hogy meg kell szereznie a készséget a természetes, logikailag tagolt és életteli előadásra s fel kell adnia a szónokiság meddő törekvéseit. Hogy meg kell szereznie a készséget a szabatos és építőerű írásművészetre.

Az elmondottak már involválják annak megállapítását, hogy az igehirdetés a lelkész vallásos nevelői és pásztori tevékenységeivel szemben nem lehet sem megkülönböztetett, sem elszakított, sem háttérbeszorított tevékenység. Az igehirdetés a lelkipásztori életnek és munkának nem egyik, a többiektől külön, vagy azokkal ellentétes ága, hanem *centruma*, ahová életének és munkájának minden szála összefut s onnan megint szétsugárzik, minden irányba. Az összes lelkipásztori munkák *előkészítői* annak, hogy az igehirdetésben a gyülekezet Istennel találkozzék és az igehirdetés *előkészítője* annak, hogy az isteni találkozóban meggyarapodott gyülekezet a lelkipásztori munkák ágain át ennek a meggyarapodásnak áldásait mindennapi élete viszonylataiba megszentelő erőkként beleépítse.

És ezzel eljutottunk a *modern építő igehirdetés* lényegének s ebben az igehirdetés válsága feloldásának megmutatásához.

Tágabb értelemben véve az igehirdetés alatt értenünk kell azt a prófétai tevékenységet, amellyel Krisztusról bizonyóságot teszünk a világ előtt és az élet valamennyi viszonylatában. Ebben az értelemben maga a keresztyén élet és közelebbről a lelkipásztor egész élete és összes munkája igehirdetés. Kétségtelen, hogy ez a tágabb értelemben vett igehirdetés az egyetlen lehetséges előfeltétele és alapja a szorosabb értelemben vett igehirdetésnek is, mely alatt egy határozott és ünnepélyes *gyülekezeti aktust* értünk. A tágabb értelemben vett igehirdetés ugyanis a lelkipásztor számára *alkalmassálmélet* és *előkészület* a voltaképeni igehirdetésre. A lelkipásztor személyes közössége a Kereszttel, mint a prófétai élet lényege és a rendszeres csendes órák, az imaélet, a folytonos tanulmány, az önfegyelem és önátadás életgyakorlata, mint állandó készület, a már elmondottak szerint nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a lelkipásztor gyülekezeti igehirdető lehessen. A szorosabb értelemben vett, voltaképeni igehirdetés azonban bár ezen az alapon, de ettől most már megkülönböztetve és egy meghatározott aktusra vonatkoztatva értendő.

A modern építő igehirdetésnek ezt a fogalmát a legújabb, általunk építő teológiának nevezett irányzat alakította ki. Eszerint a keresztyén élet a Szentírásból táplálkozó, magát annak vezetése alá helyező, tényleges, mindennapi gyakorlat, egy a Szentírás értékrendszere által *átminősített* élet, amely mindent cselekszik, amit az ember cselekedhetik, ugyanazon természeti és erkölcsi világrend törvényei alatt és ugyanazon képességek által, de *minőségében másképen*; más minőségű az öröme, a bánata, a szeretete, a törekvései, a munkája, a pihenése, minden életnyilatkozata. Mert mindezeket Krisztushoz méri, az ő szemével látja, értékeli, ítéli és az ő parancsai szerint gyakorolja.

Ennek a másminőségű keresztyén életnek lényege az Istennel való hitbeli közösség, folytonos együttlét lélek szerint. Isten az ő akarata által van jelen és irányítja ezt az életet. Ámde az emberi léleknek feltétlenül szüksége van arra, hogy mindennapi életének küzdelmei, a hétköznapi gondja és súlya alatt, a kísértések soha nem szűnő ostromában időről-időre *bizonyossá* legyen Isten jelenlétéről és mintegy *szemtől-szembe* lássa Istent, aki mindig jelen van életében, de nem mindig ezzel a *közvetlenül*, mintegy *személyében* tapasztalható módon.

A lélek sovárog arra, hogy időről-időre *megteljék* az Isten reálításának eleven árával, hogy a hétköznapiak fölé emelkedve, személyesen *találkozzék Istennel*. Kell tehát a hitközösség keretében, az egyház kegyelmi szövetségén belül gondoskodásnak történnie arról, hogy a gyülekezet tagjai együttesen, a hit és szeretet kötelékével összefogva, időről-időre Isten színe elé vezettetessenek és *Istennel találkozzanak*, abból a célból, hogy a lelkek megteljenek Isten valóságának erejével, meggyarapodjanak lélekben és új erőt nyerjenek az élet további küzdelmeire. E találkozás hatása abban nyilvánul, hogy a lelkek lelki minősége, értéke, szintje egészében felemelkedik. Ezt az életművelési fokozati emelkedést nevezzük *épülésnek*.

Az Istennel való lelki találkozás a *kultusz formáiban* történik meg. A gyülekezeti kultusz kálvinista értelemben vett feladata az, hogy a közös hit és szeretet által egységben élő testvéreket lelkileg előkészítse az Istennel való találkozásra, illetve, hogy a megtörtént találkozás lelki hatásait kifejezés által megrögzítse és állandósítsa a mindennapi élet számára. De mint ilyen előkészítő és betetőző keret, a kultusz maga csak *forma*, nem maga a találkozás, hanem annak csak a Felséggel való szembenlételhez megkívánt formai feltétele, az isteni udvartartás örökérvényű etikettje, ha szabad magamat ilyen profán hasonlattal kifejeznem. De maga Jézus is így értelmezte ezt ebben a kérdésben: „Barátom, mimódon jöhettél ide, holott nincs menyegzői ruhád?”

Magának Istennek *megjelenése* a lelkek számára a református keresztyén felfogás szerint csakis a *lelkekben*, *lelki* módon lehetséges és képzelhető, mivel Isten Lélek. Ezért az ő megjelenítésére és a vele való találkozás átélésére a Hozzá egyedül méltó, mert *szellemi* eszköz a *gondolat*, és pedig a *saját maga* gondolata, az Ige, úgy, amint egy emberi lelken, a lelkipásztor lelkén, az ő engedelmessé tett emberi gondolatain átsugárzik.

Az igehirdetés tehát az Istennek gondolatban való megjelentetése az utána sovárgó lelkek számára. Azonban nem egyszerűen *gondolatok* az Istenről, emberi bölcselkedés, spekuláció, vagy ismeretközlés, hanem az Ige átélte isteni igazságának megragadó, gondolati szemléltetése, melyben az emberi gondolatok csak minél tapadóbb és önátadóbb eszközei annak, hogy maga az Isten szóljon a lelkekhez: itt vagyok, ez vagyok, így szeretlek, ezt tettem érted, erre akarlak vinni, ilyennek szeretnék téged.

Ebből következik, hogy a gyülekezeti igehirdetés kizárólag a közös hit alapján álló testvérekhez, *hívókhöz* szólhat s célja sohasem a hitetlenek megtérítése, hanem a hívők építése.

Mert mindennekfelett fel van tételezve benne az, hogy olyanok akarnak Istennel találkozni, akik az ő akarata szerint élnek s épen ehhez az élethez kell nekik Isten lelki átélése, erősítés, bizonyosság gyanánt. Az igehirdetés feladata tehát az, hogy a kultuszban résztvevő lelkek Istennel való *tudatalatti* telítettségét *öntudatba* hozza; az isteni gondolattartalmat, mely abban neveltetés által felhalmozva szunnyad, az öntudatban életretámassza s így az öntudatban kapcsolja össze az Istenhez vágyó és nélküle nyomorult lelki életet és tartalmat Istennel: a hiányt a kielégítővel, a csonkát a tökéletessel, még pedig úgy, hogy annak tartalma áthassa, megragadva magához emelje és megtelítse a lelket az isteni élet erejével. Mivel pedig mindaz, ami embernek Istenből átélhető, a Krisztusban van összefoglalva: az Istennel való öntudatos meggyarapodást az igehirdetés mindig a Krisztus személyiségének megragadó, léletteli megelevenítése által viszi végbe. Kettő van kizárva az igehirdetésből, mondja Niebergall: Isten Krisztus nélkül és Krisztus Isten nélkül. Így értjük azt, hogy az igehirdetés a kultusz központját alkotó lelki dráma csúcspontja és lényege, melyben egészen lelki, öntudati szférában zajlik le egy megrendítő élmény: *a bűnös ember találkozási a Kegyelmes Istennel a Krisztusban* s eredménye egy lelki átminősülés, az életművelési fellendülése, az épülés.

Ebből, a lelkipásztor személyes alkalmasságának és készségének már kifejtett feltételei mellett, következik az, hogy az igehirdetés eredményéhez két tényező egymásra-vonatkozó ismerete is szükséges: ismerni kell az evangéliumot, mint olyan értékrendszert, amely a lelkek

építésére való és ismerni kell a gyülekezetben a *mai* embert és *mai* világot, mint olyan hiányok és szükségletek sovárogo edényét, mely épen az evangélium javainak befogadására való.

Ha az igehirdetés, mai meddő és eredménytelen munkájával öntudatosan szakítva, visszatér eredeti feladatához és próféta lelkeken át tényleg el tudja juttatni a szegény, tragikus mai lelkeket a büntudat és bűnbánat tüzén keresztül a Kegyelmes Istennel való lelki találkozáshoz, így a Krisztus keresztségének közösségébe, akkor egyházunk, mint az Ige egyháza, nemcsak egyes lelkek megmentője, de valódi nemzetmegtartó és egy szent kulturát szolgáló hatalmas tényező is lesz Isten uralmának a világ fölött való kivívásában.

Az erdélyi szellem

- Előadás akadémiai estélyen, a kolozsvári ref. teol. fakultás
fennállása harmincéves évfordulóján. 1925. okt. 4. -

Van-e erdélyi szellem? Mióta Erdély új államkötelékbe kapcsoltatott, ez a kérdés a magyar kisebbség politikai, irodalmi és egyházi életében egyaránt sűrűn felvetődik s a *külön* erdélyi magyarság fogalmát minden oldalról és minden érdekből igyekeznek igazolni. De még mindig nélkülözzük ennek a sokat hangoztatott erdélyi szellemnek a kielégítő, világos, és pártatlan meghatározását. Ebből következik, hogy, mielőtt tisztába jöhettünk volna azzal, hogy, ha van ilyen különlegesség, azzal miképpen éljünk, már nem egyszer visszaéltek vele.

A kérdés megoldásánál semmiképpen sem mellőzhető Erdély történelmének ismerete és pedig olyan ismerete, amely nem az események felületes tudásán, hanem annak a *léleknek* mély átélésén alapszik, amely a történelmi személyiségek és a nép lelkiületén keresztül az eseményeket mozgatta és irányította. Ezt a lelket nem olyan könnyű tisztán látni. A magyar történelem feldolgozói az utolsó ötven esztendőben a magyar nemzeti egység öntudatának kialakítását szolgálva, a köztudatot szükségképpen érzéktelenné tették a különleges fejlődések és értékek iránt s az a politikai, irodalmi és egyházi centralizálás, ami ezt az időszakot jellemezte, természetsszerűleg elnyomta és sokban meg is semmisítette a szűkebb patria öntudatát és hagyományait. Nem bírálni akarom ezt a törekvést, csak konstatálni.

A tény az, hogy nekünk jelenleg szükségünk lenne erre az erdélyi öntudatra és ezeknek az erdélyi hagyományoknak intenzív birtoklására, hogy önfenntartásunk és jövődönk lelki alapját szolgáltatthassa és az is tény, hogy csak homályos sejtelmek és bizonytalan következtetések vannak meg belőle.

Ilyen körülmények közt néhány körvonal is hasznos lehet, ha az erdélyi magyar szellem lényegének öntudatosabb birtoklásához segít.

Először azt kell határozottan megállapítanunk, hogy az erdélyi magyar szellem nem *más* szellem, mint az egyetemesen magyar. Külön mivoltáról, sajátosságáról szó sem lehet abban az értelemben, hogy a magyar fajon és nemzeten *kivül*, attól *lényegében* idegen valóság lehetne.

Az úgynevezett erdélyi szellem legnevezetesebb történelmi képviselői közül Martinuzzi, Bethlen Gábor, I. Rákóczy György nem is erdélyi származásúak. Mégis egészen és jellegzetesen erdélyiek s személyiségük kikapcsolásával nem tudom, mi maradna meg az erdélyi szellem történeti alapvonásaiból.

Ez azt mutatja, hogy itt az egységes magyar szellemnek egyik nyilvánulásáról van szó, melyet nem faji és nemzeti, hanem történeti és természeti viszonyok színezték sajátossá.

Viszont, ha az idézett személyiségek erdélyiek lettek, más oldalról Teleky Mihály, Bethlen Miklós, Mikó Imre, Apáczay Cseri János, Bod Péter, Körösi Csoma Sándor, Kemény Zsigmond, a két Bolyai, vagy a nők közül Árva Bethlen Kata nem voltak kevésbé *magyarok* náluknál, noha eredet szerint is erdélyiek voltak. Ez az ellenpróba a másik oldalról bizonyítja, hogy az erdélyi szellem ugyanaz a magyar szellem, mely a Királyhágón túl élt.

Külön erdélyiségről tehát sohasem lehetett és ma sem lehet beszélni magunkkal kapcsolatban, hanem csakis a történelmi és természeti viszonyok által sajátos *színezetű* erdélyi magyar szellemről.

Önként értetődik, hogy a magyarságnak ezt az egységét tisztán szellemi értelemben hirdetjük, a nyelv, a jellem és a kultúra kötelékében s távol áll tőlünk minden olyan tendencia, amely a mai államjogi kötelekeket illetné.

De igenis jelenti ez azt, hogy az erdélyi magyarságnak épúgy, mint a többi nem magyar állami kötelékben élő magyar kisebbségnek, új helyzetében is magyarnak kell lennie nyelvben, jellemben és kultúrában s a történelmi egység és közösség öntudatában minden magyar egy, akármelyik államnak legyen is engedelmes és hűséges polgára.

Ezen szellemi egységen belül azonban tényleg lehetséges és kell is beszélni az erdélyi magyarság sajátos *szellemi* önállóságáról, különös szellemi örökségéről és eredeti szellemi hivatásáról. Amint ugyanannak a családnak egy vérű és lelkű tagjait az élet és a kifejlesztő tényezők egészen különleges hivatás számára érlelhetik meg, úgy, hogy egyéni jellemük folytán a sorsuk és missziójuk is elütő lesz, épenúgy egy nemzet testén belül is létrehozhatják a természeti és történelmi körülmények és tényezők ezt a sajátos missziójú és sorsú testvértagot. S bármennyire meg legyen az egység és közösség két testvér között, mégsem vállalhatják át egymás misszióját és sorsát s életük titka azon fordul meg, hogy mindenik a *maga* rendeltetésének különös öntudatára jusson és azt betöltse. Az, amire a mi *magyar* lelkünknek szüksége van, nem más, mint öntudatára jutni különös *erdélyi* hivatásunknak s azt magyar lélekkel betölteni. Ez a hivatás történelmi örökségünk s csak más viszonyok között kell azt betöltenünk, de nem más lélekkel és nem más értelemben. Az erdélyi szellem mivoltáról tehát abban az értelemben kell beszélnünk, hogy mire hívja el és rendeli az erdélyi magyarságot mai helyzetében öröklött történelmi tradíciója és jelleme?

Nem lehet véletlenségnak tekinteni azt a tényt, hogy a magyar történelemben Erdély a *protestantizmussal* együtt kezd sajátos és önálló szerepet játszani. Ez a vallásos mozgalom, amely a lélek dolgát az *egyén*, és pedig *minden* egyén ügyévé tette, osztály és rangkülönbség nélkül, először adott módot arra, hogy a *nép* lelke maga nyilatkozzék meg a történelemben s ezzel természetesen messze kiható politikai, társadalmi és kulturális mozgalmakat is megindított. Ez a nagy szellemi átváltozás a magyar történelemben itt Erdélyben érte el első határozott kialakulását. Ennek oka mindenekelőtt abban a történelmi körülményben rejlik, hogy az ország nyugati és keleti része közé óriási, pusztító ék gyanánt furódott török hódítás míg a maga árterületén mindent változóvá és bizonytalanná tett, a két egymástól elszakított országszálon tömörödéssé kényszerítette a nemzetet. A nyugati rész a Habsburgok uralma alatt megmaradt a régi szellemben és lassanként az osztrák és katolikus Habsburg-politika érdekszférájává lett, elvesztvén a lehetőséget arra, hogy rajta a magyar szellem új és sajátos virágzást hajthasson, míg Erdély relatív önállóságra jutván a császár és a szultán között, területén a magyar szellem hirtelen szabad lélekzethez jutott s a kor vallásos szelleme, a protestantizmus jegyében lehetővé tette azt, hogy ennek a nemzeti szellemnek szélesebb és eddig rejtett lehetőségei nyilvánuljanak meg. Erdélynek ez az önállósága csak relatív volt. Politikai tekintetben a török császárság érdekszférájába tartozott és tudjuk, hogy milyen áron és milyen nehézségekkel tudta úgy-ahogy megőrizni ezt a sokszor igazán csak látszólagos autonómiát. Azonban mégis nagy különbség volt a Habsburg-uralom és a török fenhatóság között. És ez a különbség épen az erdélyi magyar *szellemiség* kialakulására nézve fontos. A török uralom nem volt elég szervezett és kulturált abban a tekintetben, hogy a jogara alatti magyarság *lelkének* meghódítására tört volna. Az akkori Habsburg-politika teljes céltudatossággal törekedett arra, hogy a magyarságot a vallásán keresztül elnemzetietlenítse és az öszbirodalom németnyelvű és szellemű kulturközösségébe teljesen beolvassza. Röviden a magyarság *lelkére* pályázott. Ezt megmutatta Erdélyben is azokban az időközökben, amikor átmenetileg alkalma nyílt rá. A töröknek hódolat és adó kellett, a lelket nem mérlegelte és nem tartotta fontosnak. És így történt, hogy a relative autonóm Erdélyben *teljes lelki függetlenség* vált lehetségessé a fejedelemség keretében s ezzel lehetővé vált egy *szellemi, kulturális*

nemzetpolitikai koncepció megszületése, melyben az erdélyiség sajátossága keresendő. A Martinuzzi még egészen politikai erőfeszítéseiben, épen mert ez a szellemi koncepció hiányzott belőlük, csődöt mondott a magyar jövő Erdély általi megmentésének terve, de mégis megadatott általa egy keret és irány, melyet tartalommal és jelentéssel a református fejedelmek: Bocskay István és Bethlen Gábor töltöttek meg.

E két lángelme tulajdonképeni, minden, olykor (főleg Bethlennél) bonyolultnak és titokzatosnak látszó törekvése a *magyarság nemzeti* egységének, függetlenségének, jövőjének megmentése volt. Ha minden egyébben kitanulhatatlanok és következetlenek voltak is a látszat szerint, ebben előttünk világosak, hivek és változatlanok s épen ez a cél magyarázza meg a látszatok valótlanságát is. De, ami fontos, ez a két férfiú azért lesz az erdélyi szellem megalapítója, mert a Martinuzziéval azonos cél elérésére *új* meglátással törekszik. Ez az *új* meglátás mindkettőjükben a protestantizmus gyümölcse és annak érvényesítésében messze megelőzték egész Európát, örök dicsőségére Erdélynek és örök ismertető jegyül az erdélyi szellemnek. Meglátásuk lényege az, hogy észrevették és teljes jelentőségében méltányolták azt a körülményt, hogy a relatív politikai függetlenségben a török által nem mérlegelt és nem veszélyeztetett *teljes, lelki függetlenség* hatalmas és elégséges eszköz a magyar jövő megmentésére és biztosítására.

A lelki és szellemi erők hatalmának ez a felismerése, méltánylása, érvényesítése az új nemzetpolitika fundamentuma lett s míg egyrészt magyarázatául szolgál mindazoknak a méltán csodált vallási és kulturális intézkedéseknek, melyek a fejedelmi Erdélyt a lelkiismereti szabadság és a műveltség tiszteletének klasszikus földjévé tették, másrészt ma is aktuális örökségként jelöli meg kisebbségi életünk programjának vonalát. Erdély a nyugati és keleti kultúra és szellem találkozási pontján áll. Mindakettővel van rokonsága és kapcsolata, de mindakettővel szemben van védenivalója is. A Kelethez ősi származása, lelkületének és jellemének eredeti alapszövedéke kötik. Keletről hozta szabadságszeretetét, férfias egyenességét, magabizását, nagyratörését, igazságszeretetét és főleg nyelvét, mely lelkének társtalan tükre Európában. Viszont a Nyugattól kapta keresztyén kultúráját, társadalmi életének rendjét. A Kelet ellen nyugati keresztyén kultúráját, a Nyugat ellen nemzeti jellegét kellett védenie. És mindakét feladatra *kicsiny és elégtelen* önmagában, a fizikai hatalmak fegyvereivel szemben, melyek megsemmisítésére törtek. Az erdélyi magyarságnak, hogy nemzeti jellegét és keresztyén kultúráját megtarthassa, ennek a *nagy* hivatásnak teljesen fordított arányú, *kicsiny* lehetőségek állottak rendelkezésére a földiekben: vagyonban és fegyverben. El kellett volna vesznie, ha öntudatára nem jut *sajátos és egyetlen* életlehetőségének: aki földi erőben és fegyverben szegény, *ésszel és szívvel* kell annak gazdagnak lennie *lelkiekben*, hogy létjogát megmenthesse. Aki a világ erőinek ütközési pontjába került, mint egy atom a mindenséggel szemben, annak *egy atomban kell az egész világot* magába fogadnia és önmagában kibékítenie.

A világ egy atomban: ez Erdély és az erdélyi szellem lényege.

Az erdélyi magyarság problémája ennél fogva sajátosan lelki problémává alakult. Arról szó sem lehetett, hogy a világ két fele közt akár az egyik fölé kerekedve álljon meg a másikkal szemben, akár a kettő között politikai értelemben önálló maradhasson. Politikailag csak az egyiknek védelme alatt állhatott meg a másikkal szemben. Hogy ez a hatalom annak idején a török lett, az abból az említett felismerésből származott, hogy ennek a hatalomnak árnyékában mindkettővel szemben megmenthette nemzeti és kulturális szellemi javainak egészét. Sőt védelmébe vehette ezt azoknak a testvéreinek érdekében is, akik a tulsó hatalom karmai közt annak elvesztése veszélyében forogtak. De az igazi kérdés ezek után épen az maradt, hogy az erdélyi magyarság *saját magában* oldja meg létkérdését, lelki értelemben. Egy olyan lelki minőség kialakítása lett a sorskérdése, amely az ellentétes *külső* hatalmak nyomása alatt a *lelki* ellenállás lehetőségét biztosítsa. A külső körülmények ugyanis saját lelkünkben is

megosztlást és ellentétet ébresztenek és a megmaradásnak más lehetősége nincs, mint a saját lelki *egyensúlyunk* megteremtése a feszülő végletek között.

Ez az, ami az erdélyi magyar lélekben a történelem viharai s a természettel vívott létharcok között typhusszerűen megszületett s a melynél fogva kimondhatjuk, hogy az erdélyi sajátosság nem más, mint az ellentétek között kiegyensúlyozott magyar lélek manifesztációja. Ez az egyensúlyi eredő teszi a Martinuzzi, Bethlen, Rákóczy György, Kemény Zsigmond mély lelkiismeretességét, puritán erkölcsiségét, erősen felekezeti vallásosságát a lehetőségekkel számot vető önuralommá, bölcs alkalmazkodássá és türelmes liberalizmussá. Ez az eredő vezet a szellemi értékek magasra becsüléséből az aristokrata Bocskayban a hajduság demokratikus megbecsülésére s általában ez szüli az erdélyi demokráciát, amely az emberi jogoknak a szellemi értékek alapján való kiterjesztésében nyilatkozik meg. Igazi demokrácia ezért például Bethlen Gábornak az a tette, hogy a papságot egyetemesen és utódaikban megnemesítette. Ez az eredő mutatkozik meg abban, hogy a mindig egyetemességre törekvő Bethlen, Bod Péter, Apáczay, Körösi Csoma, Bolyai Farkas a legközelebbi kicsiny feladatok iránti hűségben és szeretetben ragyognak legszebben. Ugyanez az eredő nyilvánul meg ugyanezeknek a lelkeknek abban a sajátos, majdnem rezignált megnyugvásában, melybe pedig sokszor vakmerő nagyratörésből érkeznek meg. Milyen tipikusan egyensúlyozott lelkek még csalódásaikban is az a Bethlen Gábor, aki Gusztáv Adolffal a Kelet és Nyugat uralmán álmodott osztzkodást, de bölcs békekötésben a magyar koronát is leteszi fejről; Apáczay, aki a nyugat-európai színvonalu magyar akadémiaért lánghol, de csendesen dolgozik a kolozsvári schola nebulói közt; Körösi Csoma, aki az őshaza fantómja után fut, de megtört szívvél is lankadatlanul rója a tibeti nyelvtan sorait; Bolyai Farkas, aki husz évszázad matematikusait akarja egy csapásra felülmulni, de egész odaadással ápolja kertészetét és építi a csempekályhákat a nagyságos uraknak; Kemény Zsigmond, aki államférfiúi becsvágyának romjain hideg művészettel analizálja a szenvedélyek tulzásaiból kirobbanó végzet tragikumait. És végre a pesszimiztikus, fanyar kétely, amely a szertelen magabizás tüzes borának keserű sepreje.

Mindezek mutatják, hogy az erdélyi magyar szellemben a nagyság és kicsiség, a fontosság és jelentéktelenség ellentétes tudata ötvöződik sajátos egyensúlyá, melyből egy uralkodó meggyőződés és testamentumos intés sugárzik miránk: kicsiny nemzetek és nemzeti kisebbségek egyetlen fölfelé vivő útja a lelki egyensúlyozottság, a szellemi értékesség, a kulturnagyság. Jövendőnk kiválóan szellemi és erkölcsi feltételektől függ s sorsunk azon fordul meg, mennyire tudjuk bebizonyítani az egyetemes európai kulturába kapcsolódva sajátos magyar értékeinkkel azt, hogy világrelációban is magasrendű életünk van?

Az erdélyi magyar szellem arra van hivatva, hogy kicsiny lehetőségek között, nagy erőfeszítéssel *egyetemesen* emberi szellemmé legyen.

Erdély legkiválóbb fiai mindig érezték, hogy olyan magaslatokra kell emelkedniük és emelniök népüket, honnan ők is megláthassák a nyugati kultura palotáinak és bástyáinak ormaít, de őket is megláthassák onnan azok, akik az emberi szellem haladásának határvonalát figyelik. A vallás, a tudomány, a művészet és az erkölcsi jellem csucsai azok, amelyeken elérhetjük Európa látószíntjének vonalát s egyúttal egy vonalba kerülhetünk az egész világon mindazokkal, akik az emberiség jobb jövődjéért küzdenek. Az erdélyi magyar szellem, ha jogot formál ahoz, hogy sajátos tényezőként emlegettessék és mindörökre megemlegettessék, akkor nem lehet egyéb, mint tiszta magyar szellem, amelyet magyarsága nem zárkozottá, nem tunyává, nem tehetetlenné, nem álmodozóvá, nem konokká és nem egymást tépdesővé tesz, hanem egyetemessé, küzdővé, tevékeny; gyakorlativá, készségessé és összetartóvá. Az lenne a kívánatos, ha erdélyi magyar szellemről csak azért lehetne és kellene külön beszélni az egyetemes magyar szellemiségen belül, hogy ezzel a névvel az egészséges, életrevaló és modern magyar szellem mintaképét jelölhessék meg.

A két Bolyai tragikuma

- Előadás akadémiai estélyen -

Az erdélyi magyarság szellemi örökhagyói közt világra szóló fénnel tündöklük a két Bolyai: Farkas, (1775-1856) és fia, János (1802-1860). Hogy életükről és munkásságukról aránylag mégis keveset tud a nagyközönség, annak oka az, hogy mindkettőjük géniusza a szélesebb rétegek számára csaknem megközelíthetetlen területen: a matematika és geometria terén ragyogott a legmaradandóbb fénnel. Azt hiszem, ez lehet a magyarázata annak is, hogy annyira emberi tragikumok és megragadóan érdekes történetük eddigelé nem ihlette nagyobb szabásu alkotásra erdélyi elbeszélőinket. Sem a saját képességeim, sem ez az alkalom nem engedik meg, hogy tudományos munkásságukat méltassuk. Erdély nagyjainak abban az arcképsorozatában, amelyet ezeknek az estéknek során igyekszünk a mult örökségének hálás számbavételeként összeállítani, minket elsősorban lelkületük és mély emberi tragikumuk érdekel. A két Bolyai élete a legizgalmasabb lelki regény s ha tudományos munkásságukat csak ennek a regénynek megértéséhez szükséges mértékig vesszük is figyelembe, bőven van miről elmélkednünk velük kapcsolatban.

Bolyai Farkasnak, az apának alakja sokoldalubb, vonzóbb, melegebb, részvétre bíróbb; élete változatosabb és regényesebb. Csodagyermek volt, akivel 9 éves korában már úgy dicsekedtek az enyedi kollégium professzorai, mint egy öreg tudóssal. Latin verseket rögtönzött, Homérosból 500 verset tudott könyv nélkül s héberül is gagyogott. 14 jegyű számokból hiba nélkül vont négyzet és köbgyököt fejből, noha, mint maga mondta, az okok még rejtve voltak előtte. Már tanulóifjú korában beszélt latinul, németül, angolul, franciául és románul. Hol a teológia, hol a matematika, hol a festészet érdekelte, s nem tudott választani köztük. Az utóbbiról mégis lemondott, mert a sajátkészítette lőpor robbanása élete végéig meggyengítette szemeit. Volt ateista és ortodox, misztikus és az észvallás hive. Egyszer katona akart lenni, egyszer színész. Már felnőtt korában tanult meg hegedülni s annyira vitte, hogy a legnehezebb quartettekben játszott, a klasszikus zene ismeretében és átértésében pedig nem volt előtte terra incognita. Egy időben drámákat írt, a gondolatok mélységében és a nyelv buja eredetiségében gyöngyszemeket, melyeket azonban nem tudott a kompozíció szálaira fűzni. Szenvedélyes kertész volt, aki nem vetett számot a tér kereteivel s egy kis kertben patakvitelt, vizesést, erdőt, kunyhót, oltóiskolát, palántatelepet létesített. Majd eredeti rendszerű kemencéket épített, majd olyan kocsit, amelyet a benne ülő hozzon mozgásba s amelyben még kályha is volt. A rossz nyelvek szerint a kocsi nem igen szaladt, de ez nem akadályozta Farkast abban, hogy felséges naivsággal egy hátulsó ajtócskát is ne alkalmazzon rá, amelyen „elragadás” esetén veszély nélkül le lehessen szállani. 1820-ban erdőinspektor akart lenni s evégből negyven könyvet tanulmányozva át, az első magyar erdészeti szakkönyvet írta meg. Mégis főleg atyja kedvéért tanár lett a marosvásárhelyi ref. kollégiumban, hogy, mint mondta, ne tartsák rossz polgárnak és embergyűlölőnek. Nagyon szegényes viszonyok közt élte le itt hosszú életét s az elmondottak közben lett tudományos munkáival a matematikai kritika és a modern tartalmi matematika gondolatainak uttörője. Nem utolsó tette volt az sem, hogy a magyar nyelvet egy csomó új műszóval gazdagította, bár a szabadságharc utáni bánatában egyszer úgy látta, hogy csak a német nyelvnek az anyanyelv helyébe tételével lehet megmenteni a nemzetét a teljes elvesztéstől.

Rendkívül jellemző Farkasnak az életben s az emberek közt való forgolódása is. Egy cseppet sem volt a jól ismert, savanyu matematikus. Csodálatosan érzékeny szíve volt, amelyet lobbanékony, türelmetlen természete csak még inkább izgatott... Németországból hazajövet Passauban 10 jámbor polgárt rémitett halálra vadul forgatott szemeivel és botjával, amikor a

kávéházból ki akarták dobni, a katonai őrszemet pedig, aki kedves pipáját akarta elvenni tőle, vakmerően falhoz mázolta. De nem volt mindig ilyen veszedelmes sem. A Bécs felé menő hajón egy 15 éves ártatlanságot vett védelmébe, kioktatva őt az erénye ellen leselkedő veszélyekről, megsajnálva a Bécsbe szolgálatba menő, falusi libácskát. Azt kell hinnünk, hogy mégis ő volt az ártatlanabb, mert végre is alig tudta lerázni nyakáról védencét. Vigyázatlanul saját maga okozta sebében súlyos betegen feküdve Pesten, pénz és gyógyszer nélkül, még ő mulattatta a Vörös Ökör vendégeit, pedighogycudarul oda volt. Szép arcú, hosszú fürtű, tüzes szemű, kifogyhatatlanul ötletes legény létére a hölgyek kedvence volt s Erdély főrangú dámái nem ismertek nála különb gavallért. Ugy kurizált Farkas, hogy társaságból hazamenet maga mondta; ellobogtam s a szemei még akkor is szikráztak. A 18 éves Benkő Zsuzsánna szívét is egy rohammal vette be egy bálon, bár ennek a csatának ő lett szegény feje a vesztese, a szép és ábrándos asszonyka terhelt lelkű volt s örületben halt meg, beteg lelkét fiára hagyva szomorú örökségül. De kétségtelenül legszebb vonása volt életének Gaussal, a világhírű matematikussal való, a tudomány iránti rajongásból fakadt holtig tartó barátsága, amelyet boldog ifjú korukban kötöttek a göttingeni bástyán, ahol e már nagy hírű német tudós így kiáltott hozzá: ön lángész, ön barátom! Elválásuk után, fogadalmukhoz hiven minden hónap végén egy napot szenteltek a barátság ünnepének, mikor pipáikat egymás tiszteletére kiszíván, egymás felől gondolkoztak. Meg-megszakadó levelezésük életük végéig fennállott dacára, hogy Gauss Farkas szerint a dicsőség templomába vitetett, ő pedig elesett. Farkas azonban szintén királyi lélek volt, nem is tartotta szükségesnek, hogy 1852-ben a kollegiumot látogató királynak neve említésével mutakozzék be, mikor a felség azt kérdezte a bemutatás után, melyet Farkas végzett: és ön kicsoda? a tudós így felelt: én a matézis professzora vagyok.

Jánosban, a fiuban már külsőleg kevésbé változatos, egyoldalubb és végzetesebb módon nyilatkozott meg a lángész tragikus hatalma, az anyjától öröklött lelki terheltség sötét borujától is árnyazva. Megvoltak benne is a csodagyermek korán mutakozó felvillanásai, de atyja szétfutó, mindenirányu érdeklődésénél tömörítettebben; a költészetet pld. gyűlölte s az ezermesterkedést megvetette. Virtuóz hegedűs, félelmetes vivó s atyjának ezirányu tehetségeit tökéletességre vivő, de viszont mord, kötekedő, összeférhetetlen természet, akinek fényesen induló katonai pályáját is el kellett hagynia. Kétségtelen, hogy amihez hozzányult, abban mind többre vitte, mint Farkas, így főleg a geometriában, ahol halhatatlan dicsőséget szerzett a magyar névnek, de viszont emberi képéből hiányoznak az atyját oly kedvessé tevő költőiség, emberszeretet és ideális lelkesedés minden nemes ügy iránt. Másfelől azok a hibák, amelyek az atyában csirájukban megvoltak, a fiuban végzetessé váltak. A makacsságból hajthatatlanság, a dévajságból összeférhetetlenség, a bátorságból vakmerőség, a szelid melanchóliából embergyűlölő buskomorság, a felrezenő vágyakból magát nem becsülő érzékiség bozótja nőtt ki s fojtotta meg ezt a nagyra hivatott életet. Mindaketten hordozták a meg nem értés tragikumát, a kisszerű környezetben, de míg az atya egy szomorúan bölcs gesztussal megalkudott sorsával s sikerért és elismerésért lázongó szellemét mindig egész hévvel vetette bele méltó, vagy méltatlan dolgok, szórakozások sodrába, feledtetni magával az el nem érhetett dicsőséget, a fiu mindenkit vádolva, gyanusítva, marcangoló dühvel, sötét gyűlöletben sarkalta egyre fogyó erejét vad erőlködésekre, melyek a végén már egy, sajnos, sivár és szeretet nélküli vallás megalapítása felé tévedtek. Így Farkas mégis megőrizte lelki egyensúlyát s játékaiban fel-felüdülve, folytonosan haladva térhetett vissza életének hitestársához, a tudományhoz; míg János, bármennyire kicsinyelte is atyjának ezt a lelki kikapóságát, egyetlen ifjúkori remekművecskéje után egyre szomorubb hanyatlással, erőlködéseiben egyre természetlenebbül csuszott alá a testi-lelki züllés sötét lejtőjén, úgy, hogy míg az atya meg nem érte is köztiszteletben élt és halt meg, a fiuval barátkozni is szégyennek tartották az emberek.

A két Bolyai tragikuma az egymással vívott harcban bontakozott ki s mivel a fiu nem volt más, mint az atya zsenijének tömörített, erejében és fogyatkozásaiban megnagyított, de egyuttal beteg kiteljesedése, ennek a harcnak megakadályozása a Farkas kötelessége és leckéje lett volna. Ha ő ugyis, mint atya, ugyis, mint mester, a gyermekben és tanítványban megértő örömmel tudta volna üdvözölni a nagyobb igazságot s számot tudott volna vetni, a beteg gyermek lelkiállapotával, akkor ez a megrázóan szomorú, noha tanulságos harc nem következett volna be. De Farkas csak addig tudta igazi, atyai szeretettel irányítani és figyelni gyermeke fejlődését, amíg az az általa taposott és egyedül helyesnek tartott ösvényen járt. Helyesebben mondva Farkas nem tudta elviselni, hogy fia egy általa megoldhatatlannak talált, kinzó rejtélyt, amelytől ő szeretettel óvta, megoldjon és pedig úgy oldjon meg, hogy atyjának és valamennyi előtte járt kutatónak fáradsága e megoldásban ne betetőződjék, hanem oknélkülinek és hiábavalónak bizonyuljon. A Bolyai János felfedezésének zsenialitása u. i. éppen abban van, hogy, míg az előtte járók és atya is az Euklides párhuzamos teóriáját, a XI. axiómát, vagy V. postulátumot be akarták bizonyítani s olyan szírtnek tartották, amelyen hajótörést szenved a geometria tudományának ellenmondás nélküli igazsága, amíg ez bizonyítva nincs: addig János felfedezte, hogy az atya által, a tiszta tudományon esett mocsoknak tartott rejtély kérdése egyszerűen hiábavaló, mert ez a postulátum a geometria felépítéséhez teljesen felesleges. Felfedezése által nem csupán egy antieuklidesi geometriához jutott, amelyben az V. postulatum nem igaz, hanem egy olyan abszolút geometriához, amelynek úgy az euklidesi, mint az antieuklidesi geometria a végtelen sok között csak egy-egy speciális esete.

Hogy az atya e felfedezés zsenialitását és véglegességét nem értette meg, az a maga gondolatához tapadt ember elfogultságából, szellemi életössztönéből, továbbá a Gauss iránti bálványimádó szeretetéből érthető meg, amely kicsinyes ellenkezésekre és a göggel védekező, legyőzött tudós szánandó magatartására vezette. Csak növelte a bajt a bírául felkért Gauss tartózkodó ítélete és az a kijelentése, hogy ő maga a János gondolatainak már régen birtokában van. Az ifju Bolyai teljesen meg volt győződve a maga felfedezésének jelentősége felől s atyjától és Gaussától azt az önzetlen segítséget várta, hogy munkáját minden erejükből siessenek a megérdemelt nyilvános elismeréshez juttatni. És valljuk meg, hogy a két öreg tudós csakugyan ez lett volna a legszebb győzedelme és isteni diadalma önmaguk felett. De, ugylátszik, nagy ily kísértés földi halandóra. Mulasztásuk következménye lett az, hogy a titok felfedezésére János után eljutott Lobatschewskij orosz tudós művéről hamarabb vett tudomást a világ s így az elragadta a magyar tudóstól az elsőség dicsőségét. Bolyai Jánost mérhetetlenül elkeserítette a Gauss magatartása. Nem tudta elhinni, hogy, ha Gauss csakugyan birtokában volt az ő felfedezésének, miért nem tette közé azt? „Az a körülmény, hogy a matematikusok között nagy számmal vannak felületesek, értelmes embernek nem szolgálhat okul arra, hogy csak felületeset és középszerűt alkosson. Ez egyenesen természetellenesnek és merő oktalanságnak nevezhető. Gauss ahelyett, hogy (munkáim) nagy becsét egyenesen, határozottan és nyíltan elismerte volna és nagy örömet, és érdeklődését nyilvánítva, arra törekedett volna, hogy a jó ügynek illő fogadást szerezzen, inkább mindezek elől kitérve, csak jámbor kívánságokkal és a kellő műveltség hiánya feletti panaszokkal érte be. Bizony nem ebben áll az élet, a munkálkodás és az érdem”. E keserű igazság bizony súlyos ítélet a nagy tudós emberi gyarlósága felett s a Bolyai János lelkében megfészkelte gyűlöletnek szomorú, de világos magyarázata. De Gauss messze volt és magasan állt. A nyugateurópai tudósnak büszke magasságából könnyű volt egy hüvös és kegyes gesztussal elintézni a szegény barbárt, aki a világtalan kelet sötét, sáros és kulturátlan zugában, megfosztva az éltető és számontartó tudományos milió segítségétől, egyedül benne reménykedett és általa hitte a nagy szellemi közösség levegőjére juthatni fulladásra ítélt igazságával. Hogy csalódott, nem első és nem utolsó magyar tragikum volt, amelyet ránézve későn hozogattak helyre derék külföldi és magyar tudósok. Egy égő könnyet lenyelve, nyugtázzuk örök végzetünket ebben az esetben is,

mert meg vala írva, hogy nekünk Európáért csak véreznünk szabad, de büszke szellemi életébe elismeréssel belefoglalni nem. Coki barbár! De, ha Gauss messze is volt, annál közelebb volt Bolyai Farkas. A dicsőség elérhetetlen álmait, amelyeket a maga hivatása terén hiába kergetett s amelyeket hol a költészettel, hol a kertészkedéssel, hol a szép asszonyokkal folytatott flirtekbe iparkodott beleölni s megalkudni velük, Isten valóra váltotta gyermekében. Élete előkészítő talajul volt szánva a fiu kivirágzásának. Az ő igazi nagysága és életének koronája az a felismerés lett volna, hogy fiának növekednie kell, neki pedig alászállania. Kivételes lelkéhez kivételesen nagy erkölcsi feladatot kapott. Az örök igazság megkönnyítette ezt a sulyos, szép leckét azzal, hogy tulajdon véreben kellett volna élete beteljesedését üdvözölnie, de ellensúlyozta azzal, hogy tulajdon hibáinak tulzott szövedékébe burkolta a fiu lelkét. Így lett a tüzből kicsapó láng helyett a tüzre loccsanó víz kettejük viszonya. Ha Farkas megérti, méltányolja és támogatja fiát, talán elmarad vala annak sötét erkölcsi bukása, sőt legalább az atya szeretetében megértést találva, további gazdag fejlődésre jutott volna. De az ellenkezés és kicsinylés a fiu terhelt, rosszabbik énjét váltotta ki. Engesztelhetetlen gyűlölet lobbant ki az atya és a fiu között. Rettenetes szócsatáik, egymás büneinek méltatlan felhányyása, egymás pogány kicsinylése és gyalázása s az egymással egészen a sulyos kardpárbaj vivásáig fajult gyűlölet sötétítik el életüket. Az atyának sulyosan kellett bűnhődnie: azt a vádat kellett fiától elhordoznia, hogy a felfedezésének elsőbbségével dicsekedő Gaussnak ő árulta el és játszotta ki fia titkát s így lopott jószágon hamisan játszották az elégedetlent. S szörnyű fekete pontként zárja le az atya életét a fiunak a holtan fekvő felett elhangzó csuf káromása: „Keveset használt az emberiségnek”! De teljes a fiu bűnhődése is. Az apák bűnét hordozó s saját magában azokat soha nem fékező gyermek, az apjában magát gyűlölő és ítélő fiu, kilendülve az erkölcsi világrend szférájából, kilobbant géniusának üres fantómját kergeti s a meghalt ihletét akarja vad erőltetésekkel egekig repíteni. Tulélve önmagát, feldult és békételen élete sötét üszkein hal el, immár senkitől se siratva.

A tudomány birtokába vette a Bolyaiak örökségét, amit alkothattak, az hat tovább. De hogy mit alkothattak volna, az fájó és hiábavaló kérdés maradt. Nem a körülményeken, önlelkük örvényein veszett el az, ami az Isten szívében drága tervként szunnyadott felőlük. Két magyar, még ha apa és fiu is, nem tudnak egy nagy isteni gondolat együttes megvalósítói lenni? Vagy épen fájdalmas, tragikus intőjelekkül rendeltettek komor egünkre, hogy megértsük: a mi nagy és értékes a magyar lélekben még a széthuzás átka alatt is; az a legnagyobb, a legértékesebb, örökre elpusztíthatatlan és örök életet adó lehet a szeretetben!

Kemény Zsigmond lelke

- Előadás akadémiai estélyen -

Nem a körülmények teremtik a lelket, de sokféle hatásukkal járulnak hozzá annak kibontakozásához. A lélek magával hozza végzetét, örök és állandó alkotóvonásaiban és tényezőiben s a maga módján reagál környezetére, de viszont a környezet és az események alakítják és színezik az egyéniség formálódását, a belső tartalomnak azt a rétegét juttatva uralomra, amely a legérzékenyebben van érintve általuk. Kemény Zsigmond, a magyar irodalom nem tulságosan ismert, értékéhez képest nagyon gyéren olvasott büszkesége, egyike a leghatározottabb és legsajátosabb emberi egyéniségeknek, akit bizonyára semmiféle környezet nem változtathatott volna meg gyökerében, abban a keserű gyökerben, amely egész életét átítatta s mégis az ő mindenféle alkotásain kitörülhetetlenül rajta van sűrűn váltakozó, bár nem változatos körülményeinek bélyege. Mély és gazdag lelkét ezek a beleolvasztott külső körülmények juttatták teljes kibontakozásra. Mikor ezt a lelket akarjuk felidézni, mindenekelőtt azzal kell számolnunk, hogy a mindennapit messze felülmúló, kivételesen érzékeny pszichéről van szó, amely a valóság egyetlen rezdülését sem tudta anélkül állani, hogy rögtön a legmélyébe ne fogadta volna s azonnal ne létének központjával hozta volna összefüggésbe. Mivel pedig lelkének alapszíne fájdalmasan komor volt, azért ezek a szívére vett hatások állandó szenvedéseket jelentettek neki még akkor is, amikor nagy önuralommal takarta el azokat. A másik jellegzetes tudnivaló az, hogy életének külső eseményei és viszonylatai sajátos módon úgy alakultak, mintha a titokzatos kéz teljes tervszerűséggel csak lelkének zord és tragikus oldalát akarta volna érvényesülésre juttatni, hogy a tragikum kizárólagos költője legyen.

Érdekes megfigyelní, hogy Kemény Zsigmond mennyire a tragikum világításában látta a természetet is. A milió, amelybe leggyakrabban és legszívesebben állítja be tragédiáit, a Marosnak Alvinc-től Régenig nyúló, gyönyörű, történelmi völgye. Erdélyi embernek kell lenni ahhoz és pedig lelki értelemben, hogy meg tudjuk érezni Kemény természetlátását. Nála a természet sajátosan éli és hozzájuk simulva, átlelkésedve kíséri hősei életét. A történet fájdalmas, tragikus szelétől átborzong a természet és a bájos vidék szívetfájdítóan szép lesz egy leheletfinomam beleérzett és megnevezhetetlenül kisugárzott sejtelmében az elkerülhetetlenül bekövetkezendő és lecsapó viharnek, amely a hőst elsepri s amelyet a veleérző természetnek mozdulatlan bánattal kell ölni eltűrnie. Ebben a különös varázslatban Alvinc, Kapud, Malomfalva édesszép tájai elborulnak, mintha a távoli, köröskörül emelkedő hegy-csúcsok fellegei és tompa mennydörgés moraja bús sejtelmek árnyát vetnék rájuk. E természetlátás igazi titka a költő gyermek- és ifjúkorának szomorúságában rejlik. Akkor nézte ő így a mostohatestvérei által indított és minden erkölcsi féket elvetett hajsza szenvedései közt, mely imádott anyjára zúdult, ilyen könyfátyolozta szemmel a Maros mosolygó völgyét; kapudi magányában vivott ifjúi, lelki küzdelmeinek árnya és viharfelhői sötétlenek rajta s a malomfalvi szerelmi csalódás örök melancholiája sejtelmeskedik Erdély felett. Akik ismerik az erdélyi Mezőség szomorú szegényességben rejlő, titkos báját, azok még mélyebben is megérthetik a pusztakamarási bús gyermekélmények tükröződését Kemény természetszemléletén. Valószínű, hogy ez a lélek mindenütt sötétnek látta volna a világot, de természetes, hogy az erdélyi milió sajátossága és a családi s személyes körülmények gazdag tápot adtak ennek a világlátásnak s a külső és belső tényezők sajátos összeszövődése együtt adták Kemény Zsigmondot.

Az érzékeny egyéniségnek és a körülményeknek megfelelése és összeolvadása az oka annak, hogy Kemény csak tragikus családi életeket tudott ábrázolni igazi művészettel. De ugyanez az oka annak is, hogy a történelemből és a saját korának politikai mozgalmából is

csak a tragikus szenvedélyektől lüktető egyéniségek ragadták meg figyelmét és készítették termékeny munkára. A külső természet, a családi körülmények, a történelmi múlt és a jelen közélet egyaránt hatalmas tényezőivé váltak sajátos zsenije kifejlődésének, de elsősorban azért, mert megfelelték a kibontakozásra magának öntudatosítási tükröt kereső lelkének. Alig van magyar költő, akinél ilyen szemmel látható módon tapasztalhatnók az eredeti egyéniség és a ráható tényező meglepő találkozását. Keménynek, lelke eredeti szerkezeténél fogva épűgy, mint körülményeinél fogva tragikus költővé kellett lennie. Ha ezt a tényt tisztán az irodalom szempontjából nézzük, szerencsésnek kell tekintenünk. Nagyon jó, hogy épen Martinuzzi tragédiájának színhelyén született, nagyon áldott körülmény, hogy méltatlanul zaklatott és sokat szenvedő édesanyja gondjai alatt nőtt fel, hogy saját szívére a csalódás korai dere hullott a malomfalvi kert őszi lombjai alatt, hogy büszke családi hagyományok közt szegénységgel kellett küzdenie, hogy állandó sikertelenség kísérte mindenütt s hogy, akiket legjobban szeretett, legtöbbször a nagy, nemzeti tragédia szenvedő részesei voltak. Mindez nagyon jó volt az irodalom szempontjából, mert a költőt segítette teljességre benne. De mindez nagyon fájdalmas volt magának az embernek életében. Mert Kemény nemcsak költője volt a mások tragédiájának, sőt a mások tragikumának ábrázolásában is elsősorban a maga belső küzdelmeinek és viharainak márványbavésője volt. Maga is tragikus jellem, sorsa is az.

Lelkének az egyszerű külső alatt rejtőző, bonyolult világában nagy ellentétek háborogtak s kedvenc irodalmi témájában a szenvedélyek tulzásaiból kirobbanó végzet rajzaiban téveszthetetlenül a saját szenvedélyeivel való leszámolás áll előttünk. Kemény Zsigmond alig észrevett, titkos, lelki rugója a legnagyobbfokú és legnagyobbra törő becsvágy volt. Ezt fűtötte benne nemzetségének büszke és dicső múltja, a jelen körülményei által méltatlanul akadályozott és megszegyenítően korlátozott, öröklött büszkeség, szenvedélyes természet, a nemzet életében nagy szerepet játszó rokonok és barátok, egyszóval minden külső és belső körülmény. A naggyálétel szenvedélye nem volt benne alacsony önzés, hanem romantikus korának egész ideáлизmusával lobogó vágy nemzetének kiváló szolgálatára. Épen egyéniségének halálos komolysága tette ezt a becsvágyat kinzó pokollá számára. Lelkének e vezérhangját az önmarcangolásig gyötrő kételkedés és élveboncoló önkritika szinte beteg passziói kötötték gúzsba és forrázták le folytonosan. A legnagyobbra törő lélek túlzott akadályokat látott az esetlen külsőben, az érvényesülésre alkalmatlan beszédfogyatékoságban, az írással és nyelvvel nehezen küzdő kifejező erő sutaságában, az önuralom fékét untalan szaggató lobbanékonyságban és az öntudat tisztaságát sötétben megrohanó, szilaj érzékiségében. Mert ezek voltak a Kemény lelkét nyugtázó legnagyobb terhek. Kevés ember folytatott a lélek vis inertiaejével tragikusabb, élet-halálra menőbb és tiszteletreméltóbb küzdelmet önála. A nagyság önnevelő iskoláját vívta azon a három területen, amelyeken dolgozott. Történelmi és természettudományi buvárlataival a leküzdendő fogyatkozások és szenvedélyek okait és következményeit szegezte szembe magával, szépirodalmi munkáiban ezeket tette, kivetítve magából és a művészet síkjában mozdulatlaná és érdektelenné bűvölve, objektív szemlélet tárgyává, politikai szereplésében pedig ezeken akart gyakorlati diadalt aratni.

Sokszoros csüggedés és kudarc között el is jutott végzetének hideg szemléletéig, hogy számára az élet nem termi a boldog résztvevők örömet, de közvetlen szenvedéseit sem s hogy szerepe csak a messzelátók kívül- és felülálló, mindenből kizárt és mindent tárgyként néző szemlélete lehet s míg mások szeretnek és gyűlölnék, szerettetnek és gyűöltetnek, addig ő mindezekon kívül csak láthat és láttathat. Egészen más kérdés, hogy a résztvevők hisznek-e neki és megfogadják-e komor útmutatásait?

Egészen kétségtelen, hogy a fejedelmi család sarja, akinek nemzetsége csupa aktiv egyéniséget és egész csomó országos nagyságot termelt, nagyon nehezen békült meg végzetével. Nagy becsvágyának súlyos lecke volt megtanulni azt, hogy nem született hódításra és vezérségre sem a női szívek felett, sem az állami és közélet mezején. Csak szemlélőnek

termett, látnoknak s itt sem azok közül, akik a tömegeket lebűvölik és tettekre szabadítják. Kemény mindenütt nagy ambícióval dolgozott, de a legnagyobbat sehol sem érthette el, mert nem tudott végleges döntést tenni élete hivatását illetően. A tudóst elnyomta benne a költő; a költő formai kellékeinek kifejlődését pedig a folytonos elvonással megakadályozta benne a politikus. Másfelől pedig mindahárom tényező belejátszva egymásba, lefokozták egymás hatását. Különösen nehéz volt neki a valóságot eszményítő költő és az eszményeket megvalósítani akaró államférfiú ellentett pályája közötti választás, melynek mindketteje az egész embert kívánva, tragikus feszültséget teremt a lélekben s emésztő kinokkal gyötri meg a dönteni nem tudót, amint azt maga Kemény ábrázolta nagy élményszerűséggel Gyulai Páljában. S a tény csakugyan az, hogy nem tudott választani közöttük. A költészettel nem szakíthatott, mert ehhez a belső, örök elhivatottság kényszere fűzte, a politikával pedig nem tudott szakítani, mert ahhoz a való életbeni vezetői becsvágy és nemzetének elevenen érzett életösztoe kapcsolta. Ezért viselnie kellett sorsát, hogy ne költözhessek be teljes, diadalmas otthonossággal a művészet birodalmába s lelkében a legnagyobb művészi élményekkel azoknak soha testetadni nem tudó, a szépségtől idegen és dadogó tolmácsa legyen s mások elé is akadályul gördítse formátlanságát, mikor látásainak részesei akarnak lenni. Bármit is hozunk fel nagy tartalmi értékeinek hangoztatásával regényeinek védelmére, népszerűtlenségének ténye nem csupán az olvasók felületességében gyökerezik, hanem ebben a nagy formai fogyatékoságban. Másfelől a politikában sem lehetett a Kossuth, Széchenyi, Deák, Wesselényi korában nemzetének első vezére. Szemlélődő lényéből hiányzott a vezér aktivitása. Pessimizmusa lenyűgözte akaratát. Nagyratörése a külső érvényesülésben csődöt mondott.

Még politikai eszméinek diadalát sem élvezhette; mikor Deák Ferenc műve diadallal kezdte aratni gyümölcseit, hűséges fegyvertársának akkor borult lelkére a halálos köd, melyben évekig aludt egykor fényes szelleme, mielőtt végleg kilobbant.

De mindez talán csak életének a mai távlatából mérhető eredményeire vonatkozik. Talán csak az ő szemével nézve saját magát. Mert ha magára nézve Kemény nem is érthette el azokat a legnagyobb, titkolt ambíciókat, amelyek lelke mélyén éltek, kétségtelen, hogy irodalmi és nemzeti életünkben drága értékeket jelent munkája. A magyar és főleg az erdélyi lélek művészi elemzésében és a nemzet modern, szellemi kibontakozásában maradandó nagy munkát végzett.

Hogy lelki képe teljes legyen, még egy pontjára kell rávilágítanom Kemény lelkének. Az erdélyiségére. Nemcsak az a körülmény, hogy teljesen erdélyi családból származott, hogy az erdélyi természet adott életének külső miliót, hogy az erdélyi múlt szolgáltatta költészetének legszebb tárgyait, hanem sokkal inkább az, hogy lelkét legkisebb gyermekora óta az erdélyi szellem sajátosságai ihlették, teszi őt erdélyivé. Nem hiába tanult az enyedi kollégiumban, mert a szó legnemesebb értelmében Bethlen Gábor diákja volt. Mélységesen komoly lelkiismeret, zordságában is nemes erkölcsi puritánság és szilárdság, a mások hitének tiszteletében szentül ápolott vallásosság, előkelő liberálizmus, demokratikus életfelfogás, a szellemi javakat mindig az anyagiak felett magasan értékelő becslés, mindenben az egyetemességre törekvő világnézet, a lehetőségekkel, nagy önuralommal számottevő bölcsesség, a legközvetlenebb feladatok iránti hűséges szeretet, ime: a Bethlen Gábor jellemében szinte szimbolikusan tündöklő, erdélyi értékek, melyeknek Kemény élete, költészete és politikai működése egyaránt hűséges tükre volt. Sőt még a történelmi múlt és a szegényes életkörülmények folytán megörökölt erdélyi lelki vonások egyoldalúsága, az élettel szembeni rezignáltság és az örömök mögött a feltornyosuló veszedelmeket fanyar előérzettel sejtő pesszimisztikus kétely is egészen mienk benne.

Vége: van Keményben egy erőteljes öntudat, amely csak az erdélyi lélek sajátja s amely a kicsiségnek és a fontosságnak különös tudatötvözete. Ez a sajátosság abból a történelmi tényből

származik, hogy Erdélyt természeti adottsága a nyugat és kelet találkozó pontjává és ebben a találkozásban a nyugati kultúra védőgátjává tette. Bármily kicsiny volt is tehát, hivatásánál fogva nagyra kellett lennie s ha ez nem mehetett erővel, menni kellett ésszel és szívvvel. Erdély legjobb fiainak azért mindig az volt saját magukkal és nemzetükkel szemben a törekvésük, hogy a kulturában tegyék nélkülözhetetlenné magukat s így biztosítsák létüket a hatalmas nemzetek között. Ez a kiválóan szellemi nemzetpolitika erdélyi koncepció s nem ok nélkül tette öntudatosan büszkévé, mert értéküket világosan érzővé az erdélyieket. Ez az öntudat valósággal előnti Kemény egész alakját, de írásait is s szinte azt eredményezi, hogy igazán csak a véle sorsközösségben élő, erdélyi magyar tud azokba teljes intuícióval igazán behatolni. Ezért csak sajnálnunk lehet a kiváló Rákosi Jenőnek azt az elszólását, hogy a Kemény csudálatos agyvelejében, amelyben benne volt a Dunántúl Deák-termelő mélysége, a Kossuth-termő Zemplénnek magassága, a magyar Alföldnek sík és fenséges világossága és nyugalma, annak egyik szögletében, hogy valamelyes emberi gyarlóság ki ne maradjon az ő alakjából, ott ül egy kis erdélyi ravaszság.

Lehet, hogy ez a jellemzés hatásos, de hazugabb akkor sem lehetne, ha véletlenül versben volna is írva.

Mi, erdélyi magyarok, a Kemény Zsigmond felidézett lelkébe nézve, hálával gondolunk rá, aki a mi erdélyi hivatásunk nemes öntudatát előttünk hordozta és éjszakánkat bevilágítva, ma is kötelességünk rendületlen teljesítésére ösztönöz.

Jó kai

- Előadás születésének száz éves évfordulóján -

Boldog, nagy nemzetek költői az emberek sok milliói által beszélt nyelven szólanak s műveiket az egész világ számára alkothatják. Egy angol, német, vagy francia költő csupán azáltal is, hogy harminc, hatvan, vagy százmillió ember nyelvén ír, az emberiség egészének lehet nevelője s ami talán még fontosabb, az egész emberiség neveli őt a maga szószólójául. Az irodalomban óriási fontossága van annak, hogy a költő mekkora nyelvterületet s ezzel együtt mekkora kultúrközösséget mondhat a maga rezonánsának s mekkora horizont tárul ki lelke előtt az alkotás lázában. A nagy nemzetek történelmi multja, tudományos, művészeti és erkölcsi kulturája s az általuk lakott területnek nagyságukhoz mért természeti gazdagsága egyaránt munkálnak arra, hogy költőik, akik e nagy szellemi közösség virágai, az egyetemes emberi szellem kifejezői legyenek. Ezért van az, hogy Dickens, Goethe, Shakespeare, Tolstoj, Balzac lettek légyen angolok, németek, oroszok, vagy franciák, az őket kitermelt nagy kultúrközösségek ereje által lelkükben hordozták és hatalmasan kifejezték az egyetemes emberi lelket. Műveikben a nemzeti lélek csak sajátos tükrözője annak, ami egyetemesen emberi és az egész emberiségé.

Ezzel szemben a néhány millió lelket számláló s abból a legtöbbször csak néhány százezrében kulturált, kicsiny nemzetek, mint a magyar is, nem adhatnak költőik számára magasbalendítő szárnyakat, messzire visszhangzó lelki felületet, gazdag tartalmu kulturtalajt és egyetemesen emberi horizontokat. Sőt, míg a nagy nemzetek költője elsősorban művészi kifejezője a megvalósított és nemzete által már képviselt szellemi nivónak, addig a kicsiny nemzeteké épen arra van hivatva, hogy ő emelje nemzetét a lelkében kimért, magasabb nivóra s sokszor szívének elfolyó vérével lágyítsa és tegye fogékonnyá a parlagon heverő, kemény, háládatlan és ellenálló talajt. A nagy nemzetek költője kinő nemzetének szívéből, mint pompás virág, amely égberagyogó szirmainak színében és illatában a gazdag talaj magábaszivott, minden tápláló kincsét dicsőíti, a kis nemzetek költője aláhull nemzete alvó, kemény szívére, mint árva szíromlevél, amelyet egy mennyei rózsáról téptek és ejtettek alá játszó angyalkezek. Boldog nemzetek költőikben örülnek saját nagyságuknak, boldogtalan, kis nemzetek fájó sóhajjal áhitanak meg bennük el nem ért, talán soha el sem érhető álmokat.

Ha ezek így vannak, bizonyos, hogy ami költőink alkotásait nem is szabad erre való tekintet nélkül összemérni a világirodalom nagyjainak alkotásaival. Hiszen természetes, hogy a magyar dal, a magyar regény és a magyar dráma egyetemes emberi és művészi szempont alatt, méretekben és benső arányokban nem állhat versenyt azokkal. A mi költőinknek más, kisebbkeretű, de viszont magasztos, áldott feladat jutott. Egy kicsiny, testvértelen, szerencsétlen nemzetnek kellett, mindig mostoha sorsban nevelői, vezetői legyenek a nagy, nyugati kultúra által megvalósított eszmények felé, melyeket ők tettek előbb magukévá mondhatatlan küzdelmek között s azután igyekeztek elmaradott fajukat, megnemértéssel, közönnyel, vak-sággal, elfogultsággal harcolva, nélkülözés, megvetés, üldözés, szenvedések s lassú martírság keresztje alatt maguk után vonni és emelni. Nálunk a költészet nem lehetett boldog játék, öncélú teremtőmunka, mert nemzetnevelésnek, gyógyításnak, vigasztalásnak, ösztökének, felrázó ostornak, irányító szövétneknek és próféciónak kellett lennie, legnagyobb részében annyira sajátosan magyar viszonyok tükrének és munkaszerszámának, hogy nemzetközi és egyetemesen emberi érdeklődést nem is ébreszthetett volna, nyelvi elszigeteltsége nélkül sem.

A tisztán művészi és egyetemesen emberi szempont alatt nemzeti irodalmunk tulnyomó többsége a világirodalomban elenyészik, mert egy nemzetnevelő szent misszió fájdalmasan gyönyörű kulturmunkájába olvad bele.

Az eddig elmondottak talán alkalmasak lesznek arra, hogy kiemeljék: mennyivel nehezebb a nagy kulturközösség ihlető és nevelő hatalmát nélkülöző, az elmaradott, kis nemzetet nevelni és emelni hivatott s mostoha sorsu magyar költőnek a nagy nemzetek költőivel szemben egyetemesen emberi és abszolút művészi magaslatra jutnia. Majdnem lehetetlen, csodával határos követelmény ez. Mert ehez olyan, Isten kegyelméből való lángelme kell, amely nemzete nyelvének és minden viszonyának szűk korlátaiba zárva, az összeroppanás veszélye nélkül magába tudja fogadni az egész emberiség szellemét s tiszta magyar tudjon maradni úgy, hogy tiszta ember legyen és nemzetnevelő tudjon lenni úgy, hogy egészen művész maradjon. Isten csodálatos, drága ajándéka a magyar nemzet számára az, hogy ugyanabból a nemzedékből két ilyen költője is született. Az egyik *Petőfi*, a másik *Jókai*. Ez a két génus képviseli a magyar irodalom egyetemes emberi tartalmát és értékét.

Ha elgondoljuk, micsoda nehézségeken kellett győzedelmeskedniök, hogy magyar létükre is ilyenek legyenek: nemcsak önmagukban, de a világirodalom nagyjaihoz mérten is újjongó örömmel kell üdvözlönnünk százados szellemüket, mert, ha nem magyarok lettek volna, egy egész világ lett volna tápláló talajuk s egy egész világnak lennének halhatatlan mesterei.

Petőfi és Jókai a magyar lélek egyetemesen emberi tükrözői. Az első a tiszta lira, a *dal* hatalmas, édes szárnyain emelkedett a világot átfogó horizont zenitjére s remegtette meg újjongó remegéssel a világ szívét, amellyel magyar szíve hiánytalan harmóniában összezsugorult; a másik a *mese* bűbájos varázslatával vetítette népe lelkében az örök gyermek képét a világ egére, amelyen az egész emberiség ősi gyermekiességének mesevilágával találkozott és olvadt össze. Általuk bús, titokzatos, árva magyar lelkünk a dal és a mese tündéri köntösében belépett, helyet foglalt és otthont talált az egész emberiség szellemi családjának örök tűzhelye mellett.

És ha szabad e két génus tettét egymással összevetve mérlegelnünk, természete, méretei és gazdagsága szerint a Jókai munkáját kell a legmagasabbra értékelnünk, mert ő a múltat, jelent és jövőt, az eget és a földet összefogó, óriási eposzá olvadó meseláncolatban bontotta ki, dicsőítette emberfelettivé és ábrázolta elmúlhatatlan szépséggé a magyar lélek összes, egyetemesen emberi alkotószálait. Mikor a világ valamennyi tájképének átvarázsolt miliőjébe, az emberi múlt valamennyi korszakának bűvös fantáziaképébe, az emberi kultúra valamennyi alkotásának tündérileg egyesített műhelyébe is a szellemvilágot átható valamennyi gondolat-áramába beleiktatta résztvevő és alkotó tényezőül a magyar lelket testesítő csodálatos hőseit s bennük és általuk szemléltette mindazt, amit a magyar lélek az emberiség közösségében és az emberiség egészéért tenni akart, vagy tenni tudott volna, amit lelkében isteni lehetőségként hordoz, de, amit csak álmaiban érhet el; amikor egy óriási hőskölteménnyé olvadó mesevilágában megénekelte a meg nem történhetett eposzt, mintha csakugyan lezajlott volna mindaz, amit a magyar lélek akart, álmodott, áhitott: akkor világraszóló bizonyosságot tett nemzete lelkének értéke, hivatása és végzete felől.

És ez a bizonyágtétel mélységesen emberi és igazán magyar. Azok, akik Jókai génusára egy számára nem alkalmas műszabályzat béklyóit akarták kovácsolni és azzal vádolták, hogy angyalokat, vagy ördögöket ábrázol és nem reális embereket, nem voltak tisztában s nem tudtak felemelkedni a meseköltő magasabb igazságáig, melyet azonban ösztönösen megérezett maga az olvasóközönség s addig hihetetlen tömegben, százezrével vetve bele magát ennek az édes meseszüretnek mézes, mámorító áradatába, együtt sirva és újjongva Jókai hőseivel, önmagára, a magyar lélekre ismert azokban s megifjodva élte át a mese szabad világában mindazt a nagy és dicső lehetőséget, amelyet a magyar lélek legszebb álmaiban, legtündöklőbb

eszményeiben a maga igazi valójának ismer, de a való világban megteremteni, haj, nem tudhatott. Jókai mutatta meg a világnak, hogy a magyar az a nemzet, amelyiket igazságosan csak az álmaiból lehet megítélni, csak a képzeletének szabad világában lehet igazán megtalálni s lelke rejtett mélyében lehet megszeretni. Hogy nem az méri a nemességét, amit megvalósíthatott s ami belőle látható, hanem az, amit akar s amit történelmi sorsa tőle megtagadott. Ha tehát valaki naivnak és irreálisnak, művészileg pedig szertelennek találja Jókai hőseit, gondolja meg, hogy a valónak ez az égi mása azért naiv, mért ősigazságot hordoz magában, azért irreális, mert egy természetes méreteiben soha meg nem valósíthatott s így a képzeletben önerejétől megszázsorozott életlehetőséget manifesztál s azért szertelen, mert egy világ szemét akarja megnyitni az eltemetett és eltagadott igazság előtt. Jókai egyetemes emberi művészete abban van, hogy a mese aranyhajóján egy tragikus nemzet létjogát és életre érdemes voltának bizonyítékát, egy halálos ítélet ragyogó megfelebbezését ringatta be a világ szívének kikötőjébe. Nemzete számára pedig az élet reménységét, a magában való bizodalmat, a világ, és az élet jóságába vetett optimisztikus hitet, a Gondviselés csodálatos, kegyelmes munkájának megértését, a jó isteni diadalát és a rossz ördögi bukását adta művészetének arancsészejében üdítő álmot adó s életet regeneráló orvosságul.

Ma a művészet is keserű, önmagátmarcangoló, kétkedő, sötét. Irodalmunk terhes a pesszimizmus zsibbasztó mérgétől. A halálvirág bódító illatát lehelli a megfáradott lélek felé. Jókai költészete igazi gyógyszerháza lehet a mi beteg és reményevesztett lelkünknek.

Hívjuk el beteg szívünkhöz ezt a legnagyobb, magyar orvost. Mindig otthon találjuk, hányítjuk könyvei valamelyikének ajtaját és valóban száz ajtó vezet hozzá, a mese palotájába. A jóságos, kedves öreg doktor úr beteg szívünk fölé hajol, hallgatózik, mosolyog, megvigasztal és átadja régen kipróbált receptjeit, hogy meggyógyuljunk és újra megtanuljunk mosolyogni.

II. ECCLÉSIA MILITÁNS

Egyházkerületi főjegyzői székfoglaló beszéd

- Az erdélyi ref. egyházkerület 1922 július 16-iki közgyűlésén -

Alázatosan meghajolva az örökkévaló Isten akarata előtt, köszönöm meg igaz hálával a bizalmat és elkötelezést, mely egyházkerületi főjegyzővé való megválasztásomban biztatón, de parancsolóan is felém sugárzik. Az Isten tudja, hogy én mennyire nem kerestem ezt. Teljes őszinteséggel és becsületességgel feltártam az én aggodalmaimat és erőtelenségemet azok előtt is, akik az elmúlt hónapokban megtisztelő bizalmukkal csekélységem felé fordultak. De most már le kell mondanom arról, hogy ebben a kérdésben a magam bírása lehessen. Az egyházkerület parancsolt velem s kálvinista hitem szerint az Ur parancsa ez. Én alázatosan reábizom magam Istenre s előtte meghajolva, hálával fogadom el az egyházkerületi közgyűlés által reáruházott diszes tisztséget. De, mert egészen Istenre bízom magamat, hiszem, hogy ad erőt az én erőtlenségemnek, megfelelni minden kötelességnek, melyet a közbizalom reáruház. Az Úr a kegyelmi ajándékokat különféle mértékben és minőségben adja szolgálóinak s csak egyéniségünkben meghatározott, személyes módon, lelkiismeretünk parancsát követve, lehetünk hűséges sáfárok a reánk bízott munkában. Ugy nézem tehát, hogy új megbízatásomban is eddigi munkaeszményemet és programomat kell követnem. Csekély erőmhöz képest mindig az egy szükséges dolog felé igyekeztem törekedni, lelkem mindig a központi érték: az élő Istennel az ő Krisztusában való hívő, lelki, szellemi életközösség felé szárnyalt, azt szomjúhozta és kereste. Sok mindenre lehet szüksége az erdélyi református anyaszentegyháznak: de minden szüksége csakis egy forrás élő vizével való tápláltságából elégíthető ki igazán s ez a forrás a Krisztus, mint út, igazság és élet. Ha vár tőlem valamit a kerület abban a harcban, melyet azért vivunk, hogy a mi népünket Erdély bércei közt magyarnak és református keresztyénnek megtarthassuk és növeljük, akkor tisztában kell lennie azzal, hogy elsősorban a lelkiekben és szellemiekben várhat és követelhet. Szerény, de hűséges útmutatót az életre vezető igaz uton, törékeny, de engedelmes hirdetőjét az örök eszményeknek az eszménytelenségében fuldokló és halódó világban; őrszemet, akit azért állított a toronyba, hogy figyeljen, lásson és örködjék, jelt adjon nem bizonytalan zengéssel az Úr seregének. Erős a hitem, hogy a kegyelmes Isten minden munkaágba és területre kiküldi az ő munkásait; előttem, mint küldetési terület, a *lelki missió*, az erdélyi anyaszentegyház *lelki pásztorációjának* szomjazó mezője bontakozik ki. Ha erre méltóztatnak küldeni, minden odaadásommal kész vagyok a szolgálatra. És ebben a küldetésben, e diszes és méltóságos testület előtt ígérem és fogadom, hogy készséges munkatársa leszek elsősorban annak a férfúnak, aki anyaszentegyházunk terhét mindnyájunk felett és előtt hordozza vállain, emésztetve, mint égő áldozat az Úr szolgálatában: lelki vezérünknek, a Püspök Úr őméltóságának. Lelkiismeretem és meggyőződéseim irányát követve, készséggel és hűséggel fogok igyekezni, hogy a rámbízottakban ne találtsam méltatlannak. Az Úr áldó kegyelmét könyörögve az erdélyi református Sionra, köszönöm drága bizalmukat s kérem megbecsülhetetlen segítségüket a továbbiakra!

Kollégium édesanyánk

- A Bethlen kollégium 300 éves jubileumára, 1922. okt. 8-án -

A Bethlen kollégiumhoz sokszorosán szent és édes emlékezők fűznek. Édesatyám, néhai Makkai Domokos a kollégiumnak volt professzora és egész életét a dicső fejedelem, Bethlen Gábor akaratának és intencióinak megvédéséért áldozta oda a kollégium érdekében. Első gyermekkorom álmai és játécai felett az ősi iskola hatalmas homlokzata virrasztott és uralkodott; ez a drága Alma Mater vett ölébe, amikor „Bihari bácsi” vezetése alatt kezdtem ismeretséget kötni a betűkkel s kebelén éltem át - két esztendei távollét közbevettetése után - serdülő éveimet, a legkedvesebbeket minden ifjú életében. Noha nem is ő „érlelt meg” aztán, hanem egy másik testvére, a szentgyörgyi Mikó-kollégium, azért sohse szűnt meg reámnézve és előttem „édesanya” lenni.

Most, amikor az a megtisztelő felszólítás ért, hogy háromszáz esztendő születése napján én is köszöntsem őt, csakugyan dadogni kezdek, mint a kis gyerek, annyira nagynak és megszenteltnek látom tisztas homlokát s annyira kicsinynek magamat, épen mint 27 évvel ezelőtt, mikor legelőször tekintettem megdöbbenve reá, hogy ezután én is „kollégista” leszek és cipőt fogok kapni, ha jól viselem magamat. Csodálatos valami volt ez a kollégium! Seholsem láttam akkora épületet azóta sem, még ha kétakkora lett volna is! Seholse volt, nincs, nem is lesz akkora curia és akkora szép tornakert, mint a Bethlen-kollégiumban és sehol olyan nagyszerű játékok többé nem teremnek, se olyan labdázók, tornászok és parittyások. Sehol nem lehetnek, még a British Múzeumban se, olyan csodálatos gazdag és nagy gyűjtemények, mint amilyeneket szájtátva bámultunk meg, amikor a dimisszió napján felnyitattak titokzatos ajtóik.

Ugyan hol lehetnének olyan komoly, félelmes és mégis kedves tantermek, mint amilyenekben mi drukkoltunk és arattuk a tudományok kévéit? Ami pedig a disztermet illeti aranyos katedrájával és a nagy fejedelem méltóságos képével, olyan ünnepélyes helyet én soha, sehol mégcsak elképzelni sem tudnék. Ami aztán az akkori cipókat illeti, amelyeket „Londonban”, meg „Párisban” osztottak ki, azoknak az ize most is a szájamban van s meleg illatuk egyenesen a szivemből száll fel. Nem mondom, mert voltak biz ott lusztrák, kihallgatások, elmarasztalások és „berugások” is néha, de voltak ezzel szemben olyan boldog szombat délutánok, amikor a vasárnap tudatában minden bánat eloszlott a diákok szivéből. S mindezek, sok más egyébvel együtt, felmerülve és csodálatosan életrekelve az emlékezet tavából, a Bethlen-kollégium Géniusának szellemi arculatává olvadnak össze előttem ebben a pillanatban. Egy lélek tekint reám ragyogó, igézetes szemekkel. A kálvinista magyar lélek lehellete csap felém.

Mert ennek a léleknek, a puritán, egyenes, Istenében bizó, magát megbecsülő, a tisztas munkát életelemének tartó, hitét, nemzetét törhetetlenül magához ölelő férfijellemnek volt mindenha nevelő iskolája Bethlen Gábor kollégiuma. Ezt a hivatást: a talentumok felkarolása és istápolása által nemes férfijellemeket teremteni nemzet és Isten dicsőségére, ezt munkálta háromszázéven keresztül anyagi és szellemi nagy jótéteményekkel és szakadatlan gondossággal. Ezért kell ma háláját éreznie és nyilvánítania iránta minden magyarnak. Legyen ezután is, legyen további századokon át is tűzhelye, kohója, műhelye, gyümölcsöskertje nemes keresztyén férfijellemeknek, jobb magyarságnak, szentebb jövődőknek.

Ezrek és ezrek között imádságos szívvél könyörgök én is, erőtelen szavammal, őszinte vágyakozással a Bethlen-kollégium jövődjének múltjához méltó dicsőségéért!

Egyek vagyunk

A kolozsvári teol. fakultás üdvözlete Bethlen Gábor kollégiumához,
- 1922 október 8-án, a 300 éves jubileum alkalmából -

Midőn a kolozsvári, református, teológiai fakultás üdvözlétét hozom és tolmácsolom - annak Elöljárósága, Tanárkara és Ifjusága nevében - Bethlen Gábor kollégiumának, a háromezredes születésnapjára ünnepén, mélyen érezzük, hogy ez az üdvözlés különösen jelentőségteljes. Az erdélyi egyházkerületnek az a főiskolája tesz ezáltal tisztességet a nagy fejedelem szellemének és iskolájának, amelyik keletkezésében ellenfelének látszott, de amelyik munkájában és szellemében boldogan és büszkén vallja magát a Bethlen Gábor kollégium-alapító intenciója szolgájának és letéteményesének s ezáltal egynek a jubiláló kollégiummal.

A szent ünnepre összesereglett gyülekezetben nagy számmal vannak, akik már teljes öntudattal valának szemlélői, esetleg résztvevői annak a küzdelemnek, amely a Bethlen kollégium teológiai akadémiájának védelme és a kolozsvári teol. fakultás létesítése körül annakidején lezajlott. Olyan harc volt az, hogy még azok is, akik, mint gyermekek állottunk a küzdők körül, különféle szálakkal kötözve egyik, vagy másik félhez, jól emlékszem, ösztönszerűleg éreztük e harc tüzeinek forrását és sokszor tragikus szelét. Olyan harc volt, amelyben, mint az igazi háborúban, szívek szakadtak meg és életek dőltek ki a legjobbak közül. Mélyen megrendít az a tudat, hogy ezen a nagy ünnepen a kolozsvári teol. fakultás üdvözlétét, csekély személyemben, épen én tolmácsolhatom az Alma Maternak, fia azon harcosok egyikének, akik a Bethlen kollégium teológiai akadémiájának védelmében égtek el. Ettől a tudattól áthatva és a Gondviselő Isten csodás útjait magasztalva, kell bizonyosságot tennem drága Alma Materem és szülővárosom előtt, hogy a kolozsvári teol. fakultás úgy jött e nagy ünnepen ide a kollégiumhoz, mint Édesanyjához és mélyen érzi, hogy élete gyökerei nem egy 28 éves alapítás friss és meg nem szilárdult talajába, hanem a Bethlen kollégium 300 esztendősi fundamentumának sziklájába bocsátkoznak alá, mert lélek szerint a nagy fejedelem intenciójának betöltését végzi kollégiumával együtt, osztozván vele az „Isten ígéje szolgálóinak s a szabad tudományokban az ifjuság képzésének” fejedelmi megbízatásában. Fogadja hát Bethlen Gábor kollégiuma a mi intézetünk részéről tiszteletteljes, forró szeretettől áthatott, imádsággal megszentelt üdvözlésünket és áldáskívánásunkat. Mint egy test, egy lélek, lehessen ez a két intézet kétélű egy kardja a Léleknek, mellyel meghódítja az Úr a magyar szívet Erdélyben önmagának! Bethlen Gábor kollégiuma - további századokon át - Isten dicsőségére virágozzék!...

Magyardécse intő példája

Egyházunk történetében páratlanul álló, nemcsak megbotránkoztató, de egyenesen megborzasztó esemény teszi szomorúan nevezetessé a magyardécsei gyülekezetet. Mekkora bűnbánat, mennyi keserű könnyhúllatás és micsoda szent, elszánt önmegtisztítás kell ahhoz, hogy ez a gyülekezet helyrehozhassa a bűnt, amely kebelében történt!... Szerencsétlen magyar református népünknek egyetlen erőforrása őseinek tiszta hite; életének egyetlen szent oázisa őseinek temploma és jaj ennek a népnek, ha templomát, istentiszteletét, vallását többé nem tekinti szentségnek, amelyekhez csak imádságos szívvvel közeledhetik!... De a mi népünknek tiszteletreméltó jellemvonása volt mindenha az, hogy az Isten házáét és az Isten tiszteletét sérthetetlen szentség gyanánt védte és becsülte s ezt a tiszteletet kiterjesztette mindenre, ami a templommal és istentisztelettel összefüggött: a lelkipásztorra csak úgy, mint azokra a dologi eszközökre, amelyek az istentisztelethez tartoznak. Mindnyájan jól tudjuk, hogy a mi népünk az istentiszteletnek csak szóval, vagy illetlen magatartással való megzavarását is mindenha lelke mélyéből jövő felháborodással ítélte el. Az Úrnak szent asztalát és az Úri szent vacsorát pedig olyan, hozzá egyedül illő lelki hódolattal vette körül, hogy annak bárminemű megsértése egyenesen lehetetlennek látszott s az is volt - egészen mostanáig, míg a magyardécsei gyülekezetnek egy csoportja irtóztató és hihetetlen megtévelyedésében arra a szentségtörésre nem vetemedett, hogy meggyalázza a Megváltó Isten érettünk megtöretett testének és kiöntatott vérének szent jegyeit. A toll remeg a kezünkben, amikor ezt a szörnyűséget le kell írunk! Úgy tudjuk az egyház történetéből, hogy csak egyetlen-egyszer készült egy elvetemedett embercsoport hasonló bűnt követni el, midőn Genfben, a Kálvin János által, az Úr asztalától eltiltott libertinusok fegyveresen vonultak be a templomba, hogy kényszerítsék az Úr szolgáját a szent jegyeknek számukra való kiszolgáltatására. De még ezek a vad, gonosz, fegyveres martalócok is megrettentek és megszégyenülten kullogtak el a szent asztaltól a Kálvin János halálmegvető ellenállása folytán. A magyardécsei gyülekezet némely tagjai azonban azzal szégyenítették meg a libertinusokat, hogy túltettek rajtuk és elkövették a bűnt, amelynek nincsen párja a keresztyénség történetében. Egy *Balla*-nevű család tagjai, férfiak és nők (!), mivel a lelkész a konfirmációi előkészületben részt nem vett gyermekeiknek az úrvacsorát nem szolgáltatta ki, reárohantak az úrasztalára, azt fölborították, a szent kelyhet a földhöz verték és a lelkészt brutálisan ütlegelve, a templomból kiűzték. És ez az eset a gyülekezet szemeláttára, akkor történt, amikor a gyülekezet ifjúsága, a jövő reménysége konfirmációi fogadalmát letéve életében először járult az Úr asztalához, hogy lélekben egyesüljön Krisztussal és a szent, tiszta Szeretet életére magát holtig elkötelezve, induljon egy jobb világot teremteni a gyűlöletnek és a bűnnek világában. Ezt a lélekrendítő, könyfakasztó, szent szertartást gyalázta meg az a szerencsétlen csoport, bűnét azzal is tetézve, hogy az ifjúság lelkének legtisztább, legszentebb életórájába, amikor leginkább hiszünk a Békeség, a Tisztaság és a Szeretet hatalmában, talán soha ki nem törülhető brutalitással égette bele a Bűn szörnyűséges, szennyes, torz arculatának szívetfagyasztó, hitet gyilkoló vonásait. Ezt a lélekgyilkosságot talán csak az az egy - de annál szomorúbb - tény magyarázhatja, hogy ezek a szerencsétlen emberek nem tudták felfogni elvakult dühükben és hiányos, felületes keresztyén öntudatuk folytán - cselekedetük egész szörnyűségét. A meggyalázott magyardécsei templom azóta bezárva áll és új felszentelést vár, - de lesz-e új szentelése a meggyalázott lelkeknek és gyógyulnak-e be a lelki sebek, melyeket a bűn ütött?... Kétségtelen, hogy a világi bíróság büntető keze a törvény erejével fog lesújtani a bűnösökre és ez annál kíváncsabb, mert jaj lenne annak az államnak, amelynek polgárai között bármely felekezetben az ilyen lelkület büntetlenül harapózhatna el, - de nekünk, a református Anyaszentegyháznak elsősorban nem erre az elégtételre van szükségünk s emellett és ezen túl a mi számunkra a magyardécsei *intő példa* az egész egyház lelkiismeretén átborzongó tanulságokkal kell, hogy szolgáljon!

Ez a tanulság elsősorban a *lelkipásztorokhoz*, azután a *hívekhez* s végre a *hivatalos egyházhoz* szól, intve minket a megújulásra és önmagunk összeszedésére a lethargikus sorvadás álmából!

Bármiféle előzményei lettek legyen is a magyardécsei esetnek, - amely végtére is csak a kirobbanása lehet egy lappangó ellenségeskedésnek, - gyarlóságunk tudatában is alázatos meggyőződéssel valljuk, hogy, ahol a *lelkipásztor* hivatásának teljes magaslatán áll, ott ilyen eseteknek nem szabad előfordulniok és nem is fordulhatnak elő.

Távol legyen tőlünk, hogy a magyardécsei lelkésztestvérünket itt vádolni akarjuk. Nem is személyekről beszélünk, hanem *mindnyájunkra* vonatkozólag megállapítjuk, hogy a Szentírás által élénkbeszabott lelkipásztori eszmény szerint a lelkipásztorban annyi bölcs megértésnek, a bajokat megelőző pasztoralis prudenciának, szelidségnek, atyailag fölényes szeretetnek, leleményességnek és találékonyságnak kell lennie, hogy minden ellenségeskedést és minden ilyesfajta elragadtatásra alkalmas, robbanó anyagot a lelkekben előzetes kezeléssel, türelmes és magára nem tekintő áldozatossággal már előjeleiben és csirájában lehetetlenné kell tennie. Nem részletezzük a kérdésnek ezt az ágát: magunkba szállva, bűneink tudatában könyörgünk Istenhez több, mélyebb személyes keresztyén hitért, alázatosságért, a szeretet szelidségéért és bölcsességéért a Krisztus által. Jobban, mondhatnám: fanatikusabban kell szeretnünk a Krisztust, az Egyházat, a Népet és sokkal több önkritikára és megalázkodott önátadásra van szükségünk ma, ahoz, hogy hivatásunkat teljesíteni tudjuk, mint régen. Imádkozó, Szentírással táplálkozó, ősi hitünket újra és újra öntudatosító, alázatosan tanuló és önzetlenül cselekvő életért kell könyörögnünk és fel kell szentelnünk magunkat a krisztusi szolgálatra, nehogy rajtunk vétessék számon a mi népünk elveszése, sőt hogy általunk megtartassék ez a nép. De nemcsak a lelkipásztorokhoz, hanem a *gyülekezetekhez* is kiált a magyardécsei intő példa. Presbiterek és hívek: ha ti *igazi reformátusok* vagytok, ha ti tudjátok és élitek a református keresztyén vallást; akkor *lehetetlen*, hogy köztetek szentséggyalázások és lélekgyilkolások történjenek. Lehetséges volna-e egy atyái hitét komolyan valló gyülekezetben, hogy valaki konfirmációra való komoly előkészület nélkül gyermekét *maga* odabocsássa az Űr-asztalához, sőt követelje, hogy azt a szent jegyekben részesítsék? Hát nem tudjátok, hogy a *méltatlan* kárhozatot eszik és iszik önmagának, vétkezik az Űr teste és vére ellen, mivelhogy azt nem becsüli meg? *A saját gyermekeitek kárhozatára* munkálhattok-e, ha igaz reformátusok vagytok? Nem hogy a lelkész, de egyetlen presbiter, egyetlen egyháztag sem nézheti el az efélét, ha hozzá nem akar járulni maga is a bűnhöz. Lehetséges-e, hogy egy gyülekezetben, amely vallását szentnek, igaznak, üdvöztetőnek vallja, akadhatott csak egy is, aki *végignézte* a gyalázatot s nem tett meg mindent *előre*, hogy az megakadályoztassék? Református családapák és anyák: mi lesz a ti gyermekeitekből, ha naponként nem imádkoztok érettük és velük, ha házatokban nem zengenek zsoltáraink s a Szentírást, a Kátét, az Imádságos könyvet naponként együtt nem olvassátok?... Ha nem szoktatjátok gyermekeiteket az Isten házának látogatására s a tisztességes, szent életre? Sőt ti adtok nekik példát arra, hogy felrughatnak minden szentséget? Az Isten átka, a halál és kárhozat vár reátok, elvadult gyermekeitekre s az egész nyomorult nemzetségre, amely az Istent megvetette és ostoba önzésében és gögijében a hasának adta magát, hogy azt imádjá!... Ideje felébredni az ördög párnájáról, református magyar nép! Amig nem késő! - Az Urísten titeket minden gyermekei közt a legnagyobb áldásával áldott meg, amikor - örök hála legyen érette szent nevének! - megengedte, hogy ti a szent, igaz, tökéletes református keresztyén vallásban születhettetek, nevelkedhettetek és ennek a legdicsőségesebb édesanyának, a Krisztus református Anyaszentegyházának kebelén vihetitek véghez a ti üdvösségeteket! Ezt a vallást, ezt az egyházat szeretni, ezért mindent áldozni, ennek anyai parancsai szerint élni nem tőletek érdem, hanem soha meg nem hálálható, isteni kegyelem; - ezt megvetni és hűtelenül megtaposni pedig a ti részetekről a legnagyobb bűn és legörültebb elvetemültség - saját magatok ellen! A magyardécsei intő példa nemcsak az ottani gyülekezetet, de minden gyülekezetet magábaszállásra, bűnbánatra, halhatatlan lelke

érdekeinek felismerésére, az Anyaszentegyház buzgó szerelmére s szent életre kell, hogy ösztönözzön és arra a szent elhatározásra indítson, hogy, míg a maga református vallását boldog örömmel és isteni, szent félelemmel igyekszik élni és becsülni, vágja ki maga közül a gonoszt, az egész szent gyülekezetét megrontó, rothasztó mérget, az undok fekélyt a Krisztus édes menyasszonyának arcán. És könyörögjön, hogy az Úr térítse meg, tisztítsa meg az elvetemedett bűnösök lelkét, hogy igaz megtéréssel visszafogadhassa azokat keblébe, ha az Úrnak tetszik megbizonyítani rajtuk kegyelmét, - mert ember nem tarthat velük közösséget, míg rothadásuk büzében fetrengenek.

És kiált a magyardécsei intő példa a *hivatalos református egyház* egyeteméhez, a maga felelős és hivatalos hatóságaiban! Ime a félelmes, a sürgető, a nem mellőzhető, szomorú, rettenetes felkiáltó jel a *legkomolyabb egyházi fegyelem életbeléptetésének* sürgős szüksége mellett!

Mi vagy te, romániai, magyar református egyház? Isten *választott szentjeinek serege* vagy-e, aki a Krisztus zászlója, a Kereszt alatt vezetted az örökébe, Krisztus által, a Szentlélek és Ige által toborzott, *igaz hitben megegyező* sereget az örökéletre? vagy mindenféle gyülevésznek vendégfogadója vagy, amelyet akkor keresnek fel s akkor hagynak ott, amikor nekik tetszik s azt csinálják benned, amit akarnak? Te vagy-e az Isten Kegyelmének, a tiszta Igének, az egyedüli közvetítőnek, a valóban szent Sakramentumoknak, az élő hitnek, a munkás szeretetnek és az üdvösség bizonyosságának *megtisztított*, könnyel, vérrel megmosatott *Egyháza*, akinek kebelébe tartozni üdvösség, kivettetni belőle kárhozat? vagy te csak aféle ház vagy, amelyben kényelmesen lehet nem hinni, magunkkal betelni és kérkedni, amelyet lehet és szabad beszemetezni, megfertőzni, megvetni, - ajándékait kegyesen elfogadva, összedülni hagyni? Mi vagy te, Krisztus Menyasszonya? Mi vagy?

Ha az vagy, akinek lenned kell: szedd össze magadat és fegyelmezd meg a kulcsok hatalmával a tagjaidat: a papjaidat, a presbitereidet, a hiveidet! Térj magadhoz, drága Sion!... Hiszen mindent te adsz, ami ér valamit e világon: élj a hatalommal, amelyet Krisztustól nyertél és a Krisztus becsületügyéért teremts a házádban szent, tiszta, alázatos, engedelmes, békeséges, szelid, szeretettelteljes, ékes életet és gyomlálj ki magadból a gazt, - aki eléktelenit, nem szeret, nem engedelmeskedik, nem áldoz, sőt meggyaláz téged. Még ha százezer névleges tagodat vetnéd is el: nyertél, mert a megmaradott százezerekkel hitben megerősödött és élő egyházzá lennél, amely valósággá tenné a Krisztust, akit méltatlanjaid hazugsággá akarnak tenni! És él az Isten, hogy, ha bátor leszel megtisztítani magadat: tisztaságod édessége gyötrelmes bűnbánattal fogja küszöbödre alázni a tékozló fiak szegény, szomorú, visszasíró fejét...

A magyardécsei intő példa mögött az elnyelő örvény sötétlik.

A Kegyelem Istene az ő Szentlelkével legyen velünk!...

Lelki front

A körülmények úgy hozzák magukkal, hogy egyházunk akarva, nem-akarva kénytelen a saját lényegének revízióját keresztülvinni. E revízió iránya az eddigi *jogi, adminisztrációs és intézményes egyház* koncepciójától a *személyes, lelki munkán sarkalló egyház* koncepciója felé mutat. Ha teljes őszinteséggel vizsgáljuk meg egyházunk jelenlegi állapotát és közszellemét, akkor be kell látnunk, hogy két olyan felfogás existál benne, amelyek egyike sem felelhet meg kizárólagos merevséggel a jövőendő szükségleteinek és feladatainak, bár természetesen mindakettőben vannak olyan igazságok, amelyeket erőteljesen kell érvényesíteni ezután is.

Az első, megszokott, nagyon a szivünkhöz nőtt és kétségtelenül történetileg indokolt felfogás, amely jelenleg teljes mértékben uralkodik is, az, hogy a mi egyházunk a magyar kisebbség kulturájának s e kultura hivatásos szervezetének, az iskolarendszernek öre, letéteményese és fentartója. Az egyház e felfogás szerint oktató- és nevelőintézmény s mindenekfelett nemzeti jellegű és kulturális tendenciájú tényezője a magyar kisebbség életének. Hogy az egyház ez is, azt kétségtelenül valljuk és minden erőnkől érvényesíteni kívánjuk is. Minden okunk, jogunk és szükségünk megvan arra, hogy ez öröklött feladatunkhoz s e kész és kipróbált iskolarendszerhez végsőkéig ragaszkodjunk s távolról sem osztozhatunk abban a felfogásban, mely egyik egyházi lapársunkban nemrégiben igen figyelemre méltó cikkben nyilvánult meg s amely azt vitatva, hogy az iskola gátja volt az egyház igazi missziójának, az iskolák feladását javasolta. Azonban itt az ideje, hogy, amikor egyházunk hivatalos szervezetének életerejét csaknem teljesen feléli a magyar kisebbség nemzeti kulturájáért és iskoláiért vívott harc, erőteljesen, bátran és öntudatosan rámutassunk arra, hogy az egyház: *egyház*, tehát *vallásos* tényező s hogy a kultura és iskolák drága eszköz, de *csak eszköz* az egyház igazi missziójának teljesítésében: a *krisztusi élet plántálásában*. A keresztyénség nem egy külsőséges és felületes *máz* az egyház munkáján és intézményein, hanem az egyház életének a *lelke*; csak e lélek által lesz az egyház a nemzeti kultura tényezője is. A *keresztyén* kultura művelése, népünk lelkében igenis a mi feladatunk s ebben iskoláink drága eszközök, de keresztyénségünk nemcsak cégér az iskolán, mely alatt világi műveltséget árulunk, hanem az iskolák által is az a célunk, hogy keresztyén hitet és életet plántáljunk a világban, a ránk bizott magyar nép lelkében, e nép adott, lelki sajátsága és jelleme szerint.

Ennek a felfogásnak kell áthatnia egyházunk egyetemét s elsősorban tanáraink és tanítóink lelkét, mert e felfogás először is étellel és lélekkel fogja megtölteni az iskolákat, másodsorban a helyes irányba tereli a fajért és nemzetiségért végezendő békés munkát és végre e szempont alá rendelve, az egész iskolakérdést a megfelelő keretek és lehetőségek közé foglalja be. Mindent meg kell tenni az iskoláinkért, ez kétségtelen; de sokkal több hittel és lélekkel kell tekintenünk az egyház jövőjébe s mihelyt az egyházzal úgy gondolkodunk, mint a Krisztus testéről, nem fogjuk életét, *egyetlen lehetőséghez és egyetlen intézményes módhoz köttelve látni*: az „iskola-egyház” szűk és nem teljes fogalma helyett az *egyházi iskolának*, mint *egyik* tényezőnek és *egyik* eszköznek helyes megbecsülését és felhasználását fogjuk érvényesíteni a földolagnak, az evangéliumi életnek munkálásában. A létharc által különben indokolt *egyoldalúság*, amely iskolapolitikánkat jellemzi, csakis úgy fog megszűnni, ha az irányító szempont valóban a *tisztán evangéliumi misszió* lesz az egyház kormányzásában és működésében.

A másik felfogás, amely néhol az előbbivel ellentétben, néhol párhuzamosan existál, abban mutatkozik, hogy az egyház vezetőinek és munkásainak figyelme és érdeklődése *egyoldalúan az egyház jogi, kormányzati, adminisztrációs és alkotmányos oldala felé fordul*. Ennek a felfogásnak indoka is megtalálható az egyház jelenlegi létharcában, amely kompakt szervezettséget kíván; azonban ezt az érdeklődést *betegesen túltengőnek* találjuk. Akár azt az oldalt

tekintjük, amely rendeletekkel, adminisztrációval elintézhetni véli az egyház minden problémáját, akár azt a másikat, amely alkotmányreformokkal és kormányzati változtatásokkal, törvények betűjével és autonomia szélesbítésekkel minden bajt orvosolhatni képzel, egyformán veszedelmesnek kell találnunk a dolgot, mert eltereli a figyelmet az egyház lelkét, lényegét képező munkáról s abba a szerencsétlen tévedésbe hajszolja a lelkeket, hogy a kerekeket, gépeket, segédfelszereléseket és állványokat összetéve és fellebbecsülje magánál a lényegnél.

Egyházunk ma legtöbbet vitatott két problémája: az *iskolakérdés* és a *közigazgatás*, véleményünk szerint - az egyháznak magának a részéről - mindaddig nem fog megnyugtató megoldást találni s mindaddig ellentéteket fog produkálni, amíg a fent jelzett revíziót az egyház lényege, hivatása és munkája felől, a *legteljesebb komolysággal* végbe nem visszük a lelkekben; elsősorban a hivatásos munkások: lelkészek, tanárok és tanítók, azután a hívek lelkében. Az iskolákhoz fűzött egyoldalúan és túlságosan racionális, utilista és világi várakozások és érdekek, - az egyház jogi és adminisztratív életéhez fűzött, egyoldalúan és túlzóan kiélezett javulási reménységek szomorú szimptomái annak, hogy vagy nem tudunk, vagy nem akarunk *igazi* életünk forrásaihoz térni vissza, ahol jövőnk rejlik.

Szinte kétségbeejtő látni azt, hogy az egyház életében mennyire harmad-negyedrangu lett a vallásos és másodsorban a *teológiai* szellem érvényesülése. Kitűnően oktató iskoláink egész rendszerében alig mutatkozik és érvényesül az a gondolat, hogy ezek az iskolák mindennekfelett *keresztényen, kálvinista jellemek* neveléséért vannak; egyházunk tultengő, beteges adminisztratív életében buta akták halmaza alatt szinte eltemetve fekszik az evangélium s lelkészi értekezleteink és kongresszusaink egyházpolitikai és adminisztrációs vitáktól hangosak. Sohase fogom elfelejteni egyik egyházi lapunk megindulásakor, annak indokál felhozott azon okoskodást, hogy azért van szükség rá, mert a meglevő orgánus *teológiai* kérdésekkel traktálja a lelkészeket! Sajnos, nem felesleges hangoztatni ily körülmények között a megújulás szükségét.

Oly időket élünk, amikor maguktól értetődő, de épenezért elkopott igazságok új fényt nyernek. Ilyen igazság az, hogy *az egyház: egyház!* Szomorú, de igaz tény, hogy ezt ma kiáltani kell. Újra kell hallani, megérteni, átgondolni, megszívlelni és megragadni azt, hogy az egyház életében minden, ami intézmény, minden, ami szervezet, jog, alkotmány, adminisztráció, akta és hatóság: mind másod és harmadrangu dolog; elsőrangú pedig az, ami *lélek és szellem*: az öntudatos, élő vallásosság, a megtartó hit és a krisztusi szeretet. Az evangélium fenséges, egyszerű és mégis mérhetetlen tényei azok, amelyek az egyházban a lényegét alkotják és azok szolgálata az egyedül értékes és fontos, amely természetesen teremti meg a maga adminisztrációját a világban, de nem megfordítva. Ma ott vagyunk, hogy, mikor az egyház munkáját meg kell állapítani, igen sokan szinte semminek tartják azt, ami minden és mindennek azt, ami semmi. Ki kell jelentenünk, hogy a történelem tanubizonysága és a tapasztalás pozitív és negatív bizonyítja azt, hogy az egyház életét mindig az a vallásos és másodsorban teológiai szellem formálja és irányítja, amely *lelkipásztoraikban* él s hogy az egyház jövőjét eldöntő tényező a lelkipásztorok vallásos és teológiai közszelleme, élő hite és öntudatos, szellemi programja. Semmi sem fontosabb, mint munkába venni a *személyes*, lelki munkán sarkalló népegyház jövőjét. Az élő hitű és teológiailag képzett lelkipásztor az, akin megfordul ez a jövő. *Az egyház jelentőségét az méri* (és semmi egyéb!), hogy mennyi vallásos életerőt tud fejleszteni és konzerválni kultusz, igehirdetés, vallásos irodalom, teológiai tudomány, hitoktatás, pásztoráció és szeretetmunkásság által: *ezeket* kell az egyháznak művelni és ezekbe kell befektetni minden erejét és ezért bizonyos, hogy sorsa nem kitűnő, világi ismereteket adó iskolákon és bonyolult adminisztráción, hanem lelkipásztorainak személyiségén és munkáján fordul meg s minden más munkása is annyit ér, amennyi lelkipásztori lelkületet visz bele a munkába.

Tudjuk, hogy e gondolatokban bizonyos új és ellentétes program rejlik az eddigi jogi, adminisztrációs és intézményes egyház koncepciójával szemben, de ez a program nem forradalmi, *Ez a program a párhuzamos, lelki front kiépítésének programja az egyházban.* A gép-egyház, az intézményekkel és aktákkal dolgozó egyház órái meg vannak számlálva; folyton csökkenő eredményű munkájával párhuzamosan s azt kiegészítve s betöltve egy bensőséges, személyes, mozgékony, lelki munka megszervezésének kell megindulnia és folynia. Nem szabad készületlenül találnia az időnek, amikor az egyház csak lelkiek által fog élni és hatni e világban. Szükség van a lelkipásztorok olyan barátságára és e barátságtól hajtott, olyan összejöveteleire, melyeken a testvérek, megnyitva lelküket, őszintén, tudatosan számoljanak le a Bibliához, az egyház ősi hitéhez, a gyülekezethez, munkájuk egyes ágaihoz és egymáshoz való, személyes viszonyukkal s a számbavételt kövesse a munka tiszta tervének felállítása és a kezeknek az eke szarvára való vetése. Mindenekfelett szükség van arra, hogy a lelkipásztorok szenvedélyes és kizárólagos érdeklődéssel forduljanak - kikapcsolva a meddő dolgokat és kérdéseket - a lelki és szellemi, a vallási és teológiai problémák felé, amelyek életüket és munkájukat valóságos értékekkel tölthetik meg és egy lelki és szellemi egyház hatalmas életrekelésében teremnek gyümölcsöket.

A „régi” és az „új” munkások

- Egyházunk életének fordulópontja -

Egyházi lapok cikkeiben, az egyházi élet hivatalos munkájában, az egyház munkásainak magatartásában, nyilatkozataiban, mindennapi életében egyaránt mind több és több jel mutat arra, hogy egy szükségszerű és elkerülhetetlen válság állott be az egyházon *belül*, amely az élet és a jövő érdekében új és alkalmasabb fölfogását követeli az egyház fogalmának, munkájának, eszményének és életmódszerének a megváltozott, külső viszonyok között.

Mi természetesen itt csakis azokról beszélünk, akik az egyház munkásai között őszintén és tiszta szívből óhajtják a minél életteljesebb és eredményesebb munkát s az alábbiakban elmondandó, őszinte meggyőződésünk kifejezésében úgy járunk el, mint akik nem is hiszik és tételezik fel azt, hogy az egyházban rosszhiszemű és szándékkal rosszat akaró elemek lehetnének. Ez a hitünk felment minket az alól az aggodalom alól, hogy akadhatnának olyanok, akik szavainkat a félreértés és magyarázás egyenes szándékával olvasnák el. Testvéri szívből és testvérekhez intézzük egyházunk jövőjét aggodó szeretettel vizsgáló szavainkat.

A mi lapunkat minden munkájában és vállalkozásában *egy mély hitbeli meggyőződés* mozgatja. Mi nem osztozunk abban a felfogásban, hogy a kényszerű *külső* viszonyok a maguk, tőlünk független alakulásaival önkényesen diktálnák az egyház *belső* életének egy elvtelen és tapogatózó alkalmazkodását a megváltozott világhoz, hanem rendületlenül hiszünk abban, hogy a külső viszonyok változásai is az Isten mindenható kezében vannak s ő azokat épen azért és úgy kormányozza, hogy az Ő céljainak megfelelő, *belső* átalakulás és megújulás eszközei legyenek.

Mi tehát nem azt mondjuk, hogy egyházunk egész életének mindenestől át kell alakulnia azért, *mert* megváltozott külső viszonyok közé került, hanem azt, hogy megváltozott viszonyok közé juttatott az Isten, *mert* ezzel is figyelmeztetni akar arra, hogy a *belső* átalakulás ideje elérkezett s az ő világtervében ütött az óra arra, hogy egyházunk a maga hivatását és misszióját mélyebben, bensőbben, közelebbről és öntudatosabban ismerje meg és érvényesítse.

Már máskor is hangoztattuk, hogy a mi egyházunk nagy baja abban van, hogy nem eléggé tudja és éli azt, hogy ő *egyház*, a Krisztusban való élet lelki és szellemi orgánuma s hogy, mint jogi, adminisztrációs és kulturális intézmény, e vonásainak túlzott érvényesítése miatt saját igazi lényegét önmagában és munkásaiban háttérbe szorította. Az új élet jelszava tehát nagyon mélyen és komolyan értelmezve, így hangzik: „*az egyház - egyház!*”

Most már értsük meg jól, hogy e jelszó helyes, vagy nem helyes értelmezése két táborra osztja az egyház munkásait, s e két tábort jelöltük a címben „*régi*” és „*új*” munkások nevével. Minden félreértés kikerülése végett jelentsük ki azt, hogy e két tábor nem szükségképpen az *életkor* választja, el egymástól s „*régiek*” lehetnek a fiatalok között is épúgy, mint „*új*”-ak az öregek között. Itt életkorra való tekintet nélkül bizonyos *lelkületi* és *szellemi* különbség, két „*mentalitás*” kerül szembe egymással s mindakettő egyformán jóakarátú és őszinte lehet, - azonban az új viszonylatok között mégis csak az *egyik* lehet alkalmas az egyházi élet vezetésére és mozgatására.

A „*régiek*” mentalitását a következő vonások jellemzik: Teljesen hozzá vannak tapadva az egyháznak ahhoz a fogalmához és formájához, ahogy az a világváltozás előtt egy nemzeti és állami élet kereteiben és oltalma alatt élt. Gondolkozásuk bázisa egy olyan *intézményes egyház*, amely hagyományos és törvényesen elismert, ősi *alkotmánya*, *törvényei*, *szervezete*,

hatóságai, közigazgatási és fegyelmi faktorai, kényszerű adórendszere, iskolái és államszolgálati által élt, vagy látszott élni, elsősorban mint egy nemzeti élet jogi és kulturális tényezője. E mentalitást, szükségképpen jellemzik a betűkbe és falakba vetett bizalom, az eddigi életmódokon kívül mást nemcsak nem kívánó, de elképzelni sem tudó ragaszkodás a régihez, az egyének lelke helyett csak a tömeget látó és kezelő (vagy *nem* kezelő) magatartás, a speciálisan egyházi munkákra: a gyermekek, ifjúság lelki gondozására és vallásos nevelésére, az építő igehirdetésre, a személyes pásztorációra és a szabad szervezetű szeretetmunkásságra, továbbá az ének és az imádság erőteljes használására, a Bibliával való komoly foglalkozásra, a vallásos építőirodalomra, a kultuszközösség építő erejére stb. stb. kevesebb figyelem és főképpen *bizalom* helyezése, az adminisztrációs és világi kulturális tevékenységekkel szemben; a hivek személyes áldozatkészségének fejlesztése helyett az azt feleslegesítő, vagyoni alapok és külső segélyek biztosítása; a papi munkának *hivatalnoki* jellegét kidomborító magatartás és a hiveknek a gazdasági, jogi, politikai, társadalmi viszonylatok közt való támogatása. E mentalitás - a legkomolyabb és legőszintébb formáiban - egy *racionalista* örökség az egyházban s lelke mélyén sokkal több az értelmi kulturába, a józan erkölcsiség erejébe és a nemzeti s faji értékbe vetett, mint az élő Istenbe, a Jézus Krisztussal való lelki közösség alapján helyezett hit és bizodalom. E szellem egének két, legtündöklőbb csillaga; a nemzeti érzés és a világi műveltség szeretete, az egyházat tehát, mint nemzetfentartó és műveltséget adó tényezőt becsüli és szolgálja s szent és sérthetetlen eszménye a *tanítóegyház*. Csak magától értetődik, hogy a *lelkipásztorban* is csak e *tanítói* értéket becsüli s ha a szoros értelemben vett lelkipásztori munka bármely vonatkozásában túllépi a tanítói munkát, érzéketlenül halad el mellette, illetve szükségtelennek tartja azt. Meggyőződése szerint az egyház jövője és élete nem annyira *lelkipásztorainak* személyes és tevékeny, vallásos életén és munkáin, mint inkább az iskolákon és a tanítók *kulturális* munkáján fordul meg. Ha iskola nem lenne, nem lenne egyház, mert az egyháznak *egyetlen* létmódja az iskola s a Szentléleknek csak ez az egy útja-módja van arra, hogy népünket megtartsa. Ha e typus tagjaiban él is törekvés belmissziói lelkület és munkák iránt, azt is *intézményesen*, mintegy vezényszóra és hivatalosan gondolják megvalósíthatni a meglevő keretek közt és azok statisztikai felhasználásával. A mély és rendszeres, keresztyén személyes élet hiányában, amely a családon át a gyülekezet egészét áthatná, a fogyatékos hit és kételkedő bizalmatlanság a Szentlélekkel szemben azt eredményezi, hogy jelenleg *csak* romokat és sebeket látnak, egyoldalúan sérelmi politikát folytatnak. Amit látnak és láttatni kívánnak, az csupán a multak összetört dűledéke, amelyet varázsszóra szeretnének felépülve látni, nem nagyon vetve számot semmi reális körülménnyel és lehetőséggel. Makacskodásukban sehol és senkiben nem hajlandók semmi jót látni, minden életjel és munkacsira, amely félénken felüti a fejét a romok alól, sérelem, amely kicsinyíteni akarja a romlás képét és merészkedik más lehetőségeiről is álmodozni az életnek, mint amit e mentalitás megenged. Nagyon szomorúan, reménytelenül állanak a jövővel és az egyház munkásaival szemben. Annál szomorúbbak, minél becsületesebbek.

Az „új” szellem ezzel szemben a következő jellemvonásokat mutatja: Mindenekelőtt ez az új szellem *van*, ébred és él, noha nem akarják meglátni. Lelkipásztorokban, tanítóokban, tanárookban, az egyház világi vezetőiben, hiveiben egyaránt mind szélesebb rétegekben ébred a „rég” szellemmel való ellentétének és létjogának tudatára. Siessünk megállapítani, hogy az „új” szellem nem forradalmi szellem, s ha ellentétbe kerül a régivel, annak csupán a régi makacssága, idegenkedése, ellenséges magatartása és elnyomást célzó lekicsinylése az oka. Nem kell azt hinni, hogy az új szellem ellensége a multnak. Tradíciója szálait a történelmi kálvinizmuson át az evangéliumig viszi vissza és *épen* oda viszi vissza. Nem kell azt hinni, hogy az új szellem nem tiszteli s nem ragaszkodik az egyház ősi alkotmányához, intézményeihez és iskoláihoz s hogy neki nem fájnak a romlások, veszteségek és sebek az egyház testén. De az új szellem onnan indul ki, hogy a sebek egyoldalú, tétlen mutogatása, a folytonos és kizárólagos jajgatás, a semmi más lehetőséget még gondolatban sem tűrő makacskodás e régi

keretek mellett: ez *akadály* az életnek, mint az összedőlt torony az alóla zsendülő csiráknak. Az újakat az jellemzi, hogy erősebb, sőt győzhetetlen fundamentumra akarják helyezni az egyház jövőjét s azt hiszik, hogy az egyház nem ott van, ahol a pecsétnyomója, az akta számai, a levéltárai, a hivatalai, a hatalmasságai és falai látszanak, hanem mindezek ott lesznek új formákban is, ha kell, ahol a *lélek* lesz, ahol a vallás, a Krisztus maga lesz. Értsük meg a következő igazságot: ahol a zsoltáraink tele szivekből zengenek, ahol a lelkek imádkoznak, ahol összetörnek a bűn alatt és újjászületnek a kegyelem karjain a hit által, ahol a Biblia mindennapi lelki táplálék, ahol élő igét hirdetnek és élettél termik meg gyümölcsseit, ahol Krisztus evangéliumát plántálják gyermekek és ifjak szívébe s ahol lelki orvost keresnek és találnak a beteg lelkek s ahol a szeretet munkálkodik: ott van az Egyház a maga egész isteni és történeti erejében és hatalmával; ott van a találékony Egyház, amelynek mindig van még legalább egy új ösvénykéje, amelyen a lelkekbe érkezik s amelyen a lelkek az Istenhez érkeznek. Az élő, a lelki egyház útjait és módjait kell megtalálni és ezeken az utakon hinni kell, hogy fogékony lelkekre és csodákra találunk, hiszen az ügy az Istené! És hinni kell a lélek intézmény- és világteremtő erejében! A mi egyházunknak egy nagy feladata van: levetkezni intézményes gögjét, merevségét, tunyaságát és hitetlenségét. Nem szabad elfelednünk, hogy mi nem a láthatókra, hanem a láthatatlanokra, nem az ideigvalókra, hanem az örökkévalókra nézünk és se a munkánkat, se a munkánk sikerét nem szabad látszatokkal mérnünk. A mi dolgunk a munka és Istené a növekedés megadása.

Elnézem a mi egyházi hatóságaink, adminisztrációnk, egyházpolitikánk, tanácskozásaink, egész hivatalos ügykezelésünk munkájának túlnyomó nagy részét s megdöbbenve kiáltok fel rá: hát lehetséges, hogy egy egyház munkásai ily kevésbé higgyenek az Istenben és a Krisztus lelkének hatalmában s ily balgaton bizzanak önmaguk emberi bölcsességében és emberi intézményeik betüiben és köveiben? Hát még nem értették volna meg azt, hogy Krisztus Urunk világosan megítélte őket, mondván: Hadd temessék el a halottak az ő halottaikat, te pedig kövess engem! - Nem akarnak újjáélni, élni, munkálni? Nem akarják elhinni, hogy az egyházban csak a *lélek* és az *Isten* valóság és minden ebből következik.

Tolmácsolják e sorok az „új”-ak üzenetét a „régiek”-hez:

Ti, romokhoz és sebekhez tapadt lelkek: a romokat és sebeket *csak* az Isten építheti meg és gyógyíthatja be, ha akarja. Mi is fájlaljuk őket, de mi élni akarunk, mi emberi eszközei akarunk lenni az élettámasztó Istennek. Mi látjuk a lelki élet csiráit, amelyeket Isten emberi erők által akar plántáltatni és öntöztetni. Ti nem láttok semmit? Ti önzően csak a tieteket akarjátok látni és láttatni? Ime látószögünk, álláspontunk, akaratunk végzetesen távolodik el és kerül szembe egymással. Ti talán egy időre akadályai lehettek az életnek, amit mi ébresztgetünk s ami, szerintetek, nem fontos. De vigyázzatok! Ezzel teherré is lehettek a jövőendő felett és ítéletet vontok magatokra. Az óra ütött. Velünk-e, vagy ellenünk? Ugy érezzük az idő tragikus - reátok nézve! Vigyázzatok! Most még a szeretet szól hozzátok! Még ajtója lehettek a kegyelemnek, amely megnyílik e népnek. De ha nem, akkor berozsdásodott zárjai lesztek, balgaton útjába állván az életnek. És ebben az esetben le fogtok törni, meg fogtok semmisülni s rajtatok marad a bűntehér, hogy ideiglenesen gátja lettetek az életnek és késleltettétek Krisztus diadalát az egyházban. Ne felejtsetek el: a régiek elmúltak, ime újjá lett minden!

Három év

- Igazgatói évzáró beszéd a református teológiai fakultáson 1924. évi június hó 22-én -

Három iskolai éven keresztül vezethettem Isten kegyelméből ennek az intézetnek ügyeit s most, midőn megbízatásom e hó 30-án lejár, bizonyos ünnepélyes érzelmek töltik el lelkemet, hogy a közvetlen vezetés munkájától meg kell válnom. Nehéz három esztendő volt ez, amelyben intézetünk eddig legyőzhetetlennek bizonyult technikai, dologi akadályokkal küzködve, tanár és növendék egyaránt a legnagyobb próbának voltak alávetve abban a tekintetben, hogy az idők követelte, legnagyobb teljesítményt az idők szülte, legnagyobb akadályok között végezzék. Mindnyájan Isten előtt állunk és ismerjük fogyatkozásainkat. Mégis úgy érzem, hogy az, amit mérlegek és statisztikák eredményül állapítanak meg s amely eredmény mind a három évben, ebben is, csak középszerűnek mondható, - nem adja s nem adhatja teljes és igaz képét és értékét a küzdelmes munkának, amely e falak között a lelkek mélyén lefolyt. Érzem és meg vagyok győződve afelől, hogy, tanár és tanítvány egyaránt, sulyosan érezve az idők jeleit, többen viaskodtak önmagukkal, feladataikkal, problémáikkal, mint amennyit külső eredményekkel lemérni és megállapítani lehetséges. S talán e benső küzdelem valamikor külsőleg látható gyümölcsöket is fog teremni egyházunk élete fáján!... E tanév kimutatható eredményét is közzé fogjuk tenni az Értesítőben s beszámolunk mindenről, ami emberileg láthatóan történt velünk s közöttünk e tanévben, - de ezeket a percek nem óhajtom erre használni. Inkább összefoglalását szeretném adni most e három év belső történetének, rámutatva a jelekre, amelyekben felszínre került a lelkek benső alakulása az időkszabta új követelmények felé.

Évmegnyitó és évzáró beszédeimben mindig törekedtem kifejezésre juttatni azokat a gondolatokat, amelyek meggyőződésem szerint a mi munkánkat irányítani voltak s vannak hivatva s amelyekkel, hiszem, hangot adtam tanártársaim meggyőződésének és ifjú barátaim érzelmeinek is. Ezek a gondolatok természetesen, egy tárgy körül forogtak: amaz *új eszmény* körül, amelyben a ma, itt munkálkodó Isten szolgáinak kell megtalálniuk a maguk életeszmenyét. A romániai, magyar, református lelkipásztor eszményének rajzához kerestem a tapasztalások és jelek alapján szükségszerűnek mutató vonásokat, hogy ez az eszmény végre biztos körvonalakat öltve, parancsolóan álljon személyes életünk és egyházi munkásságunk elé s önálló erejével megragadjon és tevékenységbe lendítsen minket.

Három év alatt ennek az eszménynek néhány alapvető vonása szilárdan kivált előttem a khaoszból, az örvényből, amelynek tölcserében egész, beteg világunk forog keserű levében.

Az első, már 1921. őszén hangoztatott és vallott meggyőződésünk az volt, hogy az intézményes egyház megtartó erejének nincs elégséges hatalma; *személyiségek* kellenek, akikben szenvedéllyé fokozódik és jellemmé szilárdul a krisztusi élet; akik nem maguknak állnak, vagy esnek, hanem *vezérei* lesznek a rájuk bízott népnek s így főkéllékeik: a messzenéző, biztos tekintet a veszedelmek és megoldások rengetege felett és céltudatos, kormányzó képesség a lelki, és szellemi ellenfelek között. E feladathoz pedig egyaránt szükséges a személyes, hívó élet bizonyossága és az ennek célokat szabó és utakat mutató tudományos képzettség. A lelkipásztorság válságát már akkor abban láttuk, hogy döntésre került a sor a hivatalnokpap és a misszionárius között s hogy a nép a maga részéről már döntött, amikor elzárta szívét a hivatalnokpap előtt, - de még nem nyitotta azt meg a misszionárius lelkipásztor előtt, mert ilyen lelkipásztor még, mint típus, nem létezik.

A nép magatartása mutatta meg nekünk az új lelkipásztorság első és legfontosabb feladatát, amelyre az 1921/22. évi záróbeszédemben mutattam rá; hogy t. i. az új idők követelménye a

legrégibb követelmény megújulása: a nép *lelkét* kell öntudatra hozni, mert a legnagyobb baj az, hogy a nép azt sem tudja, van-e lelke s fogalma sincs a lélek hatalma, erői és értékei felől. Az evangélium által öntudatra szült néplélek felett az evangéliumot vezérré tenni!... ez a mi egyházunk főproblémája. Rámutattam, hogy, amikor az egyház életében nem ez a főprobléma, akkor ez világos jele annak, hogy az Egyház nem bizik eléggé a Szentlélekben s világi eszközökre támaszkodva egy időszak ad hoc kívánalmaihoz s nem az örökkévalósághoz szabja magát; aminek az a következménye, hogy a térben és időben, a jelenben se tud komoly erőt képviselni és megtartó hatalom lenni a népe életében. Hogy pedig a nép lelkét erőinek öntudatára ébreszthessük, ahhoz első és fődolog az, hogy a teológusok a *saját lelkükkel* foglalkozni kezdjenek s legfőbb tanulni valójuk önmaguk lelke legyen, tantárgyaik tükrében megvilágítva és gyakorlati életük tényei által irányítva.

Igyekeztem az 1922/23. évi megnyitóban utalni arra, hogy még a munkánkat annyira akadályozó nehézségek is, amelyek épületünk lefoglalása, tantermek, lakások, szórakozó helyek hiánya folytán meredtek elénk, még ezek is *újmutatások* e feladathoz s arra intenek, hogy önuralom és önfegyelem által szoktassuk magunkat a befelé-élés művészetéhez és az intenzív élet gyakorlásához.

A lelkesképzés reformtervezetével kapcsolatosan ugyanakkor mutattuk fel annak szükségét, hogy a teológián egy olyan *törzsképzést* kell biztosítani, amely céljaul a *misszionárius lelkipásztort* tüzi maga elé s ettől jobbra és balra, a személyes hajlamok és képességek szerint ad lehetőségeket az önálló tudományos és mélyebb gyakorlati kiképeztetés felé.

Az 1922/23. tanév tapasztalásai alatt megérett az a meggyőződésünk, hogy egyházunknak komoly cenzúrárt kell gyakorolnia a lelkipásztori pályára jövő ifjúság *arravalósága* felett s az alkalmatlanok távozását úgy a maguk, mint az egyház érdekében biztosítani kell. Az is világossá lett előttünk, hogy a reformnak nem tantervi, hanem *nevelési* reformnak kell lennie, mivel a megfelelő életrend és gyakorlat a maga elméleti alapjának és támaszainak is a legbiztosabb kijelölője. De legfontosabb volt reánknezve is, az ifjúságra nézve is, annak a *lelkiismereti* kérdésnek az eldöntése, hogy mi az, ami a teológián a tanárra vár és rajta fordul meg s mi az, ami az ifjúság része a munkában és felelősségben? Erre igyekeztem rámutatni az 1922/3. évi záró - és az 1923/4. évi megnyitó beszédeimben, amelyekben a tudományos és gyakorlati képzés, másfelől az önnevelés terén jelöltem meg a *tanárnak* azt a feladatát, amely az alkalmas légkör, az utak és módok nyújtásában és a baráti segítség adásában áll és a *nővendékeknek* azt a feladatát, amely a tudomány terén a tanterv által megkövetelt minimummal meg nem elégedő, a szolid tud. képzettséget igehirdetésének, tanításának elmélyítésére, pásztori munkájának biztossá és céltudatosra tételére felhasználó odaadásban, a tudománynak a kálvinista lelkipásztor létjogát igazoló szeretetében; - a gyakorlati képzésben nem receptek gyűjtésében, hanem a lelki arraivalóság megszerzésében s végre az önnevelés terén az Istennel Krisztusban való közösség gyakorlásában áll.

Ezeket az elveket és gondolatokat, mint az új lelkipásztori típus alapvonalainak kifejezőit, igyekeztünk azután mindennapi munkáinkban érvényesíteni a magunk részéről és meg vagyok győződve, hogy, amennyi önkényt való engedelmes elfogadásra találtak ezek az ifjak lelkében, olyan mértékben fogantatossá is váltak a jövőre nézve.

Ebben a formában és erről a helyről ma utoljára van alkalmam szólni az ifjúsághoz életünk e legfontosabb kérdésében s szeretném, ha rajtuk keresztül meghallaná e szavakat erdélyi református egyházunk egész élő lelkiismerete. Arról van szó, hogy Anyaszentegyházunk egész életében - és elsősorban lelkipásztorai életében - döntőleg kell felülkerekednie és egyedül uralkodóvá kell lennie a keresztyén, református életigazság hatalmának. Lehet, hogy ezt az igazságot itt-ott túl élesen és talán egyoldalúan juttattuk kifejezésre szóban, vagy írásban, de az igazság maga igazság marad - sub poena non existentiae. Ez az igazság az, hogy sem

egyéni, sem családi, sem társadalmi, sem egyházi életünkben nem szabad bizodal munkat másba helyezni, mint a Szentlélek Istenbe. Vagy, realitás, élő hatalom, suverén parancs reánk nézve minde vonatkozásokban az isteni kijelentés a Szentlélek bizonyágtétele által s akkor semmi egyébre nem támaszkodva, teljes bizalommal erre a kijelentésre fektetjük sorsunkat, vagy nem s akkor a kételkedő és habozó, a számító és tévedező emberi értelem változó tanácsaira bizzuk magunkat, mieinket, nemzetünket és egyházunkat, ezzel odavetvén magunkat és mindenünket a világ törvénye alá. Az a határozott és elszánt öntudat, hogy minden képességünk az Úristen és az ő dicsőséges akaratának szolgája, - hogy személyünk, családjunk, barátaink, nemzetünk, egyházunk mind az ő akaratának eszköze - egyszerű, biztos, világos, megdönthetetlen ítéletet jelent minden tevékenységünk irányára és munkájára. Tanácstalan, szervezetlen és széthulló mivoltunk, szerintem, nem abban leli okát, hogy sorainkban az emberi bölcsesség elapadt, vagy kevés, hanem, hogy ez a *hitbeli bizodalom* és *engedelmesség* fogyatékos, hogy egyszóval az alaphiba református, keresztyén öntudatunk hiányosságában és gyöngeségében rejlik. Egy félmillió ember viseli Erdélyben a kálvinista nevet, - öntudatában pedig hány viseli, hány akarja viselni a kálvinizmust és hány nem akar más öntudattal élni? - ez a kérdés. Az egyetlen kérdés reánk nézve.

Ez a kérdés, vagyis ennek lelkiismeretbeli feltevése vetne világosságot szerintem arra, hogy nekünk, mint egyháznak, mik a teendőink a lelkésképzés ügyében, a gyülekezetek lelki nevelésében, az egyház kormányzásában és építésében, a társadalmi és nemzeti problémákban? Mert a kálvinizmus öntudata, az a vallásos typus, amelyet e név történetileg és eszmeileg jelent, egyetlen és parancsoló eszményt és módot ír elő mindezekre nézve. A *lelkésképzésre* nézve azt jelenti ez, hogy csakis az Isten elhívása alapján, lelkileg alkalmatos fákából lehet nyilvánvesszőket faragni, amelyek a szívek gyökerébe találnak azzal, hogy a bűn igaz megismerését, a bűn keresztyén bánását, a megtérés, újjászületés, megszentelődés valódi keresztyén életét képesek megindítani, mert rajtuk véghezvitte Isten e világteremtést, mielőtt másokhoz küldené őket. Ennek pedig próbája van és ezt emberi odaadás által érlelni és segíteni lehet ott, csakis ott, ahol az isteni hívás elhangzott. Van olyan légkör, vannak olyan körülmények, szent helyek, idők, eszközök, gyakorlatok, amelyekben kigyúl és föllángol az Isten égő-csipkebokra a lelkekben és ilyen valamit kell előkészíteni és megszervezni a leendő lelkipásztorok képzésének műhelyében. És itt az emberi hitre, szeretetre, engedelmességre, munkára egész sereg feladat vár a legkisebb technikai és dologi feltétel megteremtéséig, hogy az út készen legyen és az eszközök kéznél legyenek az Isten munkája számára. S mert az Úr kétségtelen próbáját adja a maga elválasztásának, lehet és kell, hogy az anyaszentegyház válogasson, szelektáljon a lelkek anyaga felett, akik erre a misszióra jönnek. Előttünk a teológiának egy olyan berendezése és átalakítása áll anyagi és szellemi téren, amely az Úrnak számára műhelyet ad, hogy alkotó keze velünk, általunk, rajtuk elvégezhesse a munkát, amit tervezett. A kérdés az: elég drága-e a papképzés ügye, elég nagy, fontos-e, eléggé látjuk-e a jelentőségét ahoz, hogy mindennél sürgősebbnek tartsuk a rendezését? Ez pedig attól függ és azzal függ össze, hogy milyen az öntudatunk a gyülekezetek lelki nevelésére, az egyház lényegére, kormányzatára, feladataira és eszményére nézve?...

Az egyház *lelkisége*, az egyházi munkának alapját képező megbecsülése és értékelése a *lélek* valóságának és javainak, az egyház kormányzásában a *lelkek pásztorlásának* vezető gondolata azok a sarkalatos pontok, ahol jövendőnk megfordul. Ez a minden vonalon a *lelkiséget*, annak önállósága folytán csak egyéni építéssel és csak szeretetteljes pásztorlással való építését célzó *lelki, hitbeli egyházpolitika* a jövendő kulcsa. A missziói egyház egészen lelki és egészen pásztori egyház, melynek egyetlen fundamentuma az Isten kegyelmére épülő *hit* bizonyossága és egyetlen kormányzó és építő hatalma a keresztyén *szeretet*. Ha a lelkésképzést egy ilyen lelki egyház építésére akarjuk alkalmassá tenni, akkor a magunk részéről olyan *emberi* berendezkedést és műhelyet kell létesítenünk, amely alkalmas az Istentől küldött lelkek e

célra való formálására és az Istentől nem küldöttek kiszелеktálására. A lelkipásztor két feltétel alatt foghat munkába: az egyik a *teljesen öntudatosított* s így irányítani és nevelni képes *hit*; a másik a teljesen *akcióképes* tett és munkára begyakorolt *szeretet*. Az elsőnek mindenha egyetlen köszörűköve és szerszáma a *teológiai tudomány*; a másodiknak a szeretetnek életet és alkalmakat adó, nevelői *életrend*. *Tudomány* és *életrend* kérdése a lelkészképzés reformjának kérdése: ez a határozott meggyőződés alakult ki bennem 3 év tapasztalásai alatt, természetesen azzal az alapvető gondolattal, hogy mindakettőt a Krisztusban hívő lelkiület lehellelte mozgatja. Most már kétségtelen az, hogy eddigi lelkésznevelésünk mindakét tekintetben hiányokat mutat, bár a hiányokat talán az eddigi megállapítások során nem is gyökerükben érintettük. A tudománynak a teológián határozottan a hit öntudatosításának szempontja és szolgálata alá kell állania; az életrendnek pedig a pásztori szeretet aktivvátétele szolgálatában kell rendeztetnie.

A tudományos nevelésnek tehát, nem az *egyetemi* eszmény, hanem a *hit harcosának* eszménye kell, hogy szabályt adjon; az életrendnek pedig nem egyszerűen az *olcsó ellátás*, hanem a *lelkipásztori élet főpróbáját tartók* eszménye. E gondolaton elindulva, már is meg lehet állapítani, hogy a hit öntudatosítása szempontjából a teológián be kell iktatni egy olyan előkészítő évet és tananyagot, amelynek hiánya eddig csaknem meghiúsította a munkát, mert a tény az, hogy ifjaink úgy kezdenek teológiát tanulni teljesen tudományos fokon, hogy előkészítettségük és alapismereteik hiányzanak hozzá. A középiskolai tanulmányok ugyanis erre hovatovább teljesen elégtelenek, és alkalmatlanok lettek. Továbbá kétségtelen, hogy a tanulmányozás rendszeres vezetése és ellenőrzése vált szükségessé, mert az eset az, hogy a félévig „hallgatott” tudományt az ifjak 1 hét alatt akarják kollokviumra beszédni s így az célját nem szolgálja. A „hallgatás” helytelenül értelmezett egyetemi örökségből át kell menni a „tanulmányozás és előkészület” komoly útjára. Ugyancsak a pásztori szeretet aktivvá képzése szempontja alatt is világos az, hogy a teologusok internátusa, intézeti élete, házi- és napirendje, életbeosztása, munkája és pihenése egy tervszerű *életrendbe* tagozandók, amely a *szolgálat*, a szeretetből való szolgálat alapelvein nyugodva, a teologusok társaságát egy önmagát építő, fentartó és kormányzó *gyülekezetté* kovácsolja össze. Persze, ehhez elengedhetetlen feltétel lenne az intézet épületének és berendezésének e célhoz való beállítása, felszerelése, átalakítása. E gondolatokban áll most előttem a nagy feladat néhány legelső mozzanatának képe. Szívből óhajtanám, hogy tanárkarunk, ifjúságunk és egyházi közéletünk egyaránt eljusson arra a meggyőződésre, hogy a *hitnek* és *szeretetnek* a műhelye ez az intézet és az erre való alkalmassá tételén fordul meg a munkája sikere. Búcsúzó, - hálás köszönetemet fejezve ki a bizalomért minden tényezőnek fent és alant, - az intézet igazgatói tisztétől, alázatosan kérve a bocsánatot sok gyarlóságaimért; búcsúzó a távozó növendékektől, a viszontlátásig azoktól, akik visszajönnek s szívből könyörgöm az Isten áldását anyaszentegyházunkra és mindnyájunkra!

Az egyház joga az iskolához

- Beszéd az 1925. május 14-iki rendkívüli egyházkerületi közgyűlésen,
a magánoktatásról szóló, állami törvényjavaslat tárgyalásakor -

Ha a magánoktatásról szóló törvénytervezetet a keresztyén vallásos kultúra eszményének legmagasabb, elvi szempontja alatt és a világtörténelem egyetemes, fejlődési vonalába állítva szemléljük, kétségtelenül a minket elsősorban kötelező, isteni megbízatás látószögébe helyeztük a kérdést s kritikánknak messze a napi politika fölé emelkedő, tiszta magaslatot biztosítunk. Bizonyára lesznek e legmagasabb, egyházi testületünk diszes soraiban férfiak, akik rá fognak világítani a tervezetnek közjogi, egyházalkotmányi, pedagógiai szempontból való, súlyosan sérelmes, sőt halálosan veszedelmes voltára, de engedtessek meg nekem, hogy mindezeket megelőzve, mint minden bajnak és veszedelemnek legmélyebb okára, a tervezetnek a *vallásos kultúrával* szemben megtestesített és legmélyebb meggyőződéseim szerint nemcsak miránk, de magára a román nemzetre és államra nézve is végzetes álláspontjára világítsak rá. Ezt a legmélyebb és legtágabb elvi kritikát alkalmaznunk, hitem szerint, nemcsak azért szükséges, mert ezzel a tervezet egyes rendelkezései mögött annak szellemét, sugalmazó lelkét tárjuk fel, hanem parancsolóan szükséges azért, mert mi a Krisztus vitézkedő Anyaszentegyháza vagyunk s isteni urunktól azt a parancsot kaptuk, hogy hiveinknek az Isten egész teremtet világát magyarázva, őket keresztyén kultúrában neveljük Isten országa polgáraivá. Az egyház, mint vallásos intézmény, éppen annál fogva, hogy lényege szerint a lelkek örökkévaló életének ápolója, protestáns hitünk szerint elsőrendű, pótolhatatlan és nélkülözhetetlen kulturtényező és ezzel együtt hivatott, jogosított és kötelezett tanító és nevelő hatalom is, mert soha le nem mondhat arról, hogy a rábizott lelkeknek Ő adjon világnézetet; Ő állítsa fel számukra az emberi élet legmagasabb eszményét reprezentáló értékek mérlegét s Ő adja nekik az erkölcsi élet olyan egyetemes, átfogó ideálját, amely az egyéni, családi, társadalmi, nemzeti és állampolgári köteleességek köreit mind magában foglalja, de egyúttal mindeniknél több és magasabb is, mint az egyetlen önérték, az istenfijúság örök parancsának hírdetője. Ez a törvénytervezet szomorú gyümölcse annak a, magát modernnek nevező s a történelemben a francia forradalom óta mind fokozottabban térthódító, antikeresztyén irányzatnak, amely az egyházat a kulturtényezők közül kitörölni s a vallást az egyének egyéni hiedelmeinek homályába internálva, azt halálra ítélt magánügygé sorvasztani törekszik. Ezzel a törekvéssel együtt jár egyfelől az, hogy, a nevelés ügyét a lélek örökkévaló érdekeit szolgáló, legmagasabb és legegységesebb szempont alól kivonva, csak e világban érvényesülő s egyoldaluan értelmi, számító embertípus fejlesztésére tör, amely mit sem fog és akar majd tudni a másokért való felelősség és az önfeláldozó szeretet krisztusi törvényeiről; másfelől az, hogy az általánosan emberinek magasztalt, intellektüel nevelés alapján véve egyetlen emberi szívet sem kielégítő üres skémájába szükségszerűen lopja be az állami mindenhatóságnak hódoló gépemberek s a sovén fajbálványozás, illetve fajgyűlölet szenvedélye által elbódított s sokszor nemtelen érdekeket vakon szolgáló tömegemberek nevelésének a világ békéjére nézve oly keservesen végzetes lehetőségeit. Mint Krisztus Anyaszentegyházának, nekünk legelsősorban ez ellen a tendencia ellen kell tiltakoznunk és harcolnunk. Nem tudom kellően hangsúlyozni, hogy ebben a tekintetben mily teljes mértékben velünk kellene éreznie és küzdenie a nemzetüket és hiveiket szerető s saját isteni megbízatásukat becsülő, román egyházaknak is, hiszen, ha a keresztyén, nevelési eszmény az iskolákban jogosulatlan és hontalan idegenné tétetik, azt nemcsak a kisebbségek fogják megszenvedni, hanem az uralkodó nemzet is megfosztja jövő nemzedékét az emberi élet ékköves koronájától, minden nemzet nagyságának igazi, egyetlen biztosítékától: a világot Isten szemével látó, ismerő és Isten akarata szerint uraló, keresztyén, valláserkölcsi jellemtől. Az egész művelt

világ valamennyi keresztyén társadalmára nézve szomorú és végzetes volna az, ha a hitvallásos iskolák pusztulásában fel nem ismerné és nem igyekezne meggátolni a világot megszentelni egyedül képes, krisztusi lelkelet pusztulását. Ebben a pillanatban ünnepélyesen le kell szegeznünk azt a keresztyén meggyőződésünket, hogy a kultúra, mint az összes tudományos, művészeti és erkölcsi javak összessége, holt kincs addig, amíg magasba lendítő lelke nincs. Sőt feltétlenül az önkény és az önzés sátáni eszközévé lett és lesz mindenütt, ahol ez a lélek a magasságból át nem hatotta.

A nevelés, amelynek nemcsak az a feladata, hogy az eddig felhalmozott kulturkincset a következő nemzedéknek átadja, hanem főleg az, hogy annak gyümölcsöztetéséhez a legmagasabb, az örökkévaló szempontokat és a megelevenítő lelket adja meg, ezt csak egyedül a keresztyén, vallásos tapasztalás mélységeiből meritheti, mely a vallást nemcsak egy tantárggyá teszi az iskolában, hanem minden ismeret, tanítás, nevelés és az egész iskolai élet lelkévé, vezető és éltető szellemévé.

Ezért nem lehet nekünk megelégednünk az állami iskolákban így-ugy engedett vallástanítással s ezért kell életünk feltételeként ragaszkodnunk egyházi iskoláink keresztyén kultur munkájának egész és önálló végzéséhez. E követelmény szempontjából a törvénytervezet, a részletekben való, súlyos sérelmekről eltekintve, lelkeletét azzal árulja el és az alapveszedelmet reánk nézve abban jelenti, hogy egyáltalában nem is akar tudni és nem is beszél hitvallásos, felekezeti iskolákról s azokat egyszerűen a bárki magános ember által is fentartható magániskolák címe alatt süllyeszti el.

A történelmi fejlődés, a mult óriási kulturtényei és az egyházban reprezentált, legmagasabb életértékek semmibevétele, mely nem akar különbséget tenni egy priváttanító, egy társadalmi egyesület és az egyház között, mélyen elszomorító bizonyossága annak a kultureszménynek, amely a vallás jellemformáló és az egész emberi életet megszentelő ereje nélkül, tisztán az állam egyoldaluan felfogott, önfentartási érdekét tekintve a nevelés végcéljának, siralmasan letarolja a lélek gyümölcstermő fájának éppen azokat az ágait és hajtásait, melyeken az örökkévaló gyümölcsök teremnek s végcélul tekint egy kétségtelenül eszközi célt, a neki megfelelő állampolgárok sablonra való kitermelését.

Mert a legmagasabb, keresztyén szempont alatt az állampolgárságra nevelés nem lehet egyetlen és végső nevelési cél, csak eszköz felette álló értékhez emelkedésre. Mi elismerjük és iskoláinkban eddig is becsülettel teljesítettük az állampolgári nevelés követelményeit s ennek ellenőrzése, felügyelete alól nincs okunk, nem is akarjuk az állam szemét távol tartani. De mély, hitvallási alapon hirdetjük azt, hogy nevelési eszményünk keresztyéni sajátosságában az igazi, jó és öntudatosan az állam javát munkáló, arra nem kényszerítésből, de keresztyéni meggyőződésből törekvő polgárokat éppen a mi hitvallásos iskoláink nevelnek, mert egy olyan magasztos, a lelket egészen átható, a szeretet szellemével és az Isten iránti engedelmisséggel megtöltő életminőséget alakítanak ki az ifjúságban, melynek alapvonása: megértésre, a békés munkára, a törvény és felsőbbség iránti tiszteletre s a hazaszeretetre való építése a földi életnek s éppen mivel egy minden emberi törvény felett álló, isteni akarat iránti hódolatra neveltetnek, lesznek gyermekeink legbiztosabb ellenségei minden emberi rendet felforgató forradalomnak, a legbiztosabb támaszai a kulturállam konszolidációjának. Ebben a munkában az egyházat nem lehet egyenlőnek tekinteni egy kaszinóval, mert az egyháznak sajátos, történelmi missziója, saját világnézete; életeszménye és életrendje van s hiveinek százezreit és millióit minden emberi közösségen felül álló, de azokat harmonikusan magába-ölelő és méltányoló, lelki közösségben foglalja össze s ennél fogva ő kell, hogy megszenteljen minden más közösséget is a maga lelkének erejével. Iskolái tehát nem lehetnek azonos jogkörűek és létükben azonosan bizonytalan, önkényes feltételektől függőek a magánosok, vagy társulatok iskoláival, hanem az állampolgári nevelés érdekeinek teljesítése mellett nem-

csak mindenben egyenlőek az állam iskoláival, hanem ezenfelül teljes szabadsággal való munkálói is a maguk valláserkölcsei, örök céljuknak.

De ez a törvénytervezet nemcsak hogy lesülyeszti őket a kérész életű, egy-két évi ekszisztálásra szánt magániskolák közé, hanem az állami tanterv kötelezővé tételének eddig nem ismert értelmezésével, az iskola kétnyelvűvé tételével, a belső életrend szolgai megkötésével és uniformizálásával még a lehetőségét is elveszi annak, hogy egyházunk a saját nevelési eszményét és a vallásos nevelés gyakorlását tantervben és életrendben csak a legcsekélyebb mértékben is szabadon munkálhassa s iskoláinkat voltaképpen az egyház által keserves áldozatokkal fentartott, állami iskolákká teszi, melyekben mindent ő szab meg és irányít s amelyek az állami iskolák minden előnye nélkül szenvedik a magániskolák összes hátrányait. Nekünk tehát többé nem lehetséges a saját hitünk szerinti, keresztyén kulturát munkálnunk, mert a törvénytervezet a vallásos kultúra iránt semminemű érzéket és megbecsülést nem tanusít s egyházi szempontból ezt kell mindenekfelett olyan sérelemnek tekintenünk, amely az egyház jövődjét öli meg, mert letarolja a csemete kerteket, amelyekből a következő református generáció: az egyház hivei és pásztorai lehetnének.

És jaj a világnak, ha a mi jajsavunk az egyház jövődje feletti kétségbeesésünkben mindenfelől süket fülekre talál! Azt jelentené ez, hogy a kor megtagadta az őt anyai karjain felnevelt, vallásos, keresztyén kulturát és elfogadta azt a bölcseséget, amely az embert a maga esze és bölcsesége imádójává tévé, Isten nélkül akar kulturát, vallás nélkül akar erkölcsöt, Krisztus nélkül akar békét és boldogságot teremteni. Jaj, ha ennek a mai emberiségnek meg kell hallania Az ember tragédiájának Istenítéletét: „Ádám, Ádám, elhagytál engemet, elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban!” Mert kétségtelen, hogy, ha a békét diktáló, földi hatalmasságok ezen a területen a keresztyén kultúra nélkülözhetetlen feltételének ítélve a hitvallásos iskolákat, azokhoz a jogot nekünk megadták, az Isten igaz ítéletének terhe alatt kötelesek is ezt a jogot a világ békéje érdekében valósággal biztosítani is, különben elbirhatatlan felelősségét vették magukra az Isten leheletére eljövendő ítéletben a keresztyén kultúra elpusztításának.

Mi, abban a meggyőződésben élvén, hogy itt a keresztyén, vallásos kulturának Isten által ránk bízott, munkálását, adott viszonyaink közt másképp, mint autonóm, felekezeti iskoláink által, nem művelhetjük, Istennek tartozó engedelmisséggel minden lehetséges és törvényes módon ragaszkodunk megtartásukhoz.

Résztételünk az állam konszolidációjában

- Előadás a sepsiszentgyörgyi református nagygyűlésen -

A keresztyénség isteni alapítójától, az Úr Jézus Krisztustól vette a parancsot: adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené. Pál apostol az államrendet és az államhatalmat Istentől valónak tanította és rendelte, hogy minden lélek engedelmeskedjék neki. A keresztyénség kétezeréves története azt bizonyítja, hogy, ahol a keresztyénség, a vallás a lélek komolyan vett becsületügye volt, ott az államhatalom konszolidációjának, rendjének, benső békéjének és polgári virágzásának a csendes életet folytató, munkás szeretetet gyakorló, keresztyén egyház a legfőbb biztosítéka és oszlopa volt. Egész általánosságban kimondhatjuk, hogy a keresztyén egyház sohasem volt és sohasem lehet *államellenes*. Még akkor is, amikor az állam volt keresztyénellenes, mikor a nagy, római világbirodalom üldözte Krisztus követőit, vagy amikor XIV. Lajos a hugenottákat tűzzel-vassal akarta országából kipusztítani, a keresztyén egyház nem forradalmi tényekkel felelt erre, hanem a türelmes szenvedés vértjét felövezve, várta a jobb megértést, tudván, hogy az állam a keresztyénség üldözésével életellenes, magát rontó és botor munkába fogott, mely saját maga csődjére vezetne.

Bármely jogrendben, államformában a keresztyénségnek megvan a maga csendesen támogató, vagy szenvedésével tiltakozó szerepe, amellyel az emberi lélek örök érdekeit képviseli és védi, anélkül, hogy forradalmi, sőt egyáltalában politikai fegyverekre jogosított, kötelezett, vagy alkalmas lenne. Az az élet, amelyet az Úr Jézus Krisztus hozott e világba, az egyes emberi személyiségek megszentelődött szívének keresztül valósul meg e földön s alapja az, hogy az Isten kezében nyugvó s a világtól szabad lelkek, a jézusi istenfiak teremtik meg az emberiség szeretetközösségét, az Isten országát. Mivel a keresztyénség, mint lelki és szellemi valóság, mindig csak az egyes emberekben ölthet testet és élhet, hódító munkája csakis a Krisztusnak meghódolt egyéniségek kapcsolódása útján halad előre, azért a keresztyénség önmagában nem alkot jogrendet, államformát, hanem az állam és a jog alapján civilizált és szervezett emberiség lelki életében lépésről-lépésre munkálkodik a végső cél felé, az összes lelkek áthatása folytán megszületendő Isten országa felé, amelyben a jog, törvény és társadalmi korlátozottság, elvégezvén nevelői munkáját, önmagától feleslegessé válik, a szeretet hatalmának szabad törvénye által. Az igazi kulturállam tehát *nevelőmester* a Krisztusra a törvény erejénél fogva és annak hatalma által. Az államrend isteni jelentőségét kétségkívül az adja meg, hogy civilizáló, szervező, korlátozó és védelmező erejével mennyiben segíti elő és hogyan szolgálja a keresztyén eszmének az egyes lelkekben való kivirágzását és gyümölcsözését. Ha ezen a földön mind csupa Istenfiak élnének, kész, tökéletes Isten gyermekek; ha a Krisztus élete minden emberben teljesen meg volna valósulva, természetesen szükségtelen lenne minden civilizáció, szervező, korlátozó és védelmező munka; minden törvény és jog, minden büntetés és támogatás, tehát minden államrend; de éppen azért örök a kulturállam feladata ezen a földön, mert a testtől született, testi ember életét neki kell azok közé a feltételek közé szorítania, amelyek közt a keresztyénség a lelkeket ujjászüülő munkát végzi nemzedékek egymást felváltó soraiban, mignem betakaríttatnak az Úr csűrűbe, mint tiszta buzája az élet kenyérének. A keresztyénség a maga történeti múltjánál fogva és a maga benső szelleme által indítatva, ahoz az *államrendhez* köttetett, amely a „világ kettős mozgatóját:” a *családot és a tulajdont* tekinti létele alapjának s e kettős alapérték védelmére építi fel szervezetét. Ezt az államrendet a történelem „polgári” államrendnek nevezte el. A családi élet és a tulajdon szentségén nyugvó államrend nemcsak az a keret, amelyben a keresztyénség a legerőteljesebben és legnyugodtabban munkálkodhatik, hanem ez az államrend nagyrészt éppen a keresztyénség hatásának és munkájának gyümölcse. Ezt az államrendet fenyegette a

megdöntés veszedelmével a kommunizmus pogány, materiálista forradalma s ebből következik, hogy a bolsevizmus semmit se gyűlöl annyira, mint a keresztyénséget. A kommunizmus rombolásától magát megőrizni akaró állam leghatalmasabb és legjobb támasza tehát a keresztyénség. A lélek egyéniségének örökkévaló értéke, a családnak, mint a szeretetközösség ősi, isteni alaptípusának szentsége és az Istentől sáfárságra adott tulajdonnak az életet komoly erkölcsi értékkel megtöltő mivolta azok az alapok, amelyekhez a keresztyénség a maga társadalmi munkáját kapcsolta és ugyanezek az értékek képezik a kulturállam alapjait is, melyeknek tiszteletében hatalma Istentől adatott és teljes engedelmességet igénylő. Mi, *református keresztyének* a Szentírás örök fundamentumán állva, nemcsak teljes lélekkel valljuk az Istentől való egyéni lélek, a családi szeretetközösség és a sáfárságra adott tulajdon szentségét, hanem öseinktől örökölt hűséggel és határozottsággal meg is akarjuk valósítani e világban, az élet valamennyi területén, a társadalmi élet minden vonatkozásában a megszentelt egyéniség érvényesülését, a tiszta és szent családi eszmény hatalmának kiáradását és az emberek anyagi és szellemi tulajdonának Isten dicsőségére való fordítását. Mi azért alázatosan és mégis önérzetesen valljuk, hogy mi az állam konszolidációjának, békéjének, anyagi és szellemi gyümölcsozódásának és a közerkölcsiség tisztaságának teljes lélekkel való támogatói vagyunk és akarunk lenni. Mi Isten rendelkezésének tartjuk az államhatalmat s Isten megbízottjainak annak gyakorlóit; az államrendet, a törvényt, az uralkodó és kormányzó hatalmat, amely alá vettettünk, úgy tekintjük, mint Istennek felelős tényezőket arranézve, hogy mint szolgálják az egyéniség, a család és a tulajdon megbecsülése és védelme által az Isten akarátát s hogyan támogatnak bennünket annak engedelmes gyakorlásában. Meg vagyunk győződve afelől, hogy a mi eszményeink és törekvéseink támogatásával az állam a saját maga hatalmas létezését erősíti meg és isteni Urunk imádatában, világnézetünk és életeszményünk tiszteletében és annak mértéke alatt hűséges, engedelmes és munkás polgárai vagyunk és leszünk az államnak, amelybe Isten helyezte el életünket.

Ez *általánosságban* az állam és keresztyénség viszonyának evangéliumi álláspontja s ezt mi, Romániában élő, református keresztyének a román állammal szemben őszintén és teljes mértékben valljuk és vállaljuk.

A kérdésnek van most már egy *színező* tényezője is, amellyel kálvinista őszinteséggel és becsületességgel kell leszámolnunk. Isten a maga gazdagságában az emberi életet azzal tette gazdaggá, sokszínűvé, a lelkeket azzal kapcsolta össze típusokba, hogy változatos, virágos kertjébe nemcsak egyféle ember típust ültetett, hanem az egyének lelkeit *nemzeti* lélekké egyesítette az *emberfajoknak nemzete*kké való összealkotása által. Az *államrend* is azáltal kap sajátos színezetet, hogy a történelem menetében *nemzeti állammá* lesz s mint ilyen, a keresztyén eszményt *nemzeti eszménnyé* teszi, hogy a nemzeti állam a *nemzeti keresztyénség* kerete, szervezete, védelmezője és érvényesítője legyen; s így alkossa egyik-egyik páratlan vonását a közös képnek, az Isten országa nagy, családi életének, végső fokon Isten országának. A keresztyénség a maga történeti kifejlődése során eljutott oda, hogy a nemzetet és annak életét Isten által rendelt eszköznek tekinti a világ megszentelésére. Bár a keresztyénség, célját tekintve, egyetemesen emberi, de célja elérésének útját és módját a nemzeti élet megszentelésében, Istennek áldozásában látja. Isten világának gazdagságát és dicsőségét szemléli abban, hogy Isten a lelkek világrendjét páratlan és pótolhatatlan nemzeti lelkületek típusaiból állítja össze s minden nemzet előtt azt a feladatot látja, hogy az illető nemzet a maga sajátos módján, lelkülete különös vonásainak átnemesítésével vegyen részt az emberiség nagy, lelki egységének létrehozásában. A keresztyénség szerint, mint az egyes embereknek, épúgy az egyes nemzeteknek is külön, pótolhatatlan hivatásuk van e földön, az Isten munkájában és a világ megszentelése, az élet istenivé válása nem valami elszíntelenítő nivellálás, hanem ellenkezőleg: az egyes nemzetek nemzeti sajátságainak megnevesítése, szent kifejlése által remélhető. Örök keresztyén igazság marad az, hogy mindig az a *keresz-*

tyénség a legéletteljesebb s ezért a legértékesebb is, amelyik egy nemzet lelkében teljesen meg tud valósulni s így a nemzetben mintegy természetes és megfelelő talajra talál, ahonnan eleven erővel buzog fel a világba. Kétségtelenül az a legéleterősebb keresztyénség, amely a maga egész tisztaságában nemzeti eszménnyé tud válni és az a legerőteljesebb, nemzeti eszmény, amely a nemzet minden életrevaló tulajdonságával tiszta keresztyénné tud lenni. A cél tehát mindig az, hogy a nemzeti lélek Krisztus lelki arcának tükre, a nemzet élete Krisztus életének csatornája s az ország az Istenországának talaja legyen.

De viszont, épen ezért kell hangsúlyoznunk azt, hogy a keresztyénség a nemzeti életet csak addig tarthatja a maga természetes és szükségszerű formájának, amíg a nemzet *öntudatosan* a keresztyén eszmény hordozója akar és tud lenni. Végzetesnek kell tartanunk magára a nemzetre nézve a keresztyénségnek minden olyan politikai elhajlását, amelyben a súlypont nem a keresztyénségre és nem az isteni akarat szolgálatára, hanem a politikára, illetve a fajok szétválasztására és egymás ellen ingerlésére helyeztetik és tolódik el. Mert ez, amint a történelem szomorú példái mutatják, a keresztyénségből kiöli a vallást és a lelket s azt a fajpolitika eszközévé silányítja s ezzel megöli. A keresztyénség az örök nemesítő tőke, amelyből a nemzet életébe a megszentelő életnedvek áramlanak.

Azokban az államokban, amelyeknek keretében az uralkodó nemzeten kívül más nemzetiségű kisebbségek is élnek, a nemzeti keresztyénség e problémája odamódosul, hogy az uralkodó nemzet keresztyén eszménye és életprogramja a kisebbségek sajátos, keresztyén, nemzeti eszményeinek teljes szabadsága és támogatása mellett, mint vezérszólam uralkodik a harmóniában, a többiek pedig a harmónia gazdagságát szolgálják a vezérszólamhoz alkalmazkodva. Az a nemzeti keresztyénség, amely az állam keretein belül más, kisebbségi nemzetek, keresztyén eszményei közt van hivatva élni, nemcsak hogy nem veszít életerejéből, sőt gazdagabb lehetőségeket, alkalmakat talál a kisebbségekkel való viszonyában a kifejlődésnek nemesebb formája felé, leküzdhetvén az annyira veszedelmes egyoldalúságot, amely a homogén nemzeti államok keresztyénségét fenyegeti s rendszeren energiájának nagy részétől meg is fosztja. A nemzeti kisebbségek keresztyén eszménye viszont abban találja meg sajátos feladatát, hogy a „nemzet” fogalmából a politikumot háttérbe szorítva, annak kulturjellegét, szellemi karakterét fejlesztheti ki. A több nemzetiségből álló államban a keresztyén kultureszmény úgy az uralkodó, mint a kisebbségi nemzetek számára egy gazdagabb, sokoldalúbb és értékeesebb formában jelentkezik, feltéve természetesen a lelki, szellemi, kulturális szabadság teljes tiszteletét.

Mi, Romániában élő *református* keresztyének *magyarok* vagyunk. Ez se nem bűnünk, se nem érdemünk, hanem Istentől adott lehetőségünk arra, hogy magyarságunkban, magyar nemzeti tulajdonságainkban *tiszta keresztyénekké* legyünk. Ha nagyon természetesnek kell találnunk azt, hogy a román nemzeti állam csakis a román nemzet lelki tulajdonságaiban lehet keresztyén kulturállammá, nagyon természetes az is, hogy mi ennek az államnak, a mi hazánknak csakis magyar tulajdonságaink megszentelése által lehetünk keresztyén polgáraivá. Fajunk, nyelvünk, kulturánk, lelki tulajdonságaink nem a mienk, hanem az Istenéi; azokat mi nem vethetjük le, nem adhatjuk oda, azokról lemondani jogunk nincs; hanem felajánlhatjuk azokat Istennek megszentelésre és beleépíthetjük az állam épületébe, mint egy oszlopot. Államunknak, hazánknak épen ezáltal lehetünk értékes és hűséges alkotóelemévé, ha Istentől adott nemzeti kincsünk nyelvünk, vallásunk, kulturánk, lelkületünk, jellemünk, szokásaink tiszta, keresztyéni kifejlesztésével és megőrzésével, - de a békés, csendes munka és testvéri szeretet lelkületével, - hozzájárulunk megszilárdításához, tisztességéhez, jóllétéhez és virágzásához.

A mi államunkat alkotmánya román nemzeti államnak mondja. De ez nem jelenthet nyelvi egységet. Természetes, hogy főfeladata abban áll, hogy a román nemzeti lélek megszentelése, tiszta keresztyénné tétele által munkálja feladatát e világban, az Isten dicsőségére. De ezt a

feladatot nem kisebbíti és hiúsítja meg az, hogy a román állam kebelében magyar nemzeti kisebbség is él és mint ilyen, akar élni. A román nemzeti államnak sohasem lehet érdekében renegátokat termelni, akik egyénileg és nemzetileg is - jellem megrontók s alacsony önzésükkel az állam közerkölcsiségének, nemzeti géniuszának és komoly rendjének is nemcsak megbizhatatlan, de egyenesen rothasztó baktériumai. Sőt a nemzeti kisebbség létele egyenesen dicsőbbé teszi a román állam feladatát az által, hogy Istentől alkalmat vesz a kisebbség iránti türelem, igazság, nagylelkűség, szeretet, méltányosság által a legszebb jellemvonások kifejlesztésére a nemzeti lélekben. Viszont, ha mi, magyarok, őseink hitében, nyelvén és kulturájában élve, akarunk tiszta keresztyének lenni, ezzel nem szegényítjük meg a román nemzeti lélek gazdagságát, hanem a magunkéval belefonódva, meggazdagítjuk azzal; új sugártörésben mutatva meg azt s kiegészítve a magunkéval e földön életre hívott jövőndőt. Tudjuk, hogy a mi feladatunk a kisebbségi sorsban szerénységet, alázatosságot, hűséget, engedelmességet mutatni s gyakorolni s mi vállaljuk ezt, élvén a magunk lelkéből s nemesedni és nemesíteni akarván másokat. Mi tehát az, amit az állam konszolidációjában ígérünk és mi az, amit evégből kívánunk?

Igérjük ősi hitünkéből folyó, teljes engedelmességünket a király és Haza, a törvény és törvényes, állami hatalom iránt. Igérjük becsületes, csendes munkánkat, amellyel jóllétéhez hozzájárulunk, békéjét őrizzük, tisztességét emeljük. Igérjük teljes készségünket és szeretetünket az igazság, tisztaság, egyenesség, lovagiasság, hűség tekintetében öröklött, nemzeti kincsünknek az állam közéletébe és társadalmába való beleépítésére. Isten akarata előtt meghajolva, mindazt a testi erőt és erkölcsi értéket, amit nyertünk Istentől, készek vagyunk iskoláink által nevelt gyermekeinkben, templomainkban, megszentelt népünkben az állam konszolidációjába fentartás nélküli őszinteséggel befektetni. És mit kívánunk?... Csak azt, ami nem a mienk, hanem az Istené és mi csak sáfárságra kaptuk tőle:

1. Az édesanyánk nyelvének, amelyen imádkozni tanított, használhatását, fejleszthetését gyermekeink nevelésében és kulturánk munkálásában. Az őseink hitének szabad gyakorlását templomainkban, iskoláinkban, házaikban és azokon kívül.
2. A kulturánk művelhetését irodalmunkban, művészetünkben, erkölcsi intézményeinkben, de főleg iskoláinkban. Felekezeti iskoláinkat keresztyén, nemzeti életünk létfeltételének tekintjük s aki ezek szabad működését bármi módon és címen akadályozza, - nemzeti és keresztyén, protestáns vallási létünkre tör.
3. Kívánjuk, hogy nyilvános, állampolgári életviszonyainkban is érvényesíthessük nyelvünket. (Gyulafehérvári határozatok),
4. Hogy népünk szorgalmas munkája gyümölcsét a tulajdon szentségének teljes védelme alatt az ország más polgáraival egyenlő feltételek alatt szabadon élvezhesse; birtokolhassa és rendelkezhesse felette.
5. Hogy családi élete, otthonának védelme alatt, az a zárt egység legyen, amelybe kívülről senki bele ne avatkozzék sem a vallás, sem szociális szükségek ürügye alatt.

Teljesen meg vagyunk győződve afelől, hogy egyedül ezeknek szabad használata által lehetünk az államnak értékes és hasznos tényezőjévé, mert ezekben adjuk szolgálatára a *lelkünket*. Ezek nélkül nem lélekkel szolgálunk; a *léleknélküli* szolgálat pedig nemcsak haszontalan, de egyenesen káros is. A mi kívánságunk az, hogy Isten akarata szerint éljünk a lelkünkkel, amelyet Ő adott s az Istennek élő lélek áldásaival szolgálhassuk hazánkat, amelynek polgáraivá Ő rendelt bennünket.

III.

BESZÉDEK - ELMÉLKEDÉSEK

Kérni, keresni, zörgetni

- Adventi -

Máté ev. 7 v. 7-11. v.

Kérni, keresni, zörgetni... ime az adventi ember, az adventi idő örök jellemvonásai. Adatik néktek, találtok, megnyittatik néktek... ime az örök adventi ígéret. Ha ti gonosz létekre tudtok a ti fiaitoknak jó ajándékokat adni, mennyivel inkább a ti mennyei Atyátok?... ime az adventi ígéret örökkévaló záloga és pecsétje.

1. *Kérni, keresni, zörgetni!* Ez a világ, ez a mai advent tele van kéréssel, tele van megrázó, epedő könyörgésekkel. Minden imádkozik, minden kéri a békeséget. Nemcsak kéri, keresi is a világ. Szerszámmal, tollal, gondolattal, cselekedettel keresi az ember a jobb világ lehetőségeit, az élet boldogabb, szebb, igazabb alapjait, a szabadság és a szeretet, az igazság és békeség országát. És hogy zörget az emberiség, hogy dörömböl véres ököllel, lihegő mellel, roskadozó lábakkal a jövő kapuján! Advent van. Könyörgő, kereső, zörgető adventi idő. A lenni, vagy nem lenni örök kérdése sir fel a vajudó, pusztuló föld mélységéből az égre. Fog-e felelni, mit fog felelni az ég a könyörgő, kereső, zörgető világnak?

2. *Adatik néktek, találtok, megnyittatik néktek!* - hangzik az ég felelete, az örök adventi ígéret, „Mert aki kér, mind kap és aki keres, talál és a zörgetőnek megnyittatik!” Milyen kegyetlen gúnyolódás, milyen hazug ígéretés, milyen hiábavaló ámitás ez, suttogják a lázadó szívek itt körülöttem. Hát mind kap, aki kér? Hát azt kapja-e, amit kér? Én kértem, oh nem nagy dolgokat, csak egy szerető szívet: ott porlad átlóva a véres, idegen föld alatt. Én kértem, nem gazdagságot, csak mindennapi kenyeret: támasz nélkül állok, eltört a kenyérnek botja az én házamban, az éhség és nyomor lettek a gazdák benne. Én is kértem, én is, én is. Csöndes, boldog, családi fészket: feldúlta a nagy vihar; gyermekeimben támaszt öreg napjaimra: egyedül vagyok; jólétet, boldogságot, csöndes örömeiket: felettem a halál és az örület fekete madarai vijjognak... Talál az, aki keres? Igen: boldog fészek helyett koporsót, öröm helyett búbánatot, kenyér helyett követ, hatalom helyett nyomort, dicsőség helyett megaláztatást. Zörgetni? Minden ajtón új rémület, új csapás, száz halál vigyorog reám. Igaz, igaz, atyámfia. Én látom a nyomorúságodat, én hallom a világ szörnyű sirását, borzad a szemem a sebek sokaságától, iszonyodva nézem ezt a szörnyű temetőt és nem akarom megbántani a szívedet, ha vádol és jajong. De mégis azt mondom neked testvéri szeretettel: *nem attól kértél, aki adhat, nem jó helyen kerestél, nem ott zörgettél, ahol megnyittatik.* Kértél: a földtől, ha nem a Sátántól; kerestél: a rögök között; zörgettél: a bűnnek, a világ örömeinek kapuján. Innen vártál örömet, boldogságot, hatalmat és dicsőséget. Mit adhat a föld? ime láthatod. Ne vádold az Istent, csak tenmagadat. Az, aki sohasem hazudik, szemrehányó, szelid hangon kérdi tőled: „Avagy ki az az ember közületek, aki, ha az ő fia kenyeret kér tőle, követ ad neki? és ha halat kér, vajon kigyót ad-e neki?” Ilyen ember nincs. Te se vagy ilyen, holott te is csak bűnös, nyomorult és romlandó ember vagy. Hogy tételezed fel az örök Jóságról, az örökkévaló Szeretetről azt, amit te, „gonosz létedre” sem bírnál elkövetni? Vajon igazán kenyeret kértél-e és nem értéktelen követ? Vajon halat kértél-e és nem mérges kigyót? A kenyér és a hal: két ősi szimboluma a *krisztusi életnek*. Krisztusi életet kértél-e, ennek az elnemmuló, egyedül jó és egyedül drága életnek javait kerested-e, ennek az életnek királyi palotáján zörgetett-e kolduskezed? Nem a kő és a kigyó: két ősi jelképe a szeretetlen önzésnek és a hideg, gyilkos bűnnek volt-e a te szíved lakója, kincse, gazdája? Nem kő volt-e az a kenyér, nem kigyó volt-e az a hal, nem a bűn volt-e az az élet, amelyet kerestél magadnak? Nézd, a te életed Fejedelme, a világ Megváltója nem ámitott téged soha. Nem ígért neked soha semmit, amit

meg nem adhat; nem küldött keresni kincseket olyan helyre, ahová semmit se rejtett; nem utasított olyan kapuhoz, amelyen hiába zörgetsz, szegény adventi zörgető! Csak te nem értetted meg őt, csak te nem követted az ő parancsát. Ime: újra szól hozzád ezen az adventi napon: „Kérjétek és adatik néktek, mert aki kér, mind kap”. Mit kérhetsz tőle? kérdezed. Ő felel: „Bizony, bizony mondom néktek, hogy, amit csak kérni fogtok az Atyától az *én nevemben*, megadja néktek”. (Ján ev. 16 r. 23 v.) *Az én nevemben!* Mit kértél te eddig az ő nevében? Az áldozat, a szeretet, az isteni irgalom, az önfeláldozás, a türelem, a lelki békeség, az örökkévaló bizodalom és reménység szent nevében? Az ő nevében kérni: az ő szívével kérni! Kértél-e valaha valamit az ő szívével? Imádkoztál-e ellenségeidért, áldottad-e a téged átkozókat, szeretted-e a téged üldözőket? Azt hiszed, ha e világ hatalmasságai a Krisztus szívével kérték volna a békeséget Istentől már régen: lett volna-e háboru, volna-e most világtemető? Ha az ő szívével szerettek, dolgoztak, éltek volna az emberek, ha az élet maga egyetlen imádságává lett volna a békeségnek, nem régen itt lenne-e köztünk az Istenországa? Az ő nevében kérni, azt jelenti: alávetni magunkat az örökkévaló Isten akaratának. Nem ismerni más akaratot, mint az Úrét; nem szolgálni másnak, csak neki, nem ismerni más jót, csak az ő országát. Aki ezt megpróbálta, aki az ő nevében kér, mind kap az: békeséget a háborgó világban, boldogságot a siralom völgyében, kincset a nyomoruságban, életet a halálban. Mindent, amit csak kér az ő nevében, az ő szívével. Ime újra ígéretet tesz neked: „*Keressetek és találtok*”. Mit? „*Keressétek először Istennek országát és az ő igazságát*; és ezek mind megadatok néktek.” (Máté ev. 6 r. 32 v.) Ezt kerested-e te, atyámfia? Isten volt-e szíved királya, ő országolt-e egyedül fölötted? Nem a bűn ült-e szíved trónusán? Kerested-e családotban az Isten akaratát, az ő újjmutatását, az ő céljait? Abban a hatalomban, azon a helyen, azokkal a javakkal, ahol és amelyekkel Isten kegyelméből állasz: mit szolgáltál? A magad érvényesülését és dicsőségét a világban, vagy az Istenét az örökkévalóságban? Ha az Isten dicsőségét kerested és szolgáltad a világban, úgy nincs okod semmi panaszra. Mert minden mozzanatával az életednek Isten láthatatlan, szent országát építetted. Életed nem vészett el, még egy sóhajtasod sem belőle: mind beleépült a békeség, szeretet és igazság szent országának alapjaiba és ha keresed, meg fogod ott találni elvesztettnek hitt életedet. Amit vesztettél ezen a földön az ő szolgálatában, egykor csodálatosan meggyarapodva kapod vissza Istenben. Nem hazug az ígéret, amit az Úr tett övéinek, hogy, aki elvesztette érette, vagy az ő szolgálatában szeretteit, hajlékát, javait, hivatalát: ezerszer annyit kap az ő országában. Istenben semmi, soha el nem vész: beleolvad az ő gazdag életébe. És ha te is beleolvadsz abba egész mivoltoddal: feltalálsz benne mindent, amit elvesztettél és amit még meg sem kaptál. „*Keressetek és találtok!*” És végre: „*Zörgessetek és megnyitattik néktek*.” Sokszor egész életedben hiába zörgetsz az érvényesülés, a hatalom, a jólét, a földi boldogság, a diadal kapuján, Zárva marad. Mert nem az *élet kapuja*. Az Isten az ő gyermekeit, akiket szeret, nem akarja a halál kapuján engedni be. Más ajtót, egyetlenegy olyan ajtót adott élénk, amelyen soha, senki nem zörget hiába. Amely megnyilik előtted, ha akarod és rajta át az élet boldog birodalmába léphetsz. „*Én vagyok az ajtó!*” mondja Jézus. (Ján. ev. 10 r. 9 v.) Az örök élet csodálatos kapuja ő. Vérző sebein át nyílik meg útid az igazi, az egyetlen boldogság felé. Rajta keresztül, az ő életén át egyedül. Csak általa van menetelünk az Atyához. Ime, adventi ember, aki könyörögsz, keresel, zörgetsz a rettentő éjszakában, aki háborogva, kinok tüzeiben égve oly hiába tetted ezt: van hát egy élet, egy igazi, örökkévaló, üdvösséges élet, amit megkaphatsz, ha kéred, megtalálhatsz, ha keresed, megnyilik előtted, ha zörgetsz ajtaján. A Krisztus élete, az istenfiak élete, az Isten élete ez maga. Ez a tied lehet. És vajon van-e egyéb, van-e más, ami ezzel szemben ne válnék sárrá, hamuvá, értéktelen kavicsná? De van-e valami más, amit Isten *akarna* a te számodra, amiért egész világát megteremtette, ami az élet értelme és egyetlen értéke? Isten életét élni, ez az egyetlen cél, az egyetlen igazság, amiért érdemes élni. Minden ezt a célt szolgálja az ő világában. Az is, ami rossznak, sötétnek, fájdalmasnak látszik benne.

3. „Mennyivel inkább ad a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérnek tőle?” Mennyivel inkább, mint ti, akik gonosz létekre gyermekeiteknek tudtok jó ajándékokat adni? Az ígében mély, de szeretetteljes, szánakozó vád rejlik. Rosszabb lenne-e az Isten, mint az ember? Rosszat akarna ő, az igazi Atya, tiveletek, akik apáknak is rosszak vagytok? Oh te tudatlan és tévelygő gyermek: gondold meg, kiben kételkedel?

Az örök Szeretet szívében csak jó lakozik. Egykor meg fog világosodni az adventi éjszaka sötétsége és felragyog mélyén a bethlehemi csillag: békeség a földön, dicsőség a magasságban. Amit rossznak lát a te szemed ma, most: egykor örökkévaló szépségben fog előtted kifejleni véres, szomorú burkából. Te ma azt hiszed, hogy Isten kenyér helyett követ dobott reád és hal helyett mérges kigyót nyújtott neked: ma csak rádzuhanó csapásokat, gyilkos fájdalmak marását érzi szived. De egykor mindent meg fogsz érteni. Be fogod látni, hogy Isten éretted, veled csak jót művelt. Mulandó boldogság, földi szeretet helyett üdvösséget tartogatott számodra, földi élet helyett örökkévaló, mennyei életet. Te itt kerested a boldogságot földi javakban, testi gyermekekben, emberi tekintélyben és csodálatban: ő pedig eltette számodra a boldogságot mennyei örömekben, visszaadja szeretteidet nem földi gyarlóságban, de az ő szívébe olvadt, tiszta lángban és rádsugározza az ő dicsőségét, amitől ragyogni fogsz, mint az örök csillagok. Adventi világ, adventi ember: csak egy kincs, egy élet, egy ajtó vagyon, amelyet kérsz, keresz, amelyen zörgetned kell: a Krisztus. Benne, általa mindent megtalálatsz, amire vágyol. Az ő életét kell leimádkoznod e földre, az ő országát kell megkeresned a szívekben, az ő szíven át kell meggyógyítanod a beteg világot. Fegyverek győzedelme nem fogja ezt megadni: csak a te győzelmed önmagad felett, a Krisztus győzedelme feletted. Jövel azért, Uram Jézus.

Krisztus uralma

Ésaiás. 9. r. 6. v.

Izráel népe forró reménységgel várta a Gyermeke, a Fiú megjelenését, akinél örökkévaló uralom és népének örök hatalma s jólléte leszen.

Karácsony éjszakáján angyalok hirdették, pásztorok, bölcsek üdvözölték Jézusban a megígért Gyermeke, a Fiú megjelenését.

Egy nép izzó reményeinek és vágyainak Messiásaként nőtt fel a Gyermeke.

Az uralom az *ő harcos kezében* leszen, gondolták a rabiga alatt nyögő hazafiak s lelki szemikkel már látták a győzedelmes szablya villogását, amellyel harcra hívja őket a zsarnokság ellen.

Az uralom az *ő sarkai alatt* leszen, lihegett a reménység és bosszúvágy, kéjelegve a letiport ellenség vérében gázoló, a megaláztatott sarka alá tipró, nemzeti hős képének fantasztikus álomalakjában.

Az uralom az *ő koronás fején* leszen, a Dávid trónján, amikor harcai után békeségben fog országot meghódított ellenségei és fölzsabadított népe felett: epekedett a jobb világot, világbékét sovágók szive.

És ime, az uralom nem az *ő harcos kezében*, nem az *ő bosszúálló sarkai alatt*, nem az *ő győzelemmel koronázott fején* ragyogott föl örökkévaló dicsőséggel, hanem, amint a próféta az Isten Lelke által megjövendőlte, az uralom az *ő vállán leszen!* Úgy lett: Krisztus vállaira nehezült a felséges uralom, a *teherhordozás*, a *szolgálat* uralma. Csodálatos királyságának trónusa az ártatlan szenvedés Keresztje s birodalmának törvénye és alkotmánya az önfeláldozó, isteni szeretet lett.

Ezt az uralmat gyakorolja Krisztus, mint *csodálatos tanácsos*, mint *Isten hőse* és mint a *Békeség Fejedelme*.

A szent Isten előtt a bűnös emberre ki van mondva az örök halál. Hogy van egy szent Isten, ez maga halálos félelem, elzúzó iszonyat a bűnre nézve, mikor valósága a bűnös szivbe nyilallik. Felséges, isteni Törvény kárhoztatja halálra az Isten szentségét sértő és káromló bűnt s akármerre nézz, csak ítélet sziklái merednek feléd, melyeken össze kell zúznod átkozott fejed. Az égi seregek elrejtik ragyogó arcukat, hogy ne lássák a halálos csapást, melynek sujtó pallosa már fölillant az angyal kezében. És ekkor megszólal a *csodatanácsos* szózata. Hadd álljak én oda helyettük az ítélet lesujtó pallosa alá, adjam én érettük magamat, hadd legyen az én vereségem bűneik büntetése, mert sajnálom, szeretem s meg akarom menteni őket. És Isten felel: Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm! Isten a maga örök tanácsában elfogadta Krisztus áldott szeretetének örök elégtételét s a Fiú megüresíté magát, szolgai formát véve magára s úgy jött az emberek közé. Csodálatos tanácsa itt is felhangzott: Istentől remegő, bűnös lelkek, rajtam keresztül lépjete az Úr elé, rejtőzzetek sebeim mélyébe, takarózzatok érdemem fénypalástjába s úgy jöjjetek az Atya elé, hadd vigyelek én titeket oda. Senkisémet mehet az Atyához másként, mintha én viszem oda, mert a maga mivoltában és a maga lábán ember meg nem állhatna előtte. Csak ha engem szeret, belém fogózik, a hit által magát velem egynek tudja, akkor járulhat Isten elé úgy, mint bűnbocsátó Kegyelem elé. Csodálatos tanácsos, aki magamagát tette úttá számunkra az Atyához.

A bűn abból meríti erejét és folytonosságát, hogy a rabjává tett embert a gyűlölködés és bosszúállás lelkével mérgezi meg s minden tettében a bosszúnak maga kap új lángra és harapózik tovább. Az emberek azt hiszik, hogy a bosszúállás erő és a bosszúálló: hős, pedig

valójában ez az emberi természet legnagyobb szolgálása és megaláztatása. Az Isten hőse megfordította az emberi természet szomorú törvényét s megmutatta, hogy a bűn felett csak egy hatalom győzedelmeskedhetik: a *szelidség* ellenállhatatlan, a bűnt lefegyverző és tovább harapózásra képtelenné tevő, isteni ereje s csak egy olyan királyi életerő van, amely erősebb a halálnál: a *szeretet*. Az Isten hőse csodát mivelt: az önmegtagadás és önfeláldozás által megtanított *hőssé* lenni önmagunkkal szemben. Megtanított arra az isteni tudományra, hogy a *magunk* bűnével szemben *oroszláni* bátorsággal harcoljunk, a *ránktörő* gonosszággal szemben pedig a *bárány* szelidségével viseltessünk. Ez az a magatartás, amelyet a Sátán nem bir kiállani és amellyel szemben kinjában összegörnyedve kénytelen saját fejét zúzni össze a Golgota szikláján. Mikor ilyen tanítványai lépnek elő Krisztusnak, a mennyben angyali karok diadaléneke zengi az Isten hősének győzelmi dalát: Halleluja! Győzött a Juda nemzetségéből való *oroszlán*, ama megöletett *Bárány*. És a te szived ujjong azon, hogy ez nem ellenmondás, hanem az Isten minden értelmet felülhaladó Igazsága!

Ezeknek szól az apostol áldása: Az Úristen *békesége uralkodjék* a ti szíveteken! Az Isten békesége Krisztusban uralkodik, mert ő a *Békeség Fejedelme*. Nincs békeség sehol, soha, csak a Krisztus kereszttje alatt.

Szegény, vak gyermeked,
Mig tapogatva jártam,
A Lélektől vezetve
Keresztedhez találtam.
A hályog leesett.
Szemgyógyító irjával
A bűnbánat könyének
Megkentéd a szemem,
Hogy megismerjen Téged,
Óh Örök Szeretet!

Békeség *bennem*, mert lelkiismeretem fölszabadult a bűn nyomása alól, amelyet immár gyűlölök és szívem csendesén pihen Istenben, akit immár örökre, zokogó hálával imádok és szeretek.

Békeség *rajtam*, mert szívem csendessége átsugárzik egész életemen s bizonyossá tesz engem a Krisztus édes uralma felől.

Békeség *általam*, mert, ha Istennel és lelkiismeretemmel kibékültem, kibékülök kötelességeimmel és embertársaimmal is s munkatársa leszek annak, aki, lerontván a közbevetett választófalat, eggyé teszi mindakét nemzetséget, békeséget szerezvén a Keresztfa által, melyen odaszegeztetett a kigyó mindörökre.

Csodálatos tanácsos, Isten hőse, Békeség Fejedelme: áldott légy, hogy isteni uralmaddal örökéletre, szabadítottad fel Ádám elveszett magvát, *vállaidra* véve a Kereszt királyi terhét.

Mindenekfelett áldassál Seregeknek Ura, Sentháromság egy örök, igaz Isten, kinek buzgó szerelme cselekedte ezt!

A Kereszt bolondsága és botránya

I. Kor. 22., 24.

Krisztus Keresztje a régi és az új világ találkozó pontjában áll. Ez a véres, rettenetes és dicsőséges jel ketté osztotta a világ történetét. Mióta felállítatott, a világ középpontjává lett s körülötte válnak el és keringenek a világ sorsát eldöntő, nagy, szellemi áramlatok és kicsiny emberi sorsok egyaránt. Árnyékában elsötétednek az emberi nagyság fényei s megnövekedik az egyéni lélek maga, mint az élet lényeges hordozója.

A Keresztnek az a legfélelmesebb és legnagyobb jelentősége, hogy mindenkit *külön, egyéni* mivoltában világít meg s kényszeríti az embereket, hogy egyénenként állást foglaljanak mellette, vagy vele szemben. Ez az álláspont akkor is megvan és akkor is döntő, ha az emberek tagadják, hogy elfoglalták azt, mert a Kereszt akkor is mértéke az ember mivoltának s akkor is osztályozza az embereket, ha ők maguk vonakodnak is ítéletének alávetni magukat.

A Keresztre háromféleképpen lehet tekinteni s így az emberek önkénytelenül is három táborba sorakoznak körülötte. Vannak, akik úgy tekintik a Keresztet, mint érthetetlen, a világot és az életet elrutító esztelenséget. Ez a magában bizakodó, értelmi gőg álláspontja. Vannak, akiknek szemében a Kereszt átok és büntetés. Ez a maga érdeméből jóvá lenni akaró lélek álláspontja. És végre vannak, akiknek a Kereszt az Isten Kegyelmének áldott megnyilatkozása. Ez a hit álláspontja.

Pál apostol korában a két első álláspontot a görög és a zsidó szellem képviselte. A görögök bölcseséget kerestek s ezért nekik a Krisztus Keresztje, a Megfeszített bolondság volt. A zsidók az Isten igazságának jelét kívánták látni s ezért a Keresztben megbotránkoztak. Az a kicsiny tábor pedig, melynek tagjai a zsidók, a görögök és mindenféle népek kebeléből a Kereszt köré tömörültek, a hívők csapata, Pállal az élükön, a Keresztben az Isten hatalmát és bölcsességét üdvözölte. Ez a három álláspont ma is megvan. Ez az *örök* megoszlás a Kereszt körül. És egyben örök *ítélet* az emberi lelkek fölött. Életünk értékének, lelkünk örökkévaló sorsának kérdése az, hogy *mi* hová tartozunk e három sereg közül?

I. A *görögök* az okosság és a művészet népe, a rendezett világkép és a szép emberi alak rajongói voltak. Világuk, életük ennél fogva az *élvezetre* volt berendezve, az értelem és az érzékek gyönyörűségére. A szépen kiokoskodott filozófiai rendszerekben és a szép emberi test formáiban lelték legfőbb örömüket. Az emberi elme csillogó játékaiban és a művészi alakítás elbájoló játékaiban a *bölcseséget* látták megtestesülni, mert a bölcsesség az ő szemükben az élvezet minél nagyobb és tartósabb biztosítása volt. Szükségképpen jött ebből az, hogy a görög ember a maga testi szépségének és okosságának bálványozója lett, hogy istenei sem voltak egyebek, mint az emberi szépség és okosság fokozott elképzelései, tehát a görögök vallása és bölcsessége nem volt egyéb, mint *emberistenítés*. Valóban csodálnunk kell azt, hogy ez az u. n. *klasszikus* szellem mennyire befolyásolta a művelt, keresztyén lelkeket is a legújabb korig a nevelés és oktatás rendszere által s hogy a keresztyének a görögöktől és az őket utánzó rómaiaktól akartak *humanizmust* tanulni, azaz emberbecsülést és emberszeretetet. Igaz, hogy a görögök nagyrabecsülték és szerették az embert, sőt egyebet sem szerettek, mint az embert, de ez a becsülés és szeretet kizárólag az ember testi szépségére és okosságára vonatkozott s az emberiség mértéke náluk a mértékletes élvezés bölcsessége volt. Ezeknél, a tanáraink által annyira dicsőített görögöknél és rómaiaknál az emberiség határa csak az úr, a szabad ember személyéig terjedt, a rabszolgák milliói embertelen, kegyetlen és baromi gyötretetés között éltek alattuk s a szabadok közt is hihetetlen önzés, érzékiség és erköcs-telenség volt az igazi úr, amint azt Pál apostol olyan szívbemarkolóan festi a rómaiakhoz írott levele elején. Megdöbbenő, hogy az a keresztyén pedagógia, amelynek Krisztus lehetett

Mestere az emberszeretetben, a lélek nagyrabecsülésében s amelynek nem lehetett kétsége afelől, hogy *mi* szeretetre és becsületreméltó az emberben, mert azt Krisztus a nap tündöklő világosságával megmutatta önmagában, mégis a görög bölcsek útmutatása szerint vezette annyi évszázadon át mindmáig a reábizott keresztyén ifjúságot s mintegy lenézte és megvetette az „együgyű” evangélium nem *klasszikus* szellemét és nem csillogó ígét. Ma megrendülve kell feltennünk a kérdést: használtak-e Krisztus ügyének az egyház iskolái bár tizedrésznyit a rájuk fordított teméntelen áldozathoz arányitva? Vagy talán egyenesen Krisztus *ellenségei* lettek és nemcsak hogy semmit nem használtak, hanem egyenesen kárt okoztak a lelkekben és hátráltatták Krisztus diadalát a szivekben? És még egy kérdést: mennyiben volt mindennek oka *maga az egyház*? *Tett-e* valamit arranézve, hogy tanítói és tanárai a Krisztus szellemében neveltessenek s milyen erővel vitte be iskoláiba a Krisztus szellemét? Nem arról van szó, hogy itt, vagy ott bűnbakot keressünk, akire a múlt és jelen minden bűnét és átkát reárakva, magunk tovább görögösködjünk, hanem, hogy valamennyien vállalva és megsíratva bűnünket, együtt fogjunk hozzá a *keresztyén* iskola megteremtéséhez.

Csak nem akarunk szándékosan közösséget vállalni azzal a görög szellemmel, amelynek a Megfeszített Krisztus *bolondság*?

Pedig a görög ember előtt tényleg az volt. Mert ez az önimádó szellem csak egytől rettegett, irtózott s menekült: a *szenvedéstől*. A szenvedés a görög lélek előtt otromba, rút, utálatos dolog volt. Minden lelkiismeretfurdalás nélkül; ösztönösen otthagya feleségét, gyermekeit, ha azok betegek lettek. A szenvedőt valósággal megvetette.

De ennél volt még egy szörnyűbb dolog is, egy *érthetetlen bolondság* a görög előtt: az *önfeláldozás, az önkénytes szenvedés és halál*. Ha már azt a szenvedést is gyűlölte és kerülte, amely akarata nélkül zúdult reá, valósággal felháborodott azon, hogy valaki a saját akaratából, kényszer nélkül, másokért szenvedést vállaljon magára. Nem lehetett volna előttük nagyobb bolondságot mutatni föl a *Megfeszített Krisztus* keresztyének isteni szereteténél. A görög bölcsek *bűnnek* tartották az önfeláldozást, amely elkövetőjét romlásba taszítja, megbünteti.

Ezt a felfogásukat fejezték ki Prométeusz történeteiben. De Prométeusz legalább az emberi *értelem* tragikus hőse volt, bölcseséget keresett s ezért a görög, ha nem is követte, ha elítélte is, de megértette őt. A mások bűnét és büntetését magára vevő, ártatlanul és akarva szenvedő s a gyalázat halálát önkénytelenné válláló Krisztusban azonban a görög nem látott semmi, de semmi igazságot, szépséget, bölcseséget, hanem csak hihetetlen bolondságot. Mert lehet-e nagyobb bolondságot csak elképzelni is, mint másokért önkénytelenné szenvedni, mint a magunk akaratából felvenni a rút, utálatos, borzasztó szenvedéseket és halált?

Ez az önző, szívtelen, érzéki, emberimádó görög lélek csak kacagni tudott a Krisztus áldozatán s csak megvetni tudta az Isten szerelmét. Nem csoda, ha Pál apostollal is csak gunyolódni tudtak, amikor a feltámadotról beszélt.

De ez a lélek, sajnos, nem halt meg a görögökkel. Ez az *örök pogányság* lelke. Ma is ott van mindazokban, akik a világot s az életet, a maguk gyönyöre eszközének, alkalmának és szolgájának, a maguk bölcsesége tükrének és hódolójának akarják tekinteni s a szenvedéstől akkor is irtóznak, ha azt ki nem kerülhetik, de még százszor inkább attól, hogy önkénytelenné, másokért áldozzák fel magukat. Egyetlen valóság, minden az ő számukra ez a földi élet s ezért görcsösen kapaszkodnak ennek megtartási lehetőségeibe. De a bolondnak tartott Krisztus megmondta nekik: Aki meg akarja tartani az életét, elveszti azt. Semmi hatalom, bölcsesség és ragaszkodás meg nem tarthatja ezt az életet és azok, akik kacagtak az Isten bolondságán, kérkedve földi életükkel, meg fogják hallani az Isten szívfagyasztó szózatát: *Te bolond!* Még az éjjel elkéri tőled a te lelkedet s amiket gyűjtöttél, kié lesznek?...

II. A zsidók a jog és az igazság népe, az engedelmes szolgaságért méltó jutalmat váró béres lelkületének képviselői voltak. Életüket az Istennel kötött szerződés, a szövetség szabályozta, mely a törvény hűséges betartásáért a földi jóllétet, boldogságot és a világalalmat ígérte. De az ígéretek fényét a valóság sötét katasztrófáinak, a nemzeti lét összetörettetésének s az egyéni élet nyomorúságainak árnyéka sötétítette el. A zsidónak, az igaz, törvénytisztelő zsidónak kinzó kérdése ez volt: hogyan szenvedhet a törvényszerű, igaz, ártatlan ember? Hogyan egyeztethető össze az Isten igazságossága, szótartó hűsége az ártatlanok balsorsával? Hogy fizethet a boldogságot ígérő, igaz Isten az igaz embernek csapásokkal és nyomorúsággal? Ez a kínos panasz jajgat felénk örök, égrelázadó váddal a Jób megrázó könyvében. Mivel erre a kérdésre nem lehetett kielégítő feleletet kapni az isteni igazságba vetett hit megrendülése nélkül, a zsidók az erény és a boldogság összhangját a *jövőbe* helyezték ki s reményeik fényében föltűnt az eljövendő *Messziás* alakja, aki az Isten *dicsőségének jele* lesz ebben a világban s százszoros elégtételt fog szolgáltatni népének minden szenvedéséért. A *Messziást* váró zsidók ettől fogva mindenütt, mindenben *jelt* kívántak és kerestek, a *Messziás* jelét, a dicsőség és hatalom jelét. És amikor Pál apostol a megfeszített Krisztust állította eléjük *Messziásként*, az Isten dicsőségének és az ember üdvösségének *jeleként*, a zsidóság fölháborodva tiltakozott ez ellen a szörnyű *botrány*, ellen az Istenkároklás ellen. Hogyan is fogadhatták volna be azt, hogy az Isten Szentje, a várvavárt *Messziás*, az ő dicsőségük és büszkeségük egy szenvedő és az *átkozott fára* feszített ember legyen?

Ők a diadal és uralkodás jelét kívánták, a Kereszt pedig az Isten haragjának és átkának rettenetes jele volt. Ők nem láttak a Krisztusban semmi hatalmat, csak gyalázatot. A szenvedés előttük szörnyű büntetés s a Krisztusé egyenesen a kárhozat volt. Hogy lehettek volna Ők, a törvény betűimádói, az átkozottnak követői? Csak *botránkozni* tudtak rajta és tájékozni ellene. De rajtuk és fiaikon maradt az ő vére!

És ez a szellem sem szűnt meg a zsidósággal. Az örök zsidóság szelleme ez ma is, köztünk is: Isten tartozik nekem boldogságot adni. Én jó és igaz vagyok. Ezt érdemeltem én? Isten csodát fog tenni értem. Én várom az ő eljövételének és elégtételének *jelét*!

Isten azonban nem tesz csodát, hogy higgyünk benne, hanem hinnünk kell benne, hogy átélhessük áldott csodáit. A jeltkvánó nép a maga képzelt igazával együtt kétségbeesve pusztul el, mert nem látja meg az egyetlen jelt, amelyben győzhet: a Krisztus Keresztjét. Megbotránkozik a Keresztben, ahelyett, hogy a maga bűnén botránkozna meg s alázatos szeretettel karolná át azt, aki érette szenvedett. Elfordul a Keresztől, ahelyett, hogy felvenné azt, mint megváltásának és üdvösségének isteni, kegyelmi *jelét*.

III. A *hivők* szemében a Krisztus Keresztje valóban a legnagyobb *bölcsesség*, amit a bölcseséget kereső görögök bolondságnak láttak. Az Isten bölcsesége, amely a Keresztben megnyilvánul, a Szeretet minden értelmet fölülmúló bölcsesége.

A *hivők* szemében a Krisztus Keresztje valóban a legistenibb *jel*, amiben a jeltkvánó zsidók megbotránkoztak. A Kereszt az Isten *hatalmának* jele, azt nyilvánítja ki, hogy a *mindenható* Isten a maga egész hatalmában, holott elzuzhatná a világot, mégis azt *megváltó* és *üdvözítő* *Kegyelem*.

Mi tehát a keresztre feszített Urat prédikáljuk. A Kereszt a szeretet *isteni mértéke és törvénye*. Nem tudom, van-e Isten, ki az Isten, milyen az Isten, mit akar velem az Isten, addig, amíg a Kereszten meg nem látom azt az egyetlenegy Urat, aki eltiporhatott volna és ahelyett szenvedett, meghalt, poklokra szállt miattam, helyettem, érettem. Csak a Kereszten láthatom meg a *tiszta, minden indok és érdek nélküli Szeretetet*, amikor szívembe árad egész megfoghatatlan fenségében az a tény, hogy Ő az *én* bűnös, hiábavaló és átkozott lelkemet szereti. Ez a szeretet a legfőbb bölcsesség, maga az isteni Kijelentés, melyet az értelem soha meg nem közelíthet, de egy gyermek szíve ujjongva befogadhat.

A keresztre feszített Urat prédikáljuk. A Kereszt a Kegyelem jele. Örök, győzedelmes jele a bűn halálának és a szeretet életének. Hatalom, amely átalveri, fára szegzi, megöli bennem a rosszat és fölszabadítja a jót. A Kereszt bolondsága és botránya: az isteni szívvvel hordozott, győzelmes szenvedés, a *hívő* embernek egyedüli bölcsesége, dicsősége, kincse, élete, minde-
ne.

Vele szenvedni! Meghalni a bűnnek! ez az örök bölcsesség és az üdvösség bizonyos záloga számunkra.

Mi elismerjük, hogy valóban rettenetes dolog a mások terhét hordozni, - a Krisztus Keresztje, a szeretet lelke nélkül. Nem lehet iszonyúbb sors, mint gyűlölettől égve, fogcsikorgatva szolgálni és cipelni a mások terheit. Elismerjük, hogy a szenvedés csakugyan az átok jele, - a Krisztus Keresztje, az isteni Kegyelem nélkül. Borzasztó dolog lehet egy kegyetlen zsarnok alatt szenvedni, a szabadulás reménye nélkül.

De valljuk, hogy valóban minden boldogság teljessége: szeretetből szenvedni és ezzel a *bölcsességgel* megcáfolni az emberi értelem pusztító tudományát s a szeretet önfeláldozása által az Isten életének győzelmi *jelévé* lenni a földön.

Mi prédikáljuk a Megfeszített Krisztust.

A sereggyűjtés napja

- A reformáció 400 éves jubileumán, ifjúsági istentiszteletre (1917.) -

110. Zsolt. 3. v. „A te néped készséggel siet a te sereggyűjtésed napján, szentséges öltözetekben: hajnalpír méhéből leszen ifjaidnak harmatja.”

Régebben az ünnepek a *múlt*nak szólottak. Legfőbb céljuk az *emlékezés* volt a dicső nagyokra, a nagy időkre. A béke csendjében jól esett az embereknek maguk elé képzelni véres, válságos idők zivatarjait s lelkesedni azokon, akik azoknak a történelmi viharoknak szélvészében forogtak. Úgy néztünk vissza nyugodt életünkbe a véres múltba, mintahogy valaki biztos szobája ablakából szemléli, borzongó, de mégis biztos gyönyörűséggel a távoli égiháborút, amely rettenetes lehet *ott*, ahová mennykövei hullanak, *innen* azonban csak szép és felemelő. Különösen az ifjúság sajátsága, a múltak véres emlékein való lelkesedés. Minden ifjú szívébe bele van oltva a rajongás a nagy, önfeláldozó, hősies élet után. Ez a mindenható Istennek drága ajándéka és azt mutatja, hogy eredetileg, valóságában az emberi lélek a hősiességre van teremtve: önzővé és gyávává csak a bűn teszi, amely bemocskolta rajtunk Isten képét. De egészen más dolog a képzelet hevében felgyúlt lélek álmodozása a dicsőségről, a hősiességről és egészen más dolog ennek az álmodozásnak valóraváltása, megbizonyítása az élet tényleges küzdelmeiben. Álmában mindenki lehet hős, - a valóságban csak nagyon kevesen tudnak azok lenni. Mert a valóságban a hősies élet nagy szenvedéssel, nagy megpróbáltatással, az élet kockáztatásával, a lélek s a test kinjaival van összekapcsolva. *Ma* nem is ünnepelhetjük a múltat úgy, mint régen. Nagy szavak, cifra mondások, lángoló költői kifejezések, melyekkel elődeink dicső tetteit magasztaltuk, ma nevetségesek lennének, amikor szavak helyett tettek kellenek és cifra frázisok helyett az egész életet, kemény türeést és néma szenvedést követel az idő. A jövőért *ma* nem ünnepélyeken lelkesedünk, hanem a csendben folytatott, lemondásteli munkában és küzdelemben. A villámok a fejünk felett csattognak: ítéletidő van. Ilyen körülmények között értük meg a reformáció négyszázéves fordulóját. Annak az eseménynek évfordulóját, amelyik a hősies tettek és önfeláldozó cselekvések négyszázados sorozatát indította meg. Hősök emlékünnepe ez is; lelkesedésünkre, csodálatunkra legméltóbb hősöké. A lelkiismeret szabadságának, a szellem, az ész méltóságának, az Isten uralmának a földön, az igazi szeretetnek hősei voltak azok, akiknek nevéhez a reformáció fűződik. Minden ifjú szívet lángba boríthat bátorságuk, önfeláldozó hitük, halálveszedelmekben rendíthetetlen szívük emlékezete. Ki ne csodálna és irigyelné közöttetek, ifjú testvéreim, azt a férfiút, aki a világ fejedelmei előtt a szívében lakó *nagyobb úr* tekintélyére mert hivatkozni; azt, aki a kappeli csatásokon elképzelt ajakkal bizonyosságot tett a lélek halhatatlanságáról; azt, aki az Úr testének jegyeitől fegyveres martalócokat pusztá szavával űzött el; azokat, akik láncok közt, gályát hajtva, haldokolva zsoltárt énekeltek? Csodáljátok és irigyelitek őket? Akkor *ma* tettekkkel kell ezt a csodálatot, ezt a szent irigységet megbizonyítanotok. *Ma* az az ifjú, aki népe iránti szerelmét be akarja igazolni, dolgozik és küzd a szellem fegyverével a jövőért; - annak, aki a reformációt ünnepelni akarja, be kell állania a Krisztus seregébe, szentséges öltözetekben! A mi ünneplésünk nem szóbeszéd, hanem cselekvés legyen. A mi ünneplésünk napja *sereggyűjtés napja az Isten harcához, a világháború*. Mert ebben a világban egy olyan nagy küzdelem folyik most, amelynek az egész világháború is, minden borzalmával és nagyságával együtt, *csak egyik mozzanata volt*; az a küzdelem, amellyel *Isten tusakodik az ő győzedelméért a világ felett*. Miért akarja Isten legyőzni ezt a világot? Hogy az ő akarata uralkodjék, miképpen a menyben, úgy itt alant a földön is.

Ellensége hát Isten a világnak? Nem. A világ ellensége az Istennek. Isten a Szeretet Atyja. Isten üdvözíteni akar. Isten a szeretet fegyverével akarja meggyőzni a világot, Isten a mi üdvösségünkért küzd. Nem olyan, mint a földi királyok, akik az ellenséges ország és nemzet letiprásáért, megsemmisítéséért harcolnak. *Isten ellenségeinek üdvösségéért viaskodik.* A világtörténelem ennek a nagy harcnak fordulóiból áll. Az örök Szeretet lassu, biztos, ellenállhatatlan előnyomulása a Gyűlölet, a Bűn ellen. Ez a nagy küzdelem az *emberek lelkében* viharzik végig. Az emberi lélekben kél birokra a jó a rosszal. Isten diadalmenetben vonul át a világtörténelem útján, amely az emberi lelkeken vezet keresztül. Ez a diadalmenet nem egyéb, mint *seregyűjtés*. Isten diadalmenete áthalad az emberi lelkeken és mindenikhez szól felhívása: *Csatlakozz!* Erre kitör a lélekben a harc. A test, a világ, a bűn húznának vissza. Te pedig mennél, hogy „szentséges öltözetben” beállj Isten seregébe, amely e földön át vándorol a menny felé. Alig van életednek egy napja, hogy Isten ne hívna téged az ő seregébe. Minden alkalom, amikor jót tehetsz, Isten egy-egy hívó szava. Minden olyan óra, amikor az igazság mellett szót emelhetsz, Isten izenete. Minden pillanat, amikor lelked elmerülhet valami szépség csodálatába, az Úr elröppenő, halk szava hozzád: *jöjj velem!* Hányszor hagytad elszaladni magadtól e drága alkalmakat! Hányszor maradtál süket! Óh hányszor hallottad tisztán az égi szót és mégis hátat fordítottál neki... Igen, mert szivedben forró muzsikával csalogatott a bűn, a kiértő... Néha úgy látszik, mintha Isten seregyűjtése egészen eredménytelen maradna. Vannak egész korszakok a történelemben, amikor Isten serege egészen eltűnik a bűn tömegében. A hanyatló Róma, a haldokló középkor, a világháborút megelőző idők ilyenek voltak. De csak látszólag. Isten seregyűjtése ezekben a sötét időkben is állandóan folyik. Sőt akkor még inkább. Titokzatos eszközökkel dolgozik az Úr. A bűn szemei elől elrejtve gyűjtögeti katonáit. Egyszer aztán parancsára megjelenik valaki, aki megfűjja a riadót; s ime, mint a nap felbukkanására egyszerre megtelik a föld lángoló harmatcseppekkel, úgy válik ki a hívó szóra a sötét tömegből a hívók serege, „*az ő ifjainak harmatja*”, szemében Isten dicsőségének lángjával, titokzatosan, mint az éjszaka öléből a harmat és megszámlálhatatlanul, mint a felkelő nap fényében csillogó harmatcseppek. Isten gyűjti az ő seregét. Aki az ő hívó szavát hallja és csatlakozik hozzá, az növeli az ő diadalát, az siettetí az ő végleges győzelmét a világ felett. Újra és újra, nap-nap után, szünet nélkül, titokzatos csöndben jön a hadseregyűjtő Úr, végig a világon. Megérinti szivedet és kérdi: itt lakik *az* a hős? Ha igen, jöjjön utánam! Aki utána megy, belépett az ő titokzatos seregébe, a jók, az igazak, a tiszták „*fehért ruhás*” seregébe. Igaz, hogy csak az Isten tudja, hányan tartoznak bele ebbe a seregbe. Te esetleg a jóért folytatott nemes küzdelmedben, az igazságért verejtékezve és vérezve, szived tisztaságáért a kísértéssel harcolva azt hiszed, hogy *egyedül állasz a világon*. Hiszen körülötted mindenütt a rosszaság, a tisztátalan bűn, az igazságtalanság, a vérengző kegyetlenség tombol. De az Úr tudja, ismeri az övéit. És egyszer eljön, *felragyog a seregyűjtés napja*. Az Úr riadója átzúg a világ felett: ide hozzám, akik az enyémekek vagytok!... És ime megmozdul a föld... és te szemkáprázva, ámulva, megdöbbsent áhitattal látod az Úr megszámlálhatatlan seregét, mint harmatcseppeket az éj öléből felragyogni. *Ilyen csodálatos hajnalhasadás volt a reformáció.* A bűneiben megvénhedett világ temetői csöndjében, melyet csak a tivornyák istentelen zaja tett még rettentőbben szivszorítóvá: dörgő kalapácsütések hangzottak fel a wittenbergi templom kapuján. Aki meggyőződésének ott írásban hangot adott, azt hihette, hogy *egyedül van a világon*. El lehetett készülvé rá, hogy halál és pusztulás lesz a sorsa. És ime szavára, egy világ visszhangja zendült vissza! A seregyűjtés napja elérkezett és Isten katonái, az ő ifjainak harmatja megszámlálhatatlan seregekben tódult az Úr zászlója alá. A harmat cseppei az éjszaka titokzatos csöndjében ülnek meg a fűszálakon, Csak ha felragyog a Nap, csak akkor látszik meg: hány millió van belőle? Isten összegyűjtötte, elkészítette seregét az ő seregyűjtésének napjára! És legyőzte a világot!

*

Dávidnak ezt a zsoltárát a keresztyénség kegyes magyarázata a Messiásra vonatkoztatta. Az Úr felkentje, a Jézus Krisztus az, akinek szól az örökkévaló ígélet: „A te néped készséggel siet a te sereggyűjtésed napján szentséges öltözetekben, hajnalpír méhéből leszen ifjaidnak harmatja.” Négyszáz esztendővel ezelőtt Krisztus sereggyűjtésének nagy ideje volt. Mert az örökkévaló Isten győzedelmének „jele” e világban a Krisztus keresztye. Benne, általa győzte meg Isten e világot. Isten a keresztről uralkodik a világ felett. A kereszt az a hely, ahová a sereggyűjtés napján az Isten tábora gyülekezik. A kereszt ennek a mi világunknak közepében is ott áll. Körülötte tombol a bűn rettenetes forgataga és benne viaskodnak az övéi is. A kereszt fényében tekintsünk bele ebbe a forgatagba, testvéreim. A keresztről Isten szeretete sugárzik a boldogtalan világ szörnyű kínjaira. És ennek a szeretetnek fénye küzd az éjszaka rémeivel szakadatlanul. Néha úgy látjuk, hogy elhalványodott a kereszt fénye, hogy a bűn rettenetes párázata, a vér, a füst, végképen eltakarták a „világ világosságát.” Ti azonban ne féljete. Isten tusakodik érettünk, a mi üdvösségünkért, az ő győzedelméért a világ felett. *Isten sereggyűjtésének ideje folyik újra e világban.* Elborítva a vértől és tüztől, betakarva a legsötétebb bűnök fellegetől, titokzatosan folyik Isten hódító munkája a szívek között. Hívó üzenete gyakran a szenvedés, a fájdalom borítékában érkezik; olykor, nagyon gyakran gyász-hir alakjában jön az angyal: de Isten angyala, hívó követe érkezik a szívekhez, ezer formájában a megpróbáltatásnak. A háborúban néha mint sivitó gránát csapott a fedezékbe; néha közeledő szuronyok hegyén csillant a szemünkbe, ma néha a nélkülözés mezében zörget ajtónkon, máskor a legdrágább sirok ormáról int felénk: de célja egy, bizonyosan csak egy: hogy megnyerjen, hogy szívére öleljen, hogy a kereszt táborába hozzon, hogy veled, általad, benned legyőzze és megtöltse üdvözítő életével a világot. Abban, hogy a reformáció négyszázados fordulója éppen most következett el, *a mi számunkra* egyenesen Isten hívó szava, meg-rázó figyelmeztetése, sereggyűjtő napiparancsa hangzik felénk, református magyar ifjúság.

Tudjátok, hogy reformátusnak lenni azt jelenti: igaz keresztyénnek lenni. Életünket Istennek adni e világ megszentelésére, Istenországává tételére fordított, önfeláldozó munkában. Ez volt a kálvinizmus lényege a múltban és ez az eszménye ma is és mindörökké. Istennek szüksége van a *református* keresztyénségre, minél több olyan férfira és nőre, aki teljes életét hajlandó Neki adni, aki kész minden leheletével küzdeni Isten egyedülvaló uralmáért ezen a földön. Istennek különös szüksége van a *magyar* református ifjúságra, mert különös szeretetével tekint a magyar nemzetre. A világ fundamentumának felvettetése előtt arra választotta ki, hogy egykoron minden magyar szívében Ő legyen az Élet Királya, hogy, ahol magyar szó hangzik, ott az Ő evangéliuma legyen az Élet Törvénye: hogy az Ő országa megvalósuljon e nemzet életében. Ezért gyűjt köztünk sereget az Úr! Ezt pedig csak tiáltalatok akarja kivívni, református magyar ifjúság, akiknek négyszázéves, szent örökségetek az Ő tiszta evangéliuma és négyszáz esztendő minden szenvedése és dicsősége véste szívetekbe kálvinista atyáitok jelszavát: *Egyedül Istennek dicsőség!* A reformáció ötödik századának „hajnalpirjában” Isten *református magyar hősöket keres és hív az Ő szolgálatára.* Hallod-e a szavát a történelem szekerének dörgéséből... a szíved dobbanásából?

Ámde Istennek nem kell akárki, akármilyen legyen is. Az Úr kemény sorozást tart, hadseregé-be csak alkalmas ifjakat soroz be. A sereggyűjtés nagy próbaideje folyik. Istennek csak azok kellenek, akik „*készséggel sietnek*” és „*szentséges öltözetekben*” vonulnak a kereszt „zászló-ja” alá.

Isten *készséges, engedelmes szívet* kíván tőlünk, testvéreim. Nem egyébert zúzza, tőri itéletes pörölyével, a fájdalom kalapácsával a szíveteket, hanem, mert tüzet akar a szívekből csilholni: az érte lángoló szeretet tüztét. És *szentséges öltözetet*: a lelki tisztaság hófehér ruháját kívánja tőletek. „A lakodalmi köntöst”, amely nélkül nem mehettek abba a menyegzőbe, ahol a Bárány Menyasszonya, a lélek egyesül az ő menyei Urával, a Krisztussal. Nem ok nélkül hasonlítja a Szentlélek Isten katonáit a harmincsepppekhez. Láttad-e azokat a fűszálakon ringó,

tiszta cseppeket? Olyan átlátszók, olyan kristálytiszták, olyan üdék, mint a legpompásabb gyöngyszemek: azért tudják egész fenségében visszaragyogni a rájuk sugárzó Nap királyi arcát. Istennek olyan ifjú lelkek kellene, akiknek tisztasága foltnélküli legyen, hogy az ő királyi lelkét ragyogják vissza és betöltsék a világot az ő dicsőségének fényével. A lélek a szenvedések kohójában lesz ilyen tisztává. Azért vetette Isten mindnyájunk lelkét szörnyű kohóba, hogy a megpróbáltatás tüzeiben minden szenny kiégjen belőle, hogy alkalmas legyen az ő dicsőségének sugárzására.

Ifjú testvéreim! Új világ küszöbéhez érkezünk. A régi porrá ég a tüzes kemencében. Új idők, új emberek, új célok, új ideálok fogják ezután a világot formálni. A mi népünk is új kor kapujában áll. Sereggyűjtés folyik: Isten gyűjti össze azokat, akik az új világot fogják az ő akarata szerint megépíteni. Ne légy süket a hívó szóra! - Siess készséggel a zászló alá. A kereszt alá. Öltö szentséges ruhát magadra: hányd el rossz szokásaid, vétkeid, bűneid, lustaságod, hiuságod, irigykedésed, önzésed rongyait, vedd fel az önzetlenség, a hősiesség, az áldozat, a szeretet fehér köntösét. Te nem látod, de az Úr látja, hogy a kereszt felé nagy tömegekben özönlik az ifjúság. Minden nemzetnek, amely élni akar, minden felekezetnek, amely felismerte a jövőt, ifjúsága, virága siet az alá az egyetlen „jel” alá, amelyben, amellyel meg lehet győzni a világot.

Magyar református ifjúság, négyszázesztendő múlt gyümölcse és reménysége: csak te ne mennél, szárnyalnál, özönlénél a sereggyűjtés e napján a *mérték* alá, amely a Krisztus keresztje? Egy napon, talán nincs is messze, a kereszt fénye legyőzi a sötétséget és felragyog a világ felett a Béke napja, „az ő békeségének napja.” És amikor az a hajnalpír feldereng... óh akkor látni fogjuk-e titokzatos méhéből kifogyhatatlan gazdagságban felragyogni az ifjúság harmatját, a Krisztus seregét, a világ boldog jövődjét, Isten diadalának szentséges zálogát ezen a földön?

Milyen látomás!...

És hallom, amint szívetekben, magyar református ifjúság, reformátorok unokái, négyszázesztendő gyümölcstermő fa mosolygó virágzása, halkan megindul és egyre erősebben zendül fel, fel az égre, az ígért, az eskü szent szózata: - A Te néped készséggel siet a Te sereggyűjtésed napján, szentséges öltözetekben, hajnalpír méhéből leszen ifjaidnak harmatja!

Urrászentelés

I. Pét. 3. 15-16.

Istent nem mi tesszük szentté, sőt a mi életünk is csak úgy szenteltetik meg, ha Istennel jut közösségbe, aki egyedül szent. Az apostol mégis azt parancsolja, hogy az Uristent szenteljük meg a mi szivünkben. Két szón van itt különös hangsúly: „*az Ur*” és a „*szivetekben*” szavakon. Hogy Isten szent, az csak üres szó ránknézve addig, amig *mások* beszélnek róla nekünk, amig kívülünk van és idegen reánk nézve. A mások Istenének semmi hatalma felettünk és semmi hatása reánk. Megszentelni őt, azt jelenti: életünk *Urává, Királyává* tenni őt és pedig valóságos, benső, azaz a *szivünkben* való meghódolás és bátor bizonyágtétel által. Isten csak mint *Ur* lehet szentség előttünk és csak akkor, ha *szivünkben* uralkodik. *Ur-e a szivedben* Isten? ez a te keresztyénséged kérdése. A *szentség* a mi számunkra az az érték, amelyet életünknel nagyobbabbnak és imádatraméltónak tartunk. Isten csak akkor lesz ilyenné számunkra, mikor a szivünk hódol meg előtte, amikor bennünk jelenik meg királyi fenségével. És ilyenné Isten nem lesz addig, amig benne a végső okot látom, a természet életerejét sejtem, a legfőbb gondolatot tisztelen, amig reá csak akkor van szükségem, mikor a lét *határkérdése*ihez érkezem és fordulok. Isten nem határolja az én életemet, hanem betölti. Nem kívülem akar uralkodni, hanem bennem. Nem elégszik meg azzal, hogy másoknak szent legyen, *ő nekem* akar életem szentségévé lenni és elfoglalni szivemben királyi trónusát. Ez pedig akkor történik meg, mert akkor szól Isten a *szivedhez*, mikor Isten azzá az Urrá lesz előtted, aki a *Keresztről* uralkodik a világ felett. Istennek Urrászentelése szivedben a Megfeszített Krisztus királyákoronázását jelenti életed fölött. Az Előtte való szivbeli *meghódolást* és a Róla való készséges bizonyágtételt.

I. A Krisztus Urrászentelésének nagy, hódolati ünnepe, amikor őt életünk Királyává, egyetlen uralkodó Akarattá koronázzuk magunk felett s életünk Törvényévé, Birájává szenteljük, nem külső ceremóniákkal megy végbe, hanem szivünk mélyén zajlik le, s az ő trónszékbeültetése egy belső *áldozati ünnep*, melynek az emberiség valamennyi külső áldozati szertartása csak árnyképe és példázata volt. Amit az Isten után sovárgó, bűnös emberiség ezredéveken át keresett és külsőleg annyiféleképen kiábrázolt, a kultusz formáiban, az ünnepek és áldozatok rendjében, az belső, lelki valósággá lett a keresztyénségben, a bűnös, emberi sziv önátadásának csodálatos misztériumában. Az antik misztériumban a felavatandó egyesülni kívánt az Istennel, hogy annak sorsában részesülve, vele együtt győzze le a halált és nyerje el az isteni halhatatlanságot. Evégből a felavatandót egy teljesen sötét szentélybe vezették, melynek legmélyén ott állott a meghaló és feltámadó Isten elrejtett oltára. A „myste” a titokteljes, rémitő kísértetekkel tele sötétben remegve közeledvén az oltár felé, minden lépésre levetett magáról valamit, ami őt Istentől elválasztotta.

Letépte a ruháit, megszaggatta a husát, eksztázisba jövén, kivetkezett öntudatából s magán kívül, megsemmisülve roskadt le az oltár elé. Mikor aztán ott feküdt, mint egy halott, meztelenül, véresen, gondolatok, érzés és akarat nélkül: egyszerre fénybeborult a sötét templom, az oltár megnyílt és mélyéből rázuhogott az Isten vére, hogy elborítsa, elmossa, megtisztítsa és újjászülje őt. A myste ekkor ujjongva érezte, hogy szivén az érte meghalt Isten kinjainak keserősége és az érte feltámadott Isten hatalmas erejének diadalmas öröme cikázik át s meg van mentve, meg van váltva a halál rabságából. Megrendítő szertartás volt ez és mégis csak illúzió volt, amelyben a lélek felizgatott, végsőkéig korbácsolt ösztönei egy vízió mulékony hatása alatt *beleképzelték* magukat a megistenülésbe. De mindaz, amit a megváltásra sovárgó lélek tett, voltaképpen csak *külső* eljátszása volt egy szivbeli önátadásnak és az az Isten, kit egy szent állat vére helyettesített, nem volt az egy, örök, igaz Isten maga, aki Lélek s akit *lélekben* és *igazságban* kell imádni.

Az, amit ez az antik áldozati ünnep a maga vad, érzéki és külsőleges cselekményével jelképezett, áldott, valóságos, lelki megistenüléssé lett a Krisztus által a hívő, keresztyén ember életében. Mint a myste a sötét templomban, úgy közeledik a keresztyén lélek *szívében* a Kereszt félelmes és dicsőséges oltára felé. Minden lépésre levét magáról ő is valamit, ami akadálya lehet a Krisztussal való lelki egyesülésének. Külsőségeket, szokásokat, az érzéki természet szenvedélyeit, a saját gondolatait és tudományát, a maga akaratát s végre a szívét, a szeretetét, a legkedvesebbjeit dobja föl az oltárra égő, élő áldozatul. A teljes, a feltétlen *önmegtagadás* áldozati útja visz a Kereszt alá. S mikor így meghalt önmagára nézve, szívének szentélyében akkor gyul ki a Kegyelem fénye, akkor nyilatkozik meg neki a Kereszt oltára, annak az isteni áldozatnak szelleme, amelyet Krisztus hozott érette, ekkor zuhog rá az Isten vére, a bünbocsátó Szeretet áldott tengere, s befogadják a gyógyító sebek, hogy új ember legyen: Krisztus tulajdona. Kegyelemre adván meg magát, feltétlenül hódolván meg Krisztusnak, Urrá szentelte őt maga felett s hit által lesz termőfája e világban az isteni életnek. Ez az *Uristen megszentelésének* az angyalok karától kísért, misztikus áldozati ünnepe a *szívben*. Amíg ez meg nem történt a te szívedben, amíg nem lettél így az övé és nem lett Ő a te Urad, addig nincs valódi keresztyén életed. Az Uristent szenteljétek meg a ti *szívetekben*!

II. És ha megtörtént szívedben az Urrászentelés, akkor késznek kell lenned arról mindenkor megfelelned mindenkinek, aki számot kér tőled a benned levő reménységről. Ez a *bizony-ságtétel* keresztyén kötelessége.

A „*bennünk lévő reménységről*” megfelelni nem szavakkal, hanem étellel lehet és kell. A keresztyén embernek olyan reménysége van, melyet a szó, a róla való beszéd csak megfoghatatlanabbá tesz, ellenben a hívő élet diadalmasan igazol. Ez a reménység az, hogy az Uristen, aki *felettem már uralkodik*, épen, mert felettem abszolút Urrá tudott lenni, tud, akar és fog is uralkodni a meghódított szívek által az *egész világ felett*. Az Isten eljövendő világuralmának egyetlen biztosítéka az *étellel* való megfelelés az ő, *szívünk feletti uralmáról*.

A kálvinista ember dicsősége az, hogy ezen a módon mindig és mindenütt *öntudatos* bizonyosságot tehet a világnak. Egész egyházunknak ilyen „megfelelő”, bizonyoságtevő egyháznak kell lennie, mert gyáva hallgatása bűn az Ur ellen, aki az ő bizonyoságtevői által akarja megtörni a világ szellemét.

De kétségtelen, hogy a mi egyházunknak, a mi gyülekezeteink tagjainak, nektek a *bizonyoságtevéshez* hiányzik az őseink által még erősen birt és érvényesített, kálvinista öntudatunk. Aki meg akar felelni a világnak, annak a maga ősi hitét és az Isten Igéjét teljesen, biztosan és hitbeli elmerüléssel kell ismernie, annak el kell foglalnia helyét a világban és nem engedheti át gyáván és tunyán az öröhelyeket és a tevékenység mezejét a világ fiainak. Kell, hogy mi, akik Urrá szenteltük szívünkben Krisztust, magunkat a szentek közösségévé szenteljük s a méltatlanokat, akik nem hogy megfelelnének a bennük lévő szent reménységről, hanem még meghazudtolják azt istentelen életükkel, legyen bátorságunk kívágni magunk közül. Félelemmel és szelidséggel, ha önmagunkról van szó, de teljes elszántsággal és bátorsággal, ha Urunk ügye forog kockán, legyünk Isten rabságában az egyetlen emberi szabadság boldog hirdetői és harcosai.

A keresztyén család

Márk, 3. 31.-35.

Ezt az ígét az emberek nem nagyon szeretik emlegetni és az igehirdetők is félnek tőle, mert az a látszata van, mintha benne Jézus *megtagadta volna a családját*, anyját és testvéreit, ez pedig, gondolják, ellentétben áll az ő lelkének szerető, gyengéd és szelid természetével s veszedelmes következtetésekre ragadhatná az embereket. Sokkal rosszabb azonban, ha az ilyen evangéliumi tudósítás mellett egyszerűen elhaladunk s szemet hunyva, úgy teszünk, mintha nem vennők észre. Az a kötelességünk, hogy, mivel nehéznek és ellenmondónak látszik, fokozott figyelemmel és alázatossággal merüljünk el benne és keressük *igazi* értelmét, mert semmi sem bizonyosabb, mint az, hogy *mi értettük* félre Jézus magatartását, ha egyszer azt nem látjuk egyezőnek mindenkori jellemével. Jézus Krisztus tegnap és ma és mindörökké ugyanaz, magatartásában ellenmondás, önmagához való hűtelenség nem lehetséges. Egészen bizonyos az ebben, az itt szóban forgó esetben is, hogy az a Jézus, aki még a halálos gyötrődések keresztyén is gondolt édesanyjával és gondoskodott róla, nem tagadhatta meg őt a sokaság előtt sem. Mikor látszólag nem akart róla és testvéreiről tudomást venni, ez nem azt jelentette, hogy tényleg nem ismeri el őket, hanem ezt az alkalmat is kihasználta Jézus arra, hogy megmutassa: az igazi, Isten szerint való családi élet több, mint egyszerűen a vérség köteléke. Igazi családdá a tagokat csak a lelki közösség teheti s a vérségi kötelék csak egy áldott alkalom és lehetőség arra, hogy benne az Isten akaratainak engedelmes cselekvése által a lelki család, az Isten gyermekeinek szeretetközössége jöjjön létre.

Urunknak ez az ujjsmutatása egyszerre szemünk elé állítja azt a nagy különbséget, amely a családi életnek egyszerűen természeti értelmezése és annak *keresztyéni* fölfogása között van. Ez a különbség nagy mértékben rávilágít mai családi és társadalmi életünk válságának okaira is.

I. A keresztyénség Jézus szellemében a családot is a *hit* szemével nézi és így annak az *örök* rendeltetését és jelentőségét látja meg.

Mivel minden, ami van, Isten céljaiért van, a család is arra való, hogy általa Istennek élete valósuljon meg a világban. És pedig a családnak különös nagy hivatást adott Isten, amikor ebbe a világba beállította. A családi élet *döntő bizonyítéknak* van szánva az Isten valósága felől. Azt mondhatjuk, hogy az a családi élet, amelyet Isten akarata hat át, ebben a világban az *Isten élete* számára azt a légkört, azt az *elementumot* alkotja, amelyben egyedül lehet Istent tényleg és közelről tapasztalni, amely az egyetlen titkos ajtó, melyen át Isten valósággal belép ebbe a világba. Az igazi családi élet légkörében úgy lesz láthatóvá Isten, mint a világűrön átfutó csillag, amely csak akkor lesz láthatóvá, mikor a föld légkörébe jutott s abban kigyul és felragyog.

Isten szeretet. De ez a szeretet ebben a világban csak üres szó addig, amíg atyai, anyai és testvéri szivekben valósággá, léletté, tette nem vált. Igaz, hogy mindez csak emberi szeretet, de az kétségtelen, hogy az isteni szeretetnek soha, még csak a sejtelméig sem emelkedhetik fel az, aki nem tapasztalt szülői és testvéri szeretetet. Halvány példázatban és hasonlatban mégis az egyetlen, Istentől rendelt szent létra ez, melyen a lélek felhághat a tökéletes szeretet világába. Soha sem láthat, tisztelhet és szerethet *menyei Atyát* az, aki nem látott, tisztelt és szeretett földi szülőket. És ezt maga Isten rendezte így, ő maga kötötte életének realitását a családi élet légköréhez. Mi, akik testben élünk és tükör által, homályosan látunk mindent, ami szellemi, rá vagyunk szorulva arra, hogy Isten a maga valósága és akarata megértetése és megközelítettése végett látható, emberi intézményt állítson elénk és annak kötelékébe kössön minket, hogy mi e tükör által *őt lássuk meg*. Az örök szeretet ezt a világot a szeretet nagy

országává, a lelkek tiszta szeretetközösségévé akarja tenni, de hol vagyunk mi attól, hogy ennek az isteni tervnek az igazi értelmét és nagyszerűségét följárjuk? A mi számunkra, akik a gyűlölet szomorú, halálos bilincseiben vergődünk, ez a gondolat olyan távoli és magas, hogy csak üres szónak tetszik, teljesen vakok és süketek vagyunk bűneinkben arra, hogy valóságát megragadjuk. Tükör kell, amely ennek a valóságnak legalább hasonlatszerű meglátására segít. Isten tehát annak a végtelen, tiszta, lelki szeretetnek hasonlatául, tükörképéül, átutaló példázatául beállítja ebbe a világba a *vérség* kötelékét s az ő lelki országának *miniatűr földi modelljeként* megalkotja a *családot*. Vérség és család természetes, földi, emberi példázásai a lelki-ségnek és az Istenországnak. Isten azt akarja, hogy, amint a vérség által összekötöttek ösztönyszerűséggel szeretik és védik egymást, úgy szeressék egymást lélekben és lelkileg mind, akik az ő Atyaságának nagy családi tűzhelyénél keresnek otthont maguknak. S ezért a keresztyénség szemében a családi élet szent azért, mert az Isten országának képe és megvalósulása kicsinyben.

Ebből a szempontból nézve, a családi közösséget végtelenül többnek és szentebbnek kell tartanunk a vérség pusztán természeti kötelékénél s az emberi szeretetet más, mélyebb indokoltságúnak kell látnunk, mint a vérség ösztönéből fakadó, állati ragaszkodást. Keresztyéni magaslatról nem fogjuk igazi, Isten szerint való közösségnek tekinteni azt a családot, amelyet csak ez a szeretet éltet, mégha az erős is. Nem fogjuk eszménykép gyanánt tisztelni azt a családot, amelyet pusztán a családi *érdek* tart össze, még ha az az összetartás elszánt és szívós is. Krisztus lelke szerint mindezeknél magasabb törekvéssel akarjuk a családot megszentelni: a vérség és az érdek közösségéből Isten akaratát szerető és annak engedelmeskedő, lelki közösséggé akarjuk tenni, Istent akarjuk a család igazi fejévé tenni, át akarjuk azt hatni a Krisztus lelkének áldásaival s olyan vallásos közösséget akarunk benne létrehozni, amelynek kebelében szülők és gyermekek együtt-imádkozó, egymásért imádkozó életet éljenek, napi munkájukat és pihenésüket az Ige parancsa alá állítsák s így legyenek megdönthetetlen, élő bizonyossággá Isten valósága és hatalmas szeretete mellett az istentelen világban. Az *ilyen* családot vallja a *maga* családjának a Krisztus, mert ez tölti be Istentől adott rendeltetését s ilyen családok szent láncolata alkothatja meg egyedül az áttörhetetlen és győzhetetlen frontot a Sátán hatalma ellen.

II. Mi *ebből* a keresztyén szellemből kifolyólag „kiáltjuk bele a világba, hogy a *rossz családi élet halálos bűn; mert hazugsággá teszi Istent*, mert arról akar hazug és romboló bizonyág lenni, hogy nincs Isten, hogy nem lehet és nem is érdemes krisztusi életet élni. A hűtelen, parázna házastársak, az egymást nem szerető, egymásért nem imádkozó, egymásnak megbocsátani nem tudó, a maguk akaratát és szenvedélyeit hajszoló férj és feleség először gyermekeik, azután a világ számára teszik bizonyossá, hogy a szeretet nem egyéb rongy frázisnál s ennél fogva Isten nem egyéb mesénél, Krisztus pedig egy élhetetlen rajongónál. Az ilyen családban Isten valósága nemcsak semmivé lesz, de azok a gyermekek, akik innen kerülnek ki, egyenesen utálói és ellenségei lesznek minden vallásnak, szeretetnek és gúnyolódni fognak mindennel, ami szent, mert úgy tapasztalták, hogy mindez csalás volt az ő otthonukban, nyomorult ház, amely alatt gyűlölet és állati szenvedélyek voltak a kemény, sötét, egyedüli valóság. Egy rablógyilkos a bitófa alatt átkozta meg gonoszéletű, gyűlölködő szüleit, akiknek élete hazuggá és utálatossá tette szemében örökre a vallás intelmeit és példájuk egyenesen az emberiség gyűlöletére serkentette őt. Az a tengernyi keserűség, panasz, guny, dac, káromlás, gyűlölet, ami ma is éri a keresztyénséget és egyházat, ha alaposan a végére járunk, mind olyan lelkeknek megmérgezett életéből fakad föl, akik nem igazi szeretetteljes családi légkörből nőttek ki s nem tapasztalták gyermekkorukban Isten valóságát és a vallás igazságát hívó szülők és testvérek szeretetközösségében. Ezeket a boldogtalan lelkeket saját keserű tapasztalásaik ingerlik dühre akkor, ha szeretetről, szentségről, krisztusi életről hallanak.

És ezért kell teljes erőnkől tiltakoznunk és harcolnunk a *családi élet* elleni minden, akár elméleti, akár gyakorlati támadás ellen.

Aki a családi életet szét akarja rombolni, aki meg akarja szüntetni a szülők és gyermekek eltéphetetlen közösségét, az voltaképpen azt a két örök *isteni* törvényt akarja a világ szerkezetéből kiirtani, amelyen az emberi élet *erkölcsi rendje* nyugszik: a *felelősség* és az *önfeláldozás* törvényeit, ezt a két, Isten lelkéből lelkezett hatalmas szellemi tényezőt, amelyek nélkül *emberi* élet nincs. Az embert az különbözteti meg az állattól, hogy *felelős* önmagáért és övéiért. Ha az ember többé nem ismerné gyermekét s a gyermek szüleit, megszűnne minden erkölcsi felelősség a földön s egymást maró állatok ronda ketrecévé süllyedne az Isten dicső világa. Akkor mindenki maga lenne magának Istene, de micsoda Isten lenne, ez a bestia, aki mindenki másban csak a maga szenvedélyeinek eszközét, vagy ellenségét látná? És a családdal együtt megszűnne az emberi élet legistenibb előjoga: a szeretetből fakadó *önfeláldozás*. Ma is csak azáltal lesz előttünk érthetővé a Krisztus keresztje, az Isten szerelme, hogy az a szellem magukat gyermekeikért fölemésztő apák és anyák életében rendíti meg először szívünket, hogy aztán fölemelhesse a Golgotha csucsának távlatába.

A családi élet szentsége, a család lelki megszentelődése az az egyetlen köszikla, melyen egy nemzetnek, az egyháznak s az emberiségnek jobb jövője megfundálható. Az egyetlen bizonyágtétel arról, hogy él az Isten, hogy Krisztus uralkodik, hogy nemcsak érdemes, nemcsak lehet, de *kell* keresztyénnek lennünk. A család az a szentelt terület, ahonnan mindnyájunk életének megújulása kiindulhat és ahol mindnyájunknak *módja* van a megújulásra. Istent árulja el, aki *ezt* a várat feladja. Isten győzelmét biztosította a világ felett, aki családi életének ajtaját Krisztusnak megnyitotta.

Gazdag gyülekezet

- Presbiteri konferencia előtt -

II. Kor. 8. 1-12.

Isten kegyelmének csodálatos munkájáról számol be alapigénkben az apostol. Macedónia gyülekezetei a nyomoruság sok próbái közt és igen nagy szegénységben éltek, úgy hogy az apostol nem is akarta őket megterhelni a szentek iránt való szolgálattal s úgy látta, hogy ezeknek a gyülekezeteknek teljes kiméltre van szükségük, mert képtelenek valamit is adakozni egyházi célokra. S ime, a nyomorult és koldusszegény gyülekezetek, látva az apostol tartózkodását, maguk könyörögtek neki, hogy vegye be őket is a szentek iránt való szolgálat jótéteményébe és közösségébe s mikor erre az apostol engedett nekik, nyomoruságuk az öröm bőségévé és szegénységük a jószívűség gazdagságává változott, úgy, hogy erejükön felül adakoztak.

Milyen lélek lakozhatott ezekben a régi keresztyénekben, hogy abban találták örömüket, amitől a mai egyháztagek ugyancsak fáznak és hogy könyörögni tudtak azért, amiért a maiak azt várják, hogy nekik könyörögjön az anyaszentegyház?

Ezek a szegény gyülekezetek lélekben gazdag gyülekezetek voltak és ragyogó áldozatuk fénye a messzi századok távolán át ma szemrehányólag és vádolóan nyilallik a lélekben szegény keresztyénség szívébe. Nem az a baj, hogy a mi gyülekezeteink e világ szerint, anyagiakban szegények, ezt jól tudjuk, ez nem az ő hibájuk, bár a macedóniaiak sokkal szegényebbek voltak ennél; a baj azonban az, hogy a mi gyülekezeteink lélekben koldusok és nyomorultak, a szívük üres és rossz s a hitben olyan szűkölködők, hogy nem is tudják elhinni és megérteni azt a lelket, amely a maga földi nyomoruságában is kétségbeesett volna, ha nem engedték volna meg neki, hogy adakozhasson Krisztusért. A Dárius kincse lehetne felhalmozva ládákban és akkor is éhenhaló koldusok lennétek Isten előtt, ha az áldozatos léleknek kincse hiányzik belőle. Az igazi gazdag gyülekezet képe áll előttünk alapigénkben, a lélekben bővölködő gyülekezet csodája s benne azok az örök törvények, amelyek szerint egyedül lehet megtartatnunk. Ha van bennetek egy szikrája a magyar református anyaszentegyház iránti szeretetnek, fogadjátok szívetekbe a törvényeket, hogy el ne vesszünk, hanem életünk legyen és bővölködjünk.

Az első, amit alapigénk felmutat, az, hogy Isten előtt csak egy gazdagság létezik: a *jószívűség gazdagsága*.

Ne gondoljátok egy percre sem azt, hogy az Anyaszentegyháznak a ti nyomorult filléreitek kellenek, amikből úgy sem akartok adni neki, vagy ha igen, századrészt sem annak, amit italra, dohányra, kártyára, multságokra és cifrázkodásra dobtok ki. Legyetek meggyőződve afelől, hogy Isten azt az anyaszentegyházat, amelyre az ő országának jövőjét építette, amelyben lelke minden javát: Igéjét, Sakramentumait őrzi s amelyben örökkévaló ígéretei élnek, nélkülök, sőt ellenük is meg tudja tartani. Adhatnátok neki minden földi kincset, ha nem lélekből adtátok, átokként hullna vissza rátok. Az anyaszentegyháznak semmi nem kell, csak a *szívetek*. Csak azt kívánja, hogy szeressétek őt, mint lelki Anyátokat, aki titeket lélek szerint boldog örökéletre szült, halhatatlanságra táplált, anyai karjain őrizve viszen át a világ szakadékein Istenhez. És miért kéri a szíveteket? Hogy anyai csókjával égő áldozattá szentelje meg. A szív, amelyet indulataival odaadtunk Istennek, minden gazdagság egyetlen, kiapadhatatlan forrása lett. A jószívűsége gazdagodni meg, azt jelenti: egészen lemondani magunkról és egészen odatapadni Istenhez, csak őt szeretni egyedül s nem tekinteni semmit, amink van, a

magunk zsákmányának, hanem az ő szolgálatra való ajándékának. Ez a titka a dolognak. Amíg reszketve és aggódva számíthatod, hogy a magadéból mit tarts meg magadnak, minél többet s mit nélkülözhetsz, amit Istennek adj, minél kevesebbet, addig te csak magadat szereted s azt hiszed, hogy magadtól vonva el a magadét, te adsz Istennek. És sajnálni fogsz minden nyomorult fillért, amit nem becses személyedre költesz. Pedig mindened és te magad is Istené vagy s amit neki adsz, azzal csak az övét adod vissza és átkozott, amit nem adsz vissza neki. Ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek is. S ha szíved Istené: többet nincs aggodalom, féltés, önzés, különböztetés magadé és Istené közt: mindened az Úré és ő mindenedből bőséges, gazdag áldást fakaszt. Ő mutatja meg neked, hogy mi mindened van, amiről nem is álmodtál és hogy mi mindenre vagy képes, amit soha nem is sejtettél volna.

A jószívűságra gazdagodni meg: nem azt jelenti, hogy egyszerre megtízszereződik a pénzed a ládafiában, hanem hogy egyszerre megszázsorozódik benned az Isten dolgai, az Anyaszentegyház ügyei, a szenvedő testvérek iránti szunnyadó buzgalom, lángragyúl a szíved és találékony lesz az elméd, hogy új és új módokat mutasson neked az örömtele lemondásra, a segítségre; szolgálatra, munkára. A jó szívből bizony még pénz is sokkal több kerül, mert gyümölcsöző szolgálatokra sarkallja a lelket. Valaki azzal adott önmaga által se képzelt összeget az egyháznak, hogy egy esztendőre lemondott az italról s annak árát adta oda. Maga se akarta elhinni, hogy mekkora összeg került ki ebből. És semmit sem vesztett, sőt egészségén kívül olyan bőséges örömet is kapott vissza, hogy az év leteltével borzadva gondolt arra, hogy megint odaadja magát az italnak s így egy esztendő jószívűsége sok esztendő boldog áldozatává gazdagodott. Más ingyen végzett el olyan munkát, amelyet különben meg kellett volna az egyháznak fizetnie s az így megmaradt pénz árva gyermekek karácsonyát tette boldoggá, de még boldogabbá az adakozót magát. Ezer módja van annak, hogy a szegény ember gazdag adakozóvá lehessen, de csak egy útja: ha szívet adta oda Istennek, ha a jószívűságra gazdagodott meg. És a legnagyobb áldása ennek az, hogy a szívet odaadó ember végre tisztán meglátja azt a szörnyű állapotot, amelyben addig volt, míg önmagának élt. Azt látja meg épen, hogy nem is önmagának élt, hanem az ő csábítójának, a Sátánnak s minden, amivel önmagának akart kedveskedni, a Sátánnak adott gonosz áldozat volt, mely magát az embert testében-lelkében megrontotta, kifosztotta, megmérgezte és bizonyosan elpusztította volna. És most ítéljétek meg magatok, de a jószívűség lelkével, igaz-e, hogy a mi népünk olyan szegény, hogy egyházáért, Krisztus munkáiért, gyermekei lelkéért s jövőjéért tényleg semmit sem tehet? Ha *mindent* megtenne, amit jószívvel tehet, ha mindent meg akarna tenni teljes odaadással, ha szívet Krisztusnak adná, hogy ő gazdagítsa meg azt lemondásban, szeretetben: tényleg akkor sem tehetne semmit érte? Tényleg olyan szegény-e ez a nép, hogy rosszra sincs pénze s olyan keveset ad a rosszra is, hogy az, ha Istennek adná, semmit se érne? Nem, nem kell semmi, csak a szívetek! Istennek elég, bőven és teljesen elég az. Ti volnátok a leggazdagabb nép a világon, ha ezt az egyet neki adnátok! Akkor nemcsak erőtök szerint, amit most igazán nem használtok ki, de erőtök felett adakoznátok, mert a Krisztus erejével tennétek azt, aki emberfeletti erőket ad cserébe egy szegény bűnös szívért, ami pedig mindeniketeknek van ugyebár?

Az alapige másodszor arra hívja fel figyelmünket, hogy a macedóniai gyülekezetek először *önmagukat* adták az Úrnak s csak azután az adományait. Boldog lelkek, akik megtalálták az élet titkát. Lehet, hogy az ige hallatára az előbb fellobbant bennetek a jószívűség lángja s elhatározátok, hogy ezután erről-arról lemondotok, ezt-azt elvállaljátok egyházatokban az Úrért. Az iránta való szeretet megrebbe bennetek. Tényleg, amit szeretetből, szívből akartok adni, mind jó és áldott leend. De én a macedóniai hívők példájával arra kérlek titeket, ne adjatok semmit addig, amíg *önmagatokat* nem adhatjátok. Ez mélyebben és teljesebben magyarázza meg azt, amit az előbb a szív átadásáról mondtam. A szeretet mindennek forrása, de a szeretetnek *teljesnek és állandónak* kell lennie. Az a szeretet, amely egyszer,

vagy kétszer föllobban s aztán nyugodtan pihen el abban a tudatban, hogy már eleget tett, Krisztusnak nem elég. És pedig azért nem, mert nem az igazi szeretet volt, amelyről az apostol azt mondja, hogy soha el nem fogy. De úgy is van, hogy a szív ilyen néha-néha való föllobbanásai után a sötétség még nagyobb lesz s fekete, keserű füst és korom marad utána a szívben: megbánás, bosszúság. Azért mondja ezt nektek az Ige, mert a magyar ember jószívűségre hajlandó ember, könnyen megindul, magasra csap fel szalmalángja, egy forró pillanatban kész az ingét is odaadni s mámorában talán meg is halna az ügyért; de épen olyan hamar le is hül, el is ernyed, ki is alszik s a szép kezdetre nem jön folytatás. Látjátok, nem akarok Isten Igéjével ilyen szalmalángot gyújtani bennetek. Ez nem volna Krisztus szerint való. Nem akarom eltitkolni előletek, hogy az Úr, amikor a szíveteket kéri, nem hirtelen odaadott szívetek kér, amelyek a *meggondolást nem viszik magukkal*, hanem hátrahagyják *holnapra*. Ebből lesz a megbánás, a megkeményedés, a visszaesés, a Sátán nagy diadala. Arra kérlek, ne ígérjetek semmit és ne nyujtsátok meggondolatlanul a szíveteket Krisztus felé. Még azt találnátok hinni, hogy ez *szép és érdemszerű* cselekedet tőletek s leköteleztétek vele Krisztust. Még büszkéek lennétek reá és akkor jaj volna nektek! Előbb gondoljátok meg, nézzétek meg: milyen az a szív? Tudjátok-e, megrendülve és iszonyodva, hogy nincs rajta, benne semmi szeretetreméltó, semmi szép, semmi érdem, semmi büszkélkednivaló? Hogy borzasztó sebekkel éktelen, hogy teljesen romlott és tisztátalan? És így értitek-e, hogy ő csak irgalomból, kegyelemből fogadja el, hogy azért csakis nektek kell térdrehullva hálálkodnotok és csodálnotok, hogy a szent és tiszta Krisztus így szeret titeket?

Bűnbánó, önmagukat keményen kárhoztató, maguktól semmit nem remélő és Krisztusban mindent megtaláló szívek kellenek az Urnak. Önmagunk, egészen, szívünk, értelmünk és akaratunk, nemcsak egy pillanatra, de örökre. Ez csak addig nehéz, amíg valaki még nem ismeri egészen a maga hiábavalóságát és a Krisztus tökéletességét. A maga gyűlölködő önzését és a Krisztus isteni szeretetét. A maga szegénységét és az ő gazdagságát. Ha ezt szíve mélyéből megismerte: azonnal *önmagát* adja, meghalva a bűnnek, hogy éljen Krisztusnak. Ez az igazi gazdagság titka: istenivé lenni egész lelkünkkel. Pál apostol, mint mondja, csak azt remélte, hogy a macedónok adományokat fognak nyújtani; de áldott csalódás érte, amint boldogan ujjong, mert azok először önmagukat adták az Urnak, hogy maga Krisztus cselekedje általuk a jót. Örvendetesen megszégyenítették az apostolt. Hát minket? Hiszen köztünk még a szalmaláng se nagyon lobog az egyházért! De ne is lobogjon! Hanem bűneivel térdeljen ez a szegény nép a Kegyelem trónja elé és egészen adja oda önmagát, hogy meggazdagodhasson isteni mérték szerint.

A harmadik, amit az ige mond, ebből következik. A macedóniaiak nemcsak a *cselekvést*, hanem az *akarást* kezdték el az Ur ügyében. Ez különös. Hát nem több a cselekvés, mint az akarás? A világ szerint igen, az Isten előtt azonban nem. Isten előtt egyetlen érték az önátadó szív jóakarata. A cselekvés, az eredmény Isten dolga, hogy ne dicsekedjék ő előtt egy test sem. Az emberek, a cselekvésből ítélnék. De a cselekvésnek sokféle indoka lehet. Nagy adakozókat, jótekönyködőket mozgatott hiuság, dicsőségvágy, érdemkeresés, csábítási szándék, szeszély. Az emberek dicsérték őket, Isten nem ismeri meg őket ama napon. És hány tiszta szeretet akarása tört meg a világ rosszaságán? Az emberek nem méltányolják, néha egyenesen kárhoztatják, de Isten fölirta őket az élet könyvébe. Nem cselekedni, hanem akarni kell, hogy Isten cselekedhessék általunk. A macedóniaiak nem tudták, miből adjanak, olyan szegények voltak, de akartak adni, erősen, egész szívükből akartak, a szolgálat szenvedélye égett bennük és Isten megnyitotta akaratuk előtt a cselekvés gazdag lehetőségeit. A mi egyházunkban általános a panasz, hogy az emberek nem akarnak adni. Valójában azért adnak, ha arra kerül a sor. De ha előbb nem akartak; ha, mikor még nem is tudták, miből adjanak, már nem képezte imádságos vágyakozásuk tárgyát az adakozás; ha nem égtek abban a törekvésben, hogy adhassanak, akkor adományaik értéke Isten előtt csekély. Bár inkább ne volna mit

adniok emberileg, de könyörögve kérik Istentől, hogy adhassanak: akkor Isten csodálatos lehetőségeket mutatna meg nekik, az akarásnak cselekvésre tételére. Akkor tudnák, hogy, amit adniok sikerült, azt nem a maguk feleslegéből, de Isten kegyelméből adhatták.

De most jön az ige legcsodálatosabb része. A macedóniaiak sok könyörgéssel kérték az apostolt, hogy a szentek iránt való szolgálat *jótéteményébe* és közösségébe fogadja be őket. Értitek-e ezt? Ezek a keresztyének nem a maguk adományait tekintették jótéteménynek az egyház iránt, hanem az *egyház kibeszélhetetlen jótéteményének* látták maguk iránt azt, hogy *megengedi nekik* az áldozást, az adakozást. Nem magukat és adományaikat tartották valaminek, hanem az egyházat becsülték olyan mindenekfelett való szent értéknek, akinek áldozni a legnagyobb kitüntetés, a legszentebb öröm és a legédesebb boldogság, ami csak elképzelhető. Ez azt mutatja, hogy ezek a lelkek tisztában voltak azzal, mit köszönhetnek az egyháznak s hogy az egyház élő tagjának lenni üdvösség, kivettetni belőle: kárhozat. Elbirhatjuk-e ezt a megszegyenítést mi? Presbitériumaink, akik vonakodtak a gyülekezet tagjaira kivetni az egyházi adót? Híveink, akik megtagadták annak megfizetését? Gonosz, háládatlan gyermekek, akik tehernek és nem boldog megtiszteltetésnek s jótéteménynek tartjuk lelki édesanyánk áldott munkáinak segítségére sietni! Nem kell-e ennek a megszegyenítő példának láttára a föld alá süllyednie a „kegyes adakozónak”, aki torkig való bőségének *feleslegéből* büszkélkedve vetett rongy alamizsnát az anyaszentegyháznak s még elvárja és követeli, hogy kérkedő neve csillogó betűkkel irattassék fel aranykönyvekbe, templom falára és urasztali terítőkre? Hol van a lélek ebben az egyházban, ahol még nem akadt nagy gyülekezet, mely ujjongó hálaadással elvállalta volna egy kisebb gyülekezet gondjait? A szolgálatban rejlő isteni jótéteményt nem becsülve, hogyan is értenők meg a *közösség jótéteményét*, azt az isteni vigasztalást a gonosz világban, hogy egy gyülekezet, egy lélek sincs *egyedül*, hogy egy győzhetetlen, hatalmas, szent lelki seregnek vagyunk testvértagjai, akiket Krisztus választott és tart meg örökre. Mivel belőlünk hiányzik a hálával való szolgálat szelleme, nem tudjuk megtapasztalni a legnagyobb áldást, a *közösség erejét* és megtartó hatalmát sem és ezért kell oldott kéveként széthullanunk s gyáván, tunyán, egyenként, gyalázatosan elvesznünk Isten országára, nemzetünkre és az emberhez méltó életre nézve.

Majd, ha a szenvedések, a bűn szörnyű büntetései, amelyek, úgy látszik, még nem voltak elég erősek megtörni a keményszívű nemzetséget, ránevelnek minket arra, hogy megbecsüljük és sirva öleljük körül lelkünk egyetlen menedékét, az Anyaszentegyház, majd, ha térdenállva fogunk *könyörögni* neki, hogy engedje meg ne csak feleslegünket, de önmagunkat mindelestől szolgálatra adni, hogy kegyelmesen fogadjon be minket a szolgálat és a szentek közössége *jótéteményébe*: majd akkor megkönyörül Isten a Krisztusért mi rajtunk, de előbb nem. Ámde hol leszel már akkor te, aki elpusztultál bűneidben? Ne feledd, a *maradék* megtér! Mi leszel te és szegényletes emléked egy megtért maradék szemében? „Emlékezzél meg azért, honnan estél ki és térj meg, ha pedig nem, hamar eljövök ellened és a te gyertyatartódat ki-mozdítom helyéből, ha meg nem térsz!”

Ő mondja ezt neked, akinek isteni jótéteményét ismered, hogy a Jézus Krisztus gazdag lévén, szegénnyé lett érte, hogy te az ő szegénysége által meggazdagodj! Minden az övé volt és ő megüresítette magát mindentől és neked adott minden isteni kincset: szegénnyé, átkozottá, megfeszítetté lett, hogy te szeretetben gazdag, jótéteményben áldott, lélekben szabad lehess. Szegény gyülekezet, a leggazdagabb lehetsz, ha az ő áldozatát lelkedbe öleled és egész életed boldog hálaáldozattá szentelődik az ő Jótéteményéért. Néki nem kell a pénz, csak a szived, neki nem kell valamid, csak önmagad, neki nem kellene cselekedetek, csak az akaratod, neki nem kell a te jótéteményed, csak az, hogy az ő jótéteményéért könyörögj! Ő mindent elvégez benned, rajtad és általad ingyen kegyelemből. Miért hálnál meg, miért vesznél el, mikor élhetsz és bővítködhetsz? Ő gazdag lévén, mindenét neked adta és szegénnyé lett érte: add vissza neki, ami az övé, hogy szegénnyé lévén, gazdaggá lehess általa.

Munka és jellem

Luk. 10. 40.-42.

A kis gyermek, aki még nincs tisztában a pénz értékével, egy csomó aprópénz és egy nagyértékű bankjegy közül biztosan a *csomót*, a *sokat* választja, abban a hitben, hogy a sok mindig több az *egy*-nél. Gyermeki példája ez annak, hogy a *sokra igyekező* elveszitheti az *egy szükség*est.

Alapigénk a fáradozó, szorgalmas, munkás életet hasonlítja össze az Istenben nyugvó élet békességével; az igyekezetet és munkát a jellemmel, a lélekkel. Ebből az összehasonlításból az a meglepő eredmény jön ki, hogy *a munka megakadályozhat minket a Krisztussal való élet-közösségünk valóraváltásában*. A munka szent és áldott isteni ajándék ugyan, melyet Isten a bűn csábításai elleni leghatalmasabb fegyverül és orvosságul adott az embernek, de csak akkor, ha a lelkiület állandóságából, a *jellemből* meríti erejét, rendjét és céljait. És itt épen arról a betegségéről van szó a munkának, mikor az elszakad a jellemtől, föléje nő és veszedelmévé, zsarnokává lesz a léleknek. Az alapige fényében meg kell tekintenünk azt a *munkát*, a melynek lelkiülete elszakít a Krisztustól és azt a *jellemet*, amelynek munkája Krisztushoz kapcsol minket.

I. 1. A *munka* első veszedelme személyünk és munkánk *nélkülözhetetlen fontosságának tév-hite*. Ilyennek tekintette alapigénkben a maga szorgalmatos munkáját *Márta*. Mindenképen azon volt, hogy isteni vendégének ő adjon valamit s mikor kényelmet és gazdag lakomát adott neki, szüntelenül forgolódván a konyhán, a kertben és a házban, azt hitte, hogy *sokat, nagy-értékűt* ad. Eszébe se jutott, hogy neki kellene valamit kérnie és kapnia az Urtól. Az az ambíció hevítette, hogy az egész országban ne akadhasson még egy gazdasszony, aki elmondhassa, hogy nála különbül látta el vendégét. Szorgalmatossága, buzgólkodása igen furcsa eredménnyel járt. Nem is vette észre Jézust a munka miatt. Egész nap érte dolgozott és voltaképen egy szót sem tudott vele beszélni. Ha másnap megkérdezték volna tőle: milyen volt Jézus, mit beszélt, mit csinált nálatok? a derék Márta igen nagy zavarba jött volna. Önmagáról és a maga munkájáról akár estig tudott volna beszélni, de Jézust bizony egészen elfeledte megfigyelni. Amit ő adott Jézusnak, az sok volt, ha csak az ebéd egyes fogásait vesszük is, hát még a tenger sok munkát, a mibe került? De Jézusnak igazán nem volt szüksége erre a nagy ebédre és sok munkára. Ti talán azt mondjátok, hogy Mártát nem szabad elítélni, mert végre is a maga módján mutatta meg Jézus iránti szeretetét és azt adta neki, amit tudott, teljes jó igyekezettel. De épen itt a tévedés. Márta egyebet is tudott volna adni az Urnak és Jézus csakugyan akart is tőle kapni valamit, az egyetlent, amire vágyott s a mi őt érdekelte: a Márta alázatos, szegény *lelkét* és pedig azért, hogy ő adhasson a Márta üres lelkének mennyei javakat a maga isteni lelkéből. De Márta csak a munkáját adta Jézusnak, a szívét nem s annyira meg volt elégedve önmagával és munkájával, hogy még haragudott és panaszkodott is Máriára. Jézus pedig Máriának ígérte a jobb részt és ezzel elítélte a Márta munkáját. Ezért én is kénytelen vagyok egy csomó, becsületes igehirdető jóigyekezete dacára, amellyel Mártát különös részvétellel védelmükbe vették, rámutatni előttek a szegény Márta *bűnére*, mert reánknezve nem az igehirdetők, hanem a Krisztus ítélete fontos egyedül.

Mi volt a Márta bűne? A munkában való *önbálványozás*. Nem is magát a munkát, hanem a *maga* munkáját, a maga *személyét* ebben a munkában, tartotta ő nagyon fontosnak, nélkülözhetetlennek. Nem is Jézus volt előtte elsősorban fontos, hanem az, hogy *kiérdemelje* a Jézus *dicséretét*, az emberek elismerését. Márta *büszke* volt önmagára és munkájára. *Bálványa* volt a munka, de ez a bálvány az ő saját arcát viselte. Ez az önbálványozás nem engedte meg neki, hogy *szükségét* érezze a Krisztus segítségének. Egy egész napon át *nála volt* Krisztus, egy

szívdobbanásnyira volt tőle egész napon át az isteni kegyelem minden ajándéka, maga az örökélet és üdvösség s Márta mindezeknek szükségét sem érezte, nem is vette észre mindezt.

Nagy baj, hogy Márta nem nyugodott meg az Ur ítéletében s nem szállott magába, hogy megváltozhassék. Honnan tudom ezt? Onnan, hogy a köztünk levő feleségek és anyák nagy mértékben az ő pártján állanak. Ez csak úgy lehetséges, hogy Márta megsértődve és elégedetlenül elindult a maga képzelt igazával a történelem útjára s századokon át sorra bekopogtatván a háziasszonyokhoz, elpanaszolta nekik a rajta esett méltatlanságot s nem hiába, mert igen sokan neki adtak igazat Krisztussal szemben, amit be is bizonyítottak azzal, hogy a Márta elvei szerint élnek. Bizony, ne tagadjátok, hogy Márta *ebben* a gyülekezetben is megfordult már a panaszával s hogy ti is sokan csatlakoztatok hozzá és követitek őt. Hiszen említettem, hogy még az igehirdetők közt is szerzett magának ügyvédek.

A feleségek és anyák itt köztünk is csupa „nélkülözhetetlen” és „jó” dolgot csinálnak férjük, gyermekeik, vendégeik érdekében. Bámulatraméltó a türelmük és a munkásságuk. Én is dicsérem őket, mert a munka áldott, ha Isten szerint való. Csak egyet kérdek meg tőlük: ha valaki a *lelküket* kérné tőlük s a *lelküknek* akarna adni valamit: otthon találja-e őket? Van-e idejük a munkától *erre*? Ezen fordul meg az, hogy hallgattak-e Mártára, vagy nem s hogy kire vonatkozik ez a lecke. Mert sajnos, vannak munkás lelkek, akiknek nemcsak fizikailag lehetetlen, de lelkileg *felesleges* is lesz a templom látogatása, imádkozás, ének, Biblia, vallás és Krisztus. A munkától nem látják meg Jézust s el is veszítik iránta való vágyódásukat. Ezért a koporsó mellett, az üresen maradt bölcső felett, az üresen hagyott teritéknél sem fogják megláthatni! Nem látták meg az isteni vendéget, mikor azt hitték, hogy csupa jó dolgot művelnek és neki szolgálnak s így nem találkozhatnak vele akkor sem, mikor lelkük egyetlen vigasza és menedéke csak ő lehetne. De ne higgye senki, hogy ezt a leckét most csak az asszonyokra akarom alkalmazni s a férfiak ne örvendezzenek azon, hogy ők ebben az egy esetben ártatlanok. *Mindenki* így jár, aki a munkában a maga nélkülözhetetlen fontosságának bálványát építi. A munkában rejlő *önző* kísértés: a magunk megörökítése, dicsősége, haszna, öröme elválaszt Krisztustól. Ennek szomorú következménye az, hogy ellentét áll be a munka és a jellem között s a jellem a legforróbb igyekezet közben elsorvad. Elsorvad még akkor is, ha a munka cégére a szeretet lenne is. Nézzétek meg azokat az embereket, akiket a jótékonykodásuk *hiressé* tesz. Ez a jótékonykodás nem más, mint a saját dicsőségük *ipari* munkálása. A földön nem lehet utálatosabb teremtmény a *szívtelen adakozónál*, aki *sokra* igyekszik önmagáért és lélekben elszakad a szeretet Urától.

2. A munka második veszedelme *annak tulbecsülése a lélek rovására*. „*Nem érek rá!*” - mondják az emberek, mikor a lelkük építéséről van szó. Az élet gondjai közt nincs idejük a lelkükkel törődni. Márta sem ért rá Jézussal beszélgetni. Nincs időm templomba menni, bibliaórára járni, Bibliát olvasni, éneket tanulni, családi istentiszteletet tartani, imádkozni, építő könyveket olvasni, egyházi tisztséget vállalni, szeretetmunkát végezni, a bűn ellen harcolni, mert szántóföldet vettem, mert kereskedésem van, mert most házasodom, mert családi gondjaim vannak, mert irodám foglal le, mert társadalmi kötelezettségek vesznek igénybe és így tovább. Mintha mindez *ellentéte* volna a léleknek! Mintha nem épen azért kellene lelkünkkel foglalkoznunk, hogy ezek a munkák ne legyenek átokká rajtunk! Ennek a munka tulbecslésnek az lesz a következménye, hogy egész életünk két végletes félre szakad szét: a *munka* nem egyéb, mint *vad küzdelem*, mely létünkért folyik s ellenséggént állít szembe mindenkivel, a *munkaszünet* pedig nem lehet más, mint *vad élvezés*, melyben a fáradt lelket *fokozott izgalmakkal* akarjuk lecsillapítani. Csak ez a két véglet marad, melyben a lelkiség felörlődik és lealjasodik, melyben a munka lassanként tűrhetetlen teher és az élvezés utált kényszer lesz számunkra.

3. A munka harmadik veszedelme a *teher túlbecsülése a lélekkel szemben*. „Annyi a dolgom, mondják, hogy azt sem tudom, *hol a fejem?!*” Mivel a lélek elsorvadt a gondok alatt, melyek átláthatatlan hegyekké tornyosodnak felette, bekövetkezik a *fejvesztettség*. Pedig nem ember az, aki nem tudja, hogy hol a feje. Sötét útra tévedt a munka zsarnoksága alatt a lélek, melynek pusztulásba vivő lépcsőfokai: a vergődés, fuldoklás, rabság, kifáradás, unalom, össze-roppanás, reménytelenség. A gépies teherhúzásban a munka irtóztató robot, lelketlen zsarnok lett, mellyel többé megbirkózni nem lehet s melyben kiég és elpusztul a lelki egyéniség. Ez az igazi lelki kizsákmányoltság és proletárság.

Mindennek mi az oka? Az, hogy a lélekben nincs *egy központi erő*, nincs *uralkodó eszmény*, nincs *Király* az élet felett, aki természetes, boldog rendet, arányt és egyensúlyt teremthetne a munka és a jellem között, a munka által *építve* a jellemet s a jellem által *megszentelve* a munkát a maga szolgálatában. Így szakad el a lélek Krisztustól a munka miatt.

II. 1. A *jellem* munkája, amely Krisztussal egyesít minket, látható mindenekelőtt a *Jézus munkájában*. Élete szakadatlan munka volt s mégis, soha nem volt fáradt a lelke. Igen, mert a munka az *életeleme* volt. „Az én Atyám mindig munkálkodik, én is munkálkodom.” „Az én eledelem az, hogy az *ő dolgát elvégezzem*” Ezek a szavak mutatják meg nekünk a lélekből, a jellemből fakadó, boldog munka titkát. Jézus nem a *maga* munkáját végezte, a munka *nem az övé, ő szolgálja* annak, boldog eszköze, odaadó, engedelmes gyermek az *Atya* munkájában. Lelkének központi energiája, célja, eszménye Isten s bár a legóriásibb, szakadatlan munka volt az élete, egyetlen nap alatt is ezrek egész élete munkáját messze meghaladó, mégis mindig nyugodt, *pihenő*, békés volt a lelke. Mert csak *engedelmeskedett*.

2. A *Mária munkája* is ilyen volt. Hát volt Máriának munkája? *Dolgozott* Mária valamit? Hiszen csak azt olvassuk róla, hogy tétlenül *ült* a Jézus lábainál? Mikor Mária látszólag tétlenül *hallgatta* a Jézus beszédét, a *lelke* valójában óriási munkát végzett, az egész élet munkájának alapját rakta le: akkor *kereste a jelleme számára és találta meg Krisztusban az eszményt, az egységet, a rendező erőt, a munkaadót, a munkavezetőt, a királyt, az Urat*. Nem a sokra igyekezett, hanem az egy szükségesre, amelyből minden áldott sokasodás fakad. A *lélek Istennel való összekapcsolódása az egy szükséges dolog*, a legnagyobb *energiaforrás*, amely elveszi a munka terhét s természetes, boldog szolgálattá teszi a munkát Isten szolgálatában. Az ilyen léleknek a pihenése is munka, a munkája is áldott pihenés Isten ölében. Mária a *jobb részt választotta, amely nem vétetik el tőle*.

3. Ebből látszik, hogy az igazi *munkás élet a hit gyümölcse*. Az igazi munka törvénye az Istennel élő szeretet. Az igazi munka a *szeretet élete*. Miért nem fárad el a szeretet soha? Miért *tudja* mindig teljes nyugodt biztossággal, hogy mit tegyen, mit ne? Honnan van a szeretetnek ez a minden értelmet felülhaladó *bölcsesége*? Mert a hívő szeretet az *Isten dolgozó karja* az ember lelkében és azon keresztül a világban. Ha lelkünk ennek a munkás karnak lett engedelmes és háládatos szerszáma, a jellem és a munka boldog egységgé lett, mely nem elszakít, hanem örökre Istenhez köt minket a Krisztus által.

A megtagadottak

Máté ev. 7. r. 21-23.

Krisztus Urunk *kétféle* embertípust tagad meg. Először azokat, akik őt *Uruknak vallják*, de *nem cselekszik* a mennyei Atya akaratát. Másodszor azokat, akik *cselekesznek* az *Ő* nevében hatalmas dolgokat, de *nem az Ő szolgálatában* cselekszik azokat. *Hódolni neki*, de nem követni őt; *jót cselekedni*, de nem hódolni meg előtte: ez egyforma bűn az ítélő Biró megvesztegethetetlen szemében. A fontos itt az, hogy mindakettő tényleg *ugyanaz* a bűn, mert *nem élni, vagy visszaélni* Krisztus nevével ugyanazon forrásból fakad: az önmagunk imádatából és az odaadás hiányából. A *felfuvalkodottság* és *hitetlenség* jellemzi mind a két embertípust. Kikapcsolva innen a nyilvánvaló és közönséges képmutatókat, figyelmünket csupán azokra szabad irányítanunk, akiknek hódolata *őszinte*, de terméketlen s akik *tényleg* jót cselekednek, de nem Krisztusban. Ha ezekre irányítjuk figyelmünket; fel fogjuk fedezni a legközönségesebb, mégis a legszomorúbb bűnt, amely gyülekezetünket pusztítja. *Először* azokat, akik úgy gondolkoznak, hogy ők szeretik, tisztelik, csodálják, imádják Krisztust, nála dicsőbbet nem ismernek, készek őt mintegy elméletileg Uruknak vallani és keresztyéneknek tartják magukat, azonban úgy vélik, *semmit sem tehetnek érte, mert nincs hatalmuk rá*. Mindennapi életük nem ad alkalmakat krisztusi életet élni. Ha hatalmasak lennének, megmutatnák, mint kell hatalmas jótettekkel tisztelni őt, de a kisszerű élet ezt lehetetlenné teszi. Az Úr azonban azt mondja: „nem mehet be az Isten országába” és ő „sohase ismerte” az ilyent. Elúzi magától. A *hitetlen* hitvalló és a *felfuvalkodott* hódoló e típusa mindennapi. Mivel nincs benne *hit*, nincs benne *odaadás* és ezért nem ismeri fel a drága alkalmak egész sorát, melyet Isten a *nagy élet*, a Krisztusban való élet számára épen a kicsinyes élet és kötelességek közepette ad neki. S ebben van a *felfuvalkodottsága*, hogy, amit nem képes meglátni, azt *tagadja is* és *birálójává lesz* Isten terveinek és dolgainak. Ő akarná megszabni azt az életlehetőséget és környezetet, amely neki való lenne, hogy naggyá lehessen és Krisztus iránti hódolatát tettekben fejezné ki. E bűn büntetése az, hogy Krisztus pusztá ábrándképpé, Isten köddé, az élet pedig szomorú sorvadássá lesz neki és „ama napon” nem ismeri meg és kiveti az Úr. A második típusban látjuk azokat, akik *belevetik magukat* a jótékony életbe és hatalmas dolgokat cselekesznek és a keresztyénségben s a Krisztusban „az általános ember-szeretet” szimbolumát látják, de maguk *nem hisznek* az Isten valóságos léteiben, a lélek halhatatlanságában, a Krisztus életadó halálában. Ezek is hitetlen hitvallók és felfuvalkodott hódolók, mert a jótéteményeik mögött nem az Istenben gyökerező igaz hit termőfája áll, hanem - talán ők maguk se hinnék el először - az *önimádat*, a *saját* jóságuk és erejük boldog mámore. Ők magukat saját szuverén jóságú Istenné fűjják fel, akinek nincs szüksége maga felett Istenre és Megváltóra. Azért is jönnek zavarba, ha faggatjuk: *mit* szeretnek az emberekben? Mert voltaképp csak *magukat* szeretik és nem azokat, akikkel jót tesznek. Az emberiség, amely, *egyének* szerint nem is érdekli őket, csak az ő dicsőségük tükre s emberszeretetük visszaverődött önimádat. Nem fognak bemenni az Isten országába, mert csak tetteiket adták, de *önmagukat nem adták oda* Krisztusnak. Ezért nem ismerte őket soha és elveti, az Úr „ama napon.” Az ilyen élet büntetése a személyiség megsemmisülése és a szív kihalása az alkotások lelketlen sulya alatt. Odaadni magunkat és engedelmesen hagyni, hogy Krisztus, az Úr cselekedjék bennünk, velünk és általunk: ez a titka a nagy, győzedelmes életnek, amely a legsűrűbb mindennapiságot is a szeretet halhatatlan tetteinek alkalmává és erejévé formálja át.

Csendes élet

I. Thess. 4. 11.

A magyar ember egyik legszebb jellemvonása, hogy nagyon sokat ad a *becsületére*. A becsület azt jelenti, hogy személyiségünk az emberek előtt hiteles biztosíték arra, hogy az az ügy, az a munka, amelyért élünk, értékes, jó és mindenki által nyugodt lélekkel támogatható. Csak az az ügy talál hitelre az emberek előtt, amelynek képviselői életükkel, bizonyítják annak értékét. S lehet, hogy egy ügy nagy és komoly, de mégsem tud a világban hódítani, mert képviselőinek élete ellenkezőt mutat. Az ilyen ügynek nincs *becsülete*, mert emberei nem élveznek becsülést az emberek részéről. A magyar embernek őseitől öröklött természete az, hogy, amit egyszer komolyan vesz, azt *becsületbeli ügyévé teszi*, amelyért egész életét állítja oda bizonyítékul és kész az életét is áldozni érte. Sajnos, ennek a magábanvéve szép tulajdonságnak éppen a mi nemzetünk körében találkozunk szomorú elfajzásaival, mikor valaki becsületüggé tesz értéktelen ügyeket s könnyelműen veti kockára életét haszontalan, hamis értékekért. Másfelől nagyon szomorú az, hogy a legnagyobb és legértékesebb ügyért, a Krisztus ügyéért olyan kevés magyar ember hajlandó az életét odaállítani hiteles biztosítékul, olyan kevés akad köztünk, *aki a keresztyénségből* csinálna *becsületügyet* s az Isten ellenségeinek gunyolódásával és rágalmaival szemben életével bizonyítaná meg a krisztusi élet hatalmát és igazságát. Nem csodálhatjuk, hogy emiatt a Krisztus ügyének nincs elég *becsülete* a világban. Csakhogy ez egyáltalában nem a keresztyénség értéktelenségét bizonyítja, hanem csupán a keresztyének méltatlanságát és gyávaságát.

Ha a keresztyének *élete* nem igazolja ügyük értékét, akkor a Jézus Krisztusnak, az evangéliumnak, az Isten ügyének nincs becsülete a világban s nem tudja a lelkeket meghódítani. Pedig a keresztyénség, bár nem a világból, de a világ számára való; célja a világ meghódítása Isten céljai számára. Kell tehát, hogy legyen becsülete az emberek előtt, ennek pedig egyetlen módja az, ha a keresztyének becsületbeli dologgá teszik magukra nézve a Krisztusról való bizonyosságtételt.

Nagyon jellemző, hogy alapigénk *min* látja megfordulni a Jézus ügyének becsületét. Nem valami világrendítő dolgon, hanem a csendes élet folytatásán. Ha Krisztus ügyét becsületbeli dolognak akarod tartani, akkor mindenekelőtt a csendes életet tartsd annak magadra nézve. A Jézus igaza mellett ebben a világban egy megdönthetetlen bizonyíték van: a csendes, munkás élet.

A nem csendes és nem munkás élet hazugsággá teszi a Krisztust; a csendes és munkás élet pedig magának Krisztusnak diadalmas élete e világban.

A mi izgatott, lármás, felületes, türelmetlen, felfuvalkodott és tisztátalan világunkban nagyon fontos kérdés ez: milyen életet élnek a keresztyének és milyent kellene élniök?

I. A keresztyénség életének becsületét aláássa az, hogy a keresztyének szenvedélyek uralma alatt élnek. Korunkat a nyughatatlan szenvedélyesség jellemzi, amelyet a háboru okozta általános érzékenység, ingerlékenység, indulatosság következményének tartunk s ezzel mentegünk. Pedig az igazság fordítva áll: nem a háboru okozta a szenvedélyességet, hanem a szenvedély és nyughatatlanság a háborut. Ha a csendes élet becsületügy lett volna a világ keresztyén népeinek s az lenne nekünk: nem szabadna háboruknak lenniök.

Aki lelkében bosszút hizlal s növeli a világ lármáját, ahelyett, hogy szelidséggel csitítaná azt, az a Krisztus ügyének becsületét pusztítja. A Jézus lelke, élete csendes élet volt, olyan, mint egy tiszta tótükr, amely zavartalanul sugározza vissza a napot. Ettől a csendes, tiszta élettől függ a világ jövőjének békéje. A hit köszikláján álló ember soha se lehet nyugtalan s a szenvedélyek szélvészerei nem taszithatják le onnan a tisztátalan, önző és kegyetlen állításág

tajtékzó örvényébe. A csendes élet a mi becsületünk, létjogunk, feladatunk a világban és diadalunk kulcsa a világ fölött.

Talán még nagyobb baj, hogy a *keresztyénség üres lármává lett*.

Világszerte halljuk mostanában, hogy a keresztyének mindenütt konferenciákat tartanak a világbéke érdekében s a keresztyének egyházainak baráti egységbe hozatala végett. Mindenütt hirdetik, mutogatják, fitogtatják a békét és szeretetet, de ugyan nincsen békesség sehol és ugyan nem élük a szeretetet.

Ha valami, úgy a képmutatás büne veszejt el igazán a Krisztus ügyének becsületét. Gondoljuk meg ebből kifolyólag, milyen rendkívüli dolog keresztyénnek lenni, ha a békesség és szeretet becsületbeli köteleességek benne. Gondoljuk meg, milyen óriási messzeségben vagyunk attól az egyszerű, csendes életű keresztyén embertől, aki nem alázhatja meg és nem mocskolhatja be magát azzal, hogy verekedik és gyűlöl. Az a baj, hogy a keresztyének között nem ez a kényes szempont uralkodik, mert, ha ez uralkodna, nem lenne kivel veszekedni és gyűlölködni. Már pedig a keresztyénség becsülete ezen a kényes lelkiismereten fordul meg s e nélkül a világ soha meg nem nyughatik és ki nem épülhet sebeiből.

Végre a harmadik bajunk a türelmetlenség, amely nem akar és nem bír csendesen munkálkodva, várni. Nincs komoly bűnbánata és győzedelmes reménysége a mai keresztyénségnek. Ha komoly bűnbánata lenne, nem jajgatna türelmetlenül azon, hogy mikor elégteli meg Isten a szenvedéseket, melyek a világra zúdultak, hiszen a csendes élet nyugodt átpillantásában rögtön látnia kellene, hogy a szenvedés távolról sem volt elég arra, hogy magábaszállásra és komoly megtérésre készítse az embereket. S ha győzedelmes reménysége lenne a Krisztus végleges diadaláról, akkor nem tétlen lármával sürgetné a jövőt, hanem csendesen dolgozna érte.

A nyughatatlan, szenvedélyes, lármás, türelmetlen keresztyénség nem keresztyénség és nem szerez becsületet Krisztus ügyének.

II. Ennek az ügynek becsületét megszerezni és a süllyedő világot megtartani csak a *csendes életű keresztyének* munkája képes. Ez a csendesség *nem külső*. Mindaz, ami kívül van és látszik, csak természetes következménye a lelki csendességnek. Ezt a belső csendességet nevezhetjük *tisztaságnak* is. Boldogok a tisztaszívűek, mert ők az Istent meglátják. A tiszta szív csendes szív. Ez a csendesség az olyan lélekben áll be, amelyik állandóan Istenre figyel és őt tükrözi. Amelyik *lebüvölten* az Isten fenségétől, mozdulatlanul állja a világ szeleinek fúvását. Ebből a *büvöletből* fakad a szív csendessége s a munka nyugodt öröme. A keresztyénség becsülete a Krisztusra néző s az ő tekintetéhez büvölt lelkekből árad a világra. Nekünk Krisztusra néző szemek, az ő büvölete alatt csendesen munkáló, mindig ráfigyelő s neki engedelmeskedő lelkek kellene.

A csendes és munkás élet becsületbeli köteleességének a *szerénység* a feltétele és a lelke. Az élet nyughatatlansága, lármája, türelmetlensége addig tart, amíg az ember *önmagáért* izgatódik és remeg. Amíg nagyon fontosnak tartja saját magát. De milyen mély, áhitatos, áldott csend takarja be az életet és a munkát, mihelyt nem fontosabbé, hogy mit mond róla a világ, hogy *neked* mi hasznod lesz belőle. A csendes élet azoknak osztályrésze, akik lemondtak önmagukról, hogy Istennek éljenek és őt szolgálják.

A szerénység lelki csendessége *türelemben* nyilvánul. Hatalmas, szép, csendes folyam a hívő ember gazdag, örökkévalóságba hömpölygő élete. De *ilyen* élet csak a *türelem* medrében folyhatik. Az igazi türelem forrása az a bizonyosság, hogy *örökké élünk és Istennek dolgozunk*. Aki ilyen *messzire* és ilyen *magasra* néz, az nem lehet türelmetlen. Az csendes, munkás ember, aki alázatosan, a szelidség győzhetetlen mosolyával ajkán, titkon ujjongó szívvel hordozza a Krisztus ügyét és annak becsülete mellett szótalannul is szíveig ható, élő bizonyágtétel a világban.

A szeretet titka

I. Ján. 4. 18.

Ez a textus megmutatja nekünk a hamis és az igazi szeretet mivoltát.

1. A *hamis szeretet*. 1. Vannak olyan jelenségek, amelyek a mindennapi életben a szeretet nevét bitorolják, ilyenek: a *szimpathia*, amely fiziológiai egyéniségünk önkénytelen vonzódása a rokonszerkezetű egyén felé. Indokolatlan, öntudatos ok nélküli és céltalan. Az *érzéki fellángolás* más nemű egyéniség iránt; a *szeszélyes szeretet*; az *önző álszeretet*.

2. Az u. n. „*általános emberszeretet*”, amelynek lényege valami határozatlan szentimentalizmus, ha nem fikció. Lehetetlen, mert „általános” nincs; aki így szeret, az senkit sem szeret, az emberiségért való rajongásban nem ér rá szeretni az embereket. - Mindezek az *álszeretetek* a formái, bennük éppen a szeretet lényege hiányzik; a teljes, önzetlen önatadás.

II. Az *igazi szeretet*. 1. Ennek egyetlen útja a megismerés lehet. A szeretet megismerése, abban áll, hogy mi belemerülünk a más lelkébe, leküzdvé és elvetve minden hamis szeretetet, vagy gyűlöletet, tisztán az odaadó, engedelmes, elfogulatlan lélek őszinte jóakarásával. Mi áttörünk a test burkán, a látszatok ködén, a külsőségek akadályain és keressük azt, ami mások lelkében igazán méltó a szeretetre.

2. Ha ezt megtesszük, rájövünk, hogy a szeretet akadályai a megismeréstől való *félelem*. - Naponként látjuk, hogy a világban az emberek szembe vannak egymással állítva. Ellenségei egymásnak. Még a tudomány is, mely a látszaton épül fel, azt tanítja, hogy „homo homini lupus”. És keserves tapasztalások adnak neki igazat. Faj, nyelv, vallás, politika, egyéni, családi, gazdasági érdekek állítják szembe az embereket egymással. De mégsem *ezek* a szeretet akadályai. Az ellenségeskedésben az a jellemző, hogy benne eltűnik a lélek: két test kerül egymással szembe. A testi erőszak iszonyatosága taszítja el őket egymástól. Valami szörnyű dolog látni az izzadó, lihegő, durva állati testet, amint rátapos a másikra, bántja, tiporja, öldökl. Az eredmény az, hogy a gyöngé megutálja az embert s elveszti minden reményét és eszményét az emberrel szemben, akiben csak vadállatot lát; - az ellenségeskedés az erősből fenevadat, a gyöngéből szepegő birkát csinál: ime az ember! - Mi ennek az oka? Csakis az, hogy a lélek fél a megismeréstől, mert félt tőle valamit, amihez ragaszkodik. De mondjuk ki bátran, hogy amit félt, az mind sátáni hazugsággal beleszugerált látszat. Az emberek azt hiszik, hogy faji, nemzeti, gazdasági, egyéni, családi érdekeiket csak úgy őrizhetik meg, ha eltiporják, összetörik, tönkreteszik egy másik embercsoport hasonló érdekeit. Ezt a szerencsétlen hitüket szentséggé teszik és képesek érte vért ontani, rabolni, gyűlölni, kivetközni minden emberiségből, állattá lenni. Mi van mindennek az alján? Lényünk nyomorult, önző testi felének, állati részének vad és gonosz félelme attól, hogy feláldozza magát és önös érdekeit valami másért, ami nagyobb, mint ő. A vak, süket, megrontott emberi természet félelme ez, amelyet a sátán odajuttatott, hogy ne ismerje fel a maga igazi, isteni érdekét, sőt azt egyenesen rossznak lássa és küzdjön ellene. A legszomorúbb átkunk ez a gyávaság, amely nem akarja, nem tudja széttépni ezt a látszatot s fél attól, ami pedig üdvét jelentené: fél szeretni, fél megbocsátani, fél kibékülni, fél keztenni és összesimulni: fél, mert félti ettől azokat a bálványokat, amelyeket az ördög állított eléje a saját testében, érzékeiben, szenvedélyeiben. Hogyan tudna szeretni másokat az, aki fél megismerni mások igazát, lelkét, szívét? Hogyan ismerne *önmagára* másokban az, aki ellenséget lát bennük? A szeretet akadályai a félelem.

3. „A szeretet nem ismeri a félelmet.” „A szeretetben nincsen félelem,” „kiűzi a félelmet,” Régi dolog, hogy a keresztyénség, az evangélium „bolondság és botránkozás” a világ előtt.

Lássuk csak ezt a megbotránkoztató bolondságot. Az evangélium a látszattal, az ellenségeskedéssel szemben azt tanítja, hogy az embereket szétválasztó hatalmak, bármik is legyenek, relativok, ideigvalók és hamisak, mik a testiségből fakadnak: a lélek ezeken túl, belül és felül van és akiben megvan a szeretet elszánt bátorsága arra, hogy áttörjön ezen az ellenséges burkolaton, az az egész mindenségben örök békében és szeretetben összeölelkezve találja a lelkeket: *Istenben*. Egyénileg lehet valaki barát, vagy ellenség, valójában mind Isten gyermeke, testvér. Szeressétek ellenségeiteket! A keresztyénség alapmeggyőződése az, hogy igazi lényében minden ember, kivétel nélkül: szeretetre, szájalomra, támogatásra méltó.

Hogy ezt valaki igazán megtapasztalja, ahhoz csak egy kell: *bátorság*, elszántság arra, hogy teljes jóakarattal, minden félelem nélkül, igaz szeretettel bele merüljön ellensége lelkébe, hogy legyen bátorsága, hite, bizalma a megismeréshez. Azt mindenki tudja, hogy oknélküli szimpáthiák és antipáthiák a megismerésben megváltoznak; néha a szimpáthiából gyűlölet lesz ezáltal, de a teljes megismerésből mindenképpen szeretet lesz. Az igazi megismerés megmutatja, hogy az ellenség a felszín alatt: apa, testvér, fiú, a szeretetre képes és kész lélek. Van egy hajlék, vannak arcok, amelyekre epedve gondol; - szíve mélyén a béke és szeretet rajongója, mint te. Az igazi megismerés mutatja, hogy minden ember, az egymást marcangoló, gyűlölő, boldogtalan állati külső alatt: szájalomraméltó áldozata a sátánnak, pedig szíve szerint istenfia, testvér. A szeretet e megismerése kiűzi a félelmet.

4. Ha ez a megismerés teljes lesz: a szeretet lesz teljes az emberek között. De mi lesz a szeretet tárgya? Nem a szép arc, nem a test, nem a külső; de nem is az, ami rossz, szennyes az emberen. Ezek eltűnnek, megsemmisülnek a szeretetben. „Elfedezi őket.” A szeretet tárgya valami olyan lesz, ami közös mindenkiben és mégis nagyobb mindenkinél. Az *isteni* az emberben. A lélek mélyéről, a salak, szenny, tévedés, bűn alól kiragygó s a szeretet tüzeiben kiábrázolódó *istenarc*: Jézus Krisztus, képe a láthatatlan Istennek.

Az igaz szeretet mindenkiben Istent ismeri meg és karolja át; az igazi emberszeretet *Istenszeretet*. És ez az egyetlen titka minden jövődön. Ez a szeretet valósítja meg Isten országát a földön.

A Krisztus szeretetében élő lélek kegyelmi ajándéka ez: szenved és szeret, bűnhődik és megbocsát, tiportatik és átölel és ez az, ami meggyőzi a világot. Mert ez győzte le a világot a *kereszten*.

A hit három válasza

Dán. 3. 14-18.

Nabukodonozor arany állószobra a világi hatalom képe s egyúttal minden időkre jelképezi a mindenkori világi hatalomnak Istenellenes szellemét.

A világnak az a szelleme, melyet János apostol olyan mélységes intuícióval nevezett „az élet kérdésének”, minden időben azt kívánta, hogy az emberek egyedüli Ura legyen, hogy mindenki őt imádjá. A világnak ez a szelleme azonban azt foglalja magában, hogy az ember a külsőt, az érzéket, a mulandót szeresse és imádjá. Így kerül örök ellentétbe a hívó lélek a világ szellemével, amely őt anyag, vagy emberimádásra akarja kényszeríteni. Ez az ellentét a világ előtt érthetetlen. Az érzékiség, a földi hatalom és dicsőség szelleme annyira el van telve önmagával, hogy nem is tudja elképzelni, hogy valaki *szántsándékkal* ellene szegülhetne. Azt hiszi, hogy a vele ellentétes lelkület csak tévedés, vagy tudatlanság áldozata lehet. Mivel előtte csak a test és a föld javai becsesek, azt hiszi, hogy minden ember csak azokat becsüli és olyan nagyra becsüli, hogy azoknak megtartásáért minden szolgálatra, megalázkodásra, hódolatra kész. És azt hiszi, hogy a test gyötrelmei minden ember előtt annyira félelmesek és a halál olyan borzalmas, hogy az ezekkel való fenyegetésre mindenki esze nélkül vágódik arcra az ő hatalmának trónja előtt. Mindig ilyen volt a Világ, akárki képviselte is hatalmát, mert a benne lakó Sátán lelke mindig azonos. A világ szellemének arra a kívánságára, hogy mindenki őt imádjá és feltétlenül hozzá alkalmazkodják, az emberek mindenkori *többsége* habozás nélkül, azonnal engedelmeskedik. Ezeknek az alkalmazkodás a jelszavuk, mivel előttük csak a test örömeinek és hasznának van értéke, ez pedig a világ kegyétől függ.

Engedelmesen alkalmazkodnak tehát a kor jelszavaihoz, divatjához, a pénz és a hatalom parancsaihoz, hogy a világ el ne zúzza őket és boldoguljanak. De ezzel a kétségtelen többséggel szemben mindig akadtak olyan bolond és értelmetlen lelkek, akik nemcsak hogy nem siettek alkalmazkodni a világhoz, hanem szembeállottak vele és megtagadták az engedelmességet. Ezek azok, akik előtt a lélek több, mint a test; az igazság, tisztaság, szentség drágábbak a pénznél, hatalomnál és Isten drágább az életüknél.

A világ nem akar hinni a szemeinek, amikor ilyen csodabogarakat lát.

Szántsándékkal nem tisztelitek és nem imádjátok az arany állóképet, amelyet felállítottam? És csodálkozása éktelen dühre változik s tüzes kemencéért ordít, mikor megtudja, hogy az Isten gyermekei igenis, szántsándékkal nem tisztelik, nem imádják őt és nem félnek tőle. Figyeljük meg a *hitnek* azt a három jellegzetes válaszát, melyet a világ kérdésére ad, s mert amilyen jellegzetes a világ kérdése a világ lelkére nézve, éppannyira jellemző a hit válasza a hívó ember szellemére.

„*Nem szükség erre felelnünk néked!*” Ez a hit válaszának első része, a világ szellemével szemben *általában*. Isten gyermekei előtt annyira természetes és nyilvánvaló, hogy a világ szelleme rossz és alacsony, hogy a kérdést nevetséges is feltenni s ha a világ mégis kérdez, teljesen szükségtelen felelni. Mikor a martiroknak a római bíró meggondolási időt akart adni a császár szobra előtti áldozás teljesítése, vagy megtagadása tárgyában, a keresztyének vezetője azt felelte neki, hogy ilyen *nyilvánvaló* dolgokban nincs helye a meggondolásnak. A mai keresztyénséget épen az a vád érheti, hogy a világ szellemének ezt a nyilvánvaló rosszását nem érzi át és ennél fogva nem is taszítja el magától ezzel a határozottsággal. A keresztyéneknek olyanoknak kellene lenniök, hogy a világ szellemének soha ne is juthasson eszébe kérdést intézni hozzájuk arranézve, vajon szántsándékkal nem imádják-e őt?

Az a tény, hogy a keresztyén kultura kétezeresztendő élete után is fel meri vetni a világ ezt a kérdést, azt mutatja, hogy a keresztyének nem tartották szükségtelennek a válaszolást és hogy *alkudozni kezdettek* a világ szellemével. A világgal megalkuvó keresztyén azonban sokkal rosszabb a világ fiainál, mert azok legalább a *teljes* szívöket adják a világnak és tényleg meg vannak győződve arról, hogy ez a világ minden, de a megalkuvó keresztyén *nincs meggyőződve arról, hogy Krisztus az egyedüli érték* s ezért csak szívének és életének *egy részét* hajlandó neki adni, a másik és lehetőleg a nagyobb részét a világ szolgálatára adná, hogy a világ bért fizessen neki érte. Az ilyen keresztyének Krisztusnak nem kellenek, de a világ is hamar ki dobja őket, mert Krisztus is, a Világ is *teljes* szívet követelnek szolgálaitól. Igazi keresztyéneknek a világról, a testről, a világi hatalomról csak egy kizárólagos véleményük és álláspontjuk lehet: mindezeknek az Uristen aláztos szolgálainak kell lenniök s akkor áldottak és szentek. De ha szolgálak és eszközök helyett az élet urai és zsarnokai akarnak lenni és az Isten gyermekeit arra akarják kényszeríteni, hogy magukat szolgálivá alázzák a föld és test bálványának s lázadókká legyenek Urukkal, az Istennel szemben, akkor a keresztyének egyetlen egy felelete lehet a világ számára: Felelni se tartom szükségesnek erre az aljas, hitvány kérdésedre! Ez az *egész* szívét Krisztusnak adó, hívő lélek álláspontja a világ szellemével szemben *általában*.

Persze, mint egykor és mint mindig, nagyon valószínű, hogy a világ erre a feleletre *fenyegetőzni* fog. De Isten gyermekei százszor inkább vállalják a tüzes kemencét, mint a világ előtt való meghódolást. „*A mi Istenünk ki tud minket szabadítani*”, ez a hit feleletének második része, melyben benne van a hit álláspontja a világ gyötréseivel, a *szenvedésekkel szemben*. A szenvedés, amellyel a világ a hívőket gyötri, soha az igazi hívőket megrendíteni, vagy megtörni nem tudta, sőt meghajlás helyett szent dacot és erős bizodalmat fakasztott szívökben az Isten szabadító kegyelmének bizonyosságában. A világ a maga fenyegetéseivel és gyötréseivel csak kiváltja a hívő lélekből a szenvedés isteni leckéjének megértését, hogy Isten „*azt bünteti, kit szeret*.” Ha Isten minket boldog állatokká akart volna teremteni, úgy a szenvedéseknek nem volna értelme, de ő lelki, erkölcsi értelemben Istenfiakká teremtett és nevel minket s ebben a fenséges pedagógiában a világ gyötrései *azok a kalapácsok*, amelyekkel az isteni szikrák pattannak ki és tűzben, próbáltatott, örökértékű arannyá s acéllá kovácsoltatik a jellemünk.

És Isten *ki tud* és *ki fog* szabadítani minket a szenvedések tüzes kemencéjéből, mert célja nem az, hogy elvesszünk, hanem, hogy megszentelődve éljünk, az ő dicsőségére. Csak gyáva, állati lelkek vesztek el bizalmukat és reménységüket a próbák alatt, a hívő rendületlenül felel: *A mi Istenünk ki tud szabadítani!*

Nem kétséges egyetlen hívő előtt sem, hogy ezt Isten meg tudja tenni, ha akarja. *De lehet, hogy nem teszi még, mert nem akarja*. Lehet, hogy reménységünk ebben nem teljeseedik, hogy a keresztnem fog levétni rólunk, hogy meg kell halnunk a világ gyötrő tüzes kemencéjében. *Lehet*. És mit mond erre a hit? „De ha nem tenné is, légyen tudtadra, hogy mi a te Isteneidnek nem szolgálunk és az arany állóképet, amelyet felállítottál, nem imádjuk.”

De ha nem tenné is! *Ez a hit álláspontja önmagában*.

Mi *akkor is Isten mellett maradunk!* Ez az igazi hit szava. Mert az igazi hit Istent *önmagáért* szereti. Ha igazán keresztyének vagyunk, akkor nem *javunkra* hiszünk, nem félelemből, nem jutalomért, hanem magáért Krisztusért, aki tekintet nélkül reánk és a mi sorsunkra, az egyetlen érték, az egyetlen gyönyörűség. Lelkünk a Krisztusé s mi, ha elveszünk is, akkor sem cserélhetjük fel Krisztust a világgal. Istennek a Krisztusban önmagáért való szeretete az, amiből a hit hősiessége fakad. *Ha őt látom, magamat elfelejtem*.

Ha őt szeretem, semmit se várok a magam számára, csak boldogan felolvadok az ő szeretetében, mert *nem tehetek másképen*. Ő így szerette Istent s én az ő tanítványa vagyok. Az ő

imája, mellyel a haláltól való megszabadulást kérte, szintén *nem hallgattatott* meg abban a tekintetben, hogy mégis a kereszten kellett meghalnia. De Krisztus azért mégis Isten mellett maradt s az ő atyai kezébe ajánlotta lelkét.

És én, akiért ezt el kellett szenvednie, ne szeressem őt jobban a magam nyomorult jólléténél és életénél? Bizonyára szeretem őt és ha őt birhatom, nem kérdezősködöm többé az ég és föld után.

És noha az igazi hit nem törődik semmivel, ami a világ részéről érheti őt, mégis ajtója lesz a *szabadító Kegyelemnek*.

Minden javukra van azoknak, akik az Istent önmagáért szeretik. Mert azoknak hitén át maga Isten fordítja meg a világ kerekét s győzi le a világ szellemét. Ők a diadalmas nemzetség, akiket egyedül az Isten Lelke vezérel, Isten fiai, akiket a teremtet világ maga is sóvárogva vár.

IV. FELTÁMADUNK

Égő áldozat

- Csíki István marosvécsi lelkipásztor koporsója felett, 1925. január 16-án -

János ev. 13. r. 32-35. v.

„*Fiaim, egy kevés ideig még veletek vagyok,*” - az Üdvözítő e kijelentése az ő hűséges tanítványának, Istenben boldogult Csíki István marosvécsi lelkipásztor, drága testvérünknek talán soha ki nem mondott, mégis egész egyéniségét és munkáját jellemző életigéje volt. Fiatal homloka felett a dérezüst hajkorona: milyen beszédés jelképe volt a lelkének! Sietett, égett, lángolt, mert érezte, hogy még csak egy kevés ideig van velünk. S úgy lobogott el hirtelen, mint egy szép futócsillag az Isten felséges egén.

Még egy kevés ideig veletek vagyok, fiaim! ez volt egész életének, áldott tevékenykedésének titkos szivverése abban a családban, amelyet olyan forrón szeretett. Fiaim, fiaim, úgy hallgassatok az intéseimet, a tanácsaimat, a becézgetéseimet, a gondolataimat, az imádságaimat, mint a végrendeletet! Fiaim, csak egy kevés idő még... hallgassatok reám, higgyetek nekem, fogadjátok meg apai szivem igaz beszédeit! Még egy kevés ideig!... sugta a szive annak a hitvesnek, akivel olyan elmúlhatatlan, örök szeretetben forrt össze a szive. Mintha szeretetének minden kicsi tényével azt a forró óhaját fejezte volna ki: siess, hű társam, siess Krisztusnak adni a szivedet s reá támaszkodni hiteddel, mert én csak kevés ideig lehetek támaszod, de Ő örökké. Még egy kevés ideig!... ezzel a sejtelemmel lépett gyülekezete elé, a szószékre, a házakba, a bölcső, vagy a koporsó mellé. Milyen lázas, siető, magát emésztő szeretettel imádkozott, tusakodott, tépelődött, dolgozott éretted, marosvécsi gyülekezet! Te talán nem is vettéd észre, hogy a szive vére ömlik el a seben át, amit közönyöd, vagy ellenállásod ütött s hogy az alkonyat édes fénye ragyog a homlokán, valahányszor engedté, szót fogadtál és növekedté az Úrban. Ó, ez a fény!... hányszor láttam fellobbanni a szemében, mikor drága vasárnapi iskolás gyermekeiről beszélt, akiket külön harangszó hívott Jézushoz s akiknek körpadja itt áll a templom lábánál. Még egy kevés idő!... ezzel az érzéssel tekintett a hegyre, ahol az ősi vár uralkodik a Maros gyönyörű völgye felett. Boldog örömmel látta a vár nemes Urának és asszonyának áldott lelkében növekedni az Isten gondolatait, nőni bennük az Anyaszentegyház védő és támogató oszlopaikat s örvendezett, hogy sietve, égve érettük is imádkozhatott, nekik is hirdethette az Úr akaratát. Még egy kevés ideig!... Most látom, hogy ezt verte a szive, amikor közöttünk, barátai között járt. Hogy sietett, hogy égett, hogy tépte és tékozolta magát érettünk... elevenen áldozatul, csak hogy a lelkipásztorok szent barátságát szive vérével összeforrassza, hogy a szeretet téphetetlen kötele gyanánt önmagát kösse sziveinkre s hogy minden széthúzásra ez az eleven kötél feszüljön meg a fájdalom zengő, tiltó, sikoltó húrjává s engedjen a pihenés boldog sóhajába, amikor a szivek összesimulnak. Még egy kevés idő!... Hogy sietett kedves diákleányai közé, hogy szerette, nevelte, édesgette őket Krisztushoz. Halála előtt néhány héttel úgy énekelt és imádkozott velük Kolozsvárt, hogy a szomszéd szobában megfájdult a szivem egy sejtelemről, ami, ime, így korán - nem sejtelem többé! Fiaim, egy kevés ideig még veletek vagyok!... s tollat ragadott és lángolva írta „Örhelyi” ékes, szivből kiáltó cikkeit az Anyaszentegyház megtisztításáért, nem alkudva, nem leplezve, nem hazudva, hanem a nagyon siető ember gyors, bátor, kemény, áldott igazmondásával. S majd megenyhült kézzel a gyermekek lelkéhez hajolva írta Krisztust költői fénnel övező, kis szindarabjait s az ifjaknak a János evangéliumának magyarázatát. Ó, még mennyi terve volt! - De sietve alkonyodott... Már nem látta többé a betűket - s a tolla hirtelen, siró pattanással kettétörött... Kevés ideje volt, azért sietett, azért lobogott el olyan hirtelen.

De testvéreim, nem az a fontos mégsem, hogy sok, vagy kevés ideig munkálkodott. Sokkal fontosabb, hogy mit hagyott maga után? Csíki István örökségét akarom kiosztani nektek, testvéreim. Mi ez az örökség? Milyen csodálatos, hogy a legnagyobb kincs elfér a legegyszerűbb szavakban, az Üdvözítő végrendelkező igéjében: *„Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek, amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást; erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.”* Csíki István öröksége egyszerűen: szeretet. De az a szeretet, amely nem volt pusztán szó és másoknak adott üres tanács, hanem egy hűséges, ó, csodálatosan önzetlen, teljesen önfeláldozó élet áldott, életadó valósága. Testvéreim, a Krisztus Anyaszentegyházának lehettek s lehetnek önáló nagyobb tudósai, szónokai, kormányzói, de a szeretet tiszta önzetlenségében és a csupa szív-ember teljes odaadásában soha nem kívánok mindennél jobban szeretett Anyaszentegyházamnak jobb fiakat Csíki Istvánnál. Ahogy ő tudott szeretni, nemcsak nem törődve egészségével, életével, javaival, hírnevével, de mindezeket bátran odavető szívvel, még a maga becsületes és jogos érdekei ellen is: családot, gyülekezetet, egyházat: az a szeretet drága öröksége és elpusztíthatatlan kincse marad az árva magyar Sionnak. Miért? Mert ő egyedül Krisztust szerette. Ez a szeretet vetett forró sugarat mindenki másra s csak ezek a sugarak ragyogtak vissza a szivekből reá. Boldognak magasztalom őt, hogy ezt az örökséget hagyhatta az Isten kegyelméből nekünk. Ime, szóra nyílnak néma ajkai és a koporsón átzeng az áldott üzenet, a Krisztus szava a hű tanítvány kihűlt szívéből: Ahogy én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást!

És most... *„kerestek majd engem, de, ahová én megyek, ti nem jöhettek.”* A drága örökség itt maradt, de a kedves örökhagyó eltávozott. S mi, nézve az üres helyre, keresve nézünk utána. Már most is, de még ezután, ezután fog tátongani az a sötét űr, ami utána maradt. Sokkal sötétebb, sokkal hidegebb lett a világ, hogy ő már nincs közöttünk. Kerestek majd engem! Hányszor, hányszor fogja keresni őt a tartó oszlopát elvesztett család, a pásztornélküli nyáj, az oldott kéveként széthullástól féltő baráti kör, a gyermekek, a diákok, a magyar Sion... óh még az utódját is sokáig, sokáig fogjuk keresni hiába. Csíki István eltávozott s mi még nem mehetünk oda, ahová ő ment.

De testvéreim, szent leckénk csodálatos vigasztalással szól hozzánk: *„Ha megdicsőítették őbenne az Isten, az Isten is megdicsőíti őt ömagában; és ezennel megdicsőíti őt.”* Ime az örök, az áldott igazság: Csíki István nem önmagáért, nem is érettünk élt, szeretett, sietett, lángolt, égett el, ő nem, - mindez azért volt, hogy megdicsőíttessék őbenne az Isten. Ő maga is így nézte az életét és épen ebben volt a legáldottabb az élete. Ez a derült, meleg, gyermeki szív súlyos próbákon ment át, nehéz keresztek hordozott el, égő fájdalmakat viselt el, sokat szenvedett. S halljátok, haldoklásában is azt izente barátainak: tudom, hogy ez a betegségem is az Isten dicsőségére való!... Mi is ez az élet? Isten csodálatos műhelyében folyó isteni munka, amelyben nem mi, hanem az isteni Mester maga alakít minket, sokszor zúzó pörölyvel, sokszor simogató kézzel, hogy alkalmas hangszer legyünk az ő gondolatai számára, fénylő tükör az ő arculatának sugároztatására, fegyver és szerszám az ő hatalmának, kegyelmének, dicsőségének kiragyogtatására. Ő, ő akar élni, győzni általunk s nekünk elég az ő kegyelme. Sőt: mikor mi romlunk és veszünk, az ő dicsősége akkor ragyog bennünk, rajtunk, általunk az égis!

Csíki István, a kálvinista lelkipásztor tudta, boldogan vallotta ezt s szent örömmel dobta égő szívét az áldozati oltárra, hogy általa is gyarapodjék e világban az Isten dicsősége. S ime, az ő életére tekintve, többé nem őreá gondolunk, hanem boldog remegéssel szólunk: valóban él a Krisztus, valóban érdemes, valóban mindennél szentebb és dicsőbb dolog keresztyénnek, Isten dicsősége sáfárának lenni. Így dicsőített meg őbenne az Isten.

És így... ő is megdicsőített Istenben. Az örökké hűséges Megváltó nem hagyta el, eljött hozzá, megjelent neki haldoklása óráiban. Testvérünk az áldott Orvos érdemének fénypalástjába takarózva suttogta: Uram, Uram, úgy szeretnék neked egy rózsát adni! S az Úr a földi rózsák áldottkezű kertészhöz hajolva, elfogadta tőle a mennyi rózsát: Csíki István meleg, hűséges, gyermekszívét. „*És ezennel megdicsőítette Őt.*”

Testvéreim! Áldott élet volt, boldog halál volt, boldog feltámadás a koronája! Mi még nem mehetünk oda, ahová ő ment, de a Szentlélek által vigasztalódva, vágyakozó szívvel nézünk utána és suttogjuk kedves énekének szavait:

Isten velünk! Viszontlátásra!
Hogyha itt már nem is,
Majd az égi honba' fent,
Jézusunk kebelén!
Isten velünk! Viszontlátásra!

Igy szólt a pásztor

- Özv. Schäfer Andrásné Kerekes Teréz koporsójánál -

Ján. 10. 27. Az én juhaim hallják az én szómat és én ismerem őket és követnek engem.

Egész küzdelmes életén át egy égi hangra figyelt. Hallotta a Pásztor szavát és követte azt, aki ismerte őt. Olyan életet, amelyet a mi Istenben boldogult testvérünk élt, higgyétek el, nem is lehet másképpen végigélni, csak ha a lélek a mennyei Pásztor szavára figyel és utána megy. Ha önmagára hallgatott volna: hányszor maradt volna tanácstalanul és hogy roskadt volna le végre is kétségbeesve a terhek alatt! S ha másokra hallgatott volna: sohase vívta volna meg családjáért, gyermekeiért azt a fájdalmas, diadalmas harcot.

De „az én juhaim hallják az én szómat”... Ez a szó parancsolt a gyöngye asszonynak: mentsd meg, tartsd meg a családot! S a gyöngéd asszonyi lélek acéllá keményedett: csupa energia, kitartás, munka lett s mint száz meg száz kis diák gondos, hűséges táplálója, csodálatos eréllyel és szeretettel vezette az Alma Mater rábizott, a lelkiek mellett gondban egyenlő, fáradságban nem kisebb dolgait. S ha talán kifáradott, vagy csüggedezett, hallotta a Pásztor Szavát: „én ismerlek!” Gondom van reád, nem hagylak el... Ne hagyd el a tiedet te sem! S a száz és száz gyermek gondjaival terhelt lélek új erőre gyúlt s bölcs, szeretetteljes, erős és önfeláldozó nevelőjévé lett a saját gyermekeinek is. Példát adott a nevelésre, mert szeretete igaz s igazsága csupa szeretet volt.

És Istennek örök igaz törvénye szerint engedelmissége, mellyel Pásztorát követte, nem maradt jutalom nélkül. Családját megmentette, gyermekeit felnevelte s a nekik adott lelki örökséget gazdag gyümölcsözésben szemlélhette, mikor a gyermekek méltó hálájukat gyermekeik, vagy a rájuk bízott nép igaz szeretettel való nevelésében sugározták vissza reá. Utolsó napjait is az Amerikában élő fia levele és hálája aranyozta be. S mikor az anya hősies munkáját elvégezte, jöttek az Isten szeretetének még nagyobb bizonyosságai, a még nagyobb terhek és fájdalmak. Temetni kezdett. Előbb a férjet, aztán a fiút, akit bizonyára szívesen váltott volna meg saját életével; de neki maradnia kellett, míg amaz távozott. Majd egy másik, szívének oly kedves lélek tragikus vége szakadt lelkére... Ó, ha magára, vagy másra hallgatott volna, vajon mi vigasztalta volna meg?... De ő a Pásztor szavát hallgatta... Mindez nem elválás, nem vég, nem végzet... Csak előtted jönnek ők hozzám, csak az utat mutatják neked... Utánuk jövet engem követsz. Csoda-e, ha élete végén a halottak szinte előbbek voltak neki, mint az élők? Ha lelke kereste, tapogatta és átkarolta őket a homályos ösvényen, amelynek végéről a jó Pásztor hívó szava cseng... Ó, olyan szenvedések árnyékaiban veszett bele tűnő alakja a ködbe, amely mindent elborítani elég, ami földi... S az utolsó szava; „Jézusom!” már onnan hangzott vissza felétek, ahol vége a ködnek és éjszakának, ahol már felragyogott az örök Nap s ölébe vette az, aki mindig hívogatta magához, aki ismerte őt s akit ő követett. S ha ti, testvéreim, szívetek teljes szeretetével hiszitek ezt: nem vagytok többé vigasztalás és remény nélkül. Általa is most már a jó Pásztor hívogat, nektek is szól édes szava: Az én juhaim hallják az én szómat, én ismerem őket és követnek engem... Csak előttünk ment... a viszontlátásig!...

Elrejtett ékesség

- Özv. báró Wesselényi Istvánné, Rhédey Stefánia grófnő koporsója felett -

„...ékessége ...a szívnek elrejtett embere, a szelid és csendes lélek romolhatatlanságával, ami igen becses az Isten előtt.”

I. Pét. 3., 3a.)-4.

Áldott, hosszú élet után tért meg mennyei Atyjához, az igazak hazájába. És ez az élet nem nélkülözte azokat a külső ékességeket sem, amelyeket Isten e világban adhat gyermekeinek. Egy fényes, dicső nemzetség nevének utolsó hordozója volt s egy másik nagy és dicsőséges nemzetség fényébe olvadva, kétszeresen ragyogott, hogy aztán szeretett unokái által egy harmadik nagy történeti névvel is összeforrjon az élete. Egy nemzet múltjának fejedelmi emlékei ragyogtak ékesség gyanánt homloka körül. S a hosszú életnek voltak az Isten kegyelméből fényes, boldog, virágos szakaszai, tele az Isten világának ékességeivel. Akik a külső sorsát látták, e világ szerint kiváltságos, boldog, fényes, ékes életet láthattak, talán irigyelhettek benne.

De Isten előtt igazán a belső ékesség a becses; a szívnek elrejtett embere, a szelid és csendes lélek romolhatatlansága.

Akit szeret az Isten, részelteti e világ javaiban, dicsőségében, ékességében, mint azt a Jóbot, akit a Sátán megirigyelt; akit pedig jobban szeret az Isten, azt részelteti talán nem is látható, titkos, mély szenvedésekben, hogy belül olyan legyen a lelke, mint a sebekkel borított Jób teste volt a próbák alatt. Igen, mert Istennek, az a fontos, hogy a szív elrejtett embere nőjön ki életünk múlandó cserepéből s árassza a romolhatatlan, halhatatlan lélek szelid, csendes, mégis az egeket betöltő isteni illatát. Szenvédek titkos késével tisztogatja a mennyei kertész a lélek rózsfáját, befelé pergő, égő könnyekkel öntözteti fészlő bimbóit s a szeretet édes illata a szíven átcikázó finom a rejtett repedéseken át tölti be a világot, mint a Krisztus lábaira öntött nárdusolaj az eltört alabástrom-szelencéből. Istenben boldogult testvérünk belső ékessége úgy ragyogott át a külső dicsőségen, mint a Nap sugara az aranyfátyolon: nem jutott eszünkbe a holt arany, mert elfakult az élő arany fényében. Nagy ékesség a hatalom, a születés és a kiválasztott helyzet dicsősége; de van ennél egy nagyobb ékesség is: a szív elrejtett emberének, a szelid és csendes léleknek édes bája, kedvessége, gyermeteg tisztasága és ez volt a boldogult Nagyasszony igazi ékessége, amit soha se felejthet el, aki ismerte. És ez az ékesség nem fakul meg az idő múlásával, nem vész el a külső veszteségekkel és nem torzúl el a próbák súlya alatt. Nem, mert ez egyenesen az örökkévaló Isten szívéből sugárzik ki és örökifjú báját a Jézus Krisztus istengyermekei jelleméből kapja visszfény gyanánt. E drága lélek Őreá tekintett, amikor szenvedett - s azért mosolygott, azért volt olyan kedves, üde, lélekben ifjú egyéniség. Minden igaz szeretet, ha nem látják is, szenvedésből fakad. A legáldottabb szívek a maguk rejtett sebeit úgy gyógyítják, hogy szeretnek. Ez az Istenben boldogult áldott lélek a gyermekeinek, az unokáinak nagy szeretetében gyógyult, erősödött, növekedett Isten előtt igen becsessé, emberek előtt tisztelt, szeretett, nemes Nagyasszonnyá.

És az Isten iránti hálás szeretete nemcsak övének közvetlen körében ragyogott, melegített, de mély, igaz vallásosságának és emberszeretetének sugárzásaként az Anyaszentegyház és a társadalmi jótékonyág terén is világolt. Isten kiválasztott szolgájának, az áldott emlékezetű Nagy Péter püspöknek szépséges predikációin boldogan épült a lelke Istenben, a drági kicsiny

templomban épenúgy, mint a Kolozsvárt tartott családi istentiszteleteken. Később itt, ott lehetett őt látni gyakorta a teológia istentiszteletein, az Ige hallgatói és igaz megtartói között. Vallásos tradíciói, lelkének az Anyaszentegyházhoz kapcsolódó szálai épúgy odafűzték a debreceni ősi kollégiumhoz és nagytemplomhoz, mint a kolozsvári Istenházához. S hogy lelkében a vallás valóban a szív elrejtett emberének, a szelid és csendes léleknek volt romolhatatlan léalapja, azt tettekben mutatta meg, amikor a kolozsvári női ipariskolának és egy egész sereg jótekonny intézménynek és egyesületnek életében a szeretet irányító és gyámolító munkájában a vezetős szerepet vitte és teljesítette...

...Aztán látott sötét napokat... A régi világ, a régi emberek, a régi intézmények, a régi haza előbb részenként, izenként, ősi fáról hulló sárga levelekként, aztán egy zúgó viharral hirtelen zuhanással omlottak össze, égtek ki az ő életéből. Kihúnyó szemei előtt határsorompó ereszkedett le az atyai föld, az ősi birtok előtt. Mintha idegenné lett volna a világ, mintha nem lenne többé otthon... S a szárnyát bontó lélek fölsírt: Haza!... Haza!... S fölnyílt a sorompó az atyai föld előtt: a halálsorompó mögött kitérült az igazi atyai otthon édes, végtelen, mennyei kalásztengerben hullámozó égi mezője... Nem pacsirtadaltól, angyali karok énekétől zeng a lég; nem a Nap ragyog már, hanem az Isten arca; nem földi emberek ajkáról hangzik feléje az Isten hozott, hanem a hűséges Megváltó köszönti s veszi karjára megérkező gyermekét. S ide alá, a ti szíveitekre a Szentlélek vigaszának gyöngyharmata hull: boldogok a halottak, akik az Úrban hálnak meg, bizony, azt mondja a Lélek, mert megnyugosznak az ő fáradalmaiktól és cselekedeteik jutalma követi őket. A szív elrejtett embere, a szelid és csendes lélek romolhatatlan ékességben ragyog most már örökké.

Cséplés után

- Balogh Endre író koporsója felett 1925. márc. 11-én -

Ésaiás 28. 23.-29.

Balogh Endre elcsendesedett szive különös szántóföldje és cséplőszérűje volt a Kegyelmes Istennek. Éles ekevas barázdálta, acélfogú borona egyengette el. Bot, pálca és cséplőszánka járt keresztül rajta. Amennyi megpróbáltatást és szenvedést ő maga megirt magáról kislányához szóló szomorú hattyudalában, ő nagyon elég, hogy szívünk mélyéig megrendülve könnyezzünk felette. Hát még azok, amiket nem mondott, nem mondhatott el? Így, kívülről nézve 44 éves rövid életét és csak földi, emberi szemekkel nézve azt, meg kellene rettennünk attól, hogy lehetséges ilyen élet is, amely szinte kezdettől végig nem volt egyéb, mint fájdalom és hiábavaló tusa a halállal. De, kérde alapigénk, mindig szánt-e a szántó, mindig barázdál és boronál? Nem vet és egyenget is? És még egy mélyebb kérdés: Mindent cséplőszánkával csépel-e? nem bottal és pálcával is? És amikor hajtja felette szekere kerekét s lovait, szét is töreti? Kedves testvérünk, Balogh Endre szenvedő élete csodálatos bizonyágtétel arról, hogy a testi-lelki gyötrelmek nem érthetetlen és föllázító végzet, hanem a Seregek Urának csodás tanácsa, nagyságos bölcsesége, mert vetés és cséplés vala ez az örökkévaló Isten boldog és dicsőséges céljai számára. Mi, emberek, sokszor még azt se látjuk, hogy a szenvedések között különbség van; könnyfátyolozta szemünk előtt valamennyi egyformán kegyetlen és céltalan. Isten igéje finom halk figyelmeztetéssel csendül: van előkészítés áldott magvetésre és van áldott betakarításra is. Az Isten munkája bennünk: vetés és cséplés.

Testvéreim, az isteni Gazda különös gonddal, nagy, édes szeretettel nézett erre a drága parcellájára az ő végtelen munkamezejének. Balogh Endre szive jó föld volt, tele titokzatos életerőkkel, Isten szerint való gazdag lehetőségekkel. Nagyon szépet álmodott róla a Gazda, mikor az első tavaszi hajnal pacsirtadalos, áradó fényében megindította rajta az éles, csillogó ekét. Nem is csak egyféle magot akart kapni belőle: az aratás napjára tekintve, szép rendben látta rajta hullámszerűen a fekete kömény, az illatos kömény, a színbuza érett tábláit. Terve szerint járt erős, bölcs keze alatt az eke, itt-ott csak a felszínen hasítva, itt-ott a mélybe vágva s terve szerint morzsolt és egyengetett acélfogaival a borona. Mi minderre csak egy szót tudunk: szenvedés. Ő isteni mosolyával lendítve áldott kezét, atyai szívéből a maga helyére szórta a magot: fekete köményt ide, illatos köményt oda, színbuzát a mélyre... Mert nem örökké szántott és boronált: mikor csend volt, édes intermezzók, boldogan suhanó évek rövidnek tetsző röpte; akkor vetett a Gazda. És a mennyei vetés kikelt, felnőtt, megérett, amint meg vala írva felőle.

Az utolsó 12 esztendőre a mi emberi nyelvünk megint csak ezt mondja: betegség. Pedig ez a mennyei cséplés ideje volt, a Gazda álmának megvalósulása, a termés betakarítása. Bot veri ki a fekete köményt, pálca az illatos köményt, cséplőszánka a színbuzát. De egyikkel se töreti szét az Ur a szívet magát. Nem, hanem megdicsőíti.

Ime, a cséplés is elmúlt. Nagy, áldott, ünnepi csend lebeg a megvert, megtaposott szérű felett. S rajta ki van terítve a termés: Balogh Endre szívének boldog áldozata.

Ott a fekete kömény: az a bus, szívetfacsaró, megrázó világszemlélet, a szenvedő, tragikus emberlelkek mélységes szeretettel való megértése és lelkünkbe markoló ábrázolása, mellyel Balogh Endre azt az isteni szolgálatot végezte, hogy kemény szívünket részvétre, irgalomra, megalázkodó lehajlásra indítsa, amikor hangszerévé lett ebben a világban némán gyötrődő lelkek fekete tragikumának s szív szerint való ügyvédjévé a bűn legázoltjainak. Ez a vád

fekete termése, amelyet élénk tár: lássátok, ezek vagytok ti, ennyi szenvedést okoztok ti, ennyi néma fájdalom vonaglik önző lábatok alatt. Bizony, bottal verte ki Isten a lelkéből ezt a tragikus termést, de a bot mi voltunk, emberek!

És ott az illatos kömény: világlátásának fekete szövetén költészetének édes illata árad át, nagy szeretete, finom, meleg, simogató szelidsége, édes tisztasága, halk reményei, szemérmes hite, - s mily különös! - ott van, oly láthatatlanul, de oly bizonyosan, mint a virágillat, az élet erős, olthatatlan, sovárgó szerelme is. Bizony, ezt is szenvedések verték ki lelkéből, de finomabb szenvedések suhogó pálcái. És ezek a pálcák Isten kezében azok voltak, akiket szeretett, akik szerették. Vannak édes fájdalmak is: a hitves önfeláldozása, a pici leányka ártatlan csacsogása, a rokon és baráti szeretet: megértitek-e, hogy ez is szenvedés lehet annak, aki a halál árnyékában élt? Olvassátok el utolsó irását és megértitek.

Végre ott van a szinbuza is: érett, nemes férfijelleme. Érték az örökkévalóság számára. Az a jellem, amely igaszságból és háládatosságból volt ötvözve, halhatatlan kincs, az Isten remeke. Ezt a szinarany buzát már cséplőszánkával kellett kivennie; a halálos kór szekérének kereke és lovai hajtattak át meg át rajta... és a testnek szét kellett töretnie... De nem törtetett szét a lélek!

Azért ne nézzetek többé a romokra, a letarolt mezőre, a megtiport szérűre, nézzetek a lélekre s áldjátok azt, aki magának elkészítette s mennyei csürébe takarta.

Ti pedig, akiknek szivéről szakadt le s akik elmerültek a gyászban, merüljete mélyebbre a gyász alá, az édes bizonyosságba, hogy ő most már egészen és változhatatlanul a tietek lett s Isten általa készít titeket, boldog találkozásban, örök céljaira.

S te szegény erdélyi magyarság, ki test szerint megint vesztettél egy drága értéket, szivedbe zárva tartsd meg azt, amit lélek szerint kaptál belőle. Olvaszd bele munkádba, szenvedéseidbe, reménységeidbe, hogy megtartó erőddé váljon tragikus utadon, amely, ó mégsem a széttöretésnek, hanem a mennyei cséplésnek fájdalmas, szent útja a Krisztus által.

V.
MŰVÉSZET, IRODALOM

Dóczyné Berde Amál művészete

- Képkiallítását megnyitó beszéd -

Szép rendbe rakva, befejezve, mosolygó nyugalommal tekintenek ránk a falakról Dóczyné Berde Amál képei. Eljöttünk a készre, a művészet terített asztalához. De Ő volt az, a művész, aki égő napban, poros utakon át, sziklák között, nem törődve semmi fáradsággal, megvívta külső és belső küzdelmeit, amelyeknek itt az aratása áll előttünk. Tekintsünk a ragyogó, nyugodt felszín alá, a színes vallomások lelkébe, hogy megértsük a művész elszánt akaratát és odaadó küzdelmét, amelyet a szépség diadaláért folytatott. Dóczyné Berde Amálnak a művészet nem szórakozása, nem mellékfoglalkozása, hanem sorsa, öröklött végzete.

Anyai dédnagybátyjától elkezdve, aki az első kolozsvári szobrász volt, családjában újra és újra feltör a művészlélek lángja, szobrászok, festők, költők szívében. A látók nemzetségéhez tartozik, akiknek kénytelensége a dolgok lelkébe hatolni s a formák burkain felragyogtatni azt. És ehez az örökséghez hozzájárul az, hogy mindenestől erdélyi lélekbe oltatott. Erdélyisége nemcsak abban nyilvánul, hogy képeinek a Marosvölgye, Enyed vidéke és az enyedi vár szolgáltaták legfőbb témáit, hanem, hogy színek és formák zengő beszédében ennek a nagytorító kicsiny világnak lelke verdesi szárnyait. És ez a lélek egyaránt ott van a tájképein és figurális alkotásain. Jellemzően erdélyi lelkének az a minősége, amely művészetének fősajátossága: küzdelem a természet szívének, legbensőbb titkának megragadásáért. Ahogy végig kísérjük a képein mutatkozó haladás vonalát, érezzük és látjuk a küzdelem hullámozó menetét, amelyben a szemet megrohanó részletek leküzdése és elhárítása által az ősfomák, a törvény feltalálására tör. A lényegretörő egyéniség sajátos látásán átszűrte és egyénített természet jelenik meg képein, melyek nem a dolgok leegyszerűsítései, hanem a jellemzőnek, a lényegesnek kidomborításai. A művész magasabb ösztönszerűségével örökíti meg a lelkében néha tán évekig hordott és egyénileg utánélt impressziókat. Nem másolója a természetnek, nem fotográfus, hanem művész: a folyó nagy kanyarulatainak ívén, a völgy kerek hajlásain, a táj minden mozzanatának az egyszerű, ősi formákhoz való simulásain érzi, megragadja és láttatja az Isten teremtő munkájának ősi formáit, törvényeit, az ébredés és elmulás nagy, egyszerű, örök gesztusait.

Ez a magyarázata az egységességnek, amely képein uralkodik: minden hozzásimul és követi a törvényt, amelyet egyszer a folyó, máskor a bástya, a torony, vagy egy arc vonalai rejtenek. Tekintsük meg a *Székelykő* hatalmas tömbjét, amint a D. Berde Amál ecsetje alatt bátran, merészen, grandiózusan jelenti ki a sziklákat formáló őserő alkotó törvényének típusát. Nézzük meg a *Hervadás* című képén azt a két fát, amelyek testté vált sóhajtásként nyújtják fel karjaikat a halál tehetetlen rabságából az ég felé, mintha az örökkévaló élet hazáját esengenék. Ez egyszerű, csupán a lényeg, a lelket kidomborító formák és gesztusok mutatják, hogy mi a különbség a természet másolója és a természet lelkét átélő és ábrázoló művész között. De D. Berde Amál művészléleke nemcsak formákban, hanem színekben is megnyilatkozik. Az ősfomák felé való törekvés magában egy hideg és filozofikus tendenciát adhatna: a természetet lélekkel szerető, lelket kereső művész meleg érzését a színek öntik bele képeibe, az uralkodó meleg sárga szín, amely a zöldnek különös tónusával olyan megragadó lelket ad *Bűbárat* című képének. A mély színek gazdag változatossága a *Csordás* című képén, vagy a *Kékóra* hangulata a *Zazarpárt*-on e tekintetben a legjellemzőbb színhatásúak.

Nagy változatosság a témákban, egyszerűség a formákban, egységesség a színekben, a lényegretörő és lelket kifejező természetszemléletre törekvés a koncepciókban: ime legfőbb

jellemvonásai művészetének, mely sok küzdelem, tanulás hatásszövedékén át végre is önmagát, a saját lelkét akarja adni egész bátorságában, őszinteségében.

Mi, erdélyi magyarok, történelmi multunk, helyzetünk és hivatásunk szerint kiváltképen a lelki, szellemi élet intenzitásában rendeltettünk élni és megvalósítani itt az emberi élet célját. Dóczyiné Berde Amál haldokló fáinak módján a halál földjében gyökerező életünk sudarával sóhajtvá és epedve nyújtjuk fel lelkünket a magasságba és keressük az élet örök javait. Nem a földi szélesség és gazdagság a mi osztályrészünk, hanem a lelki magasság és nemesség, egyszerűségben, lelki egységben, a élet lényegére, törvényére való elszánt törésben. Az a művész, aki a szépség síkjában ezt a lelkületet fejezi ki, a mienk, ami lelkünk tolmácsa. Szeretettel merüljünk el azért alkotásaiban és kívánjunk további művészi munkájára gazdag áldást, amikor eddigi alkotásainak tárlata ezennel megnyílik előttünk.

Giovanni Papini: Krisztus története

- Fordította Révay József. A bevezetést írta Fülep Lajos.
Budapest. Athenaeum kiadása -

Hiressé vált könyvekről nehéz objektív, őszinte véleményt mondani. Erről a hatalmas, XL-572 oldalas könyvről pedig épen nehéz, mert tárgya a Krisztus élete s írója egy minden szellemi szélsőségen átvergődött ujságíró-költő. Fülep Lajos alapos és szeretettel, művészettel megírt bevezetésében eleven portréját kapjuk ugyan az írónak és szemléletes magyarázatát környezetének s a fordító kitűnő munkával törekszik a magyar szellemhez idomítani az eredetit, de a könyv mégis, legyőzhetetlenül idegen marad számunkra. Mélyen érezzük, hogy magyar író sohase írta így és ezt; a magyar olvasó sohase fogja a saját lelkét megtalálni benne. Pontosan nem tudnám megmondani, hogy miért érzem ezt. Hiszen annak idején a Strauss Jézus Élete c. spekulatív-kritikai művének, ennek az élettelen, a szentélyben vastag csizmákban tappogó, a krisztusi misztérium iránt hihetetlenül érzéketlen monstrumnak szenvedélyes magyar barátai akadtak, a Renan Jézusának a miliőelmélet erőszakolt, hamis teoriájába lopott szentimentális poéziséért pedig egyenesen rajongtak nálunk. Papini könyve nem kritikai, nem spekulatív, nem egyéni leleményre építő s nem tudományos igényű alkotás, sőt kimondottan az Egyház hitének, a Kinyilatkoztatásnak és a dogmáknak kifejezése s a szerző nem igényel egyebet, mint a „hatásosabb formába öntés módját”, hogy tárgya „könnyen megérthetővé váljék.” Hűségesen igazodva a Katolikus Egyház dogmáinak szavához, csupán arra vállalkozott, hogy „ezeket a szavakat néha-néha a szokásoktól eltérő módon adja elő, ellentétekben és rövidítésekben ziháló, nyers és szenvedélyes kifejezésekkel élénkített stílusban, hogy lássa, vajjon a tévelygés révületébe kábult mai lelkeket fel lehet-e ébreszteni az igazság ökölcsapásaival.” Azt hiszem, a könyv idegenszerűsége, a lélek gyanakodó huzódózása, amit legyőzhetetlenül vált ki, ebből a tendenciából származik. Ha Papini egy immár lehetetlennek tartott feladatra vállalkozik, t. i. egy Jézus-életrajz tudományos megírási kísérletére, ami ugyan hiábavaló lett volna és könyvét sohase tette volna „hiressé”, mégis több reménnyel és bizalommal közelednénk hozzá, azzal a tiszta tudattal, hogy egy, a kritika alól kicsúszni nem akaró, becsületes tudományos meggyőződéssel állunk szemben. Ha Papini egy egészen egyéni, minden dogmától független költői alkotást ír vala Krisztusról, amelyben az ő egyéni átélésének tüze ég, minden nehézség nélkül találnók meg a megértés, a belehelyezkedés, az utánélés esztétikai lehetőségét és szempontját.

Ezeknek a világossága teszi érthetővé a Strauss, vagy a Renan könyvével szemben a nyílt elismerés, vagy a nyílt elítélés tiszta álláspontjait. Barátaik és ellenségeik egyaránt tisztán látták az író kritériumait, amelyekhez állásfoglalásuk mikéntjét mérhették. Papini a mondani-valóinak tárgyi értékéért a felelősséget az egyházra hárítja, mintha saját mondanivalója nem is lenne s magának csak a stilizálás mikéntjét tulajdonítja. Mindez rendben volna, ha a tudós, vagy a költő jogosult önállóságának kizárásával és az egyház hitének alázatos elfogadásával könyvében az egyház hitvalló gyermeke tenne forró bizonysgot egyháza tanításának személyileg átélt igazvoltáról. Az ilyen hitvallást még a más hitű is épüléssel hallgathatja. De, eltekintve minden teológiától és tisztán irodalmi szempontból nézve a könyvet, leküzdhetetlen az a benyomás, hogy ez a stilizálás, amennyiben csak az, a tárgyhoz igazán nem találó, amennyiben pedig nemcsak az, alkalom arra, hogy az író a stilizálásba szője be egyéni ítéleteit nem a Krisztusról természetesen, hanem az emberekről, a maga környezetéről és koráról.

Az önmaga által zihálónak, nyersnek és szenvedélyesnek nevezett stílus semmiképpen nem alkalmas a Krisztus története isteni fenségének, a Szeretet megváltó hatalmának a régi

dogmák, a régi evangélium szavaiból való kibontására s alig hiszem, hogy ez a stílus az igazság ökölcsapásaival hatna a lelkekre és egyáltalán kétlem, hogy ökölcsapásokkal Krisztushoz lehetne valakit téríteni, mert ehhez a módszerhez tényleg csak Neki volt joga, akinek kezében az ostort is az isteni Szeretet suhogtatta. Biztos-e róla Papini, hogy a stílusának ökölcsapásai mélységes szeretetből fakadtak? Mert ez nem érzik rajtuk azzal az elemezhetetlen, de ellenállhatatlan hatalommal, amely a Krisztus és apostolai legkeményebb kijelentéseiből is árad. Az író, aki csak a stilizálást vállalta, azt a benyomást kelti, hogy a legfenségebb történetet alkalommá tette egy óriási „színes riport” megírására, melyben nem is a történet és annak isteni hőse a fontos, hanem az újságíró stilizálása, színezése és aforizmái. Miután egyáltalában nem tartozik ide megvizsgálni azt, mennyiben lehet a könyvet az író egyháza hitének tárgyilag hű kifejezőjéül tekinteni, tisztán irodalmi szempontból állítom fel a könyv igazságának lehető hármasságát mérlegét eképen: ha a könyv a tudományos igazság igényével lép fel, értéke érveinek logikai értékén fordul meg, értelmi hihetőségén és elégséges bizonyító erején. Papini ezt nem igényli, mert elfogadja egyháza álláspontját. Ha a könyv az építő szempontot akarja érvényesíteni, értéke azon fordul meg, mekkora bizonyosítvány, hitvalló erőt sugároz. Papini kifejezetten nem ezt szolgálja, mert csak a mai ember számára való stilizálást tűzi ki célul. Ha a könyv a művészi igazság igényét követeli, értéke attól függ, hogy a valóságnak mekkora hitetőerejű illúzióját tudja kelteni. Papini könyve ebből a szempontból is fogyatékos, mert nem egy művészi élményt ad s a mód, ahogy tárgyát adja, az evangélium eredeti szellemével ellentétes, mert a ziháló, nyers és szenvedélyes előadás nem keltheti fel a személyes élmény művészi illúzióját, mikor a Krisztushoz minket az isteni bűnbocsátó szeretet és szelidség uralkodó összbenyomása köt. Legalább is az bizonyos előttem, hogy a magyar psziché számára ez a stílus Krisztussal kapcsolatban teljesen idegen és minden őszinteségi látszat dacára is, tárgyával való összeférhetetlensége miatt mesterkélt marad.

Nem lehet tagadni, hogy Papini könyvében nagy ismeretanyag, fölényes szellemesség, önmagukban érdekes és szikrázó reflexiók serege s a szellem diadaláért nagy hévvel viaskodó energia nyilvánul meg. Csak az az egy baj van vele, hogy a tudós, a hitvalló és a művész ezesetben igen kíváncsi egyoldalúságai között nem választva, az újságíró hibrid tollával közeledett ahhoz, akiről lehet írni teológiát, meditációt, vagy költeményt, de riportot soha.

Szilágyi M. Dózsa: Örök igazságok a XX. században

Ezek a könyvbeszedett beszédek azok közül a ritka egyházi szónoki alkotások közül valók, amelyekben komoly tanulságot és lelki gyönyörűséget találhat az is, aki nem tartozik az író felekezetéhez. Ez lehet dicséret, de lehetne gáncs is az illető felekezet szempontjából, ha azt jelentené, hogy a szerző felekezeti szinten és általános igazságokat hirdet. Nem áll ez erről a könyvről. Jó katolikusága mellett nemcsak a hivatalos egyházi engedélyezés, a „Nihil obstat” és az „Imprimatur” tanuskodnak, hanem a szerző erőteljes, öntudatos, folytonos személyi bizonyoságtétele is. S mégis úgy áll a dolog, hogy, mint minden olyan alkotásban, amely a maga világának törvényein belül logikailag is, művészileg is kialakult és betetőződött, ebben a könyvben, ill. ezeknek a beszédeknek világában is elfogulatlan épüléssel járhat az a lélek is, aki hitvallásilag kívül áll s egy más horizontu világ logikai és esztétikai épületén dolgozik és abban él. Ezt az igazságot itt jó lesz megtámogatni más oldalról is, mert gyanusan hangzik a mai felekezeti tudat előtt. Nem úgy áll a dolog, hogy az író szinten és általános, de nem is úgy, hogy a kritikus az s ennél fogva ő tud alkalmazkodni. Jelen esetben a kritikus meggyőződéses kálvinista, az író pedig meggyőződéses katolikus, ezért a *tisztán* irodalmi értékelés szempontjából felette komoly értéke ennek a könyvnek az, hogy a kritikus tanulni, épülni és gyönyörködni tudott rajta s hozzáteszem, hogy ezzel a kritikus nem akar a maga részére semmiféle elismerést biztosítani, csak az elfogulatlanságot igényli, az érdemet pedig az írónak adja át. Ezt a sok szóval kifejezett tényt röviden így foglalom össze: ebben a könyvben egy meggyőződéses és hivatásos katolikus egyházi igehirdető olyan igazságokat és olyan módon hirdet, hogy mindenkire szólni tud és mindenkinek van fontos mondani-valója. Nem itt a helye, de megállapítom, hogy szép *tudományos* (és nem hitvitai) feladat lenne ezen igazságok protestáns oldalait, vagy pandanjait szembeállítani s az eltéréseket is elvi tisztasággal és szenvedély nélkül leszögezni: de ezen a helyen nem is stilszerű, nem is fontos. Itt az a fontos, hogy felemlítsük a szerző mély és sokoldalú lélekismeretének, a korszellem kitűnő jellemzésében rejlő erejének, éleleteszménye fenkölségének és előadása nemes tisztaságának értékeit. Azok az utak pedig, amelyeken egy jobb és tisztább egyéni és társadalmi élet megépítésének föltételeit keresi, valóban „örök igazságok” a XX. században is. Fölöttébb megszívlelendő a racionális kultúra felületességének az önzés bűnébenvaló összeroppanását és a benső, lelki ujjászületés világkérdéssé nőtt fontosságát hirdető beszéde. Örök igazságot mutat fel abban is, hogy a szenvedés világtalányának megoldásában a pusztai emberi ész csődöt mond elméletben és gyakorlatban, míg a hit az igazi nagy élet, a benső élet nagyságának törvényét ismeri meg benne. A családi élet tisztaságának és a hit egységén felépülő pótolhatatlan szociális áldásainak rajzában és bizonyításában a maga szempontja alatt bármely keresztyén felekezet tagja teljes igazságát találhatja meg s ha más oldalról is, a kor betegségének és gyógyulásának kulcsát kapja. Kiválóan mély pszichológiával van tárgyalva a bűn, büntudat, a függésben rejlő erkölcsi szabadság, az erkölcsi érzék és lelkiismeret problémája. Ebben a szakaszban az evangéliumi vallás olyan fundamentális rétege van érintve, melynek feltárása és érvényesítése csak *módszerekben* választhatja el a felekezeteket, de a lényegben egyesíti. A módszerek pedig nagyon jók, ha eredményesek, mindenki a magáét kövesse és fejlessze. A hit és művelődés, a lelki „szentség”, az igazi aszkézis, a Krisztus egyéni hatalma és hatása s a lelki életnek, mint szabad öntevékenységnek fejtegetése gazdag anyagot adnak a lelki épülésre. Külön kellene felemlitenünk azoknak az egyes építőerejű gondolatoknak egész sorát, melyek frappáns módon a tárgyalás menetébe szőve világítják meg a felvetett kérdések részleteit. De sajnos, erre nincs terünk. Még megemlítjük a szerzőnek egy olyan alaptételét, melyet a magunk részéről is teljes mértékben vallunk és a ker. felekezeti kooperáció egyetlen arany szabályának tartunk. „Dogmatikus téren nincs kiegyezés-

nek helye, de nincs egyetlen hitcikkely sem, amely megtiltaná a szeretet kiárasztását társadalmi téren valláskülönbség nélkül”.

Ha ehhez a szabályhoz valamennyien szorosan és őszintén ragaszkodunk, ezzel egy jobb és becsületesebb ker. együttműködést teszünk lehetővé és kizárjuk a magyarságot pusztító felekezeti villongásokat. Az értékes könyvet nemcsak a katolikus, de az öntudatos protestáns olvasóknak is szívesen ajánljuk.

Győzelem a halál felett

- A Biblia szavai a halálról a természettudomány fényében.

Irta Szücs Ernő, a budapesti Bolyai főreáliskola matematika-physika tanára.

A Soli Deo Gloria kiadása 1924. 165 lap -

A hit igazságai benső meggyőződéseken nyugosznak s megdönthetetlen tény az, hogy a hívőnek racionális bizonyítékokra nincs szüksége e meggyőzések igazolására, viszont ilyen ellentett bizonyítékok soha nem rombolhatják szét hitét. Az is bizonyos, hogy ezen az uton hitetlenekre hitet kényszeríteni lehetetlen. A vallásos igazság természete, e bensőséges volta miatt nem is közelíthető meg a rajta kívül állók számára. Ezért, egy ilyen kívülálló szempontból nézve, mindig a legnehezebb és legkockázatosabb feladatok egyike volt a vallásos igazságoknak logikai, vagy természettudományi érvekkel való bizonyítási törekvése. A meggyőző erő u. i. sohasem a tudományos érvekben, hanem a szembenálló lélek benső fogékonyságában rejlik s annak hiányában hatástalanul pattan vissza. Még továbbmenve, maga a vallásos lélek is, közvetlenül és mélységesen birtokolt igazsága érzetében bizonyos idegenkedést érez a racionális bizonyítással szemben, mintha az lefokozná inkább az ő igazságának evidenciáját, semhogy emelné. Így a természettudományos érvek alapján véve nem rokonszenvesek sem a hitetlenek, sem a hívők előtt, vallási kérdésekben. Szücs Ernő könyve sem teheti a hitetlent hívővé az örök élet nagy kérdésében, mert fejtegetései feltételezik a hitet az olvasóban s legalább is azt a fogékonyságot igénylik benne, amelyet W. James „hinni akarásnak” nevezett. Azonban másfelől az is bizonyos, hogy ez a könyv a hívő lelkeket nem fogja idegenkedő érzéssel lökni el magától. Mert, ha a vallásos lélek nem is kedveli a tulságos bizonyítgatást, viszont épüléssel és örvendezve fogadja benső igazságának a tudomány területéről gyűjtött illusztrációit. Szücs Ernő könyve azon a szerencsés módon sorakoztatja és használja fel a természettudományi adatokat, hogy azok beszédes és meglepő illusztrációivá lesznek a bibliai igazságoknak, nem annyira bizonyítva azokat az értelem előtt, mint inkább ráfelelve azokra szemléltető tények példáival.

A vallásos lélek számára a természeti tények, törvények, példák átutaló hasonlatok, szimbolumok a lelki igazságokra. A természetben „tükör által” való tanítást lát a hívő lélek: nagy paraboláját az Istenországának. Neki nem kell bizonyítani a lélek örök életét és a halál irreálitását, vagy a bűn örök halálát, mert ő azt tudja, azonban gyarapodik és megszilárdul a hite, ha ezeket a tudott igazságokat más, új, több oldalról, a tudomány, a művészet, a természet, a történelem szemléltető példáival világítják meg és újra öntudatosítják benne. Szücs Ernő könyvét erre a jótékony megvilágításra és öntudatosításra tartom igen becses munkáló eszköznek. Robertson, a nagy angol igehirdető mondja, hogy a hitetlen embernek semmi sem képes bebizonyítani az örökélet és halhatatlanság realitását, de, ha hívő lélek keres rá bizonyítékokat, minden bizonyágtevővé válik számára s az egész mulandó természet a halhatatlan, örök életről zengő predikációvá lesz számára. Szücs Ernő hívő lélekkel fordult a természet tudományosan feltárt titkai felé s ime az a hangosan beszélő, meglepő, diadalmas, vagy fájdalmas és félelmes dokumentumok egész tömegét ontotta elébe a lélek örökkévalóságáról és a bűn örök haláláról. Úgy ezeknek a dokumentumoknak kiválogatása és csoportosítása, mint a fejtegetések mélyen komoly, szivbőlszakadó, nemesen lebilincselő volta könyvét igazi, jótéteménnyé teszik az emberi élet e legnagyobb kérdésében diadalt kereső, hitében mélyülni, erősödni kívánó lelkek számára. Sőt kétségtelen, hogy tőle idegen lelkek is csak tisztelettel szemlélhetik a kis könyvben megnyilatkozó, bámulatos tudást és a segíteni akaró lélek odaadó munkájának nagy áldozatát, amellyel ezt a tudáskincset összegyűjtötte s földobta a hit és szeretet oltárára égőáldozatul, hogy az örökélet mennyei illata áradjon ki belőle szomorú világunk, halálszagu földünk virágtalan tarlóira.

Az erdélyi magyar irodalom multja és jövője

- Dr. Kristóf György könyve -

Ennek a könyvnek az értékelésénél a döntő kérdés az, hogy mennyiben jogosult és szükséges az irodalomnak és az irodalmi termésnek egy, a tisztán esztétikai szempontot más, mondjuk az adott esetben kulturpolitikai és morálpedagógiai szempontokkal is ötvöző állásponttól való szemlélése és kritikája? Kétségtelen, hogy az irodalomnak lehetséges és jogosult egy olyan szemlélése, amely irodalom alatt szorosan és kizárólag a szépirodalmat értve, tisztán esztétikai kategóriákban nézi és ítéli annak termését. De viszont nem kétséges, hogy lehet és jogosult álláspont az is, ha az irodalmat tágabbkörű szemlélettel a nemzeti kultúra egészében nézem és a nemzetnevelés koncepciójában értékelem. Az egyformán jogosult és szükséges két álláspont és munka eltérő, részleteiben pedig más képet fog adni. A tisztán esztétikai szempont alatt az irodalomban lehetővé és jogosulttá válik sok minden, ami a kulturpolitikai és morálpedagógiai elvek szerint egyenesen elhárítandó, és megengedhetetlen lenne. A tiszta irodalmi szempont gazdagabb, változatosabb és szabadabb világot tár fel; a kulturpolitikai egyszínűbb, kötöttebb, a „mi lehet?” és „mi szabad?” kérdései által egy cél felé határolt világot, megszűkítvén az esztétikai kategóriákat és kirekesztvén a vezető tendenciával ellenkező jelenségeket. De, újra hangsúlyozom, szabad, lehetséges és szükséges is így tekinteni az irodalmat; ami nem jelenti azt, hogy viszont a tiszta esztétikai kritikának kevesebb létjoga lenne. Kristóf könyvéhez csak úgy szabad hozzászólnunk, ha világosan szem előtt tartjuk, hogy a szerző az irodalmat nemzetnevelő jelentőségében nézi és értékeli. Mivel ezt a szempontot ő maga nem különíti el a másiktól, sokan fogják „elfogultnak”, „konzervativnek” tekinteni s valószínűleg hallani fogunk élesebb és keményebb ítéleteket is a kelleténél. A magam részéről úgy tekintem ezt a munkát, mint komoly, értékes és meggyőződések kifejezőjét annak az irodalomtörténeti és kritikai álláspontnak, amely az irodalmat a nemzeti tradíciók örökségének letéteményeséül és ápolójául nézi egy egységes nemzeti közművelődés keretében. Az erdélyi magyar irodalom problémái nála az erdélyi magyar művelődés és szellemi élet egészébe illeszkednek bele s ennek a kulturprogramnak vezérelve adják meg a szempontokat ítéletei számára. A kulturpolitikus és pedagógus elvei és intenciója az öncélú esztétikai szemléletet hozzámódosítják az erdélyi magyarság szellemi önfentartásának és létharcának mindenfelülemelkedő érdekéhez s ezért a mult és jelen épügy, mint a jövő problémái nála etikai és gyakorlati megvilágítást kapnak. Kristóf egész műveltsége, lelkülete mélyen hozzá van kötve ahoz az erdélyi szellemhez, amely az irodalmat is etikai, jellemnevelő és tanításra alkalmas mivoltában becsüli első sorban. Nem azt jelenti ez, hogy az irodalom művészi követelményét alárendeli ennek a célnak, de határozottan hozzáköti és az esztétikumot a nemzeti jellem formáló tényezőjéül állítja. Annak az irodalompolitikának, amely könyvéből élénkrajzolódik, nagyon világos és határozott alaptételei vannak. Az irodalom szerinte megismerése és esztétikai megértése által a magyar műveltség és a művelt magyar jellem nélkülözhetetlen feltétele; az irodalom egyik integráns tényezője az egységes magyar közművelődési programnak s ettől elszakítva létjoga nincs; az erdélyi magyar irodalom szerves része az egységes magyar műveltségnek és irodalomnak s külön létéről beszélni képtelenség; a mult igazolja, hogy az erdélyi irodalom soha nem volt külön irodalom s most sem lehet az, ha az eltörött tükör külön cserepe is lett, ugyanazt tükrözi, amit az egész s csak akkor jó, ha azt tudja tükrözni: az erdélyi magyar irodalomnak a hagyománya is, a jövője is ebben az arany szabályban van: művészi és magyar. Művészsége nem pusztán forma és technika; magyarsága nem pusztán a magyar nyelven való írás; erdélyisége nem pusztán az író Erdélyben való tartózkodása, hanem a magyar szellem erdélyi sajátosságainak a művészet síkjára való felemelése, amely a nemzet egészét emeli fel a jellemében adott műveltségi és

életfokra, amelyre teremtetett és született. Ez szabja meg azt, hogy kit lehet erdélyi magyar írónak s mit lehet erdélyi magyar irodalmi értéknek tekinteni. A könyv alapgondolata s ezzel célja is annak dokumentálása, hogy a közművelődési, nyelvi és irodalmi egység a faj keretein belül, dacára a politikai és geográfiai elkülönülésnek a múltban is lehetséges volt, a jövőben is követelendő és megvalósítandó. A szellem magyarsága és a forma művészsége az egyesítő és összetartó kapcsa az egységes magyar irodalomnak, amelyhez Erdélynek is hozzá kell járulnia a maga munkájával. Kristóf ezt a meggyőződését igazolja a múltból vett tanulmányaiban (Tinódi, Balassa, Bethlen Gábor, Barcsay Ábrahám, Wesselényi, Kemény Zsigmond, az Erdélyi Múzeum, a magyar mitológia, a magyar tudományos társaságok munkájának fejtegetésével és méltánylásával), a jelen irodalmi rajzában (Novella és regényirodalmunk, A magyar líra mai fő képviselői Romániában) és a jövőendő célkitűzéseiben (első és két utolsó darabjában.) Ezek az alapelvek, ez a meggyőződés a maga szempontja alatt felettébb tanulságos és megszívlelendő. Egy olyan irodalompolitikai állásfoglalás lényegét juttatják szerencsés kifejezésre, melyben egyet kell értenie vele mindazoknak, akik az irodalmat komoly életformáló tényezővé és mindennapi lelki kenyérré óhajtják tenni népünk számára. Ezeknek az alapelveknek tiszta és határozott leszögezése mellett, amely a munka főérdeme, a részletekben s főleg a jelen irodalmi rajzában lehetnek ellenfelei s lehetnek, akik itt-ott egyoldalúságot és egyszerűséget fognak benne találni, - de ezt a dolog természete hozza magával. Tanulmányai közül külön ki kell emelnünk a Bethlen Gáborral és a Kemény Zsigmonddal foglalkozókat, amelyek ritka elmélyedés, ismeret és szeretet érett gyümölcsei. Kár, hogy általában világos és könnyed előadása itt-ott kissé fakóvá válik; viszont sok helyen a meggyőződés hevében ragyogó. Könyvét irodalmi életünk komoly értékei közé, az ő pályafutásának pedig jelentős mértföldkövéül könyveljük el s olvasását melegen ajánljuk - az esetleges ellenfeleinek is.

Erdélyi költők

- Gyűjtemény erdélyi lírikusok műveiből 1918-1924.
Szerkesztette Farkas Gyula, Berlin 1924. Ludwig Voggenreiter Verlag.
Magyar osztály. 8-ad rétv, 124 l. -

A szerkesztő a könyvhöz írt előszavában kifejti, hogy az itt bemutatott költészet nem a külön erdélyi irodalom létezésének dokumentuma, hanem az egységes magyar irodalomnak Erdélyben jelenleg fölbuzgott egyik ere. Azt a reményét fejezi ki, hogy a különálló erdélyi irodalom hamarosan már csak irodalomtörténeti epizód lesz, amelynek jelentősége az irodalmi centralizmus megtörésében, a szétszaggatottságában is impozáns magyar szellemi életerő megmutatásában, jelentős tehetségek felszínrehozásában és a különleges erdélyi psziché kifejezésében áll. Ezt a különfakadt ágat ápolni kell, de viszont arra kell munkálni, hogy ismét beleszakadhasson az egységes magyar irodalom folyamába. Egyetértünk Farkas Gyulával abban, hogy a magyar irodalom a politikai szétszakítottság dacára is egy külön erdélyi irodalmat csinálni, kreálni és fenntartani nem akarnak; viszont erőteljesen hangsúlyoznunk kell azt, hogy az erdélyi magyar szellem multjának, tradíciójának és életerőinek egész gazdagságát tekintve oly kiaknázatlan és parlagon hagyott mostohagyermek volt a magyar szellemcsaládban, hogy még sokáig kell féltékenyen őriznünk minden visszahozást, lefokozást és elnémitést ellen s teljes erővel kell törekednünk arra, hogy ez az erdélyi szellem az irodalomban kitermelődjék s megteremtse a maga önállóan is érvényesülni tudó életét. Másfelől, akárhogy is álljon az irodalmi egység igazsága, a politikai különlétezés a valóságban súlyos akadályokat gördít a magyar szellemi élet egységes együttfejlődése elé és kölcsönhatása útjába s ezért nekünk a saját népünkhöz, elzárt fajunk itteni tömegéhez kell fordulnunk s belőle és neki kell irodalmi életünket felvirágoztatnunk. Az erdélyi magyar irodalomnak ez az önállósága, a maga lábán járása szükségszerű, elkerülhetetlen és minden erővel követelendő. A maga külön színével és becsével lesz aztán természetesen az egész magyar irodalom egyik értékes szálává s külön fejlődése annál is inkább biztosítandó, mert még nincs azon a fejlettségi fokon, hogy nehezen kivívott létjogát és értékeit az egészen belül bármely esélyek között meg is tudná tartani. Addig tehát gyakorlatilag tovább kell beszélnünk a külön erdélyi magyar irodalomról, amíg ott leszünk, hogy többé nem kell félnünk egy olyan telhetetlen és káros centralizmus veszedelmétől, amilyen a múltban Budapestről áradva, beiszapolta az erdélyi virágoskert zsenge palántáit. Ami Farkas Gyulának az erdélyi költészet tartalmi képéről vázolt felfogását illeti s melynek fontosságát éppen az ad, hogy nem az erdélyiek számára vázolja azt, szerintem nem áll összhangban a kötetben közölt versek jó nagy részével. A teljes pesszimizmus, a hit helyett fellépő önhitegetés, a szerelemnek, életvágynak, boldogságnak hiánya, a csupa gond és bánat, amelyekben ő látja és állapítja meg ennek a költészetnek egész tartalmi világát, jócskán kiélezett és a valóságnak csak egyik szeletét érintő módon jellemzik lírikusainkat és költészetünket. Tiszteletreméltó tendencia, - de tendencia van ebben a megállapításban s mi jobban szeretjük magát az igazságot, hogy t. i. az erdélyi líra sem kizárólag egy érzés terhe alatt nyög, hanem az élet sokszínű és sokhatású légkörében zengi az élet sokszínű himnuszát. Az erdélyi magyar lírát semmivel sem látom pesszimiztikusabbnak és szomorúbbnak, mint általában a lírai költészetet akárhol; a líra természete sem engedi meg ezt a mondvacsínált, következetes és szinte pózként ható örökös fejlődést.

Ami a kötet összeállítását illeti, kifogásolnunk kell azt, hogy a könyv, amely az erdélyi lírai költészetet akarja az egyetemes magyar olvasóközönség ítélete elé állítani, megelégszik egy nem teljes, félelges kép összeállításával. Bármilyen legyen a szerkesztő irodalmi álláspontja, az objektív igazság megkívánja, hogy egy ilyen reprezentatív műben az erdélyi líra minden ágaza-

tának értékes képviselői benne legyenek. Ha a szerkesztőnek az a célja, hogy csak bizonyos álláspontú és tartalmú lirát engedjen szóhoz jutni, akkor ezt határozottan le kell szegeznie és következetesen végig kell vinnie. De sehogysem tudjuk megérteni, hogy miért hiányzanak a kötetből Bárd Oszkár, Bartalis János, vagy a tulsó partról Krüzselyi Erzsébet, Pakocs Károly, Szabó Jenő versei, hogy csak egynehányat említek meg a kimaradottak közül. Így ez a kötet nem teljes képe az erdélyi magyar lírának s ezt a hiányt még értékitéletekkel sem lehet mentetni, mert a kihagyottaknak is vannak olyan alkotásai, amelyek művészi érték és jellemzőség szempontjából egyaránt ütik a bevettek jónehányának mértékét, sőt néha felül is mulják azt.

A szerkesztésre még egy megjegyzést akarok tenni. Reményik Sándor: „Mikor a delta a forrásra gondol” című versének utolsó szakaszában ezt a sort: „Tiszta kezét a tiszta vízbe tartja”, így közli: „Tiszta kezét a vízbe tartja.” A kihagyott szó rendkívül lényeges ebben a versben.

Az ilyesfajta megcsonkítások által a versek fájdalmasan tönkretételnek s mivel kötött formákról van szó, erre a hibára nincs mentség.

Arról, hogy az egyes költőknek mennyire sikerült a legjellemzőbb verseit kiválogatni, nem szólok, mert itt valóban olyan dologról van szó, amellyel kapcsolatban, minden antológiát érhetnek kifogások s az akadályok a dolog természetében rejlenek. Általában azt mondhatjuk, hogy mindeniktől van egy-egy jellemző a könyvben, de ha a vezérhang meg is szólal, viszont többjüknél el van ejtve a küzdelem, a belső ellentétek és a fejlődés tükröztetése. Azt lehet mondani, hogy ebben a kötetben az erdélyi lira vissza van hangszerelve az alaphangokra, ezzel egyöntetűbb és nyugodtabb, de viszont szegényebb képet adott a valóságnál. De még így sem uralkodik a kötetben az előszóban jellemzett pesszimista tónus. Igen előnyösen bontakozik ki belőle a Farcádi Sándor, Finta Gerő és Finta Zoltán költészete; az illetőkből a legjobbat és legjellemzőbbet kapjuk. Farcádi költészetéből olyan konok életerő árad, amelyben igazán nyoma sincs a pesszimizmusnak és csüggedésnek; Finta Gerő szelid őszi melanhóliája sem a reménytelenség és sötét gond tükre, hanem sokkal inkább az őszben tavasztremelő lélek édes borzongásaié; a tehnikában darabos, kuruc Finta Zoltán fanyar lírája annyi erőt és tüzet lehell, ami szinte széttöri a formát; - no, ezek nem pesszimisták, ezek az életet szerető és követelő lelkek, sokszor nagyon is finoman reagálók és ha sirnak is, nem fognak kétségbeesni. Az R. Berde Mária itt közölt versei lírájának legjavából valók és igazán becsületére válnak az egész magyar irodalomnak, de egy szinből válogatott csokor. Nagyon erőteljes vonással szövődik a képbe P. (és nem N.) Jánossy Béla egészséges, férfias és gördülő lírája; szintén jellegzetes és értékes a Nagy Emmától válogatott finom, illatos, ifjúságot és életet lehellő bokréta; Tompa László, Walter Gyula, Sz. Szabó István egyéni és gazdag költészete már kissé bágyadt és nem a legszerencsésebb válogatással jelenik meg: az Olosz Lajos és Szentimrei Jenő legegényibb és legkülönlegesebb világa pedig határozottan több és esetleg más verseknek közlését is kívánta volna. Áprily és Reményik a dolog természeténél fogva nem teljesek, őket nagyon nehéz egynehány verssel besorozni a csapatba, tőlük sohase elég, mindig többet kívánunk. Serestély Béla eszünkbe juttatja az értékesebb kimaradottakat s ez némileg zavarja csinos verseinek élvezetét.

Amit a könyv adott, azért meleg köszönet illeti a derék és nagy szolgálatokat végző szerkesztőt, egyetlen kívánságunk marad, hogy minél előbb adjon egy teljesebbet.

Vizen hold

- Berde Mária 2 elbeszélése -

Berde Mária írásművészetét régtőlfogva nagyrabecsülöm. Új helyzetünk öt esztendeje alatt kelt alkotásait, - főleg az elbeszéléseket, - annál inkább, mert a miliő, amelyből kinőnek, az alakok, akikben a művészete testet ölt s a nyelv, amely tolla alatt művészi fényt kap, nekem is, mint neki, gyermekkori ismerőseim s hozzá tartoznak az én életem alapszövedékéhez is. Az a meggyőződése, hogy eddigi könyveiből és lapokban megjelent írásaiból néhány olyan műalkotás vetődött elénk, amely maradandó fénnel fog ragyogni irodalmunkban s amely egyuttal az ő írói arcképét is szinte befejezetten maradandóvá tette. És ezek épen elbeszélései, mert kitűnő versei és érdekes drámai kísérletei mellett is Berde Mária született elbeszélő és prózai írásművész. Hogy csak a legjobbakat említem: *Apánk az ajtó mögött*, *Szegény kicsi Jula* és *Rina kincse* jellemzik őt leghivebben. A vérbeli elbeszélő reális életlátása és tiszta, kitűnő rajzoló ereje sajátosan párosul nála a szimbolikus, az allegorikus, a misztikus ábrázolás sejtelmes, meseszerű, mély és rejtett jelentéseket megcsillogtató képességével, amelyben ma Erdélyben ő a legkülönb. Kétségtelenül megállapítható nála az a szabad és bátor törekvés is, hogy művészi fantáziáját ne engedje megkötetni semmiféle tradíció, világnézet, vagy etikai álláspont által sem, hanem az intuición hatalmával belehelyezkedjék az adott keretekbe, amelyeket témája felvet s *csupán* művész legyen. Ez a törekvés Erdélyben, a tradicionális erdélyi szellem és - végzet világában sokszor megdöbbszentővé és kihívóvá válik. Az etikai tanító mestereknek ebben az irodalmi világában vajon lehetséges lesz-e valaha is ezt a szempontot teljesen honorálni? Ismerve magunkat, sorsunkat, kötelességünket, azt hiszem: nem. Azonban bizonyos, hogy az igazi műalkotásnak mégis megvan a maga, - talán a létező közfelfogással sokban ellenkező, - de az emberi lélek és a művészet örök törvényei által határozottan kötött belső igazsága és etikája, amely ellen lázadni annyi, mint művészetlenné válni abban a vonatkozásban, ahol a rontás történt. A *Vizen Hold*-nak, a Berde Mária új könyve első darabjának, - nem az a baja, hogy valakinek a tradicionális etikai felfogását sértené, hanem az, hogy belső lelki és művészeti léttörvényekkel jut ellenkezésbe. Nem a szerkezetben, nem a cselekvény szövéseben, nem a stílusban. Sőt! Alig van Berde Mária alkotásai között, másoknál pedig ma épen nincs is olyan elbeszélés, amelyben olyan művészi tökéletességgel látnók megcsinálva egy, a cselekményt mozgó titoknak a drámai és elkerülhetetlen felderülését. Lanival, a mese hősnőjével, együtt leledzünk egy szívszorító tudatlanságban és együtt jutunk a tragikus igazság világosságára s ez a *menete* a dolognak az igazi elbeszélő teljes erejével van megalkotva. A szerkezet és a stílus egyaránt jók; kipróbáltak, erősek. Nem is a néma fiú anyjának bosszuja a feléje kerekedett parvenü asszonyon az, ami emberileg szomorúan megérthető ne lenne. Hanem Anzelmnek, a néma „Mutuj”-nak és Laninak az esküvőnapjára virradó kisasszonynak *hirtelen násza* az, ami ellene mond, nemcsak a saját etikai felfogásunknak, vagy egyáltalában nem is valamely „erkölcsi” szempontnak, hanem a műalkotás etikájának és az esztétikai izlésnek. Nem azt akarom mondani, hogy sérti ezeket, hanem hogy kielégítetlenül hagyja, megcsalja s bizonyos kellemetlen hangulatba hozza az olvasót. Az alakok t. i. nem *rokonszenvesek*, nem elég *emberiek* és nem elég *húsvérből való* egyfelől ahoz, hogy tettük egészséges lelki rezonanciát fakasszon, de másrészt nem is olyan *szenvedélyesek* és *izzók*, hogy tettük pld. a *bűn* hatását váltva ki, a néma fiú anyjának bosszuját s a leány anyjának bűnhődését igazzá tegye. Az adott esetben a hibát csak növeli az, hogy a bosszút nem a sértett fél viszi keresztül és irányítja, hanem tétlenül esik az ölébe s a leány *érthetetlenül* maga megy elébe. Sőt, az író e tettet a *kibékülés* forrásává teszi. Ezek az alakok, ez a szempont, ez a megoldás *életnélküli szentimentalizmus*, amely a műalkotás igazságával és etikájával ellenkezik. Ez pedig abban lesz nyilvánvaló, hogy a történet

sem etikai helyeslést, sem etikai ellenkezést nem ébreszt, hanem *etikai* csalódást és kiábrándulást kelt. Az írónak *mindent* szabad ábrázolni, ami az *élet* sajátága. A realitástól kezdve a legsejtelmesebb illúziókig, vagy fantazmagóriákig mindent, ami *életből* fakad s ami a lélek törvényeinek rendjéből, vagy éppen e rend zavarából természetesen fakad. De legyen az eszményi jószág, vagy a legsötétebb bűn, amit rajzol, mindig az élet egészséges ösztönének a műalkotás belső etikájává váló hatalmával kell megrajzolnia, mert különben az olvasó lelkében nem talál viszhangra s célját tévesztette. Nemcsak az érthetetlen, de az élettelen is művészellenes. Valóban „vizen hold”, olyan sápadt és vértelen ez a történet a maga csattanójában és rokonszenvre nem bíró álomhőseiben. És ezt a benyomást nem tudja eloszlatni az írónak a részletekben nyilvánuló pompás művészi ereje. - A másik elbeszélés, „*Virág az erdőn*” egészen ellentéte az előbbinek s Berde Mária legjava írásaiból való. Bűbájos, finom, szinte tündéri légköre, mély gondolati igazsága, az egyszerű, derült valóság találkozása a szimbolum misztikus lelkével, a nyelv ereje és mélyen csillogó színei, az egészen előmlő tiszta poézis a beteljesedés himnuszává avatják ezt a gyöngéd, édes költeményt. Ezért fokozottabban kifogásoljuk a két elbeszélés együtt és csupán kettesben való kiadását. Valami erős, nagy kötetben az első is elcsuszott volna, a második magában is, vagy bármely nagy kötetben is zavartalanabbá áraszthatná a gyöngyvirág földöntuli illatát. Olyan kiforrott íróművész, mint Berde Mária, hisszük, igazat fog adni nekünk, ha megfontolja az elmondottakat. Mostani könyvének láttán csak fokozódik az a meggyőződésünk, hogy elbeszéléseinek egy nagyobb, vagy teljes gyűjteménye kiadására eljött az idő s hogy az nagy és komoly értéket képviselne irodalmunkban, mert feltárná Berde Mária *egész* írói egyéniségét. A „Vizen hold”-at a „Haladás” B. T. adta ki, *Tóth István* művészi címlapjával, de elég gyenge papíron.

Jézusfaragó ember

- Nyirő József könyve -

E könyv megjelenését nagy várakozások előzték meg. Nyirő szétszórtan megjelent elbeszéléseinek egyike-másika valóságos kis vihart kavart fel az erdélyi magyar irodalom berkeiben. 24 elbeszélését így együtt látva, Kós Károly finom és értékes címlapjával diszítve, mindenestre jelentős esemény vajudó és néha pangó irodalmi életünkben. A kötet, amely Nyirő irodalmi munkásságának eddigi legjavát nyújtja, egészében megmagyarázza nekünk azt az ellentétes és le nem higgadt hatást, amit írásaival időről-időre váltott ki a lelkekből. Nyirő nem elbeszélő a szó hagyományos és valódi értelmében, tehát írásai nem történetek folyamatának ábrázolásai s aki efélét vár tőle, az csalódik. Ami a cselekményt illeti, alig egy-két írása mutat a meseszövvő fordulatos, élénk, a fantáziát lekötő képességének meglétére. De nem is jellemrajzoló művész; alakjai e tekintetben csaknem mind fogyatékosak; többnyire csak szimbólumai az író benső mondanivalóinak. Emberi mivoltuk, realitásuk, lelkeségük valami misztikus ködbe oszlik szét. A könyvnek van még egy olyan jellemző vonása, amely aligha engedi azt népszerűvé lenni: nem olvastatja magát; a stílusa is, a mondanivalója is súlyos, nehéz, külön lelki diszpozíciót igénylő. Különösen gazdag, sokszínű nyelve és szóképei nem a szemléletek éles és pontos kifejezését szolgálják, hanem ellenkezőleg a dolgok, személyek, események jelentésének sejtelmessé és megfoghatatlanná tevését. Ezért is könyve ritkán ad egyöntetű és zavartalan esztétikai élvezetet; mindegyre valami kielégítetlenség, valami megfoghatatlanság kinos érzését kelti fel. Az olvasónak mindezek az észrevételei arra utalnak, hogy ez a könyv elsősorban és főképen Nyirő Józsefre nézve fontos; neki magának ad egy tükröt, amelyben küzködő, fejlődő, magamagát kiviaskodó gazdag lelkének eddigi arculatát szemlélheti és kutathatja saját maga még rejlő és titkolózó lelkének igazi erőit. Mert az kétségtelen, hogy e különös írásokban gazdag, értékes lelki lira hullámszik, mély és nagy gondolatok villannak, a székely néplélek különös és egészen kongeniális érzelmi ismerete árad s a költői látásnak és a művészi kifejezőerőnek olyan hatalma feszül, amelyek, ha egyszer tiszta és lehiggadt megnyilatkozásra juthatnak, Nyirő fényesen igazolni fogja a hozzáfűzött legszebb reménységeket. A részleteiben sok-sok megrázó és felemelő momentumot tartalmazó könyvnek legkiforrottabb és legszebb darabja, az *Aranykehely* c. elbeszélés, máris beváltott ígéretnek tekinthető.

Förgeteg

- Pálffyiné Gulácsy Irén pályadijnyertes regénye -

A Minerva Rt. izléses, kedves kiadásában jelent meg, az annyira kíváncsú és várt erdélyi magyar regénysorozat elsője gyanánt P. Gulácsy Irén könyve. Tragikus és fájó igazsága ugyan már egy romok alá temetett miliő keretéből jajdul ki, talán elkésett mementóul a fekete pont után, amelyet a történelem tett a nagy kérdésre, de az igazság igazság marad s tanulsága a kisebbségi sorsban ujjaalakulni kényszerült társadalmunkra is égetően aktuális. A könyv írója ugyan maga tiltakozik az ellen, hogy regényét a szépirodalmi alkotás törvényeit szétfeszítő irányregénynek tekintsük, de azért ez a könyv mégis több, mint érdektelen művészi szemlélete tárgyának, mert költője nem felette, hanem benne van a fürgeteg zúgó tölcserében, amely szemünk előtt elviharzik. Ezzel azonban együtt jár az is, hogy művészi szempontjainak tisztaságát a résztvevő együttregzés és bennelüktetése a képben itt-ott megtöri. A felülről hulló jegeseső, az alulról felkeseredett baltacsapások közt pusztuló szőlő, a magyar középosztály jajja ez a könyv. A két széthúzó hatalmas réteg: az oligarcha arisztokrácia és a föld népe között egyedül a középosztály emelkedett arra a magaslatra, ahol megszűnik az én. És a két önző réteg szörnyű présének nyomása közt ez az osztály szüli életre a kiegyenlítő csirát: a jövő lelkibb, önzetlenebb, munkásabb magyarját, de élete árán... Ez a könyv belső jelentése, konfessziója, ujjmutatása. Egy társadalmi réteg, amely még úgy van kötve a földhöz, hogy annak szinte csak mozgó göröngye, alig ébredő s durva kérgében máris visszaható lelkeséggel s egy másik réteg, amely már úgy szakadt el a földtől, hogy azt csak önző telhetetlensége eszközének tartja, melyet maga nem munkál s a másiktól mégis elvesz és semmivel se emberibb, csak finomabban, tehát gonoszabbul állati életet él, nem lehetnek megtartói a nemzetnek, sőt egymásra törő vakságukban egymást kell a harc fürgetegében szükség szerint megemészteniök. De a regény nem ennek vigasztalan és tragikus tényét, hanem a kiegyenlítés és magasabb életlehetőség megmutatását szolgálja, bár tárgyát éppen a küzdelem képezi s a megoldást képviselő új ember csak éppen megszületik benne. Ami pedig az író egészséges, belső meggyőződését jelenti, a lényeges éppen az, hogy a nemzet jövőjét képviselő generáció a meglévők egyike sem, a küzdő felek közt elvérző középosztály sem, hanem egy új teremtmény, akiben a nép őseje, az arisztokrácia felhalmozódott, gazdag életlehetősége és a középosztály önzetlen lelkesége olvad össze a munka hatalma által a nemes emberi élet kivirágzására törő szellemiségben. Ennek az új generációnak életében felemelkedik a nép maga az élet emberi szintjére és tartalmat nyer a céltalan, tömegek felett meddően kiégő arisztokrata. A regény szimbolizmus szerint az új élet nemzötényezője, noha csak szeszélyből s nem a nemes öntudat szerint, valóban nem „törvényes” apaként az arisztokráciában rejlő és felhalmozott életenergia, az anya fájdalmas, halálos dicsősége pedig a népből kinőtt, de szintén nem öntudatosan, nem „törvényesen”, nem szerves összefüggésben azt magával emelő, tragikus középosztályé. A regény e benső, szellemi jelentéskomplexuma, a maga nemzeti és szociális igazsága s a belőle fakadó meggondolások szempontjából külön lapra tartozik. Irodalmi szempontból úgy kell vennünk, mint az író adott igazságát, amely művészileg épügy jogosult, mint az esetleges ellenkezője, mert nyers anyagot és témát jelent csupán a művészi feldolgozás számára. Irodalmi értéke a művészi feldolgozás mikéntjén fordul meg, mivel a művészi igazság meggyőző ereje, tul a különben öszinte nemzetpolitikai és szociális meggyőződések ellentétéin, a maga művészi törvényeiben fészkel. A főkérdés az, hogy a szociális ellentéteket és kiegyenlítést testesítő jellemek és a cselekmény mennyire tudják az író nyersanyagul szolgáló elméletét, meggyőződését élettévarázsolni és a való életnek mekkora hitetűerejű művészi illúzióját tudják kelteni? A regény két főalakja: Fertőházy herceg és Erzsébet típusképek, az első az arisztokrácia, a második a középosztály képe. De a két típus alakítása közt az a nagy

különbség van, hogy, míg a herceg kiélezetten és komplikálatlan hangsúllyal képviseli az arisztokrácia minden halálraitélt bűnét, addig Erzsébet, a fentelmondottak értelmében nem egyesíti magában a középosztály teljes típusát, hanem a népből kivetődött, afelé néha szerelmes félelemmel visszasíró, attól már mégis teljesen idegen és a nagy, fényes, uralkodó élet után vakon epedő átmenetet hordozza s ezzel teszi őt az író akaratlanul-akaró foganójává és szülőjévé az új típusnak. Fertőházy alakja művészileg gyöngébb, kiri belőle a sürített tendencia s gyűjtőfogalma inkább a főuri gonoszságnak és vak gőgnek, mintsem emberi, reális jellem. A vonások is, amelyekkel rajzolva van, tulismertek és klisészerűek. Nehéz művészi feladatot vállalt a szerző Erzsébet jellemének megalkotásában, mikor az ismertett tragikum szerepét ruházta rá. Mégis, egészében ez a jellemkép a legsikerültebb. Helyzete a két véglet között mélyen emberi és tapinthatóan érezteti a bekövetkező fürgeteg fojtó előszelét. Alakját sokszoros szimbolikus réteg fátyolozza. Holdkóros sétája a hercegi parkban egy rettegés és epedett titok körül, a vad parasztfiú gyűlölő szerelmének didergő kívánsága és iszonyodó eltaszítása, a herceget megölni rohanó, állattá vált legény útjába ájulása, a herceget megmentő és aljasságának áldozatuleső odaadása s az új élet megszületése, mely az ő halálát követeli: mindez az általa képviselt társadalmi réteg szerepének és tragikumának tudatos ráruházása, de, ami nagy művészi képességre vall, az alak mégse skéma, élettelen személyesítés és ordító tendencia, hanem finom vonásokkal rajzolt lélek, élő és lélező ember. A többi alak ezt a kettőt világítja és árnyékolja. A Timár család tagjaiban és egészében megrajzolt őstalaj, amelyet a visszaparasztosodott nemes, Timár Pál patriárkai tekintélye és fölényes akarata tart össze, tulzottan nyers és tendenciózus, bár részleteiben sokszor kitűnő népismeret és művészi jellemző erő ragyog rajta, Katalin, a parasztasszony tulzásaiban is nagyon pompás alak. Vince, a paraszti vadság, nehézfejűség, szenvedély és nagyrahivatottság torzzá keveredett típusa, finom szimbolizmussal van beállítva a herceg vetélytársának az Erzsébet közéjük hulló alakját eltipró harcában a fojtogatott életretörésnek és a tehetetlen élethabzsolásnak. Az öreg Timár Pál alakjában újra egy érdekes és művészileg értékes feladat megoldási kísérlete rejlik. Ő az összekötő hid, amely nemesi, magasabb erejével összeköti családját, a népet az idegenné vált középosztály közüli kisodródott és közötté otthont kereső képviselőjével, Erzsébettel. Paraszt, aki nemes volt: a nép tudatalatti jobbénjének és jövője lehetőségének szimbóluma. A parasztmilió rajza, a belőle kiemelkedni készülő jövővel általában sokkal jobb, mint a herceget környező világé. Főleg azért, mert szervezettebb összefüggésben van Erzsébet alakjával, mint az utóbbi a hercegével. A palota lakóinak életében különben is kevés életszerűség, tájékozottság és sok tulismert, elkopott klisé érvényesül. A hiszterikus bárónő, a dzsentrí titkár, a szolgálalkú hivatalnok csakúgy sablonszerűek és szintelenek, mint a széplelkű beteg hercegné, platonikus imádóival: az öreg doktorral és a szegény, a népet becsülő nincstelen gróffal. A herceg fia, aki a néphez visszatérő s az új generációt támogató arisztokrácia ígérete, halvány, mint a jövő ködképe, amelyet jelent. Ezek a két ellentétes környezetbe plántált ellentétes típusok, a közéjük szoruló harmadikkal kikerülhetetlen harcra vannak lódítva és ezt kell szemléltetnie a cselekménynek. A parasztcsaládnak, ijesztő szaporodása miatt föld kell, előbb megeszi a parasztokét, bármennyire sajnálja is őket, azután igényli a herceg bérföldjeit. A nagy úr azonban egyszerű szeszélyből ezt megtagadja, Timár Pált kikergeti s a paraszt-bojkott alá fogott földek termését folyóztatja. Itt volna a lélektani pillanat a fürgeteg kitörésére. De Erzsébet ájult teste a vérre rohanó Vincét, a hercegné halála pedig a kastélyra rohanó parasztokat ezúttal még visszatartja s ami csodálatos, hetekig tartó szélcsend áll be. Végre a szekvesztrum alá került hercegi földek újra kiadók lesznek, de ekkor a herceg, bár Erzsébet közbenjárására már hajlana, a leánynak a találkáról való elmaradása feletti dühében a földeket egy idegenné adja. A parasztok megrohanják a vadászkastélyt, ahol a herceg dorbézol, társaságát leölik, ötmagát azonban Erzsébet megmenti, amit azzal hálál meg, hogy a helyzettel visszaélve, a leányt meggyalázza. Ezek után Afrikába utazik. Vince a csendőrök elől bujdokolva, Erzsébetet halálra keresi, de, mikor anyaként vajudik előtte a leány s a hir-

telen szülésben elvérzik, a legény maga húzza kezére a bilincset. A herceg fia, aki Erzsébetbe szerelmes, már csak a haldoklónak tehet ígéretet a gyermek felnevelésére, az új nemzedékben atyái bűnének megengesztelésére. Ez a cselekmény vázlata.

A regény nem szűkölködik jól megírt, sőt néhány igen kitűnő részletekben, azonban a koncepció meg van törve és el van nyújtva, Erzsébetnek a hercegnél való megjelenése s mindjárt az a súlytalan elhatározása, hogy a találkára nem jön vissza, nyilván csak arravaló, hogy az első, lélektanilag indokolt alkalommal lefutt kibontakozást egy hatásosabb módon lehessen megcsinálni. Innen kezdve a cselekmény csak támolyog és tévelyeg. Másik hiba, hogy az öreg Timár, aki az egész családot a kezében tartja, a döntő pillanatokban hirtelen kiesik a vezéri szerepből s megelégszik azzal, hogy az eget nézi, vagy az asszonyoknak kegyes szavakat mond. Van egy csomó szinpadias és irreális beállítás, mint a bosszúra rohanó parasztok szekerezése, a fekete zászló szentimentális hatása, a jegyzőné eltaposása, a Vince megtorpanása az ájult Erzsébet előtt. A regény stílusa, bár általában erőteljes és színes, sok helyt zamatos, viszont sokszor erőlködő, mesterkélt és feleslegesen halmozott. A téma grandiózus egyszerűséget és nemes nagyvonalúságot kívánna a stílusban inkább, mint detail-diszitéseket. Néhol meg az a baj, hogy szociológiai értekezéssé, vagy röpirati agitációvá válik a hangja. Ezek a kompozícióbeli és részletkidolgozási ingadozások és hibák azt mutatják, hogy az író nem tudott teljes, művészi szabadsággal urává lenni annak a kétségtelenül nehéz feladatnak, amelybe belefogott. De épen a feladat művészi nehézsége, amely néhol visszaverte a művész ostromló akaratát, mutat reá sok helyen komoly és értékes tehetségére.

Hamueső

- P. Gulácsy Irén regénye. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása -

A Szépmíves Céh könyvsorozatának első kötete ez a regény s mindjárt a köntöse örvendően lep meg. Szép könyv, amelyen gondos kezek munkáltak, a tervező és illusztráló művésztől, Kós Károlytól kezdve a könyvkötő mesterig. Maga a mű pedig igazi érték. Aki velünk együtt komoly figyelemmel kísérte ennek a gazdag, saját hatalmas erejével birkózó, termékeny tehetségnek folyton lendülő fejlődését, az a bevált jogos reménység melegen örvendező érzésével áll meg e könyv felett. Talán az első, de mindenesetre egyik legérettebb gyümölcse ez a könyv az erdélyi regény megszületéséért folytatott írói vívódásoknak. A sok és köztük nem egy értékes kísérlet után itt egy igazi, kész regény áll előttünk. Nem is tollal, hanem szívvvel, könnyel irt regény. Végre egy író, aki tényleg a regényíró látásával látja a dolgokat és embereket. Művészi öntudatossággal tudja érzékíteni az életet az idő múlásának teljes illúziójában. A lelkeket végzetes elváltozásuk megrázó útján szemünk előtt kibontakoztató ábrázolással teszi szomorú ismerőseinkké. Egy egész nép lelkében élő igazi lelki reálítások, ellentétek, tragikumok szívhez ható feltárásával szélesíti ki a cselekményt jelenünk komor, de nem reménytelen képévé. Az a kettős tragédia, a mely a fajához, tradícióhoz végzetesen és a maga sajátos középosztálybeli hűségével tapadó Südy és a fajához minden derekassága ellenére, rajta tulemelkedő ősi hatalmak és saját hajszott vére elvadult kergetése miatt hűtelenné tévedt Bass Menyhért, az őserjú paraszt sorsában, hibátalan pszichológiával indokolva a regényen átviharzik, legfőbb erejét abból meríti, hogy egy közös, ősi tragikum megdöbbenő árnyékát vetíti az egész környezetre, az összes alakokra, még az élettelen tárgyakra és az állatokra is s élő és élettelen, okos és oktalan lények egy fájó szimbolummá tornyosodnak, mely egy egész nép tragikus siremlékévé készül dermedni. De e tragikus összeomlásból, a világégés szürke hamujának fullasztó esője által betemetett sirból édes reménnyel üti ki a fejét a jövő erős, ifjú rügyezése egy fiatal, szép paraszt, a Bass Menyhért fiának alakjában s a regény e végső akkordja szívárványt vet a tragikum sziklaszirtje fölé. Már az író Förgeteg c. regényében is megállapítható volt az a sajátos adománya, amely itt már teljes művészetében jelenik meg, hogy nagyszámú egyes alakjait a legreálisabb és legélet-szerűbb megrajzolás közben átítatja és belenöveszti túl önmagukon, a tragikum szimbolumába. Jellemző sajátossága, amelyben kétségtelenül a legkülönb az erdélyi irodalomban, hogy ezt úgy tudja megtenni, hogy alakjai nem lesznek sem vértelen, irreális perszónifikációkká, sem a szimbolum grandiozitását lerontó, zavaró, „életből vett” fotográfiákká. Művészi teremtéseké lesznek, a művész lelkében újjáalkotott, a közönséges valónál való-ságosabb emberekké. Nagyszámú kitűnő mellékalak teszi a regényt mozgalmassá és szinessé s igen jó miliőrajz keretezi a cselekményt. Komoly szükségét érzem figyelmeztetni az író-t arra a veszedelemre, amely nyelvezetének, stílusának túláradásában és modorában jelent-kezik. Az irodalmi nyelv és stílus hintáján tegnapelőtt az egyszerű plaszticitás volt a tetőn, tegnap a túlhalmozott, homályos, füledt zsufoltság, de ma már ez a hinta az egyensúlyt keresi, azt a kifejezési módot, amely a plasztikus nagyvonalúság szilárd, aényt fedő formáit még jobban kiemelő és soha el nem borító diszitéssel él. Gulácsy Irén nyelve túlvirágzó, de emellett nem közvetlenül a dolgokhoz tapadó, erejében fékezetlen és nem alkalmazkodó, bőségében szertelen és ami nála nehezen fogadható el, épen a tárgyhoz képest nem termé-szetes, a modorosság és mesterkéeltség veszedelmével fenyegető. A téma grandiozitása itt is tapadóbb, nagyvonalúbb, egyszerűbb, tudatosan lekopáritott művészi stílust kívánna. A lelki rajzok pedig igen sokszor a szavakkal nem találhatnak a parasztpszihéhez, szinte tudományos izűek s így a regény miliójéből kirívók. Gulácsy Irénnek a mondanivalója nem idegen és nem érthetetlen annak az olvasónak, akinek írta. Itt tehát az olvasást nehezítő és fárasztó nyelv-

bonyolítás nem indokolt annyira sem, mint az olyan misztikumok éreztetésénél, ahol a szavaknak inkább az elburkolás a hivatásuk, mint a megvilágítás. Ennél a regénynél határozott művészi célnak kell lennie a jelentés minél erőteljesebb világosságtételének s ezért a mély átértést folyton zavaró nyelvtorna cikornyái károsak. Vallom, hogy a művésznak mindent meg szabad irni, ha művészi céljai tiszták és eszközei igazán művésziek. De itt attól félek, hogy ez a népét forrón szerető lélek nem munkálja a nép megszeretését akkor, amikor művészileg teljesen felesleges és túlzott részletekkel durva és csúnya vonásait, értsük meg, szükségtelen verizálással előtérbe löki. Az öreg Arany jámbor receptjében örök szabály van: nem a való hát, annak égi mása! Meg kell érteni egyszer, hogy a való „égi” mása nem vértelen és nyavalygós prüderiát, hanem az igazabb, erősebb, lényegi valót jelenti, a tiszta látszatba emelt, aktivitásának durvaságától megfosztott, örökkévaló szemléletté bűvölt valót. Nagyon jó volna, ha az író megszabadítván magát a parasztspeciálista egyoldalúságától, más, kérgében is finomabb lelkeket is tanulmányozna, a kifejezésbeli gazdagodás kedvéért. De ettől eltekintve a regény pompás koncepciója, szerkezeti felépítésének a műfaj szabályai szerint való kivitele, elsőrendű részletei és mélységesen megrázó tragikai igazsága maradandó értéket jelentenek s méltóvá teszik, hogy szép köntösében ünnepiesen reprezentálja az erdélyi magyar írás többé le nem tagadható önerejű jelentőségét.

Szarvasbika

- Tabéry Géza regénye. Budapest, Athenaeum kiadása -

Talán az lenne a leghelyesebb, ha az ember egy könyvnél azt nézné, amit ad s nem azt, aminek igéri magát. Regény, vagy nem regény, mindegy, ha szép és valódi értékekkel gazdag, mint a Tabéry Géza könyve is. De éppen mert olyan íróról van szó, akitől méltán várhatjuk a legjobbat, kell felvetődnie irodalmi tanulságul a műfaj kérdésének is. Sőt az adott esetben a műfaj kérdése fontosabb, mint hinnők, mert a tárgy természete olyan, hogy végzetesen követeli a neki megfelelő műfaj medrét. Tabéry könyvével kapcsolatosan tanulságos alkalom nyílik megbeszélni a regény és a dráma belső törvényszerűségének élesen elhatárolódó sajátosságát. Csak egyetlen szempontból akarom ezt most tisztázni. A lélekábrázolás szempontjából. A drámában az ábrázolt lélek nem fejlődik előttünk egy adott stádium csirájából egy finális pont teljességéig, hanem a cselekmény kibomló menetében megnyilatkozik a lélek, amely a dráma kezdetén ugyanaz, mint a végén, csak ott még ismeretlen, itt már ismert. A dráma tehát nem lelki fejlődés és alakulás ábrázolására való, hanem a kész, de ismeretlen jellemnek a cselekmény fordulóiban való megmutatására. A dráma tehát nem történet, hanem jelenítést végez. Ezzel szemben a regény, mint az epikum legtágabb és leggazdagabb formája, lényege szerint történet és folyamat ábrázolását adja és pedig úgy, hogy a külső történet egy benső, folytonos lelki alakulásnak, mássálételnek, ha tetszik, fejlődésnek lesz a formáló medrévé és mutatójává. A regénynél létfeltételként van adva az, hogy hőse más lesz a végén, mint a kezdetén volt, mert a regényt csakis azért az átalakulásért és fejlődésért, azért a megmásulásért érdemes és szabad megírni, amelyen a lélek átmegy a történet folyamán. A dráma és a regény ellentett voltát épen ezért az idő érzékeltetésének módja mutatja a legtisztábban. A régiek, akik a tiszta műfajokat kedvelték, a drámánál szigorúan megkivánták az időnek olyan kezelését, amely élesen igazolta azt, hogy a drámában az idő múlásának nincs befolyása a lélekre, a lélek a maga adott végzetét manifesztálja a cselekmény által s nem alakul, hanem kinyilvánul benne. Ezért zajlik le a klasszikus dráma egy helyen és egy napon. A dráma időietlen, azaz csak jelenidejű műfaj a maga töretlen tisztaságában. A regénynél mi sem fontosabb, mint az idő múlásának illúziója, amely a hős külső-belső alakulásán úgy tükröződik, hogy az olvasónak szemeláttára öregedik meg külsőleg és érik meg belsőleg az ábrázolt lélek s a mese méreteihez képest éveket, vagy évtizedeket érzünk eltelni a könyv olvasása alatt. Ilyen tökéletes illúziót tudott, aránylag nem nagy terjedelmű regényben kelteni Maupassant az „Egy életben”, amely etekintetben mintájául szolgál a regény mivoltának.

A Szarvasbika hősei, a két Bolyai és Teleki Anna, noha a regény nagy időtartamot ölel fel, ezt a döntő illúziót nem képesek felkelteni, mert lelkületükben semmi alakulás, változás, fejlődés, sőt visszaesés sem történik. Pontosan ugyanazok a kezdetnél, mint a végnél. Legfeltűnőbb ez Bolyai János alakjában, aki gyermekként jelenik meg a regény elején s egész élete elvonul előttünk, anélkül, hogy ennek csak a legcsekélyebb illúzióját ébresztené. Ami a regény elején történik vele, ha tisztán a psziche szempontjából vesszük, történhetnék a végén is és viszont. A jellemek nem epikaiak, hanem drámaiak. Az egész alkotás erősen rávall a drámára termett író talentumára. Azonban a műfaji hiba ebből következőleg ott mutatkozik meg, ahol az írásművészet egyik legnagyobb értéke, a komponáló, szerkesztő fantázia munkája jelentkezik. Tabéry könyvének nincs egységes kompozíciója. Mivel a regény genetikus, a csirából belső törvényszerűséggel ágaztató szerkezetét egy finális pontig nélkülözi, viszont mégis epikai formát használ, műve tulajdonképpen változóerejű drámai képek sorozata lesz, ugyanazon pszihikumok sorozatos ábrázolása különféle miliókben. Esztétikai szempontból ennek a sorozatszerűségnek az a fogyatkozása, hogy akárhány jelenetet vetitene is elének hősei

életéből, mindig csak a részlet benyomását keltheti s nem adhatja azt a kerek és zárt egészet, amit akár a dráma, akár a regény ad akkor is, ha sokkal kevesebb részletet ölel is fel. Tabéry tehát sokat ad a Bolyaiakból, de nem adja a Bolyaiakat; gazdag adalékokat ad hozzájuk, de nem adja őket magukat, kiemelve a történelemből s örökkévalóvá bűvölve a művészet síkjában. Hogy ez a szerkezettelen eljárás voltaképpen soha végponthoz esztétikailag nem vezet, azt élénken bizonyítja a könyv bevégezése, ahol az író, hacsak a filmet még tovább nyújtani nem akarta, kénytelen volt hőse további sorsát összefoglaló tizennégy fáradt sorból csomót kötni a mesezsák szájára, érezvén, hogy ugyanabban a tempóban az ugyanazt ábrázoló jelenetek akármeddig tovább ömölhetnének, minden szerkezeti korlát nélkül. Ezt a műfaji határozatlanságot s az ebből folyó szerkezeti fogyatékoságot tekinthetjük a könyv legfőbb esztétikai hibájának s azért kellett foglalkoznunk vele, mert az új erdélyi irodalomnak a regény a döntő kérdése s Tabéry talentuma egyike a leghivatottabbaknak ezen a téren is. Ha ezek után azt nézzük, amit a mű ad, kétségtelen nagy értéket jegyezhetünk be az erdélyi irodalom mérlegszámlájába. Tabéry talentumának nehéz feladattal kellett megbirkóznia már azért is, mert a két Bolyai tragikumának megértéséhez feltétlenül szükséges tudományos munkásságuk mivoltának megértetése is, már pedig ez a nagyközönségtől valóban messzeeső területen, a matematika és geometria birodalmában lakozván, közelhozni és a mesébe kirívás nélkül beilleszteni igen nehéz.

Tabéry ezt a feladatot költői finomsággal, minden fárasztó benyomás nélkül és az egész regény szimbolizmusába simuló módon oldotta meg. Hőseinek bonyolult pszihikumát nagy gondnal, elmélyedéssel és mégis friss művészettel sikerült megjelenítenie. Szó eshetne arról, hogy kielégítő-e a két zseninek kizárólag az Anna nevezőjére való hozatalával és a pszichoanalízis egyoldalú módszerével végzett magyarázata, ám ez csak tudományos szempontból lehet kérdéses, művészi szempontból éppen ez adja meg a jellemzés egységét és hatalmas erejét. Nagy drámai lendület és életteljesség lüktet a könyv valamennyi főalakjában. Kétségtelen, hogy legnagyobb erőssége egyes jeleneteinek szinte robbanó erejü, megrázó ábrázolásában van, amelyek közül a szarvasbika viadala saját tükörképeivel nemcsak az egész regény összetartó szimbolumává magasodik, de önmagában nézve is feledhetetlenül szép s az újabb magyar irodalomnak legértékesebb gyöngyei közt ragyog. Jellemző értéke Tabéry művészetének az, hogy a Bolyaiak életsodrába kerülő, vagy azzal csak távolról is összefüggésbe jövő történeti személyiségeket néhány kitűnően jellemző vonással egészen közel tudja hozni hozzánk s szinte beleégeti lelkünkbe, mint Bem-et, Chopint, Lobatsevszkyt s ezzel bámulatosan felfokozza az egész cselekmény realitását. Az összes alakok közül Teleki Anna marad bizonyos fokig rejtélynek, még halálának gyönyörű jelenete után is. A szerző előszavában megkísérti ezt a rejtélyt magyarázni, de csak egy csomó ellentét felsorolásával, aminek talán az „örök asszonyiség” lenne a nyitja. A magam részéről Annával és az íróval szemben is lemondok arról, hogy egy értelmileg teljesen kielégítő magyarázatot igényeljek s ha úgy veszem ezt az asszonyt, ahogy itt megjelenik, kritika nélkül, elég csodálni valót találok rajta s elég gyönyörűséget benne, bár sokszor, mi tagadás, nem tetszik és megzavar. Külön elismerést érdemelnek a pompás, lélekkel telített leírások és a költői nyelv gazdag, néha túlfűtött, buja lírai szépsége, amit csak olykor zavar meg egy-egy tulokos és hidegen racionális mondat. Egészében ritka módon simul hozzá tárgyához ez a stílus, mint egy ablaküveg, amely nemcsak láttatja, de maga is áttűzesedik a forró valóságtól, ami mögötte viharzik.

Tabéry könyve ezekkel az értékekkel nagy nyereséget és nagy reménységet hozott irodalmunkba s egy határozott magaslattal jelenti a fölfelé lendülő utnak, amelyen a magyar génusz itteni szolgálai küzködve haladnak a valódi irodalom megteremtése felé.

Bujdosó ének

- Kádár Imre verskötete. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása -

Nagy várakozással néztünk az Erdélyi Szépmíves Céh vállalkozása elé, amely a termés mennyisége tekintetében szépen lendülő erdélyi irodalom életébe egy újabb s már a megszilárdulást jelentő ténytet iktat bele: a szép könyvet. A tartalom értékét most már a kiállítás szépségével is emelni, köntösében is művészi könyveket adni az irodalom barátainak: ez mindenesetre olyan törekvés, amely, ha sikerül, komoly bizonyágtevés lesz arról, hogy Erdélyben az irodalom már nemcsak kegyes óhaj, nemcsak néhány oknélküli erőlködése, hanem tényleges érték és erő, amely életszükségletet elégít ki s ezért méltó a rendszeres, tudatos fejlesztésre és fentartásra. A vállalat eddig megjelent két első kötete nemcsak a mi viszonyaink közt, de a magyar könyv egész területén komolyan számottevő sikert jelent ebből a szempontból. Kós Károly illusztráló és a grafikai kiállítást tervező művészete valóban öröndetes meglepetést jelent az erdélyi könyv életében. Nemcsak a bibliofil példányok szinte fényűző szépsége, de az egyszerűbb bolti példányok nemes kiállítása is minden dicséretre méltó.

Ezúttal a vállalat második köteteként megjelent műről, Kádár Imre *Bujdosó énekéről* kellene írnom. Nem néhány sort, amit lehet, hanem tanulmányt kellene írni róla, amiről, sajnos, itt le kell mondanom. Tudom is, hogy ezzel a néhány sorral legfennebb a figyelmet tudom felhívni reá. Különös könyv, különös költészet. Soha nem lesz népszerű, nem is akar az lenni. Nagyon mélyen égő lángokat csak az intellektuális reflekszió ragyogó jégablakán át enged szemlélni. De ezen a hideg, tiszta ablakon keresztül, sokszor bravuros verstehnika és gyémántkemény, hideg, csillogó szálakból szőtt stilus bordázatába igazva, lent a mélyben, ezer mérföldnyire a felszíntől igazi, hatalmas lángjai égnek a szenvedésnek és a szeretetnek. Egyén élte át őket, de egyetemesen emberiek és a lira közvetlenül egyéni kiömlése helyett egyetemes igazságok filozófiai mezében dermednek felénk. Ez hátrányuk és értékük egyben. Hátrányuk, mert közvetlen érzelmi megrendüléseket nem váltanak ki; értékük, mert a lelket maradandóan foglalkoztató s az öntudat egészét megindító súlyos, fájó gondolatokat érlelnek. Ez a költészet az egyetemesen emberi horizontokig érő és ezekre fogékony lelkek számára való. Nem mintha nehézkesen meditativ lenne, mert a művészet folytonosan érdeklő, ábrázoló eszközeivel él, de mert elmélyedő meditációra indít. Azokat a meditativ lelkeket azonban, akik természetüknél fogva utánélik a saját érzelmeiket és szükségszerűen egyetemesítik azokat, különös erővel tudja megfogni és lebüvölni. Ezek számára lassan leolvad a jégfal, mellyel a költő saját szívét elpáncélozta s az átizzó levegőben a refleksziók hirtelen megrázó érzésekké elevenednek. Csak így és ekkor lehet látni és átérezni az eltorzított emberélet, a pokollá tett éden, a gyűlölet fonákjára fordított szeretet pusztájában bolyongó Ahasvér igazi valóját. A meglepő felfedezés az, hogy ez a felpáncélozott intellektus, ez a refleksziók gyémántjébe menekülő filozófus, ez a sokszor magát ádázan, kegyetlenül félelmes és kísérteties látományokba burkoló lélek igazában az örök gyermekiség, a gyermeki tisztaság, a tiszta életöröm, a boldog játékok, a bünt nem ismerő béke rajongója. A „Vigyázatok az utra” és a „Nagypénteki vers”, amelyekben ez a titok kiderül, a kötetnek is, de irodalmunknak is igazi gyöngyszemei. Méltán sorakoznak ezek mellé az „Anyámnak, széles mezőkre”, „Virágnak álmodta magát kedvesem”, „Halálos hajnal”, „Keresztek”, „Az apámat is hívják” címűek. Ez az ős, édes gyermekiesség azonban a keserűség tengeréből emelkedik ki. Itt az elnyomorodott, a bűn rákfenéjében fetrengő embervilág rémitő feketesége ásit felénk a versek nagy többségéből s magának a költő beteggé tett lelkének halálos iszonyatban rángó víziói rettentenek. Ezekben a fekete énekekben nyílik ki művészi fantáziájának nálunk egészen szokatlan, egyedüli, sötét

virágzása, mely elképzeléseiben amennyire idegenszerű, ép annyira reális és szívenütően művészi is. Ebben ad Kádár költészete újat és eredetit a mi erdélyi irodalmunkban, mert Erdélyben még senki sem irt olyan verseket, mint az „Ének a halhatatlan szivről”, „Isten báránya”, „Változatok magyar népdal felett”, „Ifju hetéra”, „Alkaios libája”, „A csontváz meséiből”, „Onán holt fiai.” Ez a kísérteties, hideg misztikum, amelynek a mélye csupa eleven seb és égő láz, különösen és fájdalmasan keretezi be a költőben eltemetett örök gyermek portréját. Vajon az egész költészete nem egy édes, halott gyermeke képe-e, amelyet sötét kigyókkal stilizált fekete keretben tesznek örökre üres ágya felé a befelé siró szülők? De az kétségtelen, hogy ebben a költészetben látunk itt először olyan vonásokat, a melyek irodalmunkat a talán beteg, de jellemző világhorizont egyetemességébe emelik. A szó hagyományos értelmében nem lira, de költészetnek költészet ez a kötet s ha művészi volta felett beszélni lehet, akkor csak annak talán már tulságosan is tudatos és ezért tulságosan is poentirozott volta képezheti vita tárgyát. Bizony, aki a mezőről szakított friss virágokat szereti, a pacsirtadalt, a reflektálatlan élet színét-szagát, az ne kereskedjék errefelé; de aki az élet lelkét keresi, és pedig a megrontott, beteg, ujlás után epedő lelket, az gazdag bányára lel.

A modern magyar irodalom

- Benedek Marcell könyve -

Ez a kis könyv a „Mindent tudok könyvtár” című vállalatban jelent meg. Kétlem, hogy maga a könyvtáracska is mindent tudna, annál természetesebbnek veszem, hogy a könyvecske szerzője nem tud mindent. A modern magyar irodalom jellemzése az „apák” és „fiúk” nemzedékében, egyébként bármilyen szubjektív is (ehez joga van szerintem a szerzőnek), sok érdekes és helyes megfigyelést tartalmaz. Az „apák” közül pld. Mikszáth, Baksay, Gárdonyi, Ambrus jellemzésében ad határozottan igaz vonásokat, míg pld. a Herczeg Ferenc „kaszinói korrektségének” és pedantériájának kiélezésében jó adag elfogultság és lebecsülés rejlik, dacára a bőkezűen rászórt dicséreteknek. Néha a dicséret határozottan kisebbít, mint ebben az esetben is. Örvendtünk, hogy Bródy Sándorról meg tudta állapítani a színigazságot, mondván: „nem értékes tulajdonságait iparkodott elmélyíteni, hanem inkább pongyolaságának, hányivetiségének, affektáltságának nevezhető „egyéni” tulajdonságait túlozta. Túlélte önmagát.” A lírikusok közül Ábrányi Emilről bátran mondhatott volna élesebb kritikát, mert a rimbe szedett érzékeny történeteknek és frázisoknak ez a mestere valóban sokat rontott az irodalommon. Kozma Andor és Bárd Miklós megítélésén pontosan a Herczeggel szembeni elfogultság nyilvánul. Szellemes, de nem elég igazságos. Irodalompolitikai éle van a Szabolcskáról mondottaknak és pedig pártpolitikai. Vajda János, különben méltó magasztalása erősen jelzi az író irodalmi szimpátiájának irányát. Megint nagyon találó Reviczky és Komjáthy jellemzése. A Kiss József „népies nemzeti” költészetének, nem tehetünk róla, úgy érezzük, hogy a szerző „felült”, vagy talán fel *akart* ülni? A drámairóknál Csiky Gergelyt nagyon alaposan igazítja el s itt sokkal igazabb a Herczegről adott kép is. Megint igen jó a Bródy és azután a Gárdonyi ismertetése. Az „apák”-ról általában az a benyomásom, hogy szerzőnek sikerült egészében hű és nagyon friss képet rajzolni: élvezetes és tanulságos az olvasása.

A „fiúk” egynémelyike nagyon közel fekszik a szerző lelkéhez, egynémelyike pedig nagyon távol. A jelenről, vagy csak igen közeli multtról lévén szó, nehéz feladat az igazság benyomását keltenie. Jogosultnak tartom itt a szubjektivitását, ha őszintén adja magát. S nagyjában így van. Teszem fel, Móricz Zsigmondról nagyon helyesen állapítja meg, hogy a lefojtott, kielégülést nem találó, kicsinyes élet rajzának oly mestere, aki a falu és a „gyilkos” kisváros rajzába olyan életet, temperamentumot, lirát vetített ki, amilyenhez fogható, főleg erőben, előtte nem volt ismeretes. Nagyon sok igazság van a Móricz műformáinak megítélésében is. Az, hogy az író és tárgyai *lelkének* értékelése elől kitér, szerinte esztétikai álláspont, szerintünk újra elfogultság egy bizonyos irodalmi irány javára. Annál zajosabban kell helyeselnünk Szabó Dezsőről adott rajzához és ahoz a ritka szerencsés és találó megállapításához, mely köteteknél többet mond: „érzéki, sőt magyarán mondva, *tisztátalan* a fantáziája.” Egy sereg embernek több, vagy kevesebb értéket tulajdonít a kelleténél. Megint ellenszenv van a Tormay Cecile-ről mondottakban. Szép Ernőt, de főleg Molnár Ferencet mint elbeszélőt magasan túltaksálta. Karinthy, Babits jellemzése kitűnő. A lírikusoknál Ady-ról írott megítéző terjedelmű bizonyágtételében készséggel ismerjük fel azt a szolid, komoly és helyes alapot, amelyről „lehet tárgyalni” az istenített és agyon dorongolt „Mámorfejedelem” irodalmi jelentőségéről. Babits és Juhász lírájáról nemcsak meleg megértéssel, de igaz intuícióval is ír. Aztán egy csomó nem fontos dolog következik. A drámairóknál Molnár Ferenc, a tehnikus, ügyességeit és ócska romantikáját jó meglátással leplezgeti le, kár, hogy nem mondta meg amúgy magyarán az igazat.

És végül szó van a könyvecskében *Erdélyről* is. Itt kapunk egy nagyon megszívlelendő tanácsot: Ha elérkezik az az idő, hogy Erdélyben meg lehet élni az irodalomból, ki kell

alakulnia a könyörtelen kritikának, hogy mesterember meg ne élhessen az igazi író rovására. Ezt magunk is annyival inkább óhajtjuk, mert akkor lehetővé lesz téve egy igazabb kép alkotása is rólunk, mint a szerzőé, ki nem gyakorol könyörtelen kritikát, - sőt egy irányban nagyon is akadozó. Ennek az oka világos: *nem ismeri* az erdélyi irodalmat, vagy csak tendenciózusan ismeri egyik árnyalatát. „Radikális” szimpátiái az itteni elbeszélőkkel és lírikusokkal szemben a könyv kereteit túllépő áradozást engednek meg neki némelyekkel szemben s miután akkor eszébe jut, hogy hohó! a könyvecske kicsike, spórolni kell a dicséretekkel: gyorsan, *mindent* megspórol azokon és épen azokon, akikben Erdély igazi lelke szólal meg, vagy keresi a maga valódi hangjait. Mondtam, hogy a szerző nem tudhat mindent. De ez azt is jelenti, hogy nem szükséges többet tudnia sem, mint ami igaz. Könyve egészében mégis jóakarátú és törekvésű egyéni kísérlet a modern magyar irodalom egységes áttekintéséhez s érdekes, tanulságos olvasmány, finom írásművészettel alkotva.